

“Ret og Pligt skal følges ad”

*En teksthistorisk og retorisk analyse av identitet i
språket i tidlig, norsk arbeiderbevegelse*

Veronica Colleen Myhre Gulbrandsen

Masteroppgave i Retorikk og språklig kommunikasjon

Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Våren 2014

UNIVERSITETET I OSLO

Forord

Et forord i en masteravhandling er ikke til å komme utenom, og når anledningen først byr seg kan den brukes til å takke opp til flere.

Først og fremst vil jeg takke veileder Johan Tønnesson for inspirerende forelesninger, smittende engasjement og for ikke å telle veiledningstimer. Uten deg hadde ikke denne oppgaven vært her.

Jeg vil også takke Arbeidernes arkiv og bibliotek for tilgang til arkiv og hjelp med tekniske utfordringer som mikrofilm. I tillegg fortjener de en takk for fornying av lånefrister langt ut over det som kan forventes.

Til sist vil jeg sende en stor takk til over gjennomsnittlig gode medstudenter for kaffepauser i både medvind og motvind, og til Mats som leste og kommenterte oppgaven på rekordtid.

Innhold

“Ret og Pligt skal følges ad”	1
Forord	i
Innhold	iii
1.0. INNLEDNING	1
1.1. Utgangspunkt og bakgrunn.....	2
1.2. Problemstillinger	4
1.3. Forskningskontekst: Sakprosa	6
1.4. Kapitteloversikt.....	14
2.0. Materiale og metode	15
2.1. Utvalg.....	15
2.2. Metodisk tilnærming	16
2.3. Fortolkning, reliabilitet og validitet.....	17
3.0. Teori og begrepsforståelse	18
3.1. Tekstvitenskapelig utgangspunkt	18
3.1.1. Intensjonalitet	19
3.1.2. Kulturelle konstruksjoner	20
3.1.3. Dialog – også med seg selv	22
3.1.4. Dialog med kontekst.....	23
3.1.5. Tekstnormer i praksis – diskurs	24
3.1.6. Tekst i kontekst – en modell	25
3.2. Identitet og språk.....	26
3.2.1. Identitetsforståelse.....	26
3.2.2. Språk, handling og identitet	29
3.2.2.6. Kommunikasjonskontrakt	34
3.3. Kommunikativ- eller strategisk handling.....	37
3.4. Modelleseren	39

3.5. Stil	41
3.5.1. Retorikkens stil.....	41
3.5.2. Arbeiderspråket – nærhet og distanse	43
3.5.3. Høflighet som strategi	45
3.6. Skriftlig tekst i kontekst – statisk eller dynamisk.....	46
3.7. Retorikk.....	48
3.8. Topos	51
3.8.1. Kategorisering	51
3.8.2. Retorisk argumentasjon.....	56
4.0. Kontekstualisering av Typografiske Meddelelser	58
4.1. Innledning.....	58
4.2. Kontekst.....	58
4.2.1. Allmennhistorisk kontekst.....	59
4.2.2. Arbeiderorganisering.....	61
4.2.3. Borgerlig offentlighet	66
4.2.4. Fagtidsskrift som sjanger	68
4.2.5. Fagtidsskriftet i Norge.....	69
4.2.6. Samfunnstitidsskrifter – Norge og Norden.....	70
4.3. Typografisk organisering.....	73
4.4. Typografiske Meddelelser	74
5.0. Analyse	75
5.1. Den Typografiske forening.....	75
5.1.1. Typografiske Meddelelser	76
5.1.2. Identiteten som strategi i teksten	100
5.2. Thranitterbevegelsen.....	111
5.2.1. Arbeider-foreningernes Blad (vedlegg 1D).....	111
5.2.2. Identiteten i teksten	120

5.3. Sammenligning	124
6.0.Oppsummering.....	125
7.0. Samarbeidsholdningene og veien videre – forslag til videre forskning.....	128
LITTERATUR.....	130
Bøker/artikler	130
Elektroniske kilder	139
Vedlegg 1 - Tekstkorpus	141
Vedlegg 2 – Toposkjema	156

1.0. INNLEDNING

[...] det er saa uretfærdigt, naar aviserne skjælder os ud for opviglere, der ophidser arbeiderne, vi, som mer end nogen anden modarbejder al ophidselse og overilelse. Jeg synes, de burde tænke paa, hvorledes her var for en del aar siden. Det er vort værk, at de blodige optøier fra den gang ikke har gjentaget sig. I stedet for har vi indført vore demonstrationstog med faner, musik og taler. Det er da virkelig et stort fremskridt, som vi fortjener tak og ikke skjældsord for.¹

Det er danske Carl Jeppesen, et av de ledende medlemmene av Den Socialdemokratiske Forening og Det Norske Arbeiderparti², som ifølge den bergenske litteraturhistorikeren Henrik Jæger ytrer ordene ovenfor til ham i et "interview", gjengitt i Jægers bok *Kristiania og Kristianienserne* fra 1890. Jæger selv skriver i tilknytning til dette: «Hatten af for den mand! [...] En stor ting har de [fagforeningene] og socialisterne som sagt allerede udrettet, de har vænnet Kristianiaiproletariatet af med at stille sig udenfor loven som voldsmænd og oprørere.»³

I dag kan vi i denne historiske skildringen fra siste halvdel av 1800-tallet skimte konturene av, og se begynnelsen på, det som skulle bli en innflytelsesrik arbeiderbevegelse. Organiseringen og mobiliseringen av arbeidere omfattet ikke bare mennesker, gjenstander og hendelser, den innebar også prosesser som produksjon og spredning av tekster, som spilte inn i situasjonene, og ble en del av historien. Fra et tekstvitenskapelig ståsted er interessen for teksters karakteristikk og roller sentral i studiet av samfunnsstrukturer og menneskelig samhandling. I denne oppgaven ligger også et retorisk perspektiv til grunn, hvilket innebærer at sammenhengen mellom *øyeblikket* en tekst oppstår i og *innholdet* i teksten, anses som svært sentralt. Sammenhengen mellom det som i retorikken kalles *den retoriske situasjon*; en (negativ/mangelfull/ problematisk) situasjon som kan endres eller bedres ved hjelp av språk (diskurs), og det som er kjent som *kairos*; det rette øyeblikket til å si noe,⁴ som i aller høyeste grad er avgjørende for hvilken virkning en tekst har på mennesker, situasjoner og historiske forhold.

I sitatet fra 1890 ser vi at sosialistlederen Jeppesen får honnør fra den konservative overklassen i Jægers skikkelse, for at arbeiderne som gruppe har endret sin adferd. Oppfatningen av arbeiderne som

¹ Jæger 1890:234-235

² I 1916 også Kristianias første Arbeiderparti-ordfører (Helle 1988:160).

³ Jæger 1890:234

⁴ Kjeldsen 2004:67

gruppe ser altså ut til å ha endret seg i løpet av få år, selv om Jeppesen sier at lederne av arbeiderbevegelsen fremdeles omtales som oppviglere i pressen.

Hva som skjedde, hvordan det skjedde og også hvorfor det skjedde er studert i historisk perspektiv gjennom en rekke utgivelser om arbeiderbevegelsens organisering og fremvekst. Omkringliggende omstendigheter som industrialisering, urbanisering, befolkningsvekst, fattigdom, opplysning, trykkefrihet, lese- og skriveferdigheter og teknologisk utvikling – som innføringen av trykkpressa – tilbyr forståelsesrammer for hendelser og endringer i sosiale mønstre og organiseringen av det norske samfunnet. Slike innsikter er også avgjørende for forståelsen og fortolkningen av tekster og deres meningspotensial.

1.1. Utgangspunkt og bakgrunn

Bak denne oppgaven ligger en grunnleggende interesse for språkets betydning, eller betydningen språkmestring og språkbruk har for dannelse og demokratisk deltakelse. Fra denne interessen har det sprunget ut et særskilt ønske om å studere den første, norske fagbevegelsen som oppsto på 1870-tallet, med utgangspunkt i spørsmål som “ble det utviklet, eller i hvilken grad ble det skapt, en egen tekstkultur innad i norsk arbeiderbevegelse rundt midten av 1800-tallet?”, og “hva hadde dette eventuelt å si for den videre utviklingen i arbeiderbevegelsens historie?” Disse spørsmålene er for store for en masteroppgave alene, og det blir vanskelig å uttale seg om generelle trekk i arbeiderbevegelsen i en oppgave av dette omfanget. Intensjonen med denne oppgaven blir å gi et supplement til et felt som er studert inngående i Sverige,⁵ men som ikke har fått den samme oppmerksomheten i Norge; nemlig på hvilken måte arbeiderbevegelsen *tok ordet i sin makt* mot slutten av 1800-tallet.⁶ Tilnærmingen er i likhet med den svenske forskningen på området først og fremst språklig, *så* historisk, og vil være et bidrag til norsk teksthistorisk forskning.

Mer konkret vil jeg i denne oppgaven undersøke skriftkultur fra den tidligste norske arbeiderbevegelsen, med utgangspunkt i Den Typografiske Forening stiftet i 1872. Foreningen regnes i dag som Norges eldste fagforening,⁷ og ga også ut det som omtales som Norges eldste trykte “fagtidsskrift”;⁸ Typografiske Meddelelser (heretter TgM) i 1876.⁹ Sentrale representanter for Den

⁵ Se Olle Josepsson (red.) 1996 *Arbetarna tar ordet*.

⁶ Op.Cit. s.10

⁷ Johansen 1997:9, se også Odd Harald Røst 2008 *Fra meddelelsesblad til mediehus*.

⁸ Røst 2008:20

⁹ Etter et avbrudd i krigsårene 1941-45 hvor Grafia erstattet TgM, samt et opphold mellom 1967, da Grafia igjen tok over i anledning en forbundssammenslåing, og 2005 da Norsk Grafisk Forbund gikk inn i Fellesforbundet, begynte Oslo grafiske forening begynte å utgi TgM på nytt i 2005. Iflg.Tor Are Johansen ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek regnes derfor 2013 som 98. årgang av TgM.

Typografiske Forening (heretter DTF), som også var delaktige i utgivelsen av TgM, regnes i dag som medvirkende til stiftelse av Det Norske Arbeiderparti.¹⁰

Selv om DTF i dag omtales som den første og eldste norske fagforeningen, og vil oppta brorparten av denne oppgavens analyse, var ikke gruppen den første organiseringen av arbeidere i Norge. Omtrent tjuefem år før de første fagforeningene ble organisert av typografene, og “sosialismen” gjorde sitt inntog som idé i Kristiania (Arbeidersamfund) startet Marcus Thrane en arbeiderbevegelse. Thranes mobilisering av arbeidere i slutten av 1848 fikk svært stor oppslutning på veldig kort tid,¹¹ og var i løpet av to år oppe i mellom 20- og 30 000 medlemmer.¹² Thrane selv uttalte angivelig at «Norge i 1850 hadde det største arbeiderparti i verden i forhold til folketallet.»¹³ For å sette thranitterbevegelsens oppslutning i perspektiv kan det nevnes at Det norske arbeiderparti ikke var oppe i 30 000 medlemmer før i 1910,¹⁴ det vil si 23 år etter stiftelsen.

Spesielt interessant for denne oppgaven er det at Thrane i likhet med typografene ga ut en avis; *Arbeider-foreningernes Blad* (Arb.B.), som fungerte som organ for thranitterbevegelsen. Avisen kom for første gang ut 5. mai 1849, og ble utgitt hver lørdag.¹⁵ Thrane selv redigerte avisen den første tiden, og det er han som forfattet åpningsteksten i første nummer som analyseres i denne oppgaven. Ifølge Oddvar Bjørklunds biografi hadde *Arbeider-foreningernes Blad* på det meste 6000 abonnenter, noe som var mye på den tiden.¹⁶

Etter noen år ble thranitterbevegelsen preget av blant annet interne stridigheter, og gikk til tross for den store mobiliseringen i oppløsning etter bare syv-åtte år – denne bevegelsen ble altså en relativt kort affære sammenlignet med den senere arbeiderbevegelsen.

Historisk forklares gjerne thranitterbevegelsens korte levetid med de interne stridighetene i organisasjonen, samt myndighetenes effektive nedkjempelse av organisasjonen. I Mona Ringvejs bok *Marcus Thrane – forbrytelse og straff*, kan vi lese at Thrane ble dømt for å planlegge revolusjon, basert på bevis konstruert av høyesterett.¹⁷ Ringvej spør i forordet; Hvorfor ble Marcus Thrane dømt for å kjempe for allmenn stemmerett for menn? Hva var hans forbrytelse?¹⁸ Jeg vil spørre; kan vi finne noe av betydning i tekstene eller språket?

¹⁰ Egil Helle 1988 *Grunnleggeren, Christian Holtermann Knudsens liv i norsk arbeiderbevegelse*

¹¹ Bjørklund 1970:9

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Tveterås 1940:17

¹⁶ Bjørklund 1970:9

¹⁷ Ringvej 2014a:272

¹⁸ Ringvej 2014a:9

Det jeg egentlig lurer på er om tekstene og språket i tekstene i organisasjonene (thranitterbevegelsen og DTF) hadde noe å si for endringen i hvordan arbeiderne ble oppfattet i det norske samfunnet? Og hadde tekstene noe å si for at arbeiderne endret adferd?

Det kan bli vanskelig å dokumentere gjennom tekstanalyse hvilken betydning organisasjonenes tekster hadde for arbeiderne som mennesker, og synet på dem som gruppe. Derimot kan vi kanskje finne ut av *hvilken arbeideridentitet som ble skissert i tekstene fra de aller tidligste norske arbeiderorganiseringene.*

Med interessen for språkets betydning for dannelse og demokratisk deltakelse følger også interessen for hvilken innvirkning språket har på sosial status og tilgang til innflytelse i samfunnet. I denne sammenhengen undersøkes norske arbeidere som eksempel på en gruppe som har endret sin posisjon i samfunnet. En retorisk tilnærming til undersøkelsesområdet kan være å se på de norske arbeiderne med en tanke om at de opplevde å ha det vi vil omtale som et *påtrengende problem*,¹⁹ som de forsøkte å løse (blant annet) gjennom organisering og fagforeningsarbeid som innebefattet tekstlig kommunikasjon. Det vil da være spennende å se på hvordan identitet kom til uttrykk gjennom de faktiske tekstene som ble produsert.

1.2. Problemstillinger

Oppgaven vil være et forsøk på å *beskrive et utsnitt av tekstkulturen i den tidligste norske fagbevegelsen*; Den Typografiske Forening, med mål om å *si noe om tekstene som del av det vi vil kalle et identitetsprosjekt*. Dette skal vi forsøke å gjøre gjennom tekstnær analyse av et utvalg tekster fra periodikaen Typografiske Meddelelsers første utgivelsesår. Vi ønsker også å undersøke om vi kan finne forskjeller i identiteten hos den Den Typografiske Forening og den første norske arbeiderbevegelsen; thranitterbevegelsen. Vi vil derfor gjennomføre en analyse av en tekst fra Arbeiderforeningens Blad, med mål om å kunne sammenligne arbeideridentitetene i tekstene. I forkant av selve analysene vil vi også gi et historisk riss av tekstenes kontekst som undersøkelsene skal gjøres i lys av. Målene skissert over skal vi arbeide mot ved hjelp av to hovedproblemstillinger, og den første er formulert som følger:

1. Hvilken arbeideridentitet finner vi i den første, norske fagorganisasjonen?

For å besvare den første problemstillingen er det formulert to mer konkrete underproblemstillinger:

¹⁹ Ifølge Lloyd Bitzer en situasjon hvor en ufullkommenhet presser seg på (1997:12) som kan endres til det bedre (helt eller delvis) gjennom diskurs. Dette drøftes nærmere i kapittel 3.7.

1.1. Hva slags tekstkultur ser vi i Typografiske Meddelelser?

Første del av analysen vil jeg undersøke noen av de språklige trekkene eller virkemidlene som er benyttet i tre tekster skrevet av ledelsen i Den Typografiske Forening og publisert i Typografiske Meddelelser i 1876. I denne delen av analysen, hvis hovedmål er å *beskrive* språket i de utvalgte tekstene, skal det legges vekt på formål, stil, språkhandlinger og topoi.

1.2. På hvilken måte kan tekstene sees som uttrykk for identitetsskapende strategier?

Analysens andre del vil baseres på tekstbeskrivelsene fra den første delen. Målet er å identifisere eventuelle kommunikative- og/eller strategiske prosjekter i tekstene, og å kunne si noe om det vi vil omtale som teksten(e)s modelleser(e). Med utgangspunkt i dette vil vi også forsøke å si noe om det vi skal kalle *drømmearbeideren* i teksten. Med drømmearbeideren vil vi da forstå den arbeideren som ikke nødvendigvis forventes eller bygges opp som leser av teksten i dens opprinnelige situasjonskontekst, men den arbeideren som *ønskes i fremtiden*.

Den andre problemstillingen har utgangspunkt i ønsket om å studere om identiteten i språket i arbeiderorganisering fra 1870-årene skiller seg fra språkbruk i tidligere arbeiderbevegelse, det vil si thranitter-bevegelsen fra 1840- og 50-årene, og er formulert som følger:

2. Finner vi noen forskjeller i arbeideridentiteten om vi sammenligner tekstene fra Typografiske Meddelelser med tekster fra thranitterbevegelsen?

Jeg vil ta sikte på å gjøre en kort analyse av en (sammenliknbar) tekst fra Arbeider-foreningernes Blad, med ønske om å kunne si noe om forskjeller mellom identitetsprosjektet i denne teksten og funnene fra Typografiske Meddelelser. For å besvare den andre hovedproblemstillingen har vi formulert tre underspørsmål:

2.1. Hva slags tekstkultur finner vi i Arbeider-foreningernes Blad?

Første underspørsmål i andre hovedproblemstilling vil ha som formål å beskrive teksten forfattet av Marcus Thrane i Arbeider-foreningernes Blad, og det skal legges vekt på stil, språkhandlinger og topoi.

2.2. Hvem er drømmearbeideren ifølge teksten fra Thrane?

Andre underspørsmål vil baseres på funn fra underspørsmål 2.1. Gjennom først å undersøke eventuelle kommunikative- og/eller strategiske prosjekt, og deretter undersøke leseren(e) som bygges opp gjennom tekstens strategier; modelleseren(e) i teksten, vil vi forsøke å identifisere en mulig drømmearbeider i teksten.

2.3. Hvilke forskjeller finner vi mellom drømmearbeideren i tekstene fra TgM, og i teksten fra Arbeider-foreningernes Blad?

Med utgangspunkt i analysene skal vi forsøke å beskrive noen hovedforskjeller mellom drømmearbeideren i henholdsvis tekstene fra TgM og teksten fra Arbeider-foreningernes Blad.

1.3. Forskningskontekst: Sakprosa

1.3.1. INNLEDNING

For å tydeliggjøre hvilket perspektiv vil skal ha på tekstene som studeres i denne oppgaven, og hvor vi vil plassere oss i forskningslandskapet, kan vi spørre; *Hva slags tekster undersøker vi i oppgaven, og er slike tekster undersøkt før?* De fleste av tekstene fra arbeiderbevegelsen faller inn i den kategorien vi i dag vil kalle saksorienterte tekster. Denne oppgaven er dermed et bidrag til studiet av det tekstfenomenet som i Norden har fått betegnelsen *sakprosa*. Sakprosabegrepet har de siste tiårene fått økt oppmerksomhet i de nordiske landene, og i Norge har *Forskningsmiljøet Norsk sakprosa* (Forskningsmiljøet) vært tilknyttet Institutt for lingvistiske- og nordiske studier (ILN) siden 2005, da Johan L. Tønnesson ble første norske sakprosaprofessor.²⁰

Forut for Forskningsmiljøet ble det tverrfaglige *Prosjektmiljøet Norsk Sakprosa 2000-2003* (Prosjektmiljøet) opprettet, knyttet til det som da het Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap (INL). Prosjektet ble ledet av professor i tekstvitenskap Kjell Lars Berge, og finansiert av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF). Prosjektmiljøet ga ut skriftserien *Sakprosa*,²¹ og som Berge skriver i første utgave var prosjektets overordnede mål å drøfte seg fram til hvilke analytiske tilnærminger til studiet av sakprosattekster som er “hensiktsmessige”,²² og på denne måten ønsket prosjektet å legge til rette for institusjonaliseringen av et forskningsmiljø for studiet av norsk sakprosa ved norske universiteter.²³

Forut for Prosjektmiljøet og Forskningsmiljøet var Forskningsprosjektet *Norsk sakprosa 1994-1998* (Norsk sakprosa), som resulterte i flere utgivelser, blant annet tobindsverket *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. Til tross for det felles sakprosatemaet har Prosjektmiljøet som startet opp i 2000 gitt uttrykk for at de skiller seg fra Norsk sakprosa på flere områder. Ett av områdene er hvorvidt det er mulig «å etablere en allmenngyldig katalog over ulike typer sakprosa.»²⁴ Boken *Det litterære skattkammer*, hvor Ottar Grepstad forsøker å gjøre nettopp dette, kritiseres av Tønnesson i doktoravhandlingen *Tekst som partitur* for at den «etablerer en statisk og essensialistisk

²⁰ Tønnesson 2013 “Nyere sakprosaforskning i Norge.”

²¹ Skriftserien utgis fremdeles.

²² Berge 2001:3

²³ Op.cit.:58 og Sakprosabloggen, 2013.

²⁴ Tønnesson 2008:42

tekstforståelse, og en lite dialogisk kommunikasjonsforståelse»,²⁵ som står i kontrast til utgangspunktet for sakprosadefinisjonen vi skal komme inn på senere.²⁶

Norsk sakprosa kritiseres også for at de bærer preg av å mangle et felles teoretisk miljø eller fundament, samtidig som brorparten av forfatterne har «har et (skjønn)litteraturvitenskapelig utgangspunkt.»²⁷

Sakprosa ble innledningsvis omtalt som et Nordisk begrep, og også i Sverige har sakprosastudier funnet sted de siste tiårene. Prosjektet *Svensk sakprosa 1750-2000* startet opp i 1996, og har i likhet med Prosjektmiljøet (Norsk sakprosa) fortløpende publisert resultater fra forskningen i en skriftsserie, *Svensk sakprosa*. Det svenske prosjektet hadde som overordnet mål å tilby en oversikt over svensk sakprosas historie gjennom 250 år, men hadde også «ambisjonen att bidra till den teoretiska diskussionen om sakprosatexter och deras utforskande.»²⁸ Prosjektet resulterte, i tillegg til skriftserien, i antologiene *Verklighetens Texter*²⁹ som inneholder 17 empiriske studier, og *Teoretiske perspektiv på sakprosa* (2003) som tar opp «ett antal teoretiska frågekomplex, som har aktualiserats i samband med projektarbetet.»³⁰

De norske og svenske forskningsprosjektene hadde ifølge Berge tre likhetstrekk.³¹ For det første var det ambisjonen om å studere konstitusjonen av ikke-fiksjonelle tekstkulturer som et studie av modernitetens inntog i Norge og Sverige. Med andre ord kan man si det slik at de sakprosbaserte tekstkulturene som vokste frem med 1800-tallets organisasjoner ses som en avgjørende del av Norges utvikling mot et moderne samfunn. Fra denne første ambisjonen sprang det så ut et ønske om å studere systematisk ulike tekstkulturer i samfunn hvor sakprosa konstituerer og definerer kulturen.³² 1700-tallet ble da valgt som studienes starttidspunkt på grunnlag av statusen som det århundret da ideer som trykkefrihet og ytringsfrihet begynte å spre seg og implementeres i de nordiske landene, og den frie

²⁵ Tønnesson 2004:26

²⁶ De nevnte innvendingene til tross; sjangerkatalogen til Grepstad har ifølge Tønnesson vært nyttig som rettleiding for forlagsbransjen, og også ved at sakprosaens mangfold utover kun å være “kjedelige hverdagstekster” løftes frem.²⁶

Tønnesson trekker også frem at sjangerkatalogen har vært utgangspunkt for akademisk kritikk av en «håndgrikelig, men faglig kontroversiell katalog», som har resultert i lærdom om tekst og litteratur. (Tønnesson 2008:45)

²⁷ Tønnesson 2004:26. Dette kommer ifølge Berge angivelig til syne i Prosjektmiljøets hovedverk *Norsk litteraturhistorie*, blant annet ved at artikler i utgivelsen *Norsk litteraturhistorie* i stor grad handlet om forfattere som allerede var kjent gjennom sine skjønnlitterære forfatterskap, og den store interesse for “kunstprosa”. (Berge 2001:20) En annen måte det skjønnlitterære utgangspunktet for mye av *Norsk sakprosas* forskning ble ansett å komme til syne på var gjennom tendensen til kanonisering, eller fokus på enkelttilfellene som idealtypiske eller “fremragende eksemplarer av arten,” og dermed generaliserbare. (Berge 2001:26)

²⁸ Englund og Ledin (red.) 2003:11

²⁹ Melander og Olsson (red.) 2001

³⁰ Englund og Ledin (red.) 2003:11

³¹ Berge 2007

³² Ibid.

presse ble utviklet. Samtidig ble også literacy³³ i økende grad en ressurs for massene.³⁴

Arbeiderbevegelsen representerer en samfunnsgruppe hvor lese- og skriveferdigheter tidligere ikke var særlig utbredt, men som fra midten av 1800-tallet tok i bruk tekster i sitt organisasjonsarbeid.

Arbeiderbevegelsen som organisasjon er også relevant med tanke på det Berge nevner som fellestrekk nummer to mellom de nordiske sakprosaprosjektene; interessen for å undersøke relasjonen mellom tekstpraksis og tekstnormer på den ene siden, og et utvalg viktige moderne institusjoner på den andre, som byråkratier og masserekutterende politiske organisasjoner. I denne sammenhengen vil jeg trekke frem arbeiderbevegelsen som en organisering som vokste frem parallelt med modernitetens folkeopplysningsprosjekter (utdanningsreformer), samfunnsendrende industrialisering, og det vi kaller et *offentlig ordskifte*.³⁵

Et tredje trekk ved studiene, og da særlig det norske, er som tidligere nevnt deres motivasjon for å utvikle teorier og metoder til videre bruk i studier av sakprosa.³⁶ Dette arbeidet har lagt grunnlaget for de norske og svenske forskningsmiljøene som finnes i dag, ti år etter at det norske studiet ble avsluttet og den siste boken fra det svenske studiet ble gitt ut. De tre sakprosastudiene skulle ikke forstås som forsøk på å «lukke feltet, og gi det en sluttet beskrivelse, men åpne det, vise det fram og si “sett i gang” til alle andre.»³⁷

Sakprosaen som litterært begrep får da også stadig mer oppmerksomhet i det norske samfunnet generelt gjennom innkjøpsordningen, litteraturpriser, litteraturstipend, forskningsstipend, og norsk grunnutdanning, og i 2011 tiltrådte Anders Johansen stillingen som Norges andre sakprosa-professor ved Universitetet i Bergen.³⁸

1.3.2. Hva er sakprosa?

Mangfoldighet er et nøkkelord når det kommer til sakprosa, og Berge gir et innblikk i denne mangfoldigheten gjennom å vise hvor ulike tekster de svenske og norske sakprosastudiene interesserer seg for i sine undersøkelser:

Sammenlikner vi de to nordiske prosjektene, får vi et klart inntrykk av hvor forskjellig mening man kan gi ordet “sakprosa”. Mens det norske prosjektet for en stor del dreide seg om “høye” genrer som essays og lignende, studerer svenskene “det mycket lästa” – slik som soldathåndbøker.³⁹

³³ Forklares nærmere i kapittel 1.3.5.

³⁴ Berge 2007

³⁵ Som vi kommer tilbake til i kapittel 1.4.3.

³⁶ Berge 2007

³⁷ Berge 2001:10

³⁸ Sakprosabloggen (7.12.2010)

³⁹ Berge 2001:11

At prosjektene konsentrerte seg om svært ulike typer tekster i sine studier betyr slik jeg forstår det ikke at det svenske og det norske forskningsmiljøet nødvendigvis benytter seg av ulike definisjoner på sakprosa. Det viser nok heller at sakprosa kommer i mange former, hvilket gir rom for svært ulike fokusområder når sakprosa skal forskes på.

Den norske og svenske forskningen som er omtalt over har foregått i løpet av de siste to tiårene, og sakprosa anses som et forholdsvis “nytt” begrep i nordisk språk.⁴⁰ Selve begrepet sakprosa er imidlertid eldre enn forskningsmiljøet denne oppgaven knytter seg til, og ble lansert av den finske språkforskeren Rolf Pipping i 1938. Siden sakprosabegrepet så dagens lys for første gang, og frem til den norske og svenske forskningen har tatt det i bruk, ser det ut til å ha endret meningsinnhold. Pippings idé om sakprosa er knyttet til en annen tankegang omkring mulighetene for saklighet og nøkternhet i språket enn sakprosamiljøene vil forfekte i dag, noe som kommer til uttrykk i hans bok *Språk och stil*:

Det intellektuella utlösningens stilart är den objektiva framställningstypen. Den betjänar sig naturligtvis av prosan. Mest renodlad möter den oss i den vetenskapliga behandlingen av et ämne. Här kommer allt an på sak. Känslouttryck äro principiellt uteslutna. De höra inte tillämnet, ty de representera ett förhållningssätt som avviker från den strävan till objektivitet varav forskningen bör präglas. Någoting motsvarande gäller de hänsyn författaren må taga till sin publik. Dessa hänsyn måste underordnas framställningens sakliga syfte.⁴¹⁴²

Det antiretoriske synet på sakprosa som *objektiv* prosa hvor «känslouttryck äro principiellt uteslutna,» og hensynet til publikum er irrelevant, står i sterk kontrast til den tekstvitenskapelige forståelsen sakprosamiljøet slutter seg til i dag.⁴³ Sakprosamiljøet regner altså at Pipping definerte sakprosa som begrep med utgangspunkt i *teksters indre struktur*, og det var på dette grunnlaget sakprosaen ble ansett å stå i opposisjon til de tekstene som regnes som skjønnlitterære; på grunnlag av deres strukturelle og stilistiske egenskaper.

I dag forstås og forklares sakprosa ofte som ikke-fiksjonelle tekster og “det som ikke er skjønnlitteratur.”⁴⁴ Men når innholdet i en tekst ikke er fiksjonell, hva er den da? Kan vi kalle ikke-fiksjonelle tekster sannhetens tekster? En diskusjon om hva som er sant eller virkelig i språklig fremstilling av verden skal vi ikke gå inn i her, men det er relevant å nevne at dagens tekstvitenskaper

⁴⁰ Berge 2001:13

⁴¹ Pipping 1940:272

⁴² Pippings sakprosabegrep oppstod i en tid hvor det retoriske ved språket i stor grad var forbundet med veltalenhet, følelser, og overflatisk pratmakeri, (Andersen og Berge 2003:7) som ikke passet med den økende graden av positivistisk preg i universitetskulturen der “språkets oppgave, så langt som mulig er å avbilde en ikke-språklig, vanligvis naturlig, virkelighet.” Berge oppgir at Pippings sakprosabegrep oppstod som et forsøk på å redde språket fra retorikken og gjøre det funksjonelt for vitenskapene. (Andersen og Berge 2003:7)

⁴³ Tønnesson 2008:20

⁴⁴ Riktignok definert på et annet grunnlag; ikke på deres språklige strukturer, som vi skal se under.

ikke forstår språket som noen avspeiling av virkeligheten.⁴⁵ Svaret på spørsmålet om sakprosa er sannhetens tekster blir da nei, språket regnes som arbitrært,⁴⁶ som menneskeskapt representasjon av den verden vi opplever rundt oss.

Ett av Tønnessons poeng i *Hva er sakprosa* er at skjønnlitteratur ikke har monopol på å benytte litterære virkemidler, som eksempelvis metaforer, og oppfatningen er at bruken av litterære virkemidler vil variere mellom sjangrene.⁴⁷ I tillegg regnes publikum som en grunnleggende del av alle meningsskapende prosesser, no vi tar opp senere i kapittel 3.1.3.. I motsetning til det Pipping skrev i 1940 er det i tekstvitenskapene i dag bred enighet om at «dei andre, som ytringa vert laga for, spelar ei svært viktig rolle»,⁴⁸ og virkemidler for overbevisning og overtalelse vil alltid være til stede i formingen av et budskap eller en tekst.

1.3.3. Sakprosadefinisjonen

Alternativet til Pippings rent teoretiske og tekstkulturelt idealistiske⁴⁹ sakprosadefinisjon tar utgangspunkt i *konteksten* tekstene opptår i, heller enn deres strukturelle egenskaper.⁵⁰

Hovedbetydningen i Tønnessons sakprosadefinisjon er formulert som følger: «Sakprosa er tekster som adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten.»⁵¹ Tønnesson skiller her mellom direkte og indirekte ytringer om virkeligheten. Som jeg poengterte tidligere anser ikke tekstvitenskapen språket som direkte representasjon av noen “virkelighet”. Poenget med å foreta et skille mellom direkte og indirekte ytringer kan være å understreke at skjønnlitterære tekster og sakprosaetekster *forplikter seg* til det vi kaller virkeligheten på ulike måter. Det er «vesentlig å vite om forfatteren forsøker å snakke sant om håndgripelige forhold.»⁵² En måte å se det på er at *kontrakten* mellom forfatter og leser er annerledes hva virkelighetsfremstilling angår når det for eksempel er snakk om opplisting av medlemmer i en organisasjonsprotokoll, enn den er i skrivningen og lesningen av en personlig roman eller romantisk novelle. Tekster som befinner seg i den rikholdige sjangeren sakprosa er da tekster som «anses som intensjonelt etterrettelige ytringer om de sakene den tar for seg[...]»⁵³ Når leserne av Typografiske Meddelelser gjenkjenner tekstene som sakprosa kan de altså forholde seg til at

⁴⁵ Tønnesson og Berge 2009:9

⁴⁶ Asdal m.fl. 2008:78-79

⁴⁷ Tønnesson 2008:39

⁴⁸ Bakhtin 1998:37-38

⁴⁹ Berge 2001:16

⁵⁰ Op.cit.:19

⁵¹ Tønnesson 2008:34

⁵² Op.cit.:36

⁵³ Berge og Tønnesson 2007:9

informasjonen i bladet er ment som uttalelser om såkalte “faktiske forhold,” og ikke produkter av redaksjonens fantasi. Både forfatter og leser er dermed relevant i denne forståelsen av sakprosa ettersom leseren har forestillinger om forfatterens intensjon, og forfatteren regnes å mene noe med teksten, det vi senere skal omtale som *adressivitet, dialogisitet og modelleser*.

Videre i Tønnessons definisjon deles sakprosa inn i to underkategorier på grunnlag av institusjonell tilhørighet og funksjon. *Litterær sakprosa* plasseres i den litterære institusjonen og skal være en del av det Habermas omtaler som “borgerlig offentlighet”.⁵⁴ «Forfatteren henvender seg som uavhengig skribent til en allment tilgjengelig offentlighet. I den litterære sakprosaen står alle litterære virkemidler til rådighet, så lenge kontrakten om den grunnleggende, direkte tilknytningen til virkeligheten er opprettholdt.»⁵⁵

Den andre kategorien sakprosa er tekster hvis form og innhold reguleres ut fra deres tiltenkte funksjon i en spesifikk institusjon.⁵⁶ Den *funksjonelle sakprosaens* forfatter kan være navngitt eller ikke navngitt, men «henvender seg som skribent på vegne av en institusjon til allmennheten eller andre institusjoner.»⁵⁷ Lovtekster er et eksempel på sjanger hvor det er sterke føringer for form og bruk av litterære virkemidler. Tilknyttet *konteksten* som sakprosadefinisjonens utgangspunkt er forståelsen av at inndelingen ikke «påberoper seg noen allmenn, tverrhistorisk gyldighet,»⁵⁸ men representerer en konstruktivistisk tankegang om sakprosa i likhet med skjønnlitteratur som «en sosio-kulturelt konstituert tekstkategori som oppstår på et spesielt tidspunkt i den tekstkulturelle utviklingen.»⁵⁹ Dette skal vi komme inn på i kapittel 3.2.1., 3.6. og 4.2.4..⁶⁰

1.3.5. Sakprosaens betydning

Et viktig teoretisk poeng i sakprosaforskning er sammenhengen mellom sakprosa, dannelse og utviklingen av moderne, demokratiske samfunn med offentlig ordskifte. Tekstene fra Typografiske Meddelelser og Arbeider-foreningernes Blad oppstod i en tid hvor det ikke var allmenn stemmerett i Norge, og forskjellene mellom de fattige og rike i samfunnet var mye større enn i dag. Gjennom tekstene fremmes det krav om endringer på disse punktene; muligheten til politisk deltakelse og bedre arbeidsforhold er kampsaker.

⁵⁴ Tønnesson 2008:46

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Op.cit.:47

⁵⁷ Op.cit.:34

⁵⁸ Tønnesson 2008:46, Berge 2001:12

⁵⁹ Tønnesson 2008:46, Berge 2001:12

⁶⁰ Tønnesson og Berge redegjør også for denne forståelsen i “Forskningen om sakens prosa” (2009:2)

Nærmere nåtid, i *Hva er sakprosa*, omtaler Tønnesson sakprosa som «samfunnets lim og hukommelse»⁶¹ og «en hovedvei til dannelse.»⁶² Betydningen av samfunnsmedlemmers evne til å forstå og produsere tekster innen denne varierte sjangeren vektlegges i en hverdag preget av «[...] stadig rikere mengde obligatoriske tekster for den som skal delta i demokratiet.»⁶³ Med andre ord: Å forstå tekster i offentligheten, og å mestre tekstsjangrene som gir samfunnets medlemmer mulighet til å uttrykke sin mening, og til å bli hørt, kan være avgjørende for enkeltindivider og gruppers deltakelse og autonomi i samfunn som preges av stadig mer avanserte og sammensatte tekstkulturer.

Norske studier av det som internasjonalt kalles *literacy*, på norsk skriftkultur, har undersøkt alfabetiseringen av samfunnet, det vil si utviklingen og utbredelsen av lese- og skriveferdigheter.⁶⁴ Nyere bruksorientert og sosiokulturelt definert skriftkulturforskning innebærer at «skriftkulturforskning (er) også studiet av skriftsystemer, studiet av hva skrift brukes til og skriftkulturer generelt. Og den er opptatt av skriftkulturens påvirkning på individer og grupper av individer.»⁶⁵ I denne oppgaven er literacy-forskningen relevant som bakteppe for studiet av sakprosaens utbredelse, konstitusjon og plassering i konkrete skriftkulturer.⁶⁶

Et perspektiv på tekstkultur som jeg vil trekke frem i sammenheng med denne oppgaven er det historiker Leidulf Melve nevner i artikkelen *Men då som turen kom til skrifteikna*⁶⁷ i tilknytning til studiet av den nynorske skriftkulturen som et *opposisjonsverktøy*. I sitt bidrag til Norsk Sakprosas utgivelse *Teksthistorie – tesktvitenskapelige bidrag* fra 2002 benytter Melve seg av et nedenfra- og-opp-perspektiv, og ser hvordan «strukturendringar i ålmenta står i samband med korleis ei gjeve kommunikasjonsform – i dei fleste høve skrift – kan fungere som grunnlag for identitetsdanning og opposisjon.»⁶⁸ Det er nettopp det vi studerer i denne oppgaven; identitetsdanning ved bruk av sakprosa (den gitte kommunikasjonsformen) som middel for å endre samfunnsforhold som ble opplevd som urettferdige, som fraværet av allmenn stemmerett (thranitterbevegelsen), og mangelen på tariffavtale (DTF).

⁶¹ Tønnesson 2004:7

⁶² Op.cit.:9

⁶³ Op.cit.:8

⁶⁴ Berge 2004:6

⁶⁵ Op.cit.:6-7

⁶⁶ Op.cit.:8

⁶⁷ Melve 2002

⁶⁸ Melve 2004:15

1.3.6. Den svenske forskningen som forbilde

Der den norske forskningen oppgir å ville bidra til å befeste sakprosaens rolle som en del av norsk kulturhistorie «vil man i det svenske prosjektmiljøet rette søkelyset mot ulike underprivilegerte gruppers tekstkulturer, for eksempel de store folkebevegelsene på 1800-tallet og tidlig 1900-tall, som lekmannsbevegelsene og arbeiderbevegelsen.»⁶⁹ Det svenske Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet finansierte i 1989-94 et forskningsprosjekt ved navn “Arbetarrörelsen och språket”, ledet av professor i nordiske språk Olle Josephson. Temagruppen “Språkbruksmiljøer i tidlig arbetarrörelse” som var del av dette prosjektet resulterte i sluttrapporten *Arbetarna tar ordet*, som ble utgitt i 1996.⁷⁰ Prosjektet inneholder omfattende undersøkelser av en rekke skriftlige kilder fra diskusjonsgrupper, aviser, arbeiderskoler, møteprotokoller og liknende fra den svenske organiserte arbeiderbevegelsens begynnelse som foregikk ganske samtidig som den vi har dokumentert her i Norge. Dette er et studie av språk og kommunikasjonsmønstre som ble tatt i bruk og utviklet i arbeidernes forsøk på å «förbättra sina andliga och materiella villkor.»⁷¹ I introduksjonskapittelet av det svenske studiet, trekkes funn av det som blir omtalt som “skötsamhet” og “egensinne” i arbeiderkulturen omkring 1900-tallet fram som viktig.

I det ena fallet skulle vi ha att göra med arbetare som är nyktra och laglydiga, planerar på lång sikt och i ett strävsamt uppbygge av nykterhetsloger och fackföreningar försöker förbättra sina andliga och materiella villkor. I det andra fallet handlar om den bråkige och ohörsamme arbetaren som kan fira från jobbet och hellre än att gå på föreningsmöten försöker göra sig gällande genom att delta i mer eller mindre spontana strejkaktioner och demonstrationer.”⁷²

Man kan kanskje si at denne oppgaven slutter seg til de (tradisjonelt samfunnsvitenskapelige) frigjørende erkjennelsesinteressene⁷³ som har fått mer oppmerksomhet i det svenske miljøet enn i det norske, ved at vekten legges på «i hvilken grad utviklingen av slike folkelige tekstkulturer bidro og bidrar til å styrke statusen og posisjonen til slike grupper.»⁷⁴ Å undersøke hvilken betydning språket tidligere i historien har hatt for grupper som har endret eller bedret sin posisjon og situasjon i samfunnet, kan blant annet være relevant i forsøket på å forstå hva som potensielt kan hjelpe liknende eller tilsvarende grupper i dag.

Et bidrag til studie av norske politiske tekster er Eirik Vatnøys masteroppgave i Retorikk og språklig kommunikasjon *Vaart Valgopraab. Et teksthistorisk sjangerstudium av norske*

⁶⁹ Berge 2001:30

⁷⁰ Red. Olle Josephson

⁷¹ Josephson 1996:37

⁷² Olle Josephson 1996:37

⁷³ Berge 2001:30

⁷⁴ Ibid.

partiprogrammer 1884-1906. Vatnøy skriver at hans oppgave har «fremhevet betydningen av tekstkulturen i de tidlige partibevegelsene», og åpner for flere sjangeranalyser fra partiorganisasjonenes tidligste historie. Denne oppgaven tar ikke for seg partiorganisasjonene som sådan, men fokuserer på den aller tidligste arbeiderbevegelsen og fagorganisasjonene. Denne oppgavens analysemateriale er da ikke hentet fra nøyaktig samme epoke som det Vatnøy tar for seg, men oppgaven kan helt klart ses i relasjon til hans avhandling. Tekster fra tidlig arbeiderbevegelse og fagbevegelse kan som tidligere antydtes ses i sammenheng med senere partipolitisk utvikling, for eksempel er sentrale medlemmer av Den Typografiske Forening og Fagforeningernes Centralkomité, Christian Holtermann Knudsen (CHK) og tidligere nevnte Carl Jeppesen ansett som aktive i både grunnleggingen og utviklingen av Det Norske Arbeiderparti. Med andre ord studerer jeg, i likhet med Vatnøy, tekster fra organisasjoner som i dag regnes med i arbeiderbevegelsens historie. I likhet med Vatnøys *Vaart Valgopraab* vil denne oppgaven også omtales som *teksthistorisk*, og vil legge vekt på å studere tekster med en kombinasjon av perspektiver fra retorikken, historiefaget og sosiologien vil kunne gi oss ny kunnskap om fremveksten av det politiske Norge; *arbeiderbevegelsen og den norske modellen*.

Ovenfor har jeg forsøkt å plassere oppgaven i forhold til den norsk-svenske sakprosaundersøkelsen, og den har som vi har sett likhetstrekk med det svenske prosjektet *Arbetarna tar ordet*. Det er gjort lite teksthistorisk- retorisk undersøkelse av den norske arbeiderbevegelsens første tid, og det er hele 18 år siden det svenske forskningsprosjektet publiserte sitt arbeid. Det finnes verken *selvsagte* metoder og perspektiver for denne typen undersøkelser, eller *vanligste* metoder, og jeg ønsker derfor å risse opp et ganske tydelig teoretisk lerret, og gjennomføre en kontekstdiskusjon som er relevant for teksthistorisk sakprosaanalyse.

1.4. Kapitteloversikt

Så langt er det gitt en introduksjon av oppgavens tema, interesseområde og undersøkelsesfelt, det vil si hva som skal undersøkes, hvorfor og hvor oppgaven står i forskningsmessig sammenheng.

I kapittel 2, “Materiale og metode”, presenteres hvordan tekstene som analyseres ble valgt ut, og noen teoretiske og metodiske overveielser som ble gjort underveis i innsamlingen og behandlingen av materialet.

Kapittel 3, “Teori og begrepsforståelse”, er en drøfting av den teoretiske forståelsen som ligger til grunn for oppgaven, og en avklaring sentrale begreper. I første punkt redegjøres for det tekstvitenskapelige utgangspunktet, som er at tekster er dialogiske, og kulturelle konstruksjoner. Etter dette skal vi komme inn på kontekstbegrepet, begrunnelsen for hvorfor teksthistorisk metode er viktig for analysen, og vise hvordan vi skal forstå analysetekstene i sammenheng med tekstnormbegrepet. Det

sentrale begrepet identitet skal også utforskes, og med utgangspunkt i dette sammenhengen mellom språk og identitet.

Videre kommer en redegjørelse for sentrale analysekategorier, det vil si hvordan vi definerer stil, hvordan tekster kan forstås som strategiske eller kommunikative, og hva modelleseren er og hvordan det er mulig å finne modelleseren i tekstene. Begreper fra retorikken og toposlæren vil også drøftes og defineres. I teorikapittelet vil vi også langt på vei utvikle metoden som skal benyttes i analysedelen.

Et riss av tekstene fra Typografiske Meddelelser kontekster vil gis i kapittel 4, hvor vi skal undersøke noen av omstendighetene rundt arbeidernes organisering, og av tekstkulturen Typografiske Meddelelser var en del av.

Kapittel 5 består av analyser av de tre tekstene fra TgM, analyse av teksten fra Arbeiderforeningernes Blad, og sammenligning av det vi omtaler som drømmearbeiderne i tekstene. Etter dette skal vi oppsummere hva vi lurte på og hva vi fant, og forsøke å sette funnene i sammenheng med den retoriske situasjonen, før vi i kapittel 7 spør hva som kan gjøres videre, med andre ord komme med forslag til videre forskning.

2.0. Materiale og metode

2.1. Utvalg

I denne oppgaven er tre av fire tekster jeg har valgt å analysere publisert i periodikaen Typografiske Meddelelser (TgM) i 1876 – det vil si første utgivelsesår. Valget falt på Typografiske Meddelelser fordi det regnes som det eldste, norske fagbladet, og ble utgitt av Den Typografiske Forening som anses som eldste, norske fagforening. Det finnes mye interessant materiale fra norsk arbeiderbevegelse, som kan analyseres. Utifra denne oppgavens problemstillingen mener jeg det er avgjørende at tekstene kommer ovenfra i organisasjonen. Korpus består derfor av tekster skrevet *av ledelsen* i DTF – enten av styret, medlemmer i styret eller redaksjonen i TgM. I tillegg var kriterier at de skulle være av en viss lengde (over en halv side), og at innholdet ble oppfattet å kunne fortelle noe om *identiteten i foreningen*. Den første teksten er også valgt nettopp på grunn av at det er den første publiserte teksten i TgM, og den oppfyller samtidig de øvrige kriteriene.

Da jeg i forelesningsrekken teksthistorisk epokestudium, som gikk våren 2011, fikk ideen å skrive om tekster fra tidlig, norsk arbeiderbevegelse, var tanken opprinnelig å undersøke protokollbøker. Hos Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek fikk jeg tilgang til DTFs' møteprotokoll, som viste seg å være ufullstendig. De første årgangene manglet, og de tekstene som var tilgjengelige var vanskelig å tyde på grunn av variasjoner innen håndskrift, tidvis dårlig trykk og generelt varierende lesbarhet. I protokollen fant jeg henvisninger til at man kunne lese mer om saker i “Typ.Med.,” som etter videre

leting og undersøkelser viste seg å være Typografiske Meddelelser. Etter alt hell var denne publikasjonen både tilgjengelig og med komplette utgaver. De var imidlertid ikke digitalisert, og av hensyn til de gamle kildene har jeg tatt bilder av originaltekstene for deretter å skrive av.

I tillegg til tekstene fra Typografiske Meddelelser består korpus av den første teksten i Marcus Thranes publikasjon *Arbeider-foreningernes Blad*, 5. mai 1849. Underveis da jeg jobbet med tekstene fra TgM, fant jeg ut at jeg ønsket å sammenligne dem med tekster fra en annen eller andre sosiale grupperinger – og hadde en anelse og forhåpning om at det skulle finnes sammenlignbart materiale fra thrannerbevegelsen. Den første teksten publisert i *Arbeider-foreningernes Blad* viste seg både å oppfylle kriteriene som ble stilt til de øvrige tekstene; den er skrevet av ledelsen, Marcus Thrane, den er (mer enn) lang nok, og kan fortelle noe om arbeideridentiteten i organisasjonen. I tillegg var den allerede skrevet av og -ned.⁷⁵

2.2. Metodisk tilnærming

Utgangspunktet for den analytiske tilnærmingen har vært at tekstene skulle være styrende for valg av analyseverktøy. I tolkning av tekst er det viktig å være i dialog med teksten – forsøke å forstå den, og være åpen for hva den har å si.⁷⁶ Av den grunn opererte jeg i begynnelsen av prosessen med svært generelle målsetninger og vide spørsmål som; «jeg ønsker å studere tekster fra den første, norske arbeiderbevegelsen» og «jeg lurer på om vi kan finne noe informasjon om identitet i tekstene?»

Problemstilling, teorier og metode har blitt konkretisert og revidert underveis i undersøkelsene basert på hva som virket hensiktsmessig ut ifra tekstene selv. Vi kan si at metoden er abduktiv, med et dialektisk forhold mellom teori og data; vi beveger oss frem og tilbake mellom beskrivelse og fortolkning, som illustrert i kapittel 3.1.6. Teorikapittelet (3.1) kan ses som en videre redegjørelse for og beskrivelse av hvorfor og hvordan teksters meningspotensiale skal studeres i sammenheng med sin kontekst.

Relevante begreper og teorier for oppgaven redegjøres for i teorikapittelet. Metoden som benyttes i analysene utvikles også i stor grad i teorikapittelet, samt innledningsvis i hver analyse. Dersom vi skal beskrive noen overordnede trekk ved teoriene og metodene som benyttes kan vi si at vi undersøker materialet som tekst i kontekst, språk i bruk, og som formålsrettet kommunikasjon. Oppgaven er derfor teksthistorisk, pragmatisk og retorisk. Vi tar også sikte på å undersøke den sosiale

⁷⁵ Marcus Thrane. *Arbeidere for én dere*; Lorenz, 1969:43-47

⁷⁶ Hellspong og Ledin 1997:220

identiteten som konstitueres i tekstene – hvordan arbeiderorganisering og arbeideridentitet *gjøres* skriftlig av medlemmene, og undersøkelsene er derfor også etnometodologiske.⁷⁷

2.3. Fortolkning, reliabilitet og validitet

Når vi undersøker en tekstkultur er det viktig å forsøke å forstå hvilke *forutsetninger* som ligger til grunn for produksjon og tolkning av teksten i sin kontekst, det vil si hvilke kulturelt konstituerte tekstnormer ligger til grunn for den *diskursive praksisen*.⁷⁸

Når einskildsetningar vert analyserte skilde frå konteksten, taper vi spora etter adressiviteten og innverknaden fra det føregripne svaret, dei dialogiske gjenklangane frå andres tidlegare ytringar, og dei veike spora etter byttet av talesubjekt som ytringa er gjennompløygd av, - spora vert viska ut fordi alt dette er framandt for setninga som språkeining.⁷⁹

Det vil selvsagt være nødvendig med begrensninger i gjennomføringen av en tekstanalyse. Vurderinger må gjøres med tanke på hvilke funn som skal trekkes frem som relevant for oppgavens mål, og hva som er praktisk gjennomførbart for oppgaver av ulik størrelse med tanke på kildebruk og historisk oversikt. Men det anses som viktig å huske at enhver slik avgrensning, eller utvelgelse, vil ha konsekvenser for fortolkningen av teksten, samtidig som forfatterens sosiokulturelle bakgrunn og språkets subjektivitet innebærer at språkbruk er avgrensning, utvelgelse og subjektivitet i praksis, og *ikke kan velges bort*. Det er altså en utfordring for enhver kvalitativ analyse at tolkninger nødvendigvis alltid gjøres med utgangspunkt i de overbevisninger og forståelser av verden den som tolker har. I møte med en tekst må vi være klar over at leseren ikke bare er mottaker, men også *medskaper*,⁸⁰ og at der fortolkning er tilstede er det også rom for feiltolkning.

Reliabilitet og validitet

For å styrke reliabiliteten i denne oppgaven er det i teorikapittelet forsøkt å gi en oversiktlig redegjørelse av de teoretiske forståelsene som ligger til grunn for analyse, å gi detaljerte beskrivelser av kategoriene som benyttes i analysene, slik at kriteriene for kategorisering er tydelige. Jeg har også forsøkt å gå så systematisk til verks som mulig, eller som ble ansett hensiktsmessig, og legge til rette for intern og ekstern sammenligning ved å benytte de samme analysekategoriene på de ulike tekstene.

⁷⁷ Silverman 2006:100

⁷⁸ Diskursbegrepet gjøres rede for i kapittel 3.1.5. *Tekstnormer i praksis- diskurs*.

⁷⁹ Bakhtin 1998:44

⁸⁰ Hellspong og Ledin 1997:220

For å forsøke å sette leseren inn i hvilken forståelseshorisont som skal ligge til grunn for fortolkningene i oppgaven, er det forut for analysene gitt en historisk introduksjon til sammenhengen materialet inngår i, det som er kalt *kontekstualisering*. For å vise hvordan jeg har tolket har jeg underveis i analysene forsøkt å referere til både relevant teori, og til analysetekstene, slik at leserne kan få innblikk i mine vurderinger. I all hovedsak redegjør jeg for mine fortolkninger underveis i analyseteksten, eller *hovedteksten*, med unntak av toposanalysen, hvor fortolkningsprosessen er satt inn i ett *toposkjema* per tekst, og som er gjort tilgjengelig som vedlegg. Disse skjemaene er grunnlag for *toposkatalogene* som er innlemmet i oppgavens hovedtekst.

Analysene er gjort med forståelsen av at *andre forskere* ville kunne tolke materialet annerledes enn jeg gjør, og at *et annet perspektiv* vil kunne gi andre funn i samme materiale.

For å bygge opp under resonnementet i teksten refererer jeg underveis til annen relevant forskning, som det svenske prosjektet *Arbetarna tar ordet*.⁸¹ Jeg foretar også sammenligning⁸² idet jeg undersøker tre ulike tekster fra Den Typografiske Forening (internt), og én tekst fra thrannerbevegelsen (eksternt). I analysene har jeg også vært nøye med å gå gjennom tekstene i sin helhet, ikke bare de delene som ser ut til å stemme overens med en utgangshypotese.⁸³

Det er ikke nødvendigvis et mål å kunne generalisere på bakgrunn av funn i denne oppgaven, det viktigste er forståelsene vi kommer frem til på bakgrunn av undersøkelsene i seg selv.⁸⁴ I den grad det er et ønske å kunne bruke oppgaven til noe ut over dette, er det eventuelt å kunne reise nye spørsmål som gir utgangspunkt for videre forskning,⁸⁵ og å sette forståelsen som er bygget opp gjennom analysene inn i en større sammenheng.

3.0. Teori og begrepsforståelse

3.1. Tekstvitenskapelig utgangspunkt

Studiet av sakprosa er på et overordnet nivå et studie av (språklig) kommunikasjon.⁸⁶ Mer spesifikt er det studiet av kommunikasjonsformen tekst i kontekst.

I tekstvitenskapen tas det utgangspunkt i at mennesker kommuniserer gjennom ytringer ved å benytte seg av *semiotiske ressurser* for meningsskaping. Knyttet til denne forståelsen er et *utvidet*

⁸¹ Josephson 1996

⁸² Silverman 2006:296-297

⁸³ Silverman 2006:297-298

⁸⁴ Thagaard 1998:184

⁸⁵ Thagaard 1998:175

⁸⁶ Defineres som «information process going on between at least two human communicators» Berge 1997:95

tekstbegrep hvor semiotiske ressurser inkluderer mer enn kun verbal- eller skriftspråklige tegnsystemer, og tekstbegrepet favner da ord, bilder, mimikk, tegnspråk m.m.

Til grunn for tekstforståelsen ligger det også et viktig skille mellom ytringer og tekster. Ytringer er *henvendelser* som betyr noe, hvilket vil si at de bygger på det Berge omtaler som «generelle samhandlingsprinsipper.»⁸⁷ Prinsippene går ut på at for at et tegn skal oppleves som en ytring må vi anta at den er tilknyttet rettethet og relevans, altså *intensjonalitet*. For eksempel kan et kremt være en indikator på at en person er forkjølet eller allergisk. Men et kremt kan også være et forsøk på å si fra om noe; “du har glemt å lukke døren”, “det er din tur til å snakke nå” osv. Dersom den som lager kremtelyden mener noe med kremtet er kremtet rettet mot noen; har relevans for noen, og er da en henvendelse og en ytring.

Et nøkkelbegrep når vi forstår tekst som *henvendelser* er det som ble kalt *intensjonalitet*. Intensjonaliteten er «[...] den ytterste forutsetningen for at ytringer kan skapes, og at de kan bli forstått – og misforstått,»⁸⁸ og altså sentral for forståelsen av hva som kan være problematisk i forholdet mellom produksjon og fortolkning av tekst, og skal derfor avklares litt nærmere i neste delkapittel.

3.1.1. Intensjonalitet

Intensjonalitet kan lett forveksles med det mer allment brukte ordet intensjon, og i tekstvitenskapelig sammenheng er det viktig å skille mellom disse to begrepene. Intensjonalitetsbegrepet står sentralt i den tyske filosofen Edmund Husserls fenomenologi og omtales som det sentrale i opplevelse hvor bevissthet og rettethet er til stede,⁸⁹ det vil si *adressivitet*.⁹⁰ En definisjon Tønnesson benytter seg av i *Tekst som partitur*⁹¹ forklarer «intensjonalitet, det at bevissthetsakter alltid er rettet mot et objekt, dvs. at all bevissthet er bevissthet om noe.»⁹² Intensjonalitet er åpenbart knyttet til det vi nevnte over; at ytringer og tekster er *henvendelser* som betyr noe for noen. Men hva skiller det allment kjente ordet intensjon, og det i denne sammenhengen tekstvitenskapelige begrepet intensjonalitet?

I boken *Tekst og historie* beskrives intensjonalitet som «summen av alle de faktorer som gir teksten et preg av rettethet,»⁹³ og at «den bevisste hensikten, intensjonen, hos den snakkende [eller skrivende] er bare en del av denne intensjonaliteten.»⁹⁴ Forfatteren kan ha *ment* noe spesifikt med

⁸⁷ Asdal 2008:36

⁸⁸ Asdal m.fl. 2008:37

⁸⁹ Smith 2011

⁹⁰ Se Bakhtin 1998:39

⁹¹ 2004:80

⁹² Store norske leksikon, 2011

⁹³ Asdal m.fl. 2008:255

⁹⁴ Op.cit.:37

teksten, og hatt en forventning om hvordan teksten skulle oppfattes eller tolkes, men den faktiske teksten har potensial til å bety mer, eller noe annet, enn det forfatteren har ment. I vårt tilfelle betyr dette at selv om de faktiske forfatterne og leserne av TgM og Arb.B. ikke er tilgjengelige for oss i dag, og vi ikke får muligheten til å undersøke om lesernes tolkninger samsvarer med forfatterens intensjon, har vi allikevel tilgang til *intensjonaliteten som finnes i tekstenes strategier*. At vi skiller mellom forfatterens intensjon og tekstens intensjonalitet begrunner Umberto Eco med at teksten innehar en «egen generativ mekanikk.»⁹⁵ Intensjonen i en tekst er med andre ord knyttet til forfatterens plan med teksten, og forfatterens bilde av leseren. Intensjonaliteten i en tekst er *også* knyttet til forfatterens bevisste intensjon, *imidlertid samsvarer intensjon og intensjonalitet sjelden*, og dette betyr at tekstens leser ikke automatisk tolker teksten slik forfatteren forventer.⁹⁶

En annen måte å forklare intensjonaliteten i en tekst på er at den rommer summen av tekstens alle adekvate lesninger, eller tekstens totale meningspotensial.

3.1.2. Kulturelle konstruksjoner

Både ytringer og tekster beskrives som semiotisk medierte henvendelser som «betyr noe og har mening i den unike sammenhengen den ytres i [...]»,⁹⁷ og med dette forstås de som *kulturelle konstruksjoner*. Men tekster er ytringer som tillegges en *spesiell verdi i kulturen*, og denne verdien er bundet opp i hva som anses som relevant og rasjonell adferd i kulturen.⁹⁸ Om ytringer gis tekstverdi avgjøres av kulturens tekstnormer da «tekstnormene refererer til normer både for *et særskilt medium for atferden* – tekster – og til visse måter atferden utføres på dersom den skal klassifiseres som tekst, dvs. de egenskaper som konstituerer en tekst.»⁹⁹ Berge distanserer seg fra en definisjon der tekst settes lik semiose generelt.¹⁰⁰ Videre i denne oppgaven vil heller ikke tekst benyttes i betydningen *utvidet tekstbegrep*, men som tekstsemiose.

Begrepet *tekstkultur* bygger på definisjonen av tekst og tekstnormer som er beskrevet over, og en tekstkultur forstås som «en gruppe mennesker som samhandler gjennom tekster ut fra en noenlunde felles [tekst]normsystem.»¹⁰¹

⁹⁵ Eco 1981:182

⁹⁶ Dette kommer jeg tilbake til i avsnittet om modelleseren [3.4.]

⁹⁷ Asdal m.fl. 2008:41

⁹⁸ Op.cit:42

⁹⁹ Berge 1990:50

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Tønnesson 2008:58

Når vi omtaler tekster som kulturelle konstruksjoner vil det også være relevant å trekke inn lingvisten Michael Hallidays sosialsemiotiske perspektiv. Det vil si studiet av språk som mening i kulturen, «med vekt på situasjonen som den konteksten der tekster skapes, og der de skal forstås.»¹⁰² Halliday deler konteksten inn i situasjonskontekst og kulturkontekst, og legger størst vekt på situasjonskonteksten; den umiddelbare konteksten teksten oppstår i.¹⁰³ Det er da snakk om tekstens sosiale kontekst; de omgivelsene der mening utveksles.¹⁰⁴ Situasjonskonteksten består av deltakere, språklige handlinger og tekstens organisering. Gjennom situasjonskonteksten studerer vi relasjoner mellom forfatter og leser, den sosiale handlingen som foregår i tilknytning til språket (teksten), og hvordan språket formidles; forventninger til teksten i tilknytning til dens form eller tekstnormer som nevnt over. Når *kulturkonteksten* omtales er det ment som kulturen på et mer generelt plan. Kulturen innebærer da normer og verdier og tradisjoner, eller institusjon. «I kulturkonteksten er det vanligvis etablert felles normer for hva som regnes som relevant og rasjonell adferd i kulturen,»¹⁰⁵ noe som vi igjen vil ha innvirkning på *hva* som passer å si til *hvem*, på *hvilket tidspunkt*; det vi innledningsvis (1.0.) omtalte som kairos, og som vi kommer tilbake til i kapittelet om retorikk (3.7.). Hva de ulike arbeiderorganisasjonene kan og bør gjøre for å oppnå sine mål vil med andre ord variere fra situasjon til situasjon, ettersom oppfatningen av hva som er passende adferd vil variere i de ulike samtidige kulturene, og i samme kultur på ulike tidspunkt.

Med et slikt vitenskapelig utgangspunkt vil jeg si det er et mål at tekstfortolkning utføres i lys av de (tilgjengelige) normer og regler for tekstkategorisering eller meningsskaping som er gjeldende i tekstens opprinnelige kontekst. Som Halliday sier, «konteksten sier oss som språkprodusenter og mottakere at noe mening er mer aktuell enn annen mening i den aktuelle situasjonen. For å forstå språk i bruk må vi forstå og kunne beskrive den konteksten som språkbruken er en del av»,¹⁰⁶ vi må altså forsøke å sette oss inn i arbeiderbevegelsens kontekst for å tolke tekstene som ble produsert i Typografiske Meddelelser og Arbeider-foreningernes Blad. I tråd med dette er det teksthistoriske perspektivet som beskrives i *Tekst og historie*: «For å forstå ytringen historisk relevant, må [man] kjenne til den kommunikasjonskontrakten som er opprettet i kulturen mellom en modellsender og en modellmottaker.»¹⁰⁷

¹⁰² Halliday 1998a:69

¹⁰³ Halliday 1998b:114

¹⁰⁴ Halliday 1998a:76

¹⁰⁵ Asdal m.fl. 2008:42

¹⁰⁶ Maagerø 1998:37

¹⁰⁷ Asdal m.fl. 2008:43

3.1.3. Dialog – også med seg selv

I det tekstvitenskapelige utgangspunktet for denne oppgaven er det også en viktig betraktning av språket er grunnleggende dialogisk. Om dialogisitet sier Karen Gammelgaard i *Tekstens mening* at «trods de hyppigt rent forskjellige normer som forfatter og læser omslutes av, er forfatter og læser alltid involvert i et intimt kommunikativt samspill.»¹⁰⁸ Ideen om dialogisme ble opprinnelig introdusert av Mikhail Bakhtin, og i artikkelen *Spørsmålet om talegenrene* lanserer han ideen om tekstens mottaker som til stede i formingen av en ytring.

Adressivitet er ifølge Bakhtin en ytrings essensielle kjennemerke, og han presenterer det dialogiske ved språket ikke bare som en del av ytringers manifestasjon, men at «[...] ytringa vert frå første stund bygd opp med tanke på moglege svarande reaksjonar, og det er også i det vesentlege for deira skuld ho vert skapt. Dei andre, som ytringa vert laga for, spelar ei svært viktig rolle.»¹⁰⁹ Dette innebærer at det ikke kun er i kommunikasjonssituasjoner hvor en fysisk andreperson er tilstede at språket er dialogisk. Også når vi tenker og reflekterer på egen hånd er det en mottaker til stede. Denne forståelsen av hvordan budskap konstrueres er kanskje ikke så selvsagt i den hverdagslige kulturen hvor det er en utbredt tanke at kommunikasjon innebærer at noe “gjøres felles”, dvs. en person deler noe med en annen, og så vet begge det. Med utgangspunkt i en slik standard kommunikasjonsmodell av typen sender -> budskap -> mottaker; jeg - til han/henne, eller “I-s/he” (rør-modellen¹¹⁰) er «the ‘I’ the subject of the communication, the possessor of the information, while the ‘s/she’ is the object, the addressee»¹¹¹ og slik kan man få inntrykk av at «[...]budskabet transporteres fra afsender til modtager [...]»¹¹²

Semiotiker Jurij Lotman har introdusert en modell for autokommunikasjon som er et (dialogisk) alternativ til rør-modellen omtalt over. Lotmans modell går ut på at “I-I”-kommunikasjonen, foregår internt, i dialog med en selv; “jeg-til-meg”. Leseren er altså ikke fysisk til stede når et budskap formes, men sender og mottaker er to atskilte “jeg”, eller det Tønnesson kaller to meningsskapende “systemer”¹¹³ hvor “avsender” og “mottaker” finnes i samme person.¹¹⁴ «Ettersom forfatteren under skrivingen utgjør et autopoietisk system, kan vi forklare skrivingen som en prosess hvor hans ego uavlatelig er i dialog med “alter”, som altså er hans egen konstruksjon, og som følgelig er ham selv.»¹¹⁵ Følgene av en

¹⁰⁸ Gammelgaard 2003:42

¹⁰⁹ Bakhtin 1998:37-38

¹¹⁰ Berge 1997:96

¹¹¹ Lotman 2001[1990]:21

¹¹² Gammelgaard 2003:42

¹¹³ Tønnesson 2004:71

¹¹⁴ Lotman 2001[1990]:29

¹¹⁵ Tønnesson 2001:47

slik tankegang er at vi kan anta både Thrane og Christian Holtermann Knudsen har forsøkt forestille seg hvem deres lesere kom til å være, og laget tekster på grunnlag av disse antatte lesernes mulige reaksjoner på ulike ytringer.

I *Tekst som partitur* knytter Tønnesson Lotmans modell opp mot Stein Bråtens teori om “The virtual other”.¹¹⁶ I likhet med Lotmans autokommunikasjonsmodell går Bråtens teori ut på at det ene jeg-et i ‘jeg’ til ‘jeg’-kommunikasjon vil tilsvare ens egen stemme, mens det andre jeg-et representerer en fiksjonell andreperson. «The mind has a primary self-other organization with an inner “virtual other” which is functionally equivalent to an actual other, and, hence, may be replaced by actual others in dialogue.»¹¹⁷ Bråtens teori presenterer en idé om at den *fiksjonelle andrepersonen*, samtalepartneren, eller publikumet inviteres til å erstattes av *faktiske andre*.

Bakhtins tanke om at ytringer bygges opp med tanke på mulige svarende reaksjoner, Lotmans autokommunikasjonsmodell, og Bråtens idé om “den virtuelle andre” som inviterer til å erstattes av faktiske andre, vil være sentrale i forståelsen av modelleseren som vi skal komme tilbake til i kapittel 3.4.

3.1.4. Dialog med kontekst

«Tekstene samspiller med andre tekster, diskurser/ideologier og etablerte normer for kommunikativ atferd.»¹¹⁸ Dialogisitet omhandler mer enn hvordan et budskap eller en tekst oppstår internt i et “autopoesisk system”. *Dialogisitet* innebærer også at tekster står i dialog med tidligere og kommende tekster. Bakhtin sier det slik at «alle som talar er sjølve i større eller mindre grad svarande: for han er ikkje den første som talar [...]. Alle ytringar er ledd i ei svert komplekst organisert ytringskjede.»¹¹⁹ Litteraturremiotikeren Julia Kristeva, som hadde studert Bakhtin,¹²⁰ introduserte begrepet intertekstualitet. Intertekstualitet kan være bokstavelig som fotnoter eller andre skriftlige henvisninger, men Kristeva og Bakhtin er trolig mer opptatt av at «fortidens tekster finnes innskrevet i alle tekster,»¹²¹ og dermed er “intertekster.” Halliday omtaler også intertekstualitet i sin sosialsemiotikk, og forklart med at «deler av omgivelsene for enhver tekst er et sett av tidligere tekster, tekster som tas for gitt som noe av deltakerne deler.»¹²² Vi kan altså se for oss at tekstene i Typografiske Meddelelser kan inneholde

¹¹⁶ Tønnesson 2004:73

¹¹⁷ Bråten 1992:113

¹¹⁸ Asdal m.fl. 2008:64

¹¹⁹ Bakhtin 1998:11

¹²⁰ Tønnesson 2002:221

¹²¹ Tønnesson 2008:115

¹²² Berge, Coppock og Maagerø 1998:115

både eksplisitte og implisitte hint til eller spor av for eksempel teksten vi har hentet fra Arbeiderforeningenes Blad. Denne intertekstualiteten kan ifølge Halliday gjøre det problematisk å komme inn i en pågående diskurs, men «problemet kan være lettere å løse hvis de “intertekstuelle” antakelsene gjøres eksplisitte [...]»¹²³ Vi skal gå ut ifra at mye relevant informasjon ligger implisitt i analysetekstene, og avstanden mellom *da* og *nå* i tid tilsier at normsystemet var ganske annerledes. Dette understreker betydningen av å sette seg inn i deres respektive kontekster.

Det vi kaller tekstsamspill kan foregå med kotekst – «den omkringliggende tekst som den eller de aktuelle ytringer inngår i,»¹²⁴ – eller andre tekster. Vi skiller som mellom det Kjell Lars Berge kaller tekstsamspill; samspillet mellom tekster, og samspillet mellom tekstnormer og sjangre; normsamspill.¹²⁵

3.1.5 Tekstnormer i praksis – diskurs

I denne oppgaven er vi opptatt av sakprosa som skriftkultur, det vil si hvordan skrift *brukes*, og hvordan sakprosaen *påvirker* individer og grupper av individer. Vi er opptatt av å se tekster i sammenheng med situasjonen. En velkjent metode for å analysere tekst i kontekst er Norman Faircloughs *kritiske diskursanalyse*. Teorien og metoden tar utgangspunkt i samme tekstforståelse som vi har skissert over, at de er kulturelle konstruksjoner, og derfor må forstås i lys av situasjonen de har oppstått i og situasjonene de leses i. Kritisk diskursanalyse er imidlertid grunnleggende maktkritisk og opptatt av hvordan makt konstitueres og reproduseres i språket.¹²⁶

Selv om denne oppgaven ikke defineres som en kritisk diskursanalyse, anser jeg selve begrepet diskurs som nyttig og relevant for oppgaven da det beskriver en av hovedinteressene våre, som er hvordan normer i et fellesskap kommer til syne gjennom språk. En definisjon av diskursbegrepet kan være «[...] en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnit af verden) på.»¹²⁷ Lingvistikkprofessor Norman Fairclough omtaler diskurs som sosial praksis, det vil si konkrete manifestasjoner av språklige normer og regler for *hvem som kan si hva til hvem når og hvordan*, eller tekstnormer i praksis. Tønnesson omtaler rett og slett diskurs som “tekst i kontekst”, men presiserer det videre med «institusjonelt og historisk forankret tenke-, tale-, handlings- og væremåte.»¹²⁸ Det er viktig å poengtere at måten verden omtales og forstås på i en diskurs eller en tekstkultur ikke nødvendigvis er *bevisst*. Ubevisst kunnskap en sosial gruppe samler seg om er også studieområdet til det

¹²³ Berge, Coppock og Maagerø 1998:116

¹²⁴ Tønnesson 2002:224

¹²⁵ Se Berge 2008:64, skillet mellom *tekstsamspill* og *normsamspill* sammenfaller ifølge Berge med Norman Faircloughs skille mellom intertextuality og interdiscursivity i *Discourse and social change* (1992:101)

¹²⁶ Se for eksempel Wodak og Meyer 2009[2001]:8-9

¹²⁷ Jørgensen og Philips 1999: 9

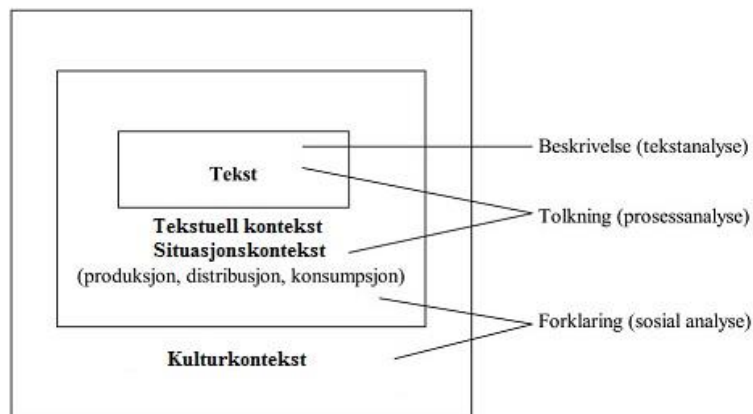
¹²⁸ Tønnesson 2002:220

humanvitenskapene kaller *doxa*. Doxisk kunnskap beskrives som av Mats Rosengren som «föreställningar, försanthållanden, tro på fakta och värderingar inom et visst samhälle, en viss grupp, en viss disciplin vid en viss tid,»¹²⁹ og omhandler da forhold i verden deltakerne i et sosialt fellesskap gjerne tar for gitt. Mennesket fødes inn i ulike sosiale fellesskap, og følgelig flere doxafellesskap. Mye av den sosialt bestemte doxakunnskapen er ikke språklig forankret (*ickediskursiv*),¹³⁰ men doxa kan komme til syne gjennom språklig praksis, eller i diskurser. Slik som for eksempel i form av regler for diskursiv praksis (tekstnormer) som omtalt over; *hvem som kan si hva til hvem når og hvordan*.

Teorien er at språk- og tekstbruken vår reflekterer ideologier og innarbeidete sosiale forestillinger i kulturen, og at analysen av tekster og deres situasjonskontekster derfor kan fortelle oss noe om ikke-språklige sosiale mønstre. Det gjelder både kunnskap og forestillinger om verden, sosiale relasjoner og identitet og selvforståelse.¹³¹

3.1.6. Tekst i kontekst – en modell

De teoretiske gjennomgangene av tekstvitenskapelige begrep som vi har gjort over er argumenter for hvorfor studere tekst i kontekst, eller svar på “*hvorfor teksthistorie?*” Fairclough har laget en modell for analyse av tekster i kontekst,¹³² som Yngve Benestad Hågvar har tilpasset kontekstbegrepene hos Halliday.¹³³ Denne modellen fungerer her som en visualisering av hvordan vi skal se tekstens plassering i forhold til konteksten, både i sin opprinnelige ytringssituasjon, og i vår fortolkningsprosess.

Som forslag til metodisk fremgangsmåte vil jeg imidlertid problematisere skillet mellom beskrivelse, tolkning og forklaring som gjøres i modellen, da jeg mener disse er overlappende prosesser, eventuelt del av samme prosess. Denne oppgavens analyser er delt opp i det som er kalt deskriptiv del, som den

¹²⁹ Rosengren 2008:72-73

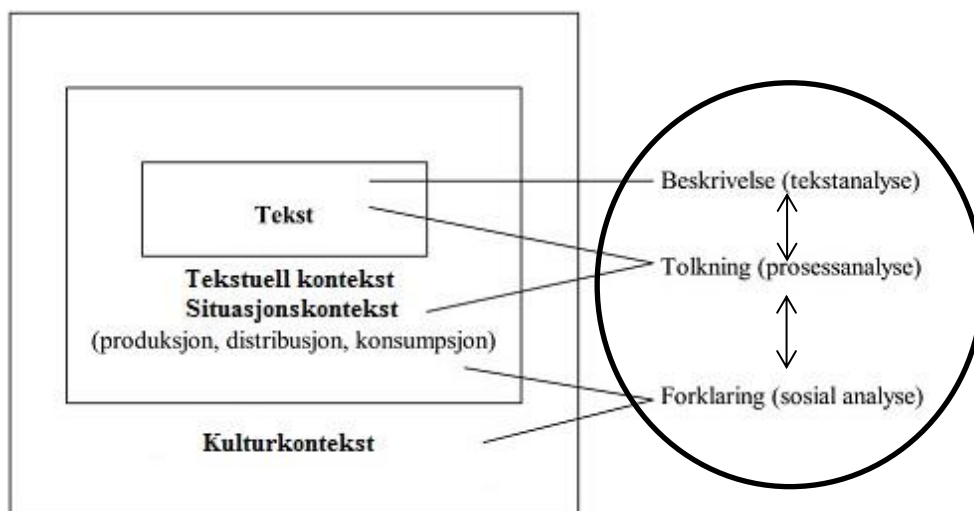
¹³⁰ Op.cit.:73

¹³¹ Hågvar 2007:36

¹³² *Discourse and social change* 1992:73, *Critical discourse analysis* 2001 [1995]:133

¹³³ Hågvar 2007:35

videre analysen av strategi og kommunikativ kommunikasjon, og analysen av modelleseren baseres på. Det er imidlertid slik at den såkalt deskriptive delen av oppgaven innebærer fortolkning av teksten – det ville være umulig å “beskrive” språkhandlinger i teksten uten å samtidig tolke ytringene. Tolkningen gjøres med utgangspunkt i teksten, men ved hjelp av informasjonen vi har, eller tilegner oss, om produksjon, distribusjon og konsumpsjon av tekster; tekstuell kontekst og situasjonskontekst, og det vi vet om kulturkonteksten. I praksis innebærer dette at analysen foregår ved at vi hele tiden beveger oss mellom tekstens ulike dimensjoner, og delene får mening ut ifra helheten. For å vise dette har jeg lagt noen elementer til i Hågvars allerede tilpassede modell. Jeg har ringet rundt de tre delene av tekstanalysen (evt. diskursanalysen) for å vise at de er en helhet, og lagt til piler for å illustrere bevegelsen mellom dem som gjøres i en analyseprosess.

3.2. Identitet og språk

3.2.1. Identitetsforståelse

Når vi i kapittel 4. og 5. skal beskrive og forsøke å forstå analysetekstene og deres kontekst er det med ønke om å kunne si noe om *hvilken arbeideridentitet som skisseres*. Men hvordan henger egentlig språk og identitet sammen? Som vi var inne på i avsnittet om diskursteori, er oppfattelsen innenfor ulike språkvitenskapelige retninger at språk- og tekstbruk er sosialt forankret, og derfor kan gi oss informasjon om individer og grupper «[...] kunnskap og forestillinger om verden, sosiale relasjoner og identitet og selvforståelse.»¹³⁴

¹³⁴ Hågvar 2007:36

Identitet er et nøkkelord i denne oppgaven. Til tross for at begrepet benyttes ofte både i dagligtale og i ulike vitenskapelige sammenhenger er ikke betydningen nødvendigvis lett tilgjengelig. Professor James D. Fearon, skrev i 1999 artikkelen *What is identity as we now use the word*, og underveis i sitt arbeid med identitetsbegrepet oppgir han i artikkelen å ha funnet at det, til tross for stor tverrvitenskapelige interesse for begrepet, var en mangel på klare definisjoner, eller definisjoner i det hele tatt, i vitenskapelige utredninger.¹³⁵ Et poeng i historisk analyse er som Fearon sier at «if we want to apply a fairly recent social construct transhistorically, this is another reason to be as clear as we can about its meaning.»¹³⁶ Det som tas opp her er anakronisme – faren for å påtvinge tekster en kategori eller sjanger som ikke var gjeldende i teksten opprinnelige kontekst. For eksempel vil Typografiske Meddelelser i dag kategoriseres som et tidsskrift, men det var ikke en kategori forfatterne selv benyttet rundt midten av 1800-tallet.

I sin artikkel tilbyr Fearon en definisjon som vil ligge til grunn for forståelsen av identitet videre i denne oppgaven, og som jeg i dette avsnittet tar sikte på å komme med en relativt kort redegjørelse av. Ordet identitets etymologiske opprinnelse er det latinske *idem*, som betyr den (det) samme.¹³⁷ Dagens forståelse av begrepet “identitet” stammer ifølge Fearon fra psykologen Erik Eriksons arbeid med konseptet “identitetskrise” på 1950 tallet¹³⁸, men har utviklet seg, og betydningen av begrepet slik vi bruker det i dag er såpass ny at (mange) ordbøker ikke ser ut til å være oppdatert.¹³⁹ I forsøket på å tilby en tydelig og oppdatert definisjon fremholder Fearon at “identitet” i dag har dobbel betydning, eller to nivåer han omtaler som henholdsvis “sosial” og “personlig.”¹⁴⁰

På definisjonens første nivå kan “identitet” referere til en (a) *sosial kategori*, «defined by membership rules and (alleged) characteristic attributes or expected behaviors,». En sosial kategori forstås da som et sett mennesker utpekt eller definert med en (eller flere) merkelapp(er), som er vanlig å gi denne gruppen mennesker, eller som ofte *benyttes av* denne gruppen selv. Et individ kan selvsagt tilhøre flere ulike sosiale kategorier eller grupper, og vil sannsynligvis beskrive seg selv ulikt i ulike sosiale sammenhenger, ved å trekke frem forskjellige gruppetilhørigheter.

¹³⁵ Fearon foreslår flere forklaringer på dette; “vi” ser ut til å mestre bruken av begrepet, dermed vet alle hva det betyr, og en forklaring er ikke nødvendig. Samtidig er begrepet komplekst, og vanskelig å definere, og ettersom folk later til å bruke det riktig ser man kanskje en mulighet til å unnsnippe å nettopp definere begrepet.

¹³⁶ Fearon:1999:10

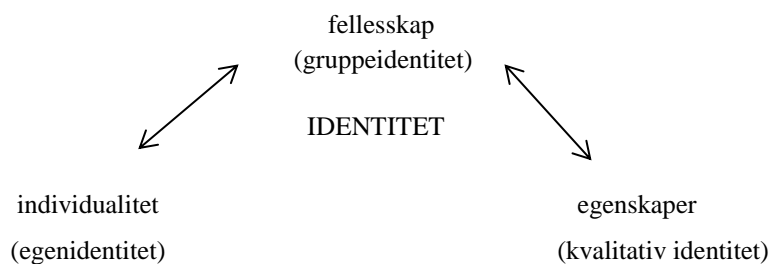
¹³⁷ Store norske leksikon 14.02.2009

¹³⁸ Fearon:1999:9

¹³⁹ Et raskt søk på norske nettordbøker som snl.no, ordbok.no og wikipedia.no kan se ut til å støtte opp om at dette er noe som gjelder også i dag, femten år etter at artikkelen ble utgitt.

¹⁴⁰ Fearon:1999:2 Todelingen blir ikke presentert som unik for hans definisjon, men nivåenes innhold skiller seg ifølge artikkelforfatteren fra tidligere definisjoner.

På andre nivå av Fearons definisjon benyttes “identitet” i en *personlig* betydning som innebærer «(b) socially distinguishing features that a person takes a special pride in or views as unchangeable but socially consequential (or (a) and (b) at once). In the latter sense, “identity” is modern formulation of dignity, pride or honor that implicitly links these to social categories.»¹⁴¹ Også Svennevig sier at «identitet dannes i relasjon til andre mennesker, og innebærer både individualitet og fellesskap,»¹⁴² og illustrerer avhengighetsforholdet mellom identitetens individuelle aspekt, det kollektive aspektet og individets egenskaper i denne figuren:¹⁴³

Gjennom en slik beskrivelse av identitet ser vi en sammenheng mellom identitetsbegrepets sosiale og personlige betydning og individet selv; «[...] et individs identitet blir utkrystallisert i spenningsfeltet mellom det individuelle og det kollektive.»¹⁴⁴ En annen måte å illustrere avhengighetsforholdet på kan være ved å trekke frem at identitetens etymologiske opphav, “sammeheten”, kan ha to betydninger; samme som seg selv eller samme som andre. Identitet måles hele tiden opp mot andre – som likhet eller ulikhet med andre enkeltindivider eller grupper, og avstand eller nærhet til disse “andre” kan skapes gjennom visse kjennetegn, eller *identitetsmarkører*.¹⁴⁵ På grunnlag av utseende, oppførsel og talemåte kunne kanskje andre mennesker på 1870- og 80-tallet plassere en person i Den Typografiske Forening, men samtidig også få et inntrykk av om han tilhørte styret, eller om han var et mindre engasjert foreningsmedlem – eventuelt at han var typograf, men ikke medlem av foreningen i det hele tatt.

Fearon deler også innholdet i sosiale kategorier inn i klassene “rolle” og “type”. *Rolleidentitet* refererer til merkelapper tilknyttet personer som forventes å opptre på en spesiell måte i spesielle situasjoner.¹⁴⁶ *Typeidentiteter* refererer til merkelapper som knyttes til personer som deler, eller anses å dele, visse karakteristikk som «beliefs, desires, moral commitments, og physical attributes – thought typical of members of the category, or behaviours expected or obliged of members in certain situations».

¹⁴¹ Fearon 1999:0

¹⁴² Svennevig 2001:114

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Mæhlum m.fl. 2003:107

¹⁴⁵ Svennevig 2001:115-116

¹⁴⁶ Fearon 1999:17

Identiteter, eller sosiale kategorier, kan involvere både rolle og type, og kombinasjonen utgjør det Fearon definerer som den *sosiale kategoriens innhold*. Ulike kategoriens innhold vil være gjenstand for uenighet og forhandling.¹⁴⁷

Når det gjelder begrepet identitet finnes det ulike oppfatninger av hva som kjennetegner dets grunnleggende natur; er det fast eller foranderlig. Dette idéhistoriske spørsmålet går i korte trekk ut på om identitet er medfødt og permanent, eller ytre konstruert og i endring.¹⁴⁸ Dette er relevant å nevne tatt i betraktning forståelsen av identitet som et sosialt produkt både av det individuelle og det kollektive, og gjenstand for forhandling og uenighet som nevnt over. Det er også relevant for diskusjonen av klasse som begrep som vi skal komme inn på i kapittelet om den allmennhistoriske konteksten (4.2.1.).

Sentral for debatten rundt konstruktivistisk og essensialistisk forståelse av identitet står utsagnet “sosiale kategorier er sosialt konstruerte”, en ytring vi vil kjenne igjen fra diskusjonen av tekst tidligere i teorikapitlet. Fearon foreslår at “sosialt konstruert” betyr at sosiale kategorier varierer over tid, og historisk sett dermed er et produkt av «human thinking, discourse and action.» Fearon trekker fram at en del av det konstruktivistiske prosjektet er å peke på (diakrone) endringer i sosiale kategorier som oppleves som spesielt faste eller uforanderlige (essensielle) som for eksempel kjønn, for nettopp å påpeke sosiale kategoriens foranderlighet.

Samtidig poengterer han at sosiale kategorier kan oppleves som faste og essensielle fordi de i gitte historiske sammenhenger *er* objektive sosiale faktum det står utenfor enkeltmenneskers kontroll å endre.¹⁴⁹ En slik forståelse av kulturelt forankret identitet som både fast og foranderlig, som reelle kategorier under stadig reforhandling, ligger til grunn for denne oppgaven.

3.2.2. Språk, handling og identitet

Når vi tidligere har nevnt at individer presenterer seg ulikt i ulike sosiale settinger, eller skaper nærhet og avstand til andre gjennom identitetsmarkører, innebærer dette også at de bruker språket – hvilket selvsagt vil være fokus i denne oppgaven. I språkvitenskap er teorien at «the language spoken by somebody and his or her identity as a speaker of this language are inseparable: This is surely a piece of knowledge as old as human speech itself. Language acts are acts of identity.»¹⁵⁰ Dette skal vi utforske nærmere i neste delkapittel.

Det identitetsteoretiske utgangspunktet som er skissert i kapittelet over kan ses som argumentasjon for relevansen av å undersøke identitet gjennom å undersøke språk i bruk, eller i

¹⁴⁷ Fearon:1999:15

¹⁴⁸ Mæhlum m.fl. 2003:108-109

¹⁴⁹ Fearon 1999:15

¹⁵⁰ Tabouret-Keller 1997:315

kontekst. Vi kan kanskje si det er identitetsinnholdet i den sosiale kategorien “arbeider”, slik det kommer til uttrykk gjennom tekststrategier (dvs. modelleseren), som er gjenstand for analyse i denne oppgaven. At individer presenterer seg selv ulikt i ulike sosiale settinger innebærer at også språket varieres. Her kan vi se sammenhengen med retorikken hvor forståelsen av at hensiktsmessig, målrettet eller effektiv kommunikasjon henger sammen med at taleren eller forfatteren tilpasser sitt budskap situasjonen og publikumet, er sentral.

3.2.2.1. Språkhandlinger er identitetshandlinger

Forståelsen av språk og identitet som uatskillelig, henger som vi har sett sammen med oppfatningen av språket som sosial konstruksjon, og «en viktig forutsetning for dette synet er at nettopp språket har en avgjørende funksjon når vi sosialiseres inn i ulike sosiale fellesskap.»¹⁵¹

Når vi anser identitet som grunnleggende knyttet til både sosial tilhørighet og individers selvforståelse og selvrespekt, kan dette ifølge Fearon hjelpe oss å forstå hvordan identitet kan motivere til handling.¹⁵² Når vi forstår *språk* som direkte knyttet til identitet vil jeg våge å påstå at vi også kan forstå hvordan identitet kan motivere til *språklig* handling.

3.2.2.2. Språkhandlinger - Å ytre er å gjøre

Avgjørende for synet på språk som identitetshandlinger er *språkhandlingsbegrepet*, som er sentralt i analysene i denne oppgaven. Videre vil jeg redegjøre for begrepets bakgrunn, og forståelsen av begrepet slik det brukes her.

Språkhandlingsbegrepet ble opprinnelig introdusert av den britiske filosofiprofessoren John L. Austin¹⁵³ 1962 i boken *How to do things with words*, basert på en forelesningsrekke han holdt på Harvard syv år tidligere. Som bokens navn indikerer mener Austin at «the issuing of the utterance is the performing of an action.»¹⁵⁴ Ideen om ytringer som handling sto ifølge Austin i kontrast til tidens anerkjente filosofiske oppfatning av at «the business of a ‘statement’ can only be to ‘describe’ some state of affairs, or to ‘state som fact’ , which it must do either truly or falsely.»¹⁵⁵¹⁵⁶ Som vi drøftet i kapittel 1.3.3. er sakprosamiljøets oppfatning at sakens tekster ikke er *sannhetens tekster*, men de forstår

¹⁵¹ Mæhlum m.fl. 2003:110

¹⁵² Fearon:1999:24

¹⁵³ Evt. Wittgenstein i *Filosofiske undersøkelser*, 1997 [1953]

¹⁵⁴ Austin 1976 [1962]:6

¹⁵⁵ Op.cit.:1

¹⁵⁶ Retorikkens forhold til kategoriene “sant” og “usant” vil vi komme nærmere inn på i delkapittel 3.8.2..

det slik at skjønnlitterære tekster og sakprosaetekster *forplikter* seg til det vi kaller virkeligheten på ulike måter.

Austin skiller mellom ulike nivå eller dimensjoner i en ytring. Ifølge Austin finnes det en *lokusjonær* dimensjon, hvilket er selve ytringen, eller bruken av tale eller skrift.¹⁵⁷ Å ytre er en handling i seg selv, og navnet lokusjon hentes fra det latinske *locūtiō* (ytring) eller *loquī* – å snakke. Ved å fremføre en ytring utfører vi i tillegg *illokusjonære* handlinger som å love, advare, anmode og lignende. Dette beskriver Austin som «performance of an act *in* saying something as opposed to performance of an act *of* saying something.»¹⁵⁸ Videre legger Austin vekt på at ytringer også kan ha konsekvenser, hvilket Austin omtaler som den *perlokusjonære* dimensjonen – «what we bring about or achieve by saying something.»¹⁵⁹

Begrepet språkhandlinger slik det benyttes videre i denne oppgaven har hovedfokus på de *illokusjonære* handlingene, det vil si handling *ved* eller *gjennom* å si noe; «things we do in saying something.»¹⁶⁰

3.2.2.3. Searle – videreføringen

Austins teori om språkhandlingene ble videreført av en av hans elever, John R. Searle i *Expressions and meaning. Studies in the theory of speech act*, utgitt i 1979.

Searles hovedmålsetning er ifølge boken å utvikle en begrunnet (reasoned) klassifikasjon av *illokusjonære* handlinger. Dette målet beveger han seg mot med utgangspunkt i Austins klassifikasjoner, som Searle påpeker at Austin selv ikke oppfattet som endelige kategorier, men forslag til utgangspunkt for videre diskusjon.¹⁶¹ Searle argumenterer for at språkhandlingene bør studeres, ettersom det er *de* som utgjør (lingvistisk) kommunikasjons grunnenheter, i motsetning til det han oppgir som den vanlige oppfatningen; symbolet, ordet eller setningen.¹⁶² «Slik setningen er grunnenheten i grammatikk, er språkhandlingen grunnenheten i kommunikasjon.»¹⁶³

¹⁵⁷ Austin 1976[1962]:99

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Op.cit.:109

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Searle 1981[1979]:8

¹⁶² Searle 1976[1969]:16

¹⁶³ Svennevig 2001:58-59

3.2.2.4. Proposisjon og språkhandling

I sin definisjon av språkhandlingene skiller Searle mellom en ytrings illokusjonære handling, og dens proposisjonelle innhold.¹⁶⁴ Han sier det slik at «a proposition is to be sharply distinguished from an assertion or statement of it [...]. Stating and asserting are acts, but propositions are not acts». Searle forklarer det som at en proposisjon er *det som hevdes* gjennom handlingen å hevde, *det som uttrykkes* når man uttrykker noe, *det som slås fast* når man slår noe fast.¹⁶⁵ Proposisjonen er i ytringens *innhold*, men kan ikke opptre alene. Uttrykker man proposisjonelt innhold, har man nødvendigvis også utført en språkhandling. Det samme proposisjonelle innholdet kan komme til uttrykk gjennom ulike språkhandlinger.

«En proposisjon er en elementær representasjon av et saksforhold som kan være sann eller usann i en gitt situasjon»,¹⁶⁶ skriver Jan Svennevig. Men som vi skal se videre består ytringer av mer enn bare det som kan være sant eller usant.

3.2.2.5. Forutsetninger for forståelse

Som introduksjon til sin klassifikasjon av språkhandlingene presenterer Searle ulike kriterier for å skille språkhandlingene fra hverandre.¹⁶⁷ I gjennomgangen av språkhandlingene vil vi se at de i varierende grad knytter seg til visse forpliktelser, man kan si det finnes visse forbehold eller forutsetninger for hvilke språkhandlinger ytringer er, eller kan forstås som.

Searle selv nevner noen av kriteriene som viktigere enn andre, og noen kriterier relevante for denne oppgaven skal nevnes videre.

Ett av kriteriene for å skille mellom språkhandlingene Searle anser som viktigst gjelder en handlings (illokusjonære) formål. For eksempel kan en ordres illokusjonære formål være å forsøke å få noen til å gjøre noe, eller et løfte kan være en forpliktelse fra den som ytrer seg om å gjøre noe i fremtiden.

Det Searle omtaler som *direction of fit* anser han også som en av de mest avgjørende forutsetningene for forståelsen av språkhandlingene. Med *direction of fit* menes om ytringen er et forsøk på å *få verden til å matche ordene*, eller omvendt; at *ordene skal matche verden*. For eksempel anses det vi kaller kvalifikasjoner (declarations) å ha en world-to-word fit, det vil si at intensjonen er at verden skal forandre seg i tråd med ytringen, slik som når presten sier “jeg erklærer dere herved for rette

¹⁶⁴ Searle 1976[1969]:30

¹⁶⁵ Searle 1976[1969]:29

¹⁶⁶ Svennevig 2001:47

¹⁶⁷ Searle 1981[1981]:1-2

ektefolk å være.” Konstativers forhold til verden er omvendt; når man forklarer eller gjengir noe forsøker man å få ordene til å ligne verden.

Språkhandlingers illokusjonære formål; om de for eksempel er kommandoer, anmodninger eller forslag, kan også avhenge av styrkegraden i ytringen. Dette kommer gjerne til uttrykk gjennom modalitet som av lingvistikkprofessor F.R. Palmer beskrives som «concerned with the proposition that describes the event». Jeg vil forenklet omtale modalitet som påstandens grad av sikkerhet, proposisjonens forhold til (den antatte) “virkeligheten,” eller grad av uttrykk for talerens vilje.¹⁶⁸ Eksempelvis er det forskjell på å si “denne beskjeden forstår du (garantert) og “det kan nok hende du forstår denne beskjeden.” På norsk kan de modale hjelpeverbene skulle, ville, måtte, burde, kunne uttrykke epistemisk modalitet, det vil si mulighet, sikkerhet eller sannsynlighet¹⁶⁹ (påstand/assertion) eller deontisk modalitet som uttrykker vilje, ønske, nødvendighet eller tillatelse¹⁷⁰ og er knyttet til taleren. Andre måter å uttrykke modalitet i det norske språket er gjennom adverb, partikler, tempus eller modifierende setninger.¹⁷¹

Tolkningen av språkhandlingene avhenger også av taleren eller forfatterens status eller posisjon. For å komme tilbake til eksempelet om ytringen “jeg erklærer dere herved for rette ektefolk å være”, vil ytringens status som kvalifikasjon være avhengig av hvem som uttaler ordene.

Variasjoner mellom språkhandlingene kan også finnes i hvilke ulike psykologiske tilstander som uttrykkes. Når en språkhandling utføres er oppfatningen at taleren eller forfatteren uttrykker en holdning til (det proposisjonelle) innholdet. Dette gjelder også om uttalelsen ikke er oppriktig; «even if he does not have the belief, desire, intention, regret or pleasure which he expresses, he nonetheless expresses a belief, desire, intention, regret or pleasure in the performance of the speech act.»¹⁷² Denne psykologiske tilstanden som uttrykkes gjennom utførelsen av den illokusjonære handlingen er det Searle kaller *the sincerity condition of the act*,¹⁷³ og språkhandlingens suksess er avhengig av om denne forutsetningen oppfylles. Dette aspektet av kriteriene som ligger til grunn for språkhandlingers forståelse har også Habermas benyttet seg av og videreutviklet. I “Hva er universalpragmatikk”¹⁷⁴ omtaler han dem som *gyldighetskrav*, og forståelsen av disse er avgjørende for hans utredning av kommunikativ versus strategisk kommunikasjon i *The Theory of Communicative Action* fra 1984, som vi skal komme tilbake

¹⁶⁸ Palmer (2001) foretar en nærmere diskusjon av begrepene “realis” og “irrealis” som gjerne benyttes i drøfting av modalitetsbegrepet.

¹⁶⁹ Svennevig 2001:23-24.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Op.cit.:24

¹⁷² Searle 1981[1981]:4-5.

¹⁷³ Op.cit.:5

¹⁷⁴ Habermas 1981.

til senere. Ettersom Habermas' teori om kommunikatív- og strategisk kommunikasjon vil være en viktig del av denne oppgavens analyse vil jeg i den følgende gjennomgangen av Searles klassifikasjon av språkhandlingene knytte dem til Habermas gyldighetskrav, hovedsakelig basert på Jan Svennevigs gjennomgang i *Språklig samhandling*.¹⁷⁵

3.2.2.6. Kommunikasjonskontrakt

Searle uttaler at «the production or issuance of a sentence token *under certain conditions* is a speech act»,¹⁷⁶ og det er altså situasjonelt eller kontekstuelte betingede kriterier eller forutsetninger for tolkning av ytringer han presenterer som “conditions”. Som vi ser er det språk i bruk, eller språk som mening Searle utforsker i sin teori om språkhandlingene.¹⁷⁷

Berge sier det slik at:

når en ytring forstås som en tekst, det vil si at teksten tillegges en eller flere intensjonaliteter, [...] er det etablert en underforstått kommunikasjonskontrakt der jeg som leser eller lytter forholder meg forstående og tolkende til noe jeg regner som en forståelig ytring skapt av et rasjonelt handlende vesen.¹⁷⁸

Her omtales underforståtte regler for forståelse som *kommunikasjonskontrakt*. Sakprosaprofessor Johan Tønnesson oversetter også Searles kriterier eller forutsetninger til en konkret kommunikasjonskontrakt, eller «Standard-formular for kontrakt mellom en tekst forfatter og dens modelleser.»¹⁷⁹ Her er vi altså tilbake til grunnlaget for påstanden om at *det er et mål at tekstfortolkning utføres i lys av de (tilgjengelige) normer og regler for tekstkategorisering eller meningsskaping som er gjeldende i tekstens opprinnelige kontekst* (kapittel 3.1.2).

3.2.2.7. Klassifikasjon

Som tidligere nevnt deler Searle språkhandlingene inn i klasser som defineres med bakgrunn i Austins språkhandlingsklasser fra boken *How to do things with words*. De fem generelle måtene språket kan benyttes på er ifølge Searles klassifisering ved å (1) fortelle folk hvordan ting er; *konstativer*

¹⁷⁵ Svennevig omtaler gyldighetskravene for som sannhet, legitimitet og oppriktighet (2005:63). Jeg vil foreta en liten endring på grunnlag av Habermas' egen begrepsbruk i “Hva er universalpragmatikk.” I (den danske oversettelsen av) teksten. benytter Habermas ordet *vederhæftighet* om et av gyldighetskravene (1981:182), som hos Svennevig er oversatt til oppriktighet. Habermas selv benytter (ifølge den danske oversettelsen) også ordet oppriktighet i sin tekst, men da som en grunnleggende forutsetning for all forståelsesorientert kommunikasjon, det vil si *kommunikativ kommunikasjon*, som jeg skal komme tilbake til i kapitlet om kommunikatív- vs. strategisk kommunikasjon. Jeg ønsker derfor å oversette vederhæftighet med pålitelighet når jeg omtaler hans gyldighetskrav, men ut over dette støtte meg til Svennevigs omtale av disse.

¹⁷⁶ Searle 1976[1979]:18

¹⁷⁷ I likhet med Halliday i kapittel 3.1.2.

¹⁷⁸ Berge 2008:41

¹⁷⁹ 2004:113

(Assertives), (2) forsøke å få folk til å gjøre noe; *direktiver* (Directives), (3) forplikte oss (avsender) til å gjøre noe; kommissiver (Commissives), (4) å uttrykke følelser og holdninger; *ekspressiver* (Expressives), og (5) å skape endringer i verden gjennom ytringer; *kvalifiseringer* (Declarations).¹⁸⁰

Konstativers illokusjonære poeng er å forplikte taleren til saksforhold i verden. Den som ytrer seg uttaler seg om verden, og hevder noe om verden med større eller mindre grad av sikkerhet. Dette innebærer at konstativer kan vurderes som “sant” eller “usant”, og vurderingen av ytringens sannhetsgrad er knyttet til ytringens *modalitet*. Som Searle sier er det en sammenheng mellom å legge frem en hypotese og å hevde at noe er sånn eller slik. Samtidig skiller slike ytringer seg fra hverandre ved å i ulik grad forplikte seg til uttalelsens sikkerhet,¹⁸¹ og deres *sincerity condition* er ifølge Searle “belief” – at taleren virkelig tror det han eller hun sier er “sant”. Habermas omtaler gyldighetskravet for konstante språkhandlinger som *sannhet*.¹⁸² Eksempler på konstativer er å påstå, informere, fortelle, forklare, gjengi, konkludere osv.

Direktivs illokusjonære poeng går ifølge Searle ut på at de, i varierende grad, er talerens (skriverens) forsøk på å få lytteren eller leseren til å gjøre noe.¹⁸³ Forsøkene kan variere mye i styrke, det er for eksempel stor forskjell på å foreslå at noen gjør noe og å insistere på at de gjør det. Eksempler på direktiver er å beordre, kommandere, be, invitere, tillate, utfordre, og spørre.¹⁸⁴ Spørsmål er en undergruppe direktiver fordi det er forsøk på å få tilhøreren til å svare – til å utføre en språkhandling.

For at en språkhandling skal anses som et direktiv, tar man utgangspunkt i at den som ytrer seg faktisk ønsker det som uttrykkes, (ifølge Searle – *sincerity condition* “want”) og at man ønsker at for eksempel en invitasjon skal følges opp med oppmøte på et evenement, eller at *verden skal matche ordene*. Dersom en ytring er ironisk ment, eller man oppfatter at man har grunn til å anta at den er ironisk kan det plutselig gi ytringen en annen mening, eller verdi som en annen språkhandling. La oss si at uttalelsen «At Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn inden vor Midte, kan ikke bestrides;» ble oppfattet ironisk. Da ville den kunne få verdi som en ekspressiv, kanskje ville den oppfattes som uttrykk for “hvor lite sannsynlig det var at noen typografer i det hele tatt hadde savnet et fagblad, ettersom de åpenbart var helt uengasjerte og uinteresserte i denslags.” Hos Habermas er direktivers gyldighetskrav *legitimitet*; at språkhandlingene skal lykkes avhenger av om den som ytrer seg har makt eller status til å få det til å skje – det vil si oppnå den perlokusjonære effekten.

¹⁸⁰ Searle 1981[1979]:vii-viii

¹⁸¹ Op.cit.:12-13

¹⁸² Svennevig 2005:63

¹⁸³ Searle 1981[1979]:13-14

¹⁸⁴ Op.cit.:14

Komissiver er de språkhandlingene som har som illokusjonært poeng å forplikte taleren til å gjøre noe i fremtiden.¹⁸⁵ Også kommissivers grad av forpliktelse til handling varierer, for eksempel er det forskjell på å love og å foreslå. Her kan vi også si at forbehold for at noe skal oppfattes som for eksempel et løfte er at man har som *intensjon* (sincerity condition ifølge Searle) å følge det opp. Kommissivers gyldighetskrav er ifølge Habermas *pålitelighet*.¹⁸⁶

Språkhandlingen ekspressiver har som illokusjonært mål å utrykke psykologisk tilstand hos taleren. Det kan være å gratulere, beklage, takke, kondolere, ønske velkommen eller lignende. Sannhetsgraden i en ekspressiv uttalelses proposisjonelle innhold er forutsatt, det vil si at man går ut ifra at den som sier noe mener det han eller hun sier, og det er nødvendig for at det skal være en gratulasjon. Searle omtaler ekspressivers *sincerity condition* som basert på den psykologiske tilstanden som uttrykkes. En gratulasjon forutsetter at taleren kjenner glede – er oppriktig. Også her er gyldighetskravet, ifølge Habermas, pålitelighet.

Kvalifiserings illokusjonære mål er å skape ny (institusjonell) virkelighet, og deres suksess vurderes ut ifra om ytringens proposisjonelle innhold ender med å korrespondere med virkeligheten ved at språkhandlingen utføres. For eksempel kan en vellykket kvalifisering være at en person gjennom de riktige handlingene utnevner deg til en stilling, eller som vi så tidligere; vier noen. I likhet med direktiver er kvalifiserings suksess, ifølge Habermas, knyttet til myndighet og legitimitet hos den som utfører handlingen. En undergruppe av kvalifiseringer er definisjoner. En person kan ha status og legitimitet som gir han eller henne makt til å definere betydning av et ord. Dette kan gjelde fremstående personers makt til å definere en gruppes identitet, eller han eller hennes makt til å få verden til å matche ordene.

3.2.2.8. Én ytring, flere språkhandlinger

Med fortolkning kommer også muligheten for feiltolkning, en problemstilling Searle også tar opp i tilknytning til språkhandlingene. «[...] one problem wich immediately arises for this book is that one and the same utterance will often fit into more than one category.»¹⁸⁷ Som Searle poengterer er den enkleste formen for mening de tilfellene hvor taleren eller forfatteren mener nøyaktig det som ytres, men det finnes mange typer mening hvor setningens betydning og forfatterens intensjon ikke korresponderer.¹⁸⁸ (Hint, insinuasjoner, ironi, metafor.) Et eksempel på sammenhenger hvor mening ikke er rett frem og eksplisitt er i tilfeller hvor den som ytrer seg mener det som sies, men også mener *noe mer*. For

¹⁸⁵ Searle 1981[1979]:14

¹⁸⁶ Svennevig 2005:63

¹⁸⁷ Searle 1981[1979]:viii

¹⁸⁸ Op.cit.:30

eksempel er en ytring som «vi savne Bestilling paa Bladet [Typografiske Meddelelser] fra enkelte herværende større Bogtrykkerier» en beskrivelse av en tilstand eller av “virkeligheten”, men i tillegg muligens, eventuelt *sannsynligvis*, også en oppfordring til trykkeriene å bestille TgM.

Proposisjoner kan være eksplisitt uttalt i teksten, eller implisitte, og dermed være noe vanskeligere å få tilgang til. Uansett vil proposisjonens referensielle innhold kun være sann eller usann i *en gitt situasjon*, og de kommunikative «deltakerne må trekke slutninger for å komme fram til de spesifikke proposisjonene som blir framsatt.»¹⁸⁹ Implisitte språkhandlinger, som i ytringen over, kan benyttes i sammenhenger hvor avsenderen skal be om noe fra mottakeren, utføre ansiktstruende handlinger, men ikke ønsker å gjøre dette direkte, dette skal vi senere komme tilbake til i stilkapittelet (3.5.3.).

3.3. Kommunikativ- eller strategisk handling

Kommunikasjonskontrakten som ble omtalt over angår *gjensidig forståelse* av teksters *kommunikative formål*. Men det er ikke alltid bare gjensidig forståelse som står i fokus når tekster konstrueres. I denne teksten er det allerede annonsert at språket skal undersøkes som en *identitetsstrategi*. I boken *The Theory of Communicative Action* skiller Jürgen Habermas mellom *kommunikativ* og *strategisk handling*, og denne teorien kan tilby interessante perspektiver på analysetekstene fra Typografiske Meddelelser.¹⁹⁰

Jan Svennevig sier om Habermas’ teori at et skille trekkes mellom «kommunikative mål som blir konvensjonelt uttrykt gjennom språkhandlingen, og strategiske mål, som ikke gjør det. [...]

Kommunikative mål er å etablere ulike kommunikative prosjekter, mens strategiske mål er å påvirke og eventuelt manipulere adressaten.»¹⁹¹ Vi forstår det slik at strategi har å gjøre med agendaer eller skjulte mål. Habermas beskriver at kommunikative handlinger koordineres gjennom handlinger for å nå *felles forståelse*, eller orienteres mot å *komme til enighet*.¹⁹² Forståelsen av om man har *kommet til enighet* baseres ifølge Habermas på felles overbevisning, og kan ikke defineres objektivt av en utenforstående part; «it has to be accepted or presupposed as valid by the participants.»¹⁹³ Habermas benytter seg av språkhandlingsteori når han forklarer kommunikativ kommunikasjon som «the type of interaction in which all participants harmonize their individual plans of action with one another and thus

¹⁸⁹ Svennevig 2000:66

¹⁹⁰ Benyttes også i *Arbetarna ta ordet*, se Olle Josephson 1996:41

¹⁹¹ Svennevig 2001:66

¹⁹² Habermas 1984:286 (b.1)

¹⁹³ Op.cit.:287

pursue their illocutionary aims without reservation»¹⁹⁴; kommunikative mål innebærer altså ærlighet eller oppriktighet i språkhandlingene, at den følelsen som uttrykkes også føles, eller det ønsket som uttrykkes også er genuint. Som vi var inne på i kapittelet om språkhandlingsteori presenterer Habermas i “Hva er universalpragmatikk” *gyldighetskravene* sannhet, pålitelighet og legitimitet i tilknytning til de ulike språkhandlingsklassene, som kan ses i sammenheng med Searles *sincerity conditions*. I tillegg til at de tre nevnte gyldighetskrav må oppfylles for den enkelte språkhandlings suksess, uttaler Habermas i “Hva er universalpragmatikk?” at for alle ytringer som defineres som «[...] kommunikativ, dvs. forståelsesorienteret handlen, gjelder en talehandling kun som acceptabel, når taleren ikke kun foregiver et seriøst tilbud, med derimot mener det oppriktig.»¹⁹⁵ Dersom konsensusen som ligger bak rokkes ved,¹⁹⁶ sier Habermas at den kommunikative handlingen ikke kan fortsettes, og alternativene er dermed «at skifte til strategisk handlen, at afbryde kommunikationen, eller også at genoptage den foratåelsesorienterede handlen på det argumentative niveau [...]».¹⁹⁷

En handling regnes av Habermas som strategisk «when we consider it under the aspect of following rules of rational choice and assess the efficacy of influencing the decisions of a rational opponent.»¹⁹⁸ Strategisk kommunikasjon er med andre ord *påvirkning* i retning av egen vinning eller personlige mål, og hvor én eller flere av de kommunikative deltakerne ønsker at språkhandlingene han eller hun utfører skal produsere *perlokusjonære effekter* hos mottakeren, eller en av de andre kommunikative deltakerne.¹⁹⁹ Jeg forstår det slik at de perlokusjonære effektene det påvirkes i retning av i strategisk kommunikasjon er *ut over de perlokusjonære effektene som ligger i oppfyllelsen av en konvensjonalisert språkhandling*. Videre skiller Habermas mellom *open strategic action* og *concealed strategic action*. Strategiske handlinger regnes som åpne dersom alle deltakerne er klar over at det finnes et underliggende strategisk motiv. Det er derimot snakk om en skjult strategisk handling dersom minst én av deltakerne tror at alle forutsetningene for en språkhandling oppfylles (på illokusjonært nivå), uten at dette stemmer.²⁰⁰ Dersom en ytring for eksempel er ment ironisk, men den som ytrer bevisst lar mottakeren tro han eller hun er oppriktig, vil Habermas si vi har å gjøre med skjult strategi, eller manipulasjon.²⁰¹

¹⁹⁴ Op.cit.:294

¹⁹⁵ Habermas 1981:175 (b.1)

¹⁹⁶ Op.cit.:129

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Habermas 1984:285 (b.1)

¹⁹⁹ Op.cit.:295

²⁰⁰ Habermas 1984:332 (b.1)

²⁰¹ I tillegg opererer Habermas med *unconscious deception* hvor den som ytrer seg lar *seg selv* tro at han eller hun handler kommunikativt, når det egentlig er snakk om strategisk handling. Her kan vi ha å gjøre med patologiske kommunikasjonsmønstre (systematically distorted communication) 1984:332-333 vol.1

I *Arbetarna tar ordet* trekker Olle Josephson fram at Habermas selv mener de to kommunikasjonsformene sjelden «föreligger renodlade, utan att de snarare ska ses som idealtypiska begrepp som kan användas för att möjliggöra en beskrivning.»²⁰² I sammenheng med denne oppgaven kan det være interessant å identifisere eventuelle identitetsprosjekt eller identitetsstrategi(er) i teksten – det vil si utover de kommunikative målene – og si noe om hvordan leseren blir forsøkt påvirket, hva han eller hun eventuelt blir påvirket til, og kanskje også med hvilken intensjon. Samtidig er det viktig å presisere at ikke alle perlokusjonære effekter er resultater av strategisk kommunikasjon.²⁰³ Det kan godt tenkes at *uintendert* perlokusjonær effekt kan mis- eller feiltolkes som *tiltenkt*, og det er derfor viktig å ta forbehold når vi skal tolke og komme med antakelser knyttet til forfatterens intensjon. Det er med andre ord viktig å fastholde det skillet mellom *intensjon* og *intensjonalitet* som ble definert i kapittel 3.1.1.

Vi kan også tenke oss at det foreligger flere prosjekter, i form av flere ulike strategier, med ulike eventuelle mottakere; som arbeiderne og arbeidsgiverne.

3.4. Modelleseren

Når vi skal *forsøke å si noe om arbeideridentiteten i tekstene vi analyserer* vil også modelleseren være et nøkkelbegrep. Tidligere har vi sett på tekstvitenskapens tekstbegrep som kulturell konstruksjon med adressivitet og intensjonalitet, som dialogisk og forankret i historien. Vi har også beskrevet sammenhengen mellom identitet, språk og språkhandlinger. Språkhandlingers forståelse er også beskrevet som forankret i kulturelt betingede forutsetninger som er oversatt til kommunikasjonskontrakt. Et begrep som ble nevnt i sammenheng med Tønnessons kommunikasjonskontrakt, og som vil være relevant for denne oppgavens undersøkelse av identitet i språket, er Umberto Eco's *modelleser*.²⁰⁴ I sin doktoravhandling *Tekst som partitur*, utforsker- og videreutvikler sakprosaprofessor Johan L. Tønnesson Eco og hans modelleserbegrep.

Eco har i sitt vitenskapelige arbeid engasjert seg i «spørsmålet om fortolkningens grenser mot overfortolkning.»²⁰⁵ Ifølge Tønnesson er det svært viktig for Eco nettopp å «i all tekstanalyse søke balansepunktet mellom fast og flytende, mellom tekstens og lesernes rettigheter.» Eco tar til orde for lesernes rettigheter i møte med en tekst og presenterer tanken om uendelig semiosis, eller uendelig

²⁰² Olle Josephson 1996:41

²⁰³ Habermas 1984:148 (vol.2)

²⁰⁴ Modelleserbegrepet ble for første gang introdusert i den italienske utgivelsen *Lector in Fabula* i 1979, og *The Role of The Reader* som ble utgitt på engelsk samme år. Eco benytter begrepet også senere, blant annet i boken *Six Walks in the Fictional Woods (Seks turer i fortellingens skoger)*.

²⁰⁵ Tønnesson 2004:88

tolkning, som problematisk for pragmatikken: «An [’open’] text cannot be described as a communicative strategy if the role of its addressee (the reader, in the case of verbal texts) has not envisaged at the moment of its generation *qua* text.»²⁰⁶ Dette innebærer at ettersom tekst for Eco er kommunikative strategier i praksis,²⁰⁷ er tekster nødvendigvis kodet med en leser i tankene. Her kan vi trekke inn autokommunikasjonsmodellen som ble beskrevet i kapittel 3.1.1 “Dialog – også med seg selv.” Utgangspunktet for dette er tanken om *avsender* og *mottaker* som individer med ulike “koder”, og i konstruksjonen av tekst forsøker forfattere å forutse mottakerens koder for dermed å kunne forutse avkodningen (meningsskapingen), eller aktualiseringen av teksten. Eco argumenterer med andre ord for at det finnes grenser for hva som kan regnes som riktige og rimelige fortolkninger, og hva som blir overfortolkninger. Modelleserbegrepet som introduseres er da ikke ensbetydende med de virkelige leserne av teksten. Eco skiller mellom det han kaller empirisk- eller reell leser (EL), som er den faktiske leseren, og det han kaller modelleser (ML), og disse samsvarer sjelden eller aldri. Når forfatteren av en tekst forsøker å tenke seg til hvilke ‘koder’ tekstens mulige leser innehar,²⁰⁸ forutser han eller hun en modell for den mulige leseren, «supposedly able to deal interpretatively with the expressions in the same way that the author deals generatively with them.»²⁰⁹ Det finnes mange måter å forstå og misforstå tekster på, men modelleseren *samarbeider* altså med teksten²¹⁰, og ønsker å forstå hensikten med teksten.

Eco mener at samtidig som modelleseren i mange tekster kommer til syne ved at visse forhåndskunnskaper eller forhåndskompetanse forutsettes, så *bygger også teksten opp* kompetanse hos leseren gjennom tekststrategier,²¹¹ som igjen skal gjøre leseren i stand til å lese teksten adekvat.

På samme måte som Eco skiller mellom modelleser og empirisk leser, skiller han også mellom empirisk forfatter og modellforfatter, og *modellforfatteren* er i likhet med *modelleseren* manifestert i teksten som strategier. Disse vil altså være gjensidig avhengig i hverandre, og til stede i teksten ettersom modelleseren er forankret i avsenderkonstruksjonen. Modelleseren manifesteres gjennom tekstlige strategier, og blir dermed også synlig ettersom de strategiske valgene i teksten *ekskluderer* noen, og *inviterer andre inn*, for eksempel gjennom bruk av fagspråk og forutsatt forhåndskunnskap.²¹²

²⁰⁶ Eco 1979:3

²⁰⁷ Eco 1981:182

²⁰⁸ 1979:7

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ 2004[1994]:9

²¹¹ 1979:8

²¹² Tønnesson mener at selv om Eco selv sier han i sin teori trekker et skille mellom empiriske lesere og modellesere, «the model reader of a story is not the empirical one»²¹², så kan det trekkes i tvil om han faktisk foretar et slikt skille. I følge Tønnesson kan Eco tolkes dit hen at «modelleserbegrepet faktisk er

Strategier i tekster kan være bevisste eller ubevisste fra forfatterens side, og samsvarer ikke *nødvendigvis* med intensjonene til den empiriske forfatteren, ettersom de finnes i teksten, og er forankret i tekstens intensjonalitet.²¹³ I denne sammenhengen er det viktig å huske på skillet mellom intensjon og intensjonalitet i teksten, hvor intensjon er noe mer enn forfatterens bevisste intensjon. I kapittelet om tekst ble intensjonalitet definert som «summen av tekstens alle adekvate lesninger, eller tekstens totale meningspotensial.» Vi kan igjen si at dette er summen av modelleserne eller *modellesningene*. Med dette går vi altså ut ifra at, i likhet med at forfatteren kan forestille seg ulike mulige lesere, og at en tekst potensielt vil kunne bli lest av flere enn én person, så kan også teksten inneholde flere modellesere;²¹⁴ dog ikke et uendelig antall – som vi diskuterte over er ikke semiosen uendelig.

Tønnesson presiserer at bruken av ord som *forhåndskompetanse* og *strategier* ikke vil si at vi utelukkende kan få tak på modelleseren med «belegg i hva som står eksplisitt i teksten. Det må også leses ‘mellom linjene’ for å låne litteraturviteren Unni Minsås’ oversettelse av Ecos uttrykk ‘det ikke-sagte’ og den nevnte Iser-termen ‘leerstelle’ (tomme plasser).»²¹⁵ På bakgrunn av Isers påstand om at tekstens “tomme steder” er «det viktigste møtepunktet mellom implisitte og empiriske lesere», mener Tønnesson begrepet er fruktbart da «det er de ‘tomme stedene’ som virkelig legger til rette for meningsskaping.»²¹⁶

3.5. Stil

3.5.1. Retorikkens stil

Tønnesson legger altså stor vekt på det usagte i tekster når det kommer til modelleseranalyse, men sier samtidig at eksplisitte trekk ved teksten ikke er irrelevante. I tilknytning til denne oppgaven er det relevant å trekke frem at tekster også kan ses som eksempler til etterfølgelse. Som Andersen skriver i *I retorikkens hage* kan gode forbilder ifølge retorikken heve nivået, og virke forløsende på egen skaperkraft.²¹⁷ «En lærer kan si hvordan tingene skal gjøres, eller han kan vise hvordan de er blitt

felksibelt og elastisk nok til å romme empiriske lesere»²¹², og på grunnlag av dette omtaler Tønnesson modelleseren i sin definisjon av begrepet som «sjelden identisk med den faktiske leseren.»

²¹³ Tønnesson 2004:105-106

²¹⁴ Tønnesson diskuterer hvordan det ser ut til at Ecos teori ikke åpnet for mer enn én modelleser, men at det med oppmerksomheten rundt Bakhtins begrep *adressivitet*, og også *flerstemmighet* (s.77) har «skjedd en tyngdeforskyvning [...] til en tekstforståelse som tar utgangspunkt i hvordan teksten retter seg mot og konstruerer sine adressater», og konkluderer med «at en sakprosaetekst kan inneholde mer enn én, men ikke et ubegrenset antall modellesere.

²¹⁵ Tønnesson 2004:110

²¹⁶ Op.cit.:130-104

²¹⁷ Andersen 2004:222-223

gjort.»²¹⁸ Jeg vil med andre ord anse tekstene i seg selv som oppfordringer til leserne om å benytte dem som modeller for deres egen tekstproduksjon.

Retorikken opererer med tre ulike taletyper, rettstaler, politiske taler og epideiktiske taler (lovtaler), som igjen fordrer ulike måter å tale på. Stilene som kan benyttes betegnes ofte med stilnivå eller høydemetaforikk; høy, lav, middels, men dette må ikke forveksles med forskjell i kvalitet. Stilene bestemmes i retorikken stort sett av ordvalg, figurbruk og syntaks.²¹⁹

Retorikkens første stiltype omtales av Cicero som jevn og likefrem, men likevel ikke uten kraft og nerve.²²⁰ Den etterligner angivelig dagligspråket, og er tilsynelatende enkel, «men ingen ting er vanskeligere i praksis.»²²¹ Talen er «skjønn og tiltrekkende uten svulstighet og vulgaritet», og taleren «unngår symmetriske setninger og er forsiktig med utsmykningen. Han er tilbakeholdende med metaforer, men krydrer talen med vidd og vittigheter.»²²²

Den store, høye eller storslagne stil beskrives som rik og fyldig og velformet, omfattende og ordrik, vektig og rikt utarbeidet. «Talerne i den høye stil var med sine tankers vekt og sitt utsøkte ordvalg kraftfulle og mangfoldige, uttrykksrike og slagkraftige.»²²³

Den “midlere stils” hovedkjennetegn beskrives som at den ligger mellom de to andre stilene, og er i kraft av dette ansett både som “den gylne middelvei” og som mangelfull: «Det finnes et mellomleie som er ganske behersket og verken har den jevne stils presisjon eller den høyes kraftutladninger. Den grenser opp til de to andre uten å kunne erstatte dem.»²²⁴

Andersen trekker frem at Cicero knyttet hver stilart til talerens tre oppgaver, hvor den jevne stil skal belære, og brukes ved bevisføring, den midlere stil, eller mellomstilen, skal behage og underholde, og den høye stil skal bevege og påvirke. Stilartene er også knyttet til de talesjangrene, henholdsvis rettstalen, lovtalen og den politiske talen. Forut for Cicero hadde Aristoteles definert ulike formål for selve talesjangrene; rettstalen skulle anklage eller forsvare og dreie seg om fortiden (opptar seg med rett og urett), lovtalen hadde som oppgave å rose eller kritisere (med heder og vanære) og skulle hovedsakelig handle om nåtiden, og den politiske talen skulle anbefale eller fraråde (gjennom å finne det gagnlige og det skadelige), og angår fremtiden.²²⁵ Denne (kategoriske og essensialistiske) oppfatningen ble da senere kritisert av romerske filosofer, og Cicero presenterte sitt synspunkt som at

²¹⁸ Andersen 2004:223

²¹⁹ Op.cit.: 83

²²⁰ Cicero iflg. Andersen 2004: 83

²²¹ Dionysias iflg. Andersen 2004:84

²²² Cicero iflg. Andersen 2004: 84

²²³ Op.cit.:85

²²⁴ Cicero iflg. Andersen 2004: 84

²²⁵ Aristoteles 2003:35-36

«forskjellige stiltyper [mobiliseres] på forskjellige steder i talen, alt etter hva en er ute etter i øyeblikket.»²²⁶

3.5.2. Arbeiderspråket – nærhet og distanse

Det svenske studiet “Språkbruksmiljøer i tidlig arbetarrörelse” resulterte i 1996 i den allerede nevnte boken *Arbetarna tar ordet*.²²⁷ Denne omfattende studien undersøkte en rekke skriftlige kilder fra diskusjonsgrupper, aviser, arbeiderskoler, møteprotokoller og liknende fra den svenske organiserte arbeiderbevegelsens begynnelse, som foregikk ganske samtidig som den vi har dokumentert her i Norge. I *Arbetarna tar ordet* rapporteres det om at det i all hovedsak går et skille mellom to stiler i tekstene som ble undersøkt i deres prosjekt.

Den første stilen karakteriseres som nær, dialogisk og muntlig, både i skrift og tale, og kan se ut til å tilhøre et eldre politisk språk.²²⁸ Dersom dette skulle overføres på den norske arbeiderbevegelsen ville det trolig gjelde språket i arbeidergrupperinger som oppstod tidligere enn Den Typografiske Forening. Muligens kan denne språklige stilen knyttes opp mot “egenrådigheten” som tidligere er nevnt. I denne stilen tiltales leser eller lytter direkte, via spørsmål og utrop og vi finner konkrete eksempler (dramatisering) og rikt bildespråk. Den første stilen har videre to varianter: Den lave varianten, hvor det åpnes for bruk av skjellsord og økenavn. I denne stilen er språket folkelig, og eksemplene gjerne lokale. Den første stilens høye variant sammenfaller i stor grad med retorikkens høyere stil, med rom for lærde stilfigurer, lærd metaforikk, og allusjoner til romersk og gresk antikk.

Også Jan Svennevig beskriver i *Språklig samhandling*²²⁹ at nærhet i teksten etableres eller signaliseres når forfatteren viser følelsesmessig engasjement, og også når en viss gjensidighet tas for gitt. “Senderen” snakker “rett fra leveren”, og er *subjektiv* og involvert i språket.²³⁰ «Taleren eller forfatteren trer fram i ytringene ved å ta stilling i saker, og ved å komme med vurderinger.»²³¹ Videre oppgir Svennevig at involvering i et emne også kan kjennetegnes ved bruk av overdrivelse (hyperbol), underdrivelse (litot), metafor, sammenlikning og metonymi, og repetisjon. Nærhet signaliseres også gjennom implisitet. (subjektiv stil)

²²⁶ Andersen 2004: 87

²²⁷ Red. Olle Josephson

²²⁸ Josephson 1996:40

²²⁹ Svennevig refererer til Lennart Hellspång og Per Ledins bok *Vägar genom teksten* (1997) i tiknytning til sin gjennomgang av stilskalaer. Hellspång og Ledin igjen oppgir at deres «stilbegrepp ligger nära Hallidays begrepp register, som bland annat ligger till grund för antologin Ghadessy (1993).» (1997:288)

²³⁰ Svennevig 2001:133

²³¹ Svennevig 2001:134

Den andre stilen beskrives av forfatterne bak *Arbetarna tar ordet* som distansert, monologisk og skriftspråklig – både i tale og skrift. I denne språklige stilen er det utstrakt, eller til og med fortrinnsvis, bruk av tredjeperson. Språket strever mot allmenngyldighet og saksorientering, det innebærer at «argumentationen mestadels rör sig på ett allmänt plan.»²³² I motsetning til den første stilen forekommer få utrop, eksempler og allusjoner. Også denne stilen deler forfatterne av *Arbetarne tar ordet* inn i en høyere og en lavere variant, og de uttaler om stilen at i «en högre variant kan den dock närma sig den högre stilens periodiska meningsbyggnad, och böjelse för abstrakta begrepp [...] I sin lägre variant påminner den om protokoll- och kanslispråk.»²³³ Med kansellistil mener vi da språk med mange vanskelige og arkaiske ord, gammelmodig ordstilling og lange, kompliserte setninger med innskutte ledd.²³⁴

Denne stilen kan knyttes opp mot den stilen Svennevig omtaler som *objektiv*, hvor distanse kan skapes gjennom at deltakerne blir relativt lite synlige. I denne typen språklig stil fremstår altså deltakerne som mindre eller lite relevante, og saken ser ut til å stå i fokus, slik som også sistnevnte stil i *Arbetarna tar ordet* beskrives.²³⁵

Distanse og objektivitet kan ifølge Svennevig også skapes i tekster hvor deltakerne er synlige, ved at fravær av følelsesmessig relasjon mellom dem tydeliggjøres gjennom høflighetsfraser og respekt. «I motsetning til dette er den kameratslige nærhetsstilen preget av mer selvorientering og konkurranse.»²³⁶ I motsetning til implisitt fremstillingsform signaliseres distanse gjennom «å presentere mye bakgrunnskunnskap eksplisitt,»²³⁷ ettersom deltakerne anses å ha lite felles bakgrunnskunnskap.

Svennevig skiller også mellom teknisk stil, som preges av fagterminologi og andre fremmedord, og abstrakte og vide kategorier, og hverdagslig stil som benytter seg av alminnelige ord og har et “konkret og partikulært” perspektiv. I den tekniske stilen er konstruksjonene ofte agensløse, eller bruker passivformer som får prosesser til å fremstå som hendelser. Saken står i den tekniske stilen i sentrum, fremfor følelser.

To kategorier er også formell og uformell stil, hvor ordforrådet i den formelle stilen preges av at de hører hjemme i “institusjonelle sammenhenger” heller enn i privatsfæren. Det benyttes faste formuleringer og formelle ord. «Formelle situasjoner innebærer ofte bruk av standardspråk, [...] også på

²³² Josephson 1996:64

²³³ O.cit.:40

²³⁴ Jf. Språkrådets veiledningsdokument om kansellistilen.

²³⁵ Svennevig 2001:137

²³⁶ Op.cit.:138

²³⁷ Op.cit.:134

det mellomenneskelige planet er den formelle stilen preget av faste formuleringer i form av høflighetsfraser.»²³⁸ Den uformelle stilen er nær og dialogisk, og preget av individualitet og nærhet.

3.5.3. Høflighet som strategi

Noen av stiltrekkene og de språklige virkemidlene som er nevnt over er “nærhet”, “distanse”, “respekt” og “høflighet”. To sosiolingvistiske begrep jeg mener er interessante å trekke frem i denne sammenheng, er “ansikt” og “høflighetsstrategi”. Av plass- og prioriteringshensyn vil redegjørelsen bli relativt kort, og i hovedsak baseres på Jan Svennevig's gjennomgang i *Språklig samhandling*.

Sosiologen Erving Goffman²³⁹ beskrev ifølge Svennevig begrepet “ansikt” som det sosiale selvet mennesker «forsøker å bygge opp og få anerkjennelse for av andre».²⁴⁰ Anerkjennelsen vi har behov for deles i to; “*personlige kvaliteter*”, og “*territorium*”, som innebærer våre kropper, hjem, eiendeler, «vår tid, våre krefter og vår oppmerksomhet.»²⁴¹ Ansikt kan trues, og om vi ikke får anerkjennelse kan det også “tapes”. Det er selvsagt vanskelig å til enhver tid forutse hva som vil oppleves truende for mennesker vi møter, men noen kommunikative handlinger er som Svennevig sier «i seg selv ansiktstruende. Man truer andres territorium ved å be dem om å få ting, ved å pålegge dem oppgaver eller ved å be om tjenester.»²⁴² Høflighetsstrategier benyttes ofte for å minske trusselen dersom vi ser oss nødt til å true ansiktet til noen vi ønsker komme overens med.²⁴³ Svennevig nevner tre ulike typer slike strategier; *nærhetsstrategier*, *respektstrategier* og *indirekte strategier*. Under *nærhetsstrategiene* plasserer Svennevig en egen type strategier som «på ulike vis uttrykker at man har felles ønsker og mål, og derfor ‘spiller på samme lag’», og en potensiell trussel kan «mildnes ved at den blir satt i forhold til denne fundamentale solidaritetsrelasjonen.»²⁴⁴ En måte å gjøre dette på er å inkludere begge parter i den aktuelle handlingen,²⁴⁵ ved å for eksempel bytte ut et “du” med “vi”.

En av *respektstrategiene* omtales som *allmenngjøring*, og går ut på at en truende språkhandling fjernes fra de konkrete aktørene, som når man bytter ut et “du” med “man”. Som for eksempel dersom representanter for DTF hadde skrevet i TgM at det vil være verre å ty til hjelpekassen “naar *du* føler *dig* uværdig til dette Skridt ved Tanken om at *du* har været ‘*dig* selv nok.’” Det finnes som vi har sett tidligere flere måter å unngå personlig pronomeren på, som gjennom nominalisering og agensløse

²³⁸ Svennevig 2001:249

²³⁹ 1967 *Interaction ritual. Essays on face-to-face behaviour*

²⁴⁰ Svennevig 2001:142

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Svennevig 2001:143

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Op.cit.:146

²⁴⁵ Ibid.

konstruksjoner (passiv),²⁴⁶ et alternativ kan være å si “vi håper i fremtiden på at ytringer foregår i en vennskapelig tone”, fremfor “vennligst ytre deg i en vennskapelig tone i fremtiden.”

Av *implisitte strategier* som kan brukes for å mildne ansiktstruende handlinger skal vi trekke frem indirekte språkhandlinger. Som vi har gjennomgått i delkapittelet om språkhandlinger [3.3.2.], er en egen kategori språkhandlinger definert nettopp på grunnlag at de har som mål å få mottakeren til å gjøre noe, og er da «i seg selv ansiktstruende»²⁴⁷. Ved å omformulere språkhandlingene gjøres de potensielt mindre ansiktstruende, men også lettere å overse, feiltolke, eller oppfatte som manipulasjon. Et enkelt eksempel kan være om det står skrevet i TgM at “vi har for tiden liten oppslutning”, som vi kanskje kunne anta er ment som “kjøp bladet” – formulert indirekte.

3.6. Skriftlig tekst i kontekst – statisk eller dynamisk

Tidligere har vi omtalt tekster som kulturelle konstruksjoner som får tekstverdi basert på et skjønn som utvikles i kulturen, eller det vi med Berge kaller tekstnormer.²⁴⁸ Når det i kulturen etableres stabile former for tekstnormer kaller vi disse for sjangre.²⁴⁹ Vi kan si at sjangre er tilbakevendende tekststrukturer som anses som nyttige i sin kontekst, og som oppfattes som relevant skriftlig adferd.

Hva som anses som relevant skriftlig adferd i en kultur vil endre seg over tid, og det samme vil da tekstnormer og sjangre. Samspillet eller forhandlingen mellom kulturens tekstnormer, altså det kulturelle skjønn, og etablerte tilbakevendende tekststrukturer; sjangre, har vi tidligere annonsert som normsamspill, eller interdiscursivity.

I diskusjonen omkring hva som påvirker utforming og fortolkning av muntlige og skriftlige tekster mest – situasjon eller sjanger – finner vi delte meninger. I boken *Språklig samhandling* uttaler Jan Svennevig at ansikt-til-ansikt-samtalen er i en særstilling når det gjelder å være en dynamisk prosess, og han mener samtalen i stor grad defineres av situasjonen.²⁵⁰ Om den skriftlige teksten uttaler Svennevig at den er mye mindre dynamisk, og at «[...] sjangere i større grad har definert målene og meningen med kommunikasjonen i selve sjangerkonvensjonene.»²⁵¹ Kjell Lars Berge og Per Ledin gir også sjangeren betydning når de sier det slik at «pragmatisk sett är en genre en instans som kodar kontextuella förväntningar. När vi uppfattar en text som tillhörande en viss genre blir en hel del av

²⁴⁶ Svennevig 2001:148

²⁴⁷ Op.cit.:143

²⁴⁸ Berge 1990:50

²⁴⁹ Berge 2008:44

²⁵⁰ Svennevig 2001:13-14

²⁵¹ Op.cit.:15

meningsskapandet förutsägbart. Mycket av förståelsen ger sig så att säga av sig själv.»²⁵² De ovennevnte uttalelsene gir et inntrykk av at sjanger anses som førende for teksten, og hvordan vi forstår den.

Tendensen innen nyere sjangerforskning er at det situasjonelle aspektet vektlegges og anses å ha stor innvirkning på utformingen av tekst slik at «når den sociala eller retoriska situationen betonas blir genre som regel ett mer dynamiskt begrepp». Nyretorikerne Berkenknotter og Huckin anser nettopp «[...] *situatedness* som utmärkande (karakteristisk) för genrer.»²⁵³

Når sjangerforskningen legger vekt på situasjonens betydning for teksters mening, må dette ikke forveksles med at sjanger ses på som ubetydelig eller irrelevant. Øivind Andersen foreslår i *I retorikkens hage* at valg av form blir en kommentar til budskapet, og at sjangerkonvensjoner, disposisjonsregler, argumentasjonsskjemaer og stilnormer forenkler prosessen for både avsender og mottager.²⁵⁴ Nettopp det problematiske i hvordan forskningen skal forholde seg til samspillet mellom situasjon og sjanger omtaler Berge og Ledin i artikkelen *Perspektiv på genre* fra 2001: «hur genreforskningen ska hantera detta spänningsfält, alltså förhållandet mellan det statiska och dynamiska, mellom konstans, förändring och variation, är i dagsläget mycket oklart.»²⁵⁵

En artikkel som har et retorisk, og dermed også situasjonelt og pragmatisk, utgangspunkt for sin sjangerforståelse og sjangerdefinisjon er Carolyn Millers *Genre som sosial handling* fra 1984. Miller sier i sin artikkel at en definisjon av sjanger må studeres med fokus på *handlingen* den brukes til å utføre. Miller benytter seg av begreper fra Lloyd Bitzers teori om den retoriske situasjon²⁵⁶ når hun trekker frem at situasjoner gjentar seg, “tilskynder sammenliknbare responser”, og virker styrende for senere eller nye responser. Diskursive responser kan ses som eksempler på hva som virker passende og hvilken effekt handlingen har på andre mennesker. Miller endrer imidlertid sentrale deler av Bitzers teori når hun definerer den retoriske situasjon ikke som noe materielt eller objektivt (ytre), men en sosial konstruksjon. På grunnlag av dette definerer hun det påtrengende problem (exigence) som et objektivt sosialt behov som er en form for sosial kunnskap individer kan inneha. «Å forstå et påtrengende problem innebærer å ha et motiv.»²⁵⁷ Slike motiver ses som resultater av vår sosialisering, og «det påtrengende problemet tilveiebringer retoren en sosialt gjenkjennelig måte å gjøre sine intensjoner kjent på.» Vi kan se Millers teori i sammenheng med lingvistikkprofessor John Swales’ vektlegging av formål som sentralt for forståelsen av sjanger. Hos Miller kan vi lese at sjanger blir «et sammenkoplingspunkt

²⁵² Berge og Ledin 2001:5

²⁵³ Op.cit.:12

²⁵⁴ Andersen 2004:91

²⁵⁵ Berge og Ledin 2001:15

²⁵⁶ Vi skal komme tilbake til begrepet “den retoriske situasjon” i kapittel 3.7.

²⁵⁷ Miller 1984:26

av intensjon og effekt», noe jeg leser som at sjangrer anses som hensiktsstyrte og formålsrettede. Om sjangrers karakteristikk sier Swales at deres grunnleggende kriterie er at de deler et sett med kommunikative formål; «genres are communicative vehicles for the achievement of goals.»²⁵⁸ Videre i oppgaven vil vi benytte oss av Millers forståelse av sjanger som typifisert sosial handling. Miller foreslår som vi så at «det påtrengende problemet tilveiebringer retoren en sosialt gjenkjennelig måte å gjøre sine intensjoner kjent på.»²⁵⁹ Vi vet samtidig at typifisert sosial handling forstås som tilbakevendende situasjoner som har “tilskyndet” sammenlignbare handlinger eller responser, men før handlingene ble typifisert var de bare forekomster av situasjoner, hendelser eller episoder – de var da ikke stabile tekstnormer. En hypotese vi skal undersøke i denne oppgavens kontekstualiseringsdel er at analysetekstene oppsto under omstendigheter hvor «gamle normer var i sterk oppløsning og nye normer ennå ikke kanonisert.»²⁶⁰ Med Bitzer og Millers teorier som bakteppe kan vi spørre om ikke endringene i samfunnet førte til at det oppsto nye kommunikasjonssituasjoner; nye retoriske situasjoner og dermed også nye retoriske problem; det var ikke ennå utviklet en forståelse av hensiktsmessig eller relevant diskursiv løsning for det opplevde sosiale problemet; noen typifisert diskursiv måte å oppnå den ønskede effekten.

I kapittel 4.2.4. og 4.2.5. undersøker vi Typografiske Meddelersers sjangeromgivelser. Vi forsøker da å si noe om i hvilken grad TgM kan ses som en del av prosessen mot eller med å konstituere en ny sjanger, norske fagtidsskrifter, og om det i den sammenheng mening å studere hva selve teksten gir oss av informasjon om målene og meningen med kommunikasjonen, altså dens *formål*.

3.7. Retorikk

I denne oppgaven sier vi at språk *er* handling, samtidig som språk kan skape effekt og få andre til å handle – *skape* handling (perlokusjon). Aristoteles omtalte retorikkens oppgave som «ikke det å overtale, men å se hvilke overtalelsesmuligheter som er aktuelle i hvert tilfelle.»²⁶¹ I artikkelen “Choice is not true or false” argumenterer Christian Kock for at retorikkens domene er de situasjoner hvor man ikke debatterer det *sanne eller usanne i proposisjoner*, men hva som skal *gjøres*, eller hvordan man skal *velge* å handle,²⁶² og som Aristoteles sier; saker som synes å ha to sider.²⁶³ Den politisk-rådgivende

²⁵⁸ Swales 1990:46

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Berge 1990:12

²⁶¹ Aristoteles 2006:25

²⁶² Kock 2008:73

²⁶³ Aristoteles 2006:30

talens oppgave defineres av Aristoteles som å anbefale eller fraråde noe som skal skje i fremtiden.²⁶⁴ Dette gjøres gjennom sannsynliggjøring (eller indikasjon),²⁶⁵ og *måten* man presenterer sin løsning eller argumenterer for sin fremgangsmåte er åpenbart avgjørende for hvilken innvirkning budskapet har, og hvilken eventuell effekt det skaper. Retorikken er med andre ord situasjonell og pragmatisk; retorikk omhandler språk i praksis, språk i bruk, et perspektiv som stemmer godt med den historiske og kontekstuelle forankrede tilnærmingen til tekstanalyse som er skissert hittil i oppgaven.

Vi har allerede delvis nevnt artikkelen fra 1968, hvor Lloyd F. Bitzer introduserte begrepet *den retoriske situasjon*, som er mye brukt i retorisk teori, til tross for å ha mottatt kritikk for å være deterministisk og frata taleren autonomi og etisk ansvar.²⁶⁶ Som vi så tidligere videreutviklet Carolyn Miller i artikkelen *Genre som sosial handling* Bitzers innsikt i at situasjoner gjentar seg og tilskynder sammenlignbare situasjoner.

Som nevnt innledningsvis er en retorisk situasjon ifølge Bitzer en situasjon hvor en ufullkommenhet presser seg på,²⁶⁷ som helt eller delvis kan endres til det bedre gjennom diskurs. Den retoriske situasjonen inneholder et *påtrengende problem* (*exigence*) som inviterer til at noe sies, *tvungende omstendigheter* (constraints evt. da begrensninger), og et *publikum* «som skal føres til beslutning og handling.»²⁶⁸

Bitzers teori tilbyr denne oppgaven en måte å se på analysen som en undersøkelse av hvordan arbeiderorganisasjonene, det vil si Den Typografiske Forening og thranitterbevegelsen, responderte diskursivt på det de opplevde som et påtrengende problem. Hvordan handlet de diskursivt innenfor det yringsrommet de hadde? Hva var arbeidernes posisjon i samfunnet, og hvordan ønsket de å endre identitet, det vil si skriftlig og fysisk adferd, for på denne måten å avhjelpe det (opplevde) påtrengende problem: arbeidernes situasjon, posisjon og rettigheter. Vi skal undersøke dette ved hjelp av problemstillingene som er formulert i kapittel 1.2., og avslutningsvis se på de identifiserte drømmearbeiderene som mulige svar på spørsmålene stilt over.

Det Bitzer kaller tvingende omstendigheter er knyttet til kontekstuelle forankrede muligheter og begrensninger for kommunikativ adferd i den spesifikke situasjonen. Det vi tidligere har kalt tekstnormer er en del av de tvingende omstendighetene, som legger føringer for *hva* som kan sies *når* og *hvordan* for å oppnå ønsket effekt (jf. strategisk kommunikasjon); det vi i retorisk teori kaller *kairos* og

²⁶⁴ Aristoteles 2006:35

²⁶⁵ Op.cit.:31

²⁶⁶ Jens E. Kjeldsens klassikerintro til Bitzers artikkel i *Rhetorica Scandinavica* nr.3 – 1997.

²⁶⁷ Bitzer 1997:12

²⁶⁸ Ibid.

aptum. Dagens forståelse av *kairos*; det greske ordet for «det rette øyeblikket til å si noe»,²⁶⁹ eller »(god) anledning»²⁷⁰, og *aptum*; det høvelige, sømmelige, eller passende,²⁷¹ henger sammen med erkjennelsen av at retorikkens situasjonelle aspekt er uløselig knyttet til form, innhold og kommunikative deltakere. Med andre ord dreier *kairos* og *aptum* seg om *hva* man på et bestemt *tidspunkt* kan si til *hvem*, og *hvordan* (når man har et spesifikt mål). En konkret oppskrift på hvilket tidspunkt som er det rette for hva er vanskelig å oppdrive, som Øivind Andersen sier: «det ligger jo også i sakens natur at det ikke er så godt å fange det opp med generelle faglige regler. For *kairos* rammer en ikke med vitenskap (episteme), men med skjønn (doxa).»²⁷²

Som nevnt tidligere anser Aristoteles det som retorikkens oppgave å *se mulighetene for å overtale eller overbevise i hver enkelt situasjon*. Overbevisningen skal skje ved hjelp av *etos*; «talerens moralske 'karakter' som forutsetning for hans troverdighet»,²⁷³ *logos*; påvisning av sannheten ved hjelp av de aktuelle argumenter saken innbyr til,²⁷⁴ og *patos*; virkemidler som setter tilhørerne i en viss sinnsstemning,²⁷⁵ og gjennom *enthymemet*, som er retorikkens syllogisme eller slutningsrekke. «Det er åpenbart at retorisk metode gjelder overtalelsesmidlene, at et overtalelsesmiddel er en form for bevis [...] og at *enthymemet* er det *retoriske* bevis.»²⁷⁶ Der syllogismen tar utgangspunkt i det vi gjerne kaller 'sanne' premisser, anses *enthymemet* å være basert på sannsynliggjøring – som nettopp er retorikkens område. Mens syllogismen er en logisk slutningsrekke som i tillegg til konklusjonen består av to premisser; undersetning og oversetning, er *enthymemet* en forkortet syllogisme hvor et av premissene er utelatt.²⁷⁷ Begrepene over benyttes i tekstanalysene, og de er også viktige for forståelsen av en sentral analysekategori i oppgaven; *topos*, som vi skal gjøre rede for under.

I tillegg til bevismidlene og *enthymemet* som vi så over uttaler Aristoteles seg om *hvilket utgangspunkt* man burde ha for sin argumentasjon når han sier at «[...] man må basere sine beviser og sin argumentasjon på allment aksepterte oppfatninger,»²⁷⁸ og her vil jeg påpeke den åpenbare tilknytningen mellom retorisk argumentasjonslære, (en)doxa og konteksten som meningsbærer, samt *topos*, som vi skal se under.

²⁶⁹ Kjeldsen 2004:67

²⁷⁰ Eide 2004:84

²⁷¹ Op.cit.:84

²⁷² Andersen 1995:22

²⁷³ Eide 2004:64, se også Aristoteles 2006:27-28

²⁷⁴ Aristoteles 2006:28

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ Op.cit.:23

²⁷⁷ Det utelatte premisset er ifølge Øivind Andersen gjerne det generelle, eller underforståtte premisset (1995:148)

²⁷⁸ Aristoteles 2006:24

3.8. Topos

Ifølge den klassiske retorikken kommer en tale i stand gjennom de fem fasene å finne, ordne, uttrykke, huske og fremføre (*inventio, dispositio, elocutio, memoria, actio*²⁷⁹), og i den første fasen er det (de rette eller passende) argumenter og momenter til talen som skal finnes.²⁸⁰ I (den klassiske) retorikken omtales gjerne *toposlæren* som en måte å finne disse argumentene på, eller en måte å lokalisere steder hvor tankemønstre, argumenter eller synspunkter finnes.

Selve begrepet *topos* er gresk og betyr ”sted” (fl. *topoi*), eller *locus* (fl. *locoi*), og stammer fra *toposlærens* opprinnelse i den greske og romerske antikken.

Men hva er disse *stedene*, og hvordan finnes man stoff og argumenter ved hjelp av dem?

3.8.1. Kategorisering

I doktoravhandlingen *Topik. Ekskursjoner i retorikkens toposlære* fra 2008 redegjør Jonas Gabrielsens for topikken, som angis å være en sentral del av retorikken fra antikken og frem til i dag. Toposrelatert teori ser ut til å omhandle tidvis svært ulike fenomener og metoder, og fremstår på denne måten som «en av retorikkens mer diffuse lærebygninger.»²⁸¹

Det finnes svært ulike inndelinger eller kategoriseringer av topikken i retorisk teori, og Gabrielsen mener «tradisjonens forsøg på at kategorisere topikkens mangefold er således i sig selv et eksempel på den manglende konsensus, der præger læren om topik.»²⁸² Selv nærmer Gabrielsen seg *toposlæren* med en firedeling i det han kaller fasetter, eller måter å forstå topikken på,²⁸³ og det er denne inndelingen jeg vil forsøke å gi en oversikt over noen relevante deler av, og benytte meg av videre i oppgaven. Selv om topikken er mangfoldig og variert, henger den som vi skal se på mange måter sammen, og jeg velger derfor å gå gjennom alle Gabrielsens tilnærminger og forståelser.

Heuristisk – lære om å finne stoff

Topikken som redskap for å finne overbevisende stoff og argumenter kaller Gabrielsen *heuristisk* av det greske ordet *heuriskein*; ‘oppdage’. Topikkens heuristiske fasett er dermed læren om å finne stoff, og henger sammen med retorikkens antakelse om at det er mulig å systematisere *inventio*-fasen av (tale)skrivning.²⁸⁴ Topikkens *funksjon* i et heuristisk perspektiv er dermed entydig; å finne stoff og argumenter. Imidlertid er *innholdet* i de heuristiske *topoi* ifølge Gabrielsen mer diffust enn deres

²⁷⁹ Andersen 2004[1995]:43

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Gabrielsen 2008:10

²⁸² Op.cit.:20-21

²⁸³ Op.cit.:19-20

²⁸⁴ Op.cit.:23-24

funksjon, ettersom de noen ganger beskrives som generelle og emneavhengige; som allmenn optikk, og andre steder konkrete, emneavhengige størrelser.²⁸⁵

Aristoteles' lister av sjangerspesifikke topoi fra *Retorikken* trekkes frem som sentralt eksempel på heuristisk topoisystem, hvis «formål er å tjene som 'huskelister' over forskjellige foki i forskjellige typer af sager»,²⁸⁶ i motsetning til mer abstrakte og allmenne topoi. At Aristoteles topoi var konsekvent kulturelt og historisk forankret (Athen anno 400-300 f.Kr), innebærer at de var relevante og anvendelige, men da særlig i sin aktuelle kontekst, hvilket gjør mange av dem vanskelige å overføre til andre kontekster eller situasjoner.²⁸⁷ Aristoteles topikk var kompleks, og didaktiske problemer med systemet var ifølge Gabrielsen trolig en grunn til at den senere ble forenklet, slik som i den greske filosofen Hermagoras' enklere heuristiske system.

At det heuristiske arbeidet kan styres abstrakt og begrepslig er ifølge Gabrielsen en innsikt Hermagoras' system ser ut til å bygge på, og som også Cicero diskuterte. Cicero tok til orde for en sjangeroverskridende, eller prinsipielt sjangeruavhengig, topikk hvor noen *steder* eller *topoi* er vanligere i visse sjangre, men ikke av den grunn regnes å høre eksklusivt til disse sjangerene.²⁸⁸ Her kan vi trekke en parallell til sakprosabegrepet som ble diskutert innledningsvis – hvor sakprosadefinisjonen som avslutningsvis ble lagt til grunn for denne oppgaven ble beskrevet som nettopp ikke-essensiell; det vil si som kontekst- og funksjonsavhengig.

Cicero skisserer en topikk hvor man kan «[...] tage utgangspunkt i en serie udvalgte begreber, der hver især udpeger en specifik måde at betragte sagen på.»²⁸⁹

Den heuristiske topikkforståelsen finnes også i moderne retorisk teori, og forskjellen mellom den klassiske heuristiske topikken og et moderne heuristisk topikksyn ser ut til å være at topikken forstås bredere, og ikke lenger er forbeholdt inventiofasen. Tidligere var topikk et redskap til å finne ut hva som vil overtale mest effektivt, mens den har utviklet seg til å bli et «[...] alment redskap til at finde stof til enhver tekst og tale [...]. Topikken er således ikke lenger et værktøj forbeholdt retorikeren, men et værktøj der kan benyttes i enhver form for produktion af mundtlige og skriftlige ytringer, uanset formål.»²⁹⁰ Ole Tøgebys *Steder i bevissthedens landskap – genre på ideernes træ* fra 1986 nevnes i denne sammenheng som en fremstilling av topikken som et praktisk skrivepedagogisk verktøy.

²⁸⁵ Gabrielsen 2008:24-25

²⁸⁶ Op.cit.:26

²⁸⁷ Op.cit.:26-27

²⁸⁸ Op.cit.:31-33

²⁸⁹ Op.cit.:31

²⁹⁰ Gabrielsen 2008:35

Kollektiv – lære om kollektivd genbrug

Den andre forståelsen av topikken får av Gabrielsen navnet *kollektiv fasett*, og rommer den type topoi som i den romerske antikken fikk navnet *loci communes*. *Loci* er det latinske ordet for topoi, eller “steder”, mens *communes* betyr felles eller allment.

I den kollektive fasett finner vi allment anvendelig fellesgods, klisjéer eller faste ingredienser «som taleren kan – og bør – bruke der det tradisjonelt hører hjemme og der det kan gi talen større vekt.»²⁹¹ Slik som for eksempel slagordet eller uttrykket “Arbeidere i alle land, forén eder!” har blitt en del av arbeiderkampen, eller arbeiderbevegelsens identitet, og også i dag representerer verdier som visse sosiale grupper vil kunne bruke som (allment aksepterte) argumenter i en diskusjon eller debatt.

Ifølge Gabrielsen fikk topikken i den romerske kulturtradisjon en dreining mot det han kaller den *kollektive forståelsen*. Topikken gikk da fra å være en lære om hvordan *finne nytt* stoff til taler og argumentasjon, til å også bli en lære om hvordan *gjenbruke gammelt* stoff.²⁹² Topikk ble ifølge Gabrielsen en lære om både *inventio* og *elocutio*, om både *hva* som kan sies og *hvordan*.²⁹³

Den kollektive topikkforståelsen slo for alvor igjennom i renessansen, dette viser seg ifølge Gabrielsen i fremveksten av såkalte *commonplace books*, som «kan inneholde alt fra faste temaer, generelle holdninger, elegante vendinger, slående eksempler, citater og alverdens eksempler på effektiv anvendelse av figurer og troper – alt sammen organisert på en måte så retoren ubesværet kan lokalisere de elementer, han efterspørger.»²⁹⁴

Sitatbøker og oppslagsverk av ulik art kan ses som etterkommere av denne retoriske tradisjonen, og selv om de ikke nødvendigvis er seg sitt retoriske opphav bevisst, er det en del av slike bøkernes selvforståelse at de kan være nyttige redskap for talere og skribenter.²⁹⁵ Det er i deres nytteverdi som praktisk redskap i tekstproduksjon Gabrielsen mener vi finner likheten mellom topikkens heuristiske og kollektive fasett; i deres stoffgenererende funksjon.²⁹⁶

Tidligere har vi omtalt *doxa*; felles tanker og ideer et kulturelt felleskap eller en sosial gruppe har om hva som *er* og *bør være* tilfellet; det som kan kalles *common sense*. Her kan vi se en tilknytning til topikkens kollektive fasett. Når man skal overbevise er det i retorikken som vi nevnte i kapittel 3.7.. viktig å ta med i beregningen hvilken overbevisning de man kommuniserer med allerede har,²⁹⁷ og her kan man finne mye stoff eller informasjon i anerkjente fraser, formuleringer, ordtak og visdomsord.

²⁹¹ Andersen 2004[1995]:159

²⁹² Gabrielsen 2008:37

²⁹³ Op.cit.:38

²⁹⁴ Op.cit.:42

²⁹⁵ Gabrielsen 2008:45

²⁹⁶ Ibid.:42

²⁹⁷ Aristoteles 2006:24

Samtidig kan vi klart knytte den kollektive topikken og doxa til tekstnormbegrepet; normer og regler for relevant tekstlig adferd forankret i en spesifikk kulturs selvforståelse og tankesett.

Inferent – lære om forskjellige slutningsformer²⁹⁸

Topikkens inferensielle fasett skiller seg ifølge Gabrielsen radikalt fra de to foregående forståelsesrammene: «fra å være en del af retorikkens praktiske, produktive dimension, bliver topikken nu en del af retorikkens argumentationslære.»²⁹⁹

«Et ‘sted’ representerer inden for denne forståelsesramme en konkret argumenttype; dvs. en bestemt måde at opbygge et ræsonnement på. Den inferentielle topikforståelse er en topos således en konkret argumentativ størrelse, og topikken som helhed en del af argumentationslæren.»³⁰⁰ Topos forstås i den inferensielle fasett ikke som argumenter i seg selv, men som de prinsippene som legges til grunn for praktisk argumentasjon, det vil si argumentative mekanismer. Gabrielsens definisjon av den inferensielle topikkforståelsen baserer seg på en tanke om at slike begrunnelsesstrukturer, prinsipper eller argumentative mekanismer i likhet med den heuristiske fasett kan organiseres og systematiseres, og som konkrete eksempler nevnes analogi, definisjon, autoritet eller differens.

Inferensielle topoi er formelle, og kan derfor overføres til en rekke ulike stoff og emner. Men det er ikke dermed sagt at de skal forstås som universelle og uforanderlige; deres legitimitet får de fra aksept i kulturen, ikke fra en iboende gyldighet; «forskellige kulturer og epoker accepterer forskjellige inferentielle prinsipper.»³⁰¹ I denne sammenhengen kan vi også trekke inn doxa, og i forlengelse av dette tekstnormbegrepet.

Aristoteles var trolig den første med en inferensiell tilnærming til topikken da han i andre del av *Retorikk* gikk fra å ramse opp konkrete, eksplisitte topoi (sjangeravhengige), til å ramse opp sjangeruavhengige topoi.³⁰² Hos Aristoteles er et inferentielt topos allmenne argumentative prinsipp som kan benyttes i mange situasjoner, og som er designet til å knytte “informasjoner” sammen slik at de begrunner hverandre.³⁰³

Forståelsen av topikkens inferensielle fasett er ifølge Gabrielsen sentral for gjennomføringen av retorisk argumentasjonsanalyse, som vi skal komme tilbake til i kapittelet “Retorisk argumentasjon.”

²⁹⁸ Gabrielsen 2008:20

²⁹⁹ Op.cit.:50

³⁰⁰ Gabrielsen 2008:47

³⁰¹ O.cit.:50

³⁰² Op.cit.:51

³⁰³ Op.cit.:54-55

Kognitiv – kulturell og assosiativ tenkning³⁰⁴

I den kognitive fasett gjøres topikken ifølge Gabrielsen til en lære om tankemønstre. (Det eneste) Fellestrekket de kognitive forfatterskapene imellom er ifølge Gabrielsen at topikken transformeres «[...] fra at være en konkret, teknisk lære om stofgenerering, faste formuleringer og argumentvariasjoner, til at være en abstrakt, filosofisk lære om tenkning.»³⁰⁵ Ordet kognitiv brukes i denne sammenheng ikke synonymt med mentale prosesser, men favner også «[...] overvejelser over kulturelle tankeformer og samfunnsbetingede antagelser og verdier.»³⁰⁶

Innenfor topikkens kognitive fasett kan topikk ses som *kulturelle tankemønstre*. Med denne forståelsesrammen kan det trekkes paralleller til den inferensielle topikkforståelsen; som kulturelt aksepterte argumentasjonsprinsipper. Forskjellen mellom den inferensielle og den kognitive topikkforståelsen er at den kognitive tilnærmingen ikke setter argumentasjonsprinsipper i fokus, men forstår topikken som kulturelt forankrede og aksepterte tankemønstre.³⁰⁷

Som eksempel på et slikt forfatterskap trekkes Mats Rosengren fram. Gabrielsen uttaler at Rosengrens interesse for retorikk ligger i dets funksjon som redskap for å avdekke doxa. Rosengren uttaler i *Doxologi* at «de mest verksamma tankefigurena, de mest inrotade värderingerna och föreställningerna är ofta just de som aldrig behöver uttryckas, och som man följaktligen inte alltid är medveten om. För att komma åt dessa behövs ännu ett verktyg: topiken.»³⁰⁸ Rosengren oppgir å basere sin toposforståelse på Chaïm Perelmans, og refererer til Perelmans oppfatning av retorikkens topoi «[...] som de allmänna idéer eller tankeplatser som man inom en grupp, medvetet eller omedvetet, oppfatter som viktiga – kan användas för att karakterisera det som jag här kallar doxa [...].»³⁰⁹

Perelmans topikkforståelse, og i kjølvannet av Perelman også Rosengrens, nærmer seg ifølge Gabrielsen *sensus communis*, altså en gitt kulturs fellesgods. Perelmans topikkforståelse skiller seg fra den kollektive fasett ved at fokuset flyttes fra ytringsnivå til tankenivå; «det handler om en kulturs fælles grundantagelser og verdiset. I denne optik er det derfor primært retorikkens afsæt i en bestemt form for kundskab, doxa, der gør faget interessant. Retorikken er midlet, doxa er målet.»³¹⁰

³⁰⁴ Gabrielsen 2008:20-21

³⁰⁵ Op.cit.:63

³⁰⁶ Gabrielsen 2008:63

³⁰⁷ Op.cit.:64

³⁰⁸ Rosengren 2008:91

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Gabrielsen 2008:65

3.8.2. Retorisk argumentasjon

Som vi sa innledningsvis i retorikkapittelet (3.7.), mente Aristoteles at det ikke er retorikkens oppgave å diskutere det som er sant eller usant, eller slikt som ikke er, har vært, eller kan forholde seg annerledes i fremtiden.³¹¹ Retorikkens felt er saker som kan forholde seg på flere enn én måte – det vil si slikt som ikke kan rangeres, men som må sannsynliggjøres.³¹² Denne sannsynliggjøringen skjer gjennom deliberasjon eller argumentasjon ved bruk av syllogismer, enthymemer, induksjon og eksempler.

For å undersøke hva topikkens rolle er i argumentasjonsforløpet ser Gabrielsen i artikkelen “Topisk kritikk” nøyere på topikkens argumentative funksjon.³¹³ Han presiserer at dette ikke er det samme som å fokusere utelukkende på topikkens inferensielle fasett; *de øvrige fasettene går igjen*.³¹⁴ Dette stemmer med vår tidligere påstand om topikken som preget av overlappende forståelser og praksiser.

Ifølge Gabrielsen har, eller gjennomgår, retorisk argumentasjon to faser; den pre-logiske og den logiske. Den logiske fasens område er å undersøke om argumenter er gyldige eller ikke med *utgangspunkt i et gitt premiss*. Tradisjonell retorisk analyse går ifølge Gabrielsen ut på å gjøre premissene som legges til grunn for en påstand (i et enthymem) *eksplisitte*, for så å undersøke om det er hold i argumentet – for eksempel ved å benytte Toulmins modell for å undersøke om belegg og hjemmel understøtter påstanden.³¹⁵ I denne typen logisk argumentasjonsanalyse stilles det ikke spørsmålstegn ved selve premissene som legges til grunn for argumentasjonen.³¹⁶ «Én dimension, der ikke umiddelbart trøder frem i denne form for analyse, vedrører det perspektiv på saken, som argumentet eksponerer.»³¹⁷

Forut for den logiske fasen i retorisk argumentasjon kommer ifølge Gabrielsen det han kaller den pre-logiske fasen, hvor man velger premissene som skal legges til grunn for argumentasjonen. Ettersom det ifølge retorikken alltid er mulig å ha ulike perspektiver på en (slik) sak som diskuteres, er det også mulig å fremsette flere ulike parallelle og (logisk) gyldige, men *motstridende* argument i tilknytning til samme sak. Dette avhenger da av hvilke forhold og aspekter som vektlegges, eller *hvilke topoi som benyttes*. Det er prosessen hvor ulike perspektiver og argumenter overveies – den pre-logiske fasen – som Gabrielsen mener tematiseres i topikken. Ettersom retorikkens utgangspunkt i motsetning til logikken alltid en konkret sak, hvor det kan genereres en rekke ulike premisser er det derfor i ethvert

³¹¹ Aristoteles 2006:30

³¹² Op.cit.:31

³¹³ Gabrielsen 2009:148

³¹⁴ Ibid.

³¹⁵ Op.cit.:141

³¹⁶ Op.cit.:149

³¹⁷ Op.cit.:142

retorisk argumentasjonsforløp essensielt å overveie denne fasen hvor premisser *utfinnes, selekteres og etableres*.³¹⁸

I topikkens pre-logiske fase kan topoi være en konkret uttalelse som sees- eller fungerer som et spesifikt perspektiv på saken. I den logiske fasen kan topoi utgjøre opptil flere elementer i selve argumentasjonen – både som hjemmel og belegg.

I Aristoteles' utlegninger i *Retorikken* forstås toposbegrepet som tosidig; bestående av både generelle og spesifikke topoi. Ifølge Gabrielsen kan Aristoteles' inndeling forstås og forklares med utgangspunkt i praktiske, retoriske argumenters struktur;³¹⁹ de er «nemlig kendetegnet ved at bestå af to kvalitativt forskjellige typer premisser.» Gabrielsen omtaler disse to ulike typene premisser som henholdsvis faktuelle og regelgivende, og de står ifølge Gabrielsen til Aristoteles' eksplisitte og generelle topoi. Det er også en sammenheng mellom disse to typene premiss eller topoi som et praktisk argument består av. Det faktuelle premisset i et praktisk argument ekspliserer (slår fast, definerer) hva som er tilfellet i en sak, og fungerer da som *belegget* i Toulmins argumentasjonsmodell eller undersetningen i syllogismen. Det regelgivende premisset utgjør *begrunnelsen* for at det faktuelle prinsippet kan fungere som belegg for argumentets påstand eller konklusjon, det vil si *hjemmelen* i Toulmins argumentasjonsmodell – oversetningen i syllogismen.

Et viktig poeng for denne oppgaven finner vi i Gabrielsens beskrivelse av den den “inventive prosess” – topikkens argumentative fasett – som *intensjonell*, og at utvelgelsen av premisser ikke kun gjøres på grunnlag av at de passer til saken, men «fordi man har en interesse i, at sagen diskuteres på en særlig måte.»³²⁰ Denne innsikten kan da knyttes opp mot relevansen av å se tekster i sammenheng med situasjonen de oppstår i. Gabrielsen selv påpeker at «i og med at den topiske proces forstås intentionelt, bliver det helt afgørende at påpege, hvem der etablerer de premisser, der figurerer i en given sag og debat. Og hvorfor netop disse premisser tilvelges.»³²¹ Kunnskap om aktørene og deres situasjon vil åpenbart være avgjørende for forsøket på å forstå valg av perspektiv og premisser i intensjonell kommunikasjon, og måten å forstå topikken som metode i retorisk argumentasjonsanalyse som Gabrielsen presenterer kan vi med andre ord se på som et tungtveiende argument for å fortolke tekster i lys av sin kontekst. I sammenheng med forståelsen av topikken som intensjonell utvelgelse av premisser, vil jeg også trekke frem Aristoteles ytring; «dersom en av premissene er velkjent, er det unødige å fremsette den; tilhøreren kan selv legge den til.»³²²

³¹⁸ Gabrielsen 2009:149

³¹⁹ Op.cit.:155

³²⁰ Op.cit.:157

³²¹ Op.cit.:158

³²² Aristoteles 2006:30

4.0. Kontekstualisering av Typografiske Meddelelser

4.1. Innledning

I denne oppgaven vil vi se på tekster fra den første norske arbeiderbevegelsen som del av et *identitetsprosjekt*, og undersøke dette gjennom å analysere språklige trekk ved analyse materialet. Vi stiller spørsmål om hva slags tekstkultur vi finner i tekstene, og i hvilken grad de kan sees som uttrykk for det vi kaller identitetsskapende strategier. Disse spørsmålene skal vi for det første forsøke å besvare gjennom å undersøke tekstene med tanke på stil, språkhandlinger og topoi, som definert i teorikapitlet. For det andre vil vi som sagt forsøke å identifisere kommunikative og strategiske prosjekt i tekstene, og å si noe om eventuelle modellesere. De eventuelle funnene vil igjen ses som nært knyttet til det vi omtaler som identitetsprosjektet – hvilken identitet som skisseres i tekstene.

I tillegg til viktigheten av å utføre *tekstnære* analyser, er det i det teoretiske rammeverket lagt vekt på konteksten når tekster skal analyseres.

4.2. Kontekst

Poenget med denne delen av oppgaven er å skape et bilde av den historiske konteksten arbeiderlitteraturen oppstod i, og legge et grunnlag for å forstå og fortolke tekstene fra Typografiske Meddelelser. Vi skal altså forsøke å få innsikt i større historiske linjer og hendelser som gikk forut for, og parallelt med, fremveksten av den norske fagorganisasjonen og arbeiderbevegelsen..

Når vi har gitt kapitlet overskriften *kontekst* mener vi som annonsert i teorikapittel 3.1.2., ikke *kun* den umiddelbare konteksten (situasjonskonteksten). Det er viktig å forsøke å danne seg et bilde av verdier samfunnet generelt, og tekstkulturen spesielt, anser som førende for medlemmenes adferd. Med andre ord de gjeldende normer for tekstlig (og annen) adferd; *tekstnormene*, som gjelder innenfor *doxafellesskapet*.

Det vil selvsagt ikke være mulig å gi en fullstendig beskrivelse av relevant kontekst. For det første er det ikke innenfor denne oppgavens format. For det andre er de historiske kildene som dette kapitlet baserer seg på allerede fremstillinger av hendelser og saksforhold som presenterer et selektivt bilde av fortiden og den kulturelle konteksten analysetekstene er en del av. Det historiske risset som skal presenteres forut for selve analysene vil altså kun være et forsøk på å gi et innblikk i *noen* relevante deler av historien. Et håp er at den kanskje kan tilby nye sammenhenger og forståelser av de retoriske omstendighetene, mulighetene og begrensningene som lå til grunn for tekstene i den første, norske arbeiderbevegelsen. I første omgang vil dette være en slags fremstilling av *hva*, og kanskje *hvordan*, heller enn *hvorfor*.

En klar, tidsmessig avgrensning for den historiske fremstillingen, vil være vanskelig å trekke. Hovedvekten vil ligge på 1800-tallet, men også innblikk i samfunnsutviklingen som fant sted på 1700-tallet og enda lenger tilbake i tid, anses som relevant for analysen av tekstmaterialet. Et snevert og konkret tema for kontekstualiseringen vil heller ikke bli gitt, men i bunn ligger hele tiden det særskilte fokuset på arbeidere, håndverkere og typografer i Norge fra omkring 1850 til 1880.

4.2.1. Allmennhistorisk kontekst

1700- og 1800-tallet omtales gjerne som en omveltningstid i Europa og Norge. Befolkningsvekst, folkeopplysning, og teknologisk og industriell revolusjon er noen aspekter ved utviklingen som kan trekkes frem som forutsetninger for utviklingen av og i arbeiderklassen. Endringer i samfunnsstrukturene som fant sted - særlig i løpet av disse to århundrene - kan ses i direkte sammenheng med at arbeiderbevegelsen både fikk og tok muligheten til å organisere seg. Samfunnsutviklingen kan også ses i direkte sammenheng med måten de valgte å gjennomføre denne organiseringen på, både gjennom fysiske og språklige handlinger.

Blant flere viktige poeng i denne historiske gjennomgangen er beskrivelsen av overgangen fra *standssamfunn* til *klasesamfunn*, og Habermas' perspektiv på fremveksten av den borgerlige offentlighet

Endringer i samfunnets maktstrukturer innebar overgangen fra det Habermas kaller representativ offentlighet, hvor status i stor er knyttet til arv og attributter, til diskusjon og argumentasjon som idealer.

Når jeg innledningsvis (4.2.) hevdet at kildene den historiske fremstillingen baserer seg på er selektive, menes det selvsagt at historiske tekster, som andre tekster, vektlegger ulike aspekter i sine presentasjoner av hendelser og forløp. De anlegger rett og slett ulike perspektiv. Historieforskningen omtaler gjerne ulike perspektiv som henholdsvis ovenfra og nedenfra, eller; politisk og sosialt. I denne oppgaven anses nedenfraperspektivet å være av størst interesse, men vil det også være nyttig å trekke frem poenger som anses å tilhøre det politiske perspektivet, det vil si ovenfra.

Et av historieverkene som kan sies å ha vært toneangivende for senere forståelse og fremstillinger av nyere, norsk historie er Jens Arup Seips utgivelse *Utsikt over Norges historie* fra 1974.³²³ Seip omtaler boken sin som «bygget opp omkring utviklingsprosesser innenfor *politisk historie* med spesiell vekt på det politiske arrangement («forfatningen») i aller videste forstand»,³²⁴ og deler norsk historie fra 1814 inn i epokene *embetsmannsstaten* (1814-1884), *flerpartistaten* (1884-1940) og

³²³ I 1998 skrev Rune Slagstad skrevet boken *De nasjonale strateger*, som beskriver moderniseringen av Norge langs tre dimensjoner; den teknisk-økonomiske, den politisk-demokratiske og den sosio-kulturelle.

³²⁴ Seip 2010[1974]:9 (b1)

ettpartistaten.³²⁵ Grunnloven og den Norsk-Svenske unionen i 1814 var ifølge Seip starten på embetsmannsstaten.³²⁶ I sammenheng med min oppgave anser jeg det interessant å trekke frem Seips beskrivelse av utviklingen i det norske samfunnet i annen halvdel av 1800-tallet – overgangen fra det han kaller embetsmannsstat til flerpartistat – som «oppløsning både av et politisk system og av en sosial formasjon. Begge var lenket sammen, også på det vis at den politiske ordning sikret medlemmer av en bestemt sosial klasse viktige maktposisjoner.»³²⁷ En annen måte å si det på er at strukturendringer i det norske samfunnet – det som har blitt kalt fremveksten av organisasjonssamfunnet – førte til omrokninger i maktfordelingen. Videre i den historiske gjennomgangen skal vi se på noen av disse strukturendringene.

I artikkelen *Fra bøndenes og husmennenes samfunn til den organiserte kapitalisme*³²⁸ tok historiker Edvard Bull *d.y.* i 1975 til orde for ikke å sette *politikken* i sentrum for forståelsen av nyere Norgeshistorie, slik Seip gjorde, men å innta mer sosialt perspektiv. Bull benytter seg i likhet med Seip av en tidsmessig tredeling, men tar utgangspunkt i et bondesamfunn – *bøndenes og husmennenes samfunn*. Rundt 1860 begynte ifølge Bull *kapitalismens frigjørende fase* som varte til 1920, og fra 1935 gikk Norge ifølge Bull inn i *den organiserte kapitalismens epoke*.³²⁹

I Tore Pryser's bok *Norsk historie 1800-1870 – Frå standssamfunn mot klassesamfunn* fra 1985 omtales Seip og Bull som ytterpunkter i fremstillingen av norsk historie; sett enten ovenfra eller nedenfra,³³⁰ - de representerer med andre ord de to ulike retningene; politisk historie og sosialhistorie. Ifølge Pryser vil noen av 1800-tallets viktigste saker i et ovenfraperspektiv, eller innen politisk historie, være hendelsene i 1814, unionen med Sverige og striden mellom Konge, Regjering og Storting «kort sagt fødsel, vokster, stordom og fall for embetsmannsstaten.»³³¹ Nedenfra, det vil si fra et sosialhistorisk perspektiv, nevner derimot Pryser at en historisk fremstilling vil legge vekt på aspekter som høyere levealder, befolkningsvekst, industrialisering, urbanisering, nye kommunikasjonsmåter³³² moderne kapitalisme og framvekst av nye sosiale grupper (thranitterbevegelsen), hvilket han hevder å gjøre i sin bok.

En politisk historisk betraktning jeg vil trekke fram som interessant for forståelsen av kulturkonteksten er Seips omtale av utviklingen på 1800-tallet som *organisasjonssamfunnets oppkomst*.

³²⁵ Jf. Seips foredrag *Fra embetsmannsstat til ettpartistat* fra 1963

³²⁶ Seip 2010[1974]:15 (b1)

³²⁷ Seip 2010[1974]:44 (b 2)

³²⁸ Bull:1975

³²⁹ Bull 1975:226

³³⁰ Pryser 1985:13

³³¹ Ibid.

³³² Jf. Melve – i alle høve skrift

Seip beskriver et fattig foreningsliv frem til 1840, men fra 1840 kom «plutselig foreningsdannelser som en eksplosjon», som gikk i bølger frem til århundreskiftet da «det var etablert et landsomfattende, sterkt og virksomt organisasjonsliv.»³³³ I sitatene over presenteres det historiske forløpet som en naturlig prosess som nær sagt lever sitt eget liv, men bak beskrivelsene finnes virkelige personer, og det er disse menneskene og tekstene de produserte som er det største interesseområdet i denne oppgaven. Det viktigste som skjedde på 1800-tallet, ifølge Pryser, var at «bøndene steig ut over bondesamfunnet, greip makta politisk og nedkjempa embetsmannsstaten. Nye sosiale relasjoner mellom samfunnsgrupper, skapte av industrialiseringa, gjorde dette mogleg,»³³⁴ og han nevner de tre bevegelsene som oppsto nedenfra i bondesamfunnet; haugianer-, thranitt- og bondevennbevegelsen.³³⁵ Spørsmål vi kunne stille oss i denne sammenhengen er hvem, hva, hvordan og hvorfor folk kom sammen og organiserte seg i Norge på 1800-tallet? Tanken er at nedenifraperspektivet potensielt kan være med på å besvare disse spørsmålene, og svarene kan gi oss innsikt både i den større historiske- og kulturelle konteksten og den mer umiddelbare situasjonskonteksten analysetekstene er forankret og har oppstått i. Igjen kan vi nevne at denne historiske innsikten er relevant for forståelsen av doxafellesskapet og tekstkulturen analyse materialet er en del av. Dette kan igjen være avgjørende for forståelsen av språklige, diskursive trekk som kommer til syne i den senere beskrivelsen av analysetekstene for eksempel innslag av kamp- eller samarbeidsholdninger i forholdet mellom klassene.³³⁶

4.2.2. Arbeiderorganisering

Det finnes flere ulike måter å forstå og forklare organiseringen av norske arbeidere på 1870- og 80-tallet på. Industrialisering, paternalisme, modernisering, oppløsning av standssamfunnet og kongelige privilegier er noen av disse.

Paternalismen i forholdet mellom høy og lav regnes som en stor del av standssamfunnet hvor bonden, håndverksmesteren og fabrikkeieren fungerte som farsfigur,³³⁷ «som til ein viss grad gav vern og hjelp ovanfrå til vederlag for audmjuk truskap nedanfrå.»³³⁸ Sosialt var 1700-tallet preget av å være et slikt standssamfunn med klar lagdeling, hvor hver av stendene hadde spesielle privilegier og rettigheter, og paternalismen rådde grunnen. En av gruppene som hadde lovfestede privilegier som ga dem rett til å kontrollere hvem som jobbet innen de ulike fagene, var håndverkerne eller

³³³ Seip 2010[1974]:49-50 (b2)

³³⁴ Pryser 1985:16

³³⁵ Pryser 1985:313

³³⁶ Jf. Sejersted 2005:9-20 om den skandinaviske sosialdemokratiske orden og samarbeid mellom arbeid og kapital

³³⁷ Jf. Pryser 1985:16 og 28 og Olstad 1991:15

³³⁸ Pryser 1985:28

håndverksmestrene. Lovendringer i 1839 og 1866 opphevet håndverksprivilegiene, hvilket blant annet åpnet for bruk av ufaglærte arbeidere.³³⁹

Tittelen på Prysers bok indikerer at samfunnet med det vi beskriver som *oppløsningen av standssamfunnet* beveget seg mot en ny sosial struktur, bestående av overklasse, middelklasse og underklasse eller arbeiderklasse.³⁴⁰ Innledningsvis i den siste boken han ga ut, første bind av *Arbeiderbevegelsens historie i Norge; Arbeiderklassen blir til* (1985), beskriver Bull d.y. 1800-tallet som et hundreår da en stadig økende andel av den norske befolkningen gikk fra å være bønder til å bli “pengelønnsarbeidere”, og utover 1800-tallet ble flere og flere av disse vant til å tenke på seg selv som *arbeidere*. Med andre ord og grovt forenklet kan vi si at klassebevissthet ble mer og mer fremtredende utover i hundreåret, og med den vokste også arbeiderklassens makt.³⁴¹ Hvor kom denne klassebevisstheten fra?

Hos Seip kan vi lese at det mellom den store revolusjon (1787-1799) og februarrevolusjonen i Paris i 1848 fantes en radikal tradisjon i Vest-Europa med rik «litteratur av teoretiske verker og agitasjonsskrifter».³⁴² Særlig gjaldt dette Frankrike, men også England og Tyskland. I dette miljøet forfattet den tyske filosofen Karl Marx med kollega og landsmann Friedrich Engels boken *Det kommunistiske manifest* som ble utgitt rett i forkant av februarrevolusjonen.³⁴³ Bull omtaler februarrevolusjonen i Frankrike i 1848 som “smittsom”, og i europeisk sammenheng førte den med seg borgerlige krav som trykkefrihet, stemmerett, rettssikkerhet og arbeiderkrav, altså krav om rett til arbeid.³⁴⁴

I Kristiania oppsto det noen dagers uroligheter i Kristiania etter at Morgenbladet i mars omtalte og støttet hendelsene i Paris, men Bull omtaler reaksjonene som bagatellmessige i forhold til mange opptøyer i Europa hvor «konger flyktet og regimer falt [...]».³⁴⁵ Detaljene rundt urolighetene i Kristiania kan vi også lese mer om i Mona Ringvejs nye bok om Marcus Thrane.³⁴⁶ Det spesielle i Norge var ifølge Bull imidlertid at det her ble mer arbeiderbevegelse i kjølvannet av februarrevolusjonen enn de fleste andre Europeiske land, og langt mer enn Danmark og Sverige.³⁴⁷ Bull sikter i denne sammenheng til thranitterbevegelsen som startet med stiftelsen av Drammens

³³⁹ Bull 1985:139 Les også mer om dette f.eks i *Fra bly til bytes* 2009:10-11

³⁴⁰ Pryser 1985:16

³⁴¹ Bull 1985:13

³⁴² Seip 2010[1974]:176

³⁴³ Østerberg om Marx i *Vestens tenkere* 1993:452

³⁴⁴ Bull 1985:21-23

³⁴⁵ Bull 1985:21-23

³⁴⁶ 2014:19-22

³⁴⁷ Bull 1985:21-23

Arbeiderforening i desember 1848.³⁴⁸ Bull mener Thrane fikk idéen til organiseringen fra den engelske arbeiderbevegelse, men gløden fra den franske revolusjonen.³⁴⁹ Da håndverkerne organiserte seg i 1870-årene kan vi hos Bull lese at det kom «ny revolusjonær impuls fra Paris,» og Marx' sosialistiske slagord og ideer slik som “arbeidere forén dere” og at arbeidernes frigjøring må arbeiderklassens eget verk “fenget”.³⁵⁰

4.2.2.1. Produksjon og organisasjon

Når vi videre skal fokusere på fagbevegelsens historie i Norge er historikeren Finn Olstads forskning et godt supplement til Bulls utgivelser om arbeiderhistorien. Olstad tok opp tråden der Bull slapp, først i hovedoppgaven om *Medlemmene i Christiania Arbeidersamfund 1864-1896*, men særlig med doktoravhandlingen *Kamp mot kapitalen* om de fagorganiserte arbeiderne i Kristiania ca. 1880-1895 i 1987, og de senere utgivelsene *Arbeiderklassens vekst og fall* som ble utgitt i 1991, og *Frihetens århundre* fra 2010.

Olstad kommenterer i sin avhandling at Bull har et *industrialiseringsperspektiv* på arbeiderorganiseringen i *Arbeiderklassen i norsk historie*.³⁵¹ Ifølge Olstad ble forklaringsproblemet med et slikt perspektiv hvorfor det ikke var de egentlige industri- og fabrikkarbeiderne som var først ute med å organisere seg, men håndverksfagene med typografene i spissen. I 1948 begrunnet Bull angivelig typografenes tidlige organisering med at de var beleste og dermed orienterte om hva som foregikk i verden, samtidig som de hadde gode, internasjonale forbindelser. I tillegg gjorde håndverkernes laugstradisjoner og hjelpekasser at de hadde organisatorisk forsprang på industriarbeiderne.³⁵² Ifølge Olstad³⁵³ utvidet Bull senere sitt perspektiv med moderniseringshypoteser,³⁵⁴ hvor det er modernisering av håndverksfagene, dvs. større fabrikker og dermed større avstand mellom mester og svenn, som fører til protestholdninger og organisering. Med andre ord kan vi da si at Bull anser oppløsningen av de paternalistiske båndene fra standssamfunnet som en viktig del av forklaringen på at håndtverkerne organiserte seg. Olstad stiller spørsmålstegn ved Bulls forklaring ettersom de moderne fagene var moderne allerede før 1865. I tillegg mangler Bulls forklaring ifølge Olstad et ledd; det holder ikke å si at det er sammenheng mellom sosial struktur og protest, man må si *hva* ved strukturen som var gjenstand

³⁴⁸ Bull 1985:23-25

³⁴⁹ Op.cit.:343-344

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ 1947

³⁵² Olstad 1987:3-4

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ “Håndverkssvenner og arbeiderklasse i Kristiania,” 1966. I: *Hundre års historisk forskning : utvalgte artikler fra Historisk tidsskrift* (s.421-445)

for misnøye og motstand. Med denne etterlysningen kan vi kanskje si at Olstad beveger oss bort fra kun *hva* og *hvordan* i beskrivelsen av arbeiderorganiseringen og over på *hvorfor*.

I forsøket på å forklare hva som var gjenstand for misnøye og motstand for arbeiderne rundt 1870 mener Olstad det er fruktbart å se på selve arbeidsprosessen i kapitalistisk produksjon.³⁵⁵

Boktrykkerfaget var ifølge Olstad det fremste i rekkene av fag som opplevde dramatiske endringer fram mot 1890-årene;³⁵⁶ de gikk fra i Marx' ordelag å være et klassisk eksempel på "den lille vareproduksjon", til at de store bedriftene rundt 1860-85 ble stadig større, og arbeidet samtidig splittet opp i en type arbeidsdeling og spesialisering Marx kaller manufaktur. Manufaktur innebærer at arbeidsprosessen deles opp – slik at arbeiderne ikke nødvendigvis deltar i produksjonsprosessen fra start til slutt. Ulike oppgaver krever ulik opplæring og dyktighet, som igjen resulterer i hierarki blant arbeiderne, og ulike lønninger i forhold til kvalifikasjoner. Dette åpnet for muligheten å ta inn billig ufaglært arbeidskraft, noe som hadde vært uaktuelt i klassisk håndverk, og som nå ga typografene konkurranse. Olstad sier et hovedtrekk er at «spesialisering og ensidige arbeidsoppgaver senket terskelen for nødvendige kvalifikasjoner, og gjorde fagarbeiderne mer utsatt for konkurranse på arbeidsmarkedet,»³⁵⁷ og at setterne i så måte var i en særstilling, med tidlige tegn på manufaktur, det vil si oppdeling av arbeidsprosessen.³⁵⁸ For eksempel kunne dette åpne for bruk av kvinnelige settersker til å gjøre deler av arbeidsoppgavene som ikke krevde utdanning. Utgangspunktet i teknologisk utvikling og endring av produksjonsforholdene blir dermed forklaringsgrunnlag for organisering av håndverkerne.

Dette perspektivet holder han fast ved i *Arbeiderklassens vekst og fall* fra 1991 hvor han skriver at «[...] den moderne arbeiderbevegelse ble til der det tradisjonelle håndverket var i ferd med å bli fortrent av kapitalistisk produksjon og fabrikkdrift.»³⁵⁹ I sistnevnte bok annonserer han også at han vil legge vekt på *klassekampens* rolle i utviklingen av arbeiderbevegelsen. Olstad utvikler og nyanserer sin forståelse av begrepet "klasse" i årene etter dette, og en gjennomgang av forståelsen av dette begrepet - som står sentralt i arbeiderhistorien - er nødvendig.

Klassebegrepet Olstad forfekter i *Arbeiderklassens vekst og fall* innebærer at klasse ikke sees på som struktur eller kategori, men noe som *skjer mellom mennesker*.³⁶⁰ Klasseforhold utvikler seg ifølge teorien på grunnlag av felles erfaringer. Olstad formulerer det slik at «når mennesker med lik stilling i produksjonen ut fra felles erfaringer finner frem til solidaritet og samhandling og bevisst motsetning til

³⁵⁵ Olstad 1987:5

³⁵⁶ Olstad 1991:19-20

³⁵⁷ Op.cit.:21

³⁵⁸ Ibid.

³⁵⁹ Op.cit.:25

³⁶⁰ Olstad 1991:8 Basert på den engelske historikeren E.P. Thompson.

andre grupper – da vil jeg tale om klasse.»³⁶¹ Olstads fremstilling er senere kritisert, og i artikkelen *Nye perspektiver på arbeiderklassens vekst og fall* sier Olstad om sin egen klasseforståelse anno 1991 at den er tydelig sosialhistorisk i at

det forutsettes en klar årsaksforbindelse mellom sosiale årsaker og handlende subjekter, riktignok formidlet av ‘erfaring’ som et mellomliggende medium. Endringer i produksjonen fører til konflikter og klassekamp og dermed til utviklingen av bevissthet om motstridende klasser³⁶²

Olstad mener selv det kritikkverdige med denne fremstillingen er at fokuset ligger på årsakssammenhenger og kausalitet, fremfor tenkemåte og bevissthet. Det oppstår problemer mellom “objektiv” virkelighet og handlende subjekter som ikke kan forklares med gamle, sosialhistoriske eller kulturhistoriske redskaper, mener han. Med inspirasjon fra *den språklige vendingen* introduserer dermed Olstad overskriften *klasse som diskurs*, hvor han presenterer et syn på språk som er i tråd med det vi har presentert i denne oppgaven; som kulturelle konstruksjoner, og diskurser som redskap for handling. Han sier under denne overskriften at «klasse finnes, men bare som språklig fenomen» og at vi vil finne en bestemt oppfatning av av klasseinteresser knyttet til arbeiderbevegelsen, men uten at det kan betraktes som en refleks av virkeligheten.³⁶³ Klasse må ifølge Olstad forstås i en lengre diskursiv sammenheng, og et hovedpunkt i den historiske analysen av arbeiderklassens vekst og fall må være utviklingen og spredningen av kategorier og begreper.³⁶⁴

Selv om han ikke benytter disse begrepene direkte ser det ut som Olstad tenker både dialogisk og intertekstuel, og tar til orde for at studiet av klassebegrepet og klassebevisstheten i stor grad burde utføres med denne oppgavens metoder; språk som intensjonell kommunikasjon. Olstad spør til og med helt konkret om ikke en del av forklaringen på arbeiderklassens vekst og fall «kan ligge i selve språket, det vil si innenfor det diskursive feltet?»³⁶⁵

Olstad ga i 2010 ut boken *Frihetens århundre. Norsk historie gjennom de siste hundre år*. Her vil han ikke lenger benytte seg av ordet diskurs, men er fremdeles inspirert av den språklige vendingen, og sier at arbeiderklassens fremvekst ikke kan forklares alene gjennom analyse av hvordan arbeiderne var undertrykt og utbyttet. «Hovedsaken blir hvordan de oppfattet og vurderte sin stilling ut fra de språklige, meningsbærende kategoriene som var tilgjengelige for dem,» og arbeiderklassen blir av

³⁶¹ Olstad 1991:8

³⁶² Olstad 2000:185

³⁶³ Op.cit.:187-188

³⁶⁴ Op.cit.:190-191

³⁶⁵ Op.cit.:193

Olstad oppfattet som politisk og språklig strategisk kategori.³⁶⁶ Kanskje kan vi da kalle Olstads nye historiske tilnærming både teksthistorisk og retorisk.

Olstad trekker frem flere områder han mener er interessante å rette søkelyset mot i forbindelse med klassediskursen, som kan være interessante i tilknytning til denne oppgaven. Det ene er analyser av arbeiderintellektuelle og sosialistiske pionerer som Chr. Holtermann Knudsens påvirkning gjennom aviser og muntlig agitasjon. Det andre er forekomsten av *samarbeids-holdninger* han mener å ha funnet i typografenes rekker i 1880-årene. Disse “holdningene” kan i stor grad ses som tilsvarende det som er kalt “forholdet til principalene og eliten”. Hvordan forholder man seg til “de andre”? Kamp, eller samarbeid? Til en viss grad kan det kanskje også knyttes til det Olle Josephson har kalt “skøtsamhet og egensinne” i *Arbetarna tar ordet*.³⁶⁷

4.2.3. Borgerlig offentlighet

I 1998 ga forskningsprosjektet Norsk Sakprosa ut *Å beskrive og forandre verden – en antologi tekster fra 1700-tallets dansk-norske tekstkultur*, hvor det tas til orde for viktigheten av å inkludere 1700-tallets skriftkultur i studiet av sakprosaens historie i Norge. Tidsskriftet innledes med et kapittel om tekstkulturen i dansk-norsk 1700-tall og studiet av den, forfattet av redaktør Kjell Lars Berge. Her omtaler Berge innføringen av trykkefrihet i Danmark-Norge i 1771 som et slags «point of no return» for tekstutviklingen.³⁶⁸ Berge sier at trykkefriheten «la forholdene til rette for – og det uten noen som helst begrensninger – en ny samfunnsinstitusjon; *den offentlige mening* [...]»³⁶⁹ og at en «*helt ny tekstkultur ble konstituert*. Vi ser kimene av det som vi med en grov, og til en viss grad villedende, generalisering kan kalle den borgerlige litteraturen.»³⁷⁰

Den faglige interessen for den dansk-norske tekstkulturen forsvant ikke med utgivelsen av Berges antologi; 1700-tallets trykte offentlighet studeres i dag i forskningsprosjektet *Mangfoldige offentligheter*, som startet opp i 2010. Med fokus på at denne perioden var en tid som «på tross av eneveldets kontroll, produserte en slående pluralistisk offentlighet» tar også de utgangspunkt i et allerede etablert begrep i studiet av denne epokens rammer for meningsutveksling.³⁷¹

³⁶⁶ Olstad 2010:8-9 Olstad oppfatter sitt utgangspunkt å være i tråd med professor i kognitiv lingvistikk, George Lakoffs synspunkt om «metaforer og deres bakgrunn i hverdagslige, kroppslige erfaringer, [...] språket uttrykker, kommuniserer og gir tilgang til tenkningen, og bidrar også til å skape den.»

³⁶⁷ Josephson 1996:37

³⁶⁸ Berge 1998:14

³⁶⁹ Op.cit.:12

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Om enn i opposisjon til Habermas modell for borgerlig offentlighet.

Jürgen Habermas' begrep *borgerlig offentlighet* er allerede benyttet i denne oppgaven. Arbeidertekstene som analyseres ytres innenfor denne kulturen hvor det på 17- og 1800-tallet i økende grad ble publisert «tekster som ikke lenger bare henvendte seg til kongen, men til et 'publikum', og som la opp til motsvar, og offentlig ordskifte.»³⁷² Habermas selv definerer det slik at «med den borgerlige offentlighet forstås først og fremst den sfære der privatfolk samles til publikum»³⁷³. Før den borgerlige offentligheten vokste frem i Europa, fantes det offentlig representasjon av herredømme, eller *representativ offentlighet*. Myndighet konstitueres gjennom denne representative offentligheten som statussymbol, og «utfoldelse av representativ offentlighet er knyttet til [...] en streng kodeks for edel adferd.»³⁷⁴ Med andre ord var makt og herredømme sterkt knyttet til *legemliggjøring* og attributter – hvordan maktens representanter tedde seg og så ut.

På slutten av 1700-tallet vokste det ifølge Habermas frem et resonnerende publikum, og en borgerlig offentlighet hvor herredømme eller makt «ikke lenger er grunnet på status, men i at argumenter presenteres i et offentlig forum,»³⁷⁵ gjennom det offentlige resonnement.³⁷⁶ Istedenfor adelig adferd var det nå argumentasjon, eller deliberasjon, makten skulle funderes på. Som idéhistoriker Espen Schaanning poengterer i sin tekst om Habermas fra 1993, var den nye, borgerlige offentlighetens fremvekst sterkt knyttet til kapitalismens inntog, og da «særlig etableringen av et marked hvor varer selges og kjøpes, samt opprettelsen av et kommunikasjonsnett der nyheter formidles og diskuteres.»³⁷⁷ Dette er også i tråd med det som er sagt tidligere i denne oppgaven; at teknologi- og kommunikasjonsrevolusjonen gikk hånd i hånd.

I denne oppgaven er forståelsen at det finnes en sammenheng mellom endringer i offentligheten og fremveksten av en gitt kommunikasjonsform som med Leidulf Melve's ord «kan fungere som grunnlag for identitetsdanning og opposisjon.»³⁷⁸ Vi interesserer oss i dette tilfellet for sakprosaen som vokste frem i den borgerlige offentligheten, og som vi anser fikk nettopp denne rollen som opposisjons- og identitetsverktøy.

Professor i nordisk språk Kjell Ivar Vannebo forsket i 1982 på utbredelsen av skriveferdighet i Norge fram mot 1800-tallet. I *En nasjon av skriveføre* hevder Vannebo at fremveksten av en borgerlig

³⁷² Berge 1998:17-18

³⁷³ Habermas 1971:25

³⁷⁴ Op.cit.:6-7

³⁷⁵ Schaanning 1993:375-376

³⁷⁶ Habermas 1971:25

³⁷⁷ Schaanning 1993:376

³⁷⁸ Melve 2004:15

offentlighet skjedde seint i Norge, «men – som en kjenner av norsk 1800-tallshistorie har sagt – den kom ‘brått’ og derfor ble den så tydelig.»³⁷⁹³⁸⁰

4.2.4. Fagtidsskrift som sjanger

Sjanger er tidligere definert som stabile tekstnormer i kulturen, eller sammenlignbare diskursive responser på (mangelfulle) situasjoner som gjentar seg. Sjangere er med andre ord *tilbakevendende* tekststrukturer som oppleves som relevante eller *hensiktsmessige* i sin kultur. Det vil si at om en tekst skal defineres som sjanger avhenger av forekomsten av lignende tekster. Samtidig er forståelsen at tekstnormer er i stadig utvikling; nye sjangre skapes, og gamle sjangre reforhandles kontinuerlig. Det er altså ikke gitt fra begynnelsen av en sjangers utvikling hva som er, eller kommer til å anses hensiktsmessig, og vi kan regne med at føringene sjangeren legger for skriftlige ytringer vil være mindre dersom en sjanger er lite etablert.

Med den borgerlige offentlighet, som i vest-europeisk sammenheng regnes å ha oppstått i løpet av 1700-tallet, vokste som sagt også den borgerlige litteraturen frem. Habermas formulerer det slik at i løpet av denne perioden og innenfor denne offentligheten «[...] – utfolder nå også det andre element i den tidlig-kapitalistiske samkvemsorden – pressen – seg med en eiendommelig sprengkraft.»³⁸¹ Spørsmålet videre blir hvordan utviklingen var i norsk sammenheng.

Vannebo hevdet som nevnt at den borgerlige offentligheten ble utviklet sent i Norge. Som vi skal se under, omtaler bibliotekar og kulturhistoriker Harald L. Tveterås i sin bibliografi den norske pressen som bestående av to sjangre; aviser og tidsskrift. På grunnlag av dette kan vi anta at det vi i dag omtaler som tidsskriftslitteraturen, som vokste frem i løpet av 1800-tallet, var en del av utviklingen av den norske borgelige tekstkulturen. Dette betyr ikke nødvendigvis at de tidlige variantene av pressen og tidsskriftslitteraturen var gjenkjennelig i dagens form. Berge sier at et grunnleggende trekk ved 1700-tallets tekstkultur var det «uferdige og ukodede».³⁸² I slike tilfeller kan vi anta at det er større handlingsrom hva relevant tekstlig handling angår, og det vi vil undersøke videre er om en slik situasjon ser ut til å ha preget omgivelsene til norske fagblader i det vi kanskje kan kalle deres “begynnelse.”

³⁷⁹ Vannebo 1984:29

³⁸⁰ Lese- og skriveferdigheter i Norge er senere også undersøkt av Jostein Fet som har utgitt *Lesande bønder*.

Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840 (1995) og *Skrivande bønder. Skriftkultur på Nord-Vestlandet 1600-1850* (2003), samt *Eksetiana. Aarflots prenteverk 1809-1935. Bibliografi og kulturhistorie*.

³⁸¹ Habermas 1971:19

³⁸² Berge 1998:20

4.2.5. Fagtidsskriftet i Norge

Vi lurer altså på hvor førende sjangerkategorien hvor ytringene som analyseres plasseres i dag eventuelt kan sies å ha vært for ytringene da de oppstod. For å finne ut av dette kan vi spørre oss om fagtidsskrift (fagblader) som sjanger fantes i Norge da Typografiske Meddelelser ble gitt ut?

I 1940 ga Universitetsbiblioteket ut *Norske tidsskrifter. Bibliografi over periodiske skrifter i Norge inntil 1920*, og denne ble utgitt på nytt i 1984 i kronologisk utgave. Den originale fortegnelsen ble utarbeidet av Harald L. Tveterås, hvor han også skrev en innledning om *Den norske tidsskrift-litteraturen*. Ifølge Tveterås var de periodiske publikasjonsformene avis og tidsskrift vanskelig å skille i utviklingens begynnelse.³⁸³ Han mener det er umulig å «trekke noen uangripelig grense mellom dem»,³⁸⁴ det vil si mellom de to kategoriene eller sjangrene som utgjør pressen eller *periodika*. Noe mer spesifisering og deling av oppgaver mellom sjangrene fant ifølge Tveterås sted da dagspressen utviklet seg i løpet av 1800-tallet, men overgangsformene var mange, og flere jo nærmere vår tid man kommer.

Tveterås' beskrivelse fra 1940 av 1700-tallet som en tid med flytende overganger avis og tidsskrift imellom, stemmer overens med Berges uttalelse fra 1998 hvor han omtaler tekstkulturen på 1700-tallet som preget av at «grensene mellom ulike genrer, og derfor mellom ulike semiosfærer, ikke ble opplevd som sluttede og tydelige[...]»³⁸⁵

Også litteraturviter Eivind Tjønneland oppgir i boken *Opplysningstidens Tidsskrifter*³⁸⁶ at det kan være vanskelig å gi et klart svar på spørsmålet om *hva et tidsskrift er, og hvor mange tidsskrifter som fantes i Norge på 17- og 1800-tallet*. Ifølge Tjønneland er det flere grunner til dette. For det første mener han det er vanskelig å skille mellom hva som er avis og hva som er tidsskrift, og for det andre er det vanskelig å definere om en publikasjon skal anses som dansk eller norsk. Selv om det har vært vanlig å la utgivelsessted bestemme i det siste spørsmålet, noe også Harald Tveterås gjør i sin bibliografi, var det ifølge Tjønneland på denne tiden snakk om en felleskultur, og publikasjoner i Danmark og Norge ble ofte lest av de samme menneskene.³⁸⁷ Tjønneland hevder at «uansett om man fokuserer på form, innhold, utgivelsesfrekvens eller forfattere, vil det oppstå problemer med definisjoner.»

Forfatter av kapittelet “Hva er et 1700-tallstidsskrift?” i *Opplysningens tidsskrifter* samt tilknyttet *Mangfoldige offentligheter*; Aina Nøding, skrev i 2007 avhandlingen *Vittige kameloner - Litterære tekster i norske adresseaviser, 1763-69*. Nødings forskning er også i tråd med Tveterås og

³⁸³ Aller første publikasjon i Tveterås bibliografi er fra 1644 “Aggershusiske Acter”

³⁸⁴ Tveterås 1940:v

³⁸⁵ Berge 1999:14

³⁸⁶ Tjønneland 2008:i

³⁸⁷ Op.cit.:ii

Tjønneland på det området at den viser at tidsskrifter, i likhet med mediene generelt i denne perioden, «er kjennetegnet av utprøving og flytende grenser.» Imidlertid mener Nøding det til tross for de glidende overgangene fantes institusjonelle og juridiske skiller mellom disse to ulike typene publikasjoner på 1700-tallet.³⁸⁸ Avisene hadde annonseprivilegier, og i «tidsskriftene» fant man større konsentrasjon rundt spesifikke tema, og også ønsket om å speile samtiden, henvendelse til spesifikke målgrupper, større grad av kontekstualisering enn man fant i avisene, og større bruk av illustrasjoner enn i andre medier, (dog ikke mye brukt i dansk-norske tidsskrifter).³⁸⁹ Periodisiteten, det vil si frekvensen av utgivelser, var også noe som skilte det vi kaller aviser fra tidsskrifter.

Ifølge Nøding ble ikke ordet «tidsskrift» vanlig i dansk språk før på 1800-tallet; det var vanligere å benytte ord som Uge-Blad, Maanedes-Skrift, Magazin, Tidenden og Journal.³⁹⁰ Dette kjenner vi igjen i både *Arbeider-foreningernes Blad* – hvor betegnelsen blad er del av selve navnet, og i TgM hvor periodikaen flere ganger omtales som nettopp et *blad*, og som vi videre vil kalle *fagblad*. De trykte mediene var før århundreskiftet flerstemmige, gjorde bruk av «et utall av genre»³⁹¹, og hadde også et stort tallmessig omfang; ifølge Tveterås oversikt ble det utgitt 37 norske tidsskrifter i årene før 1800, og hos *Mangfoldige offentligheter* kan vi lese at nærmere 200 ble utgitt totalt i Danmark-Norge i perioden 1720-1814. Etter århundreskiftet og om lag tjue år fremover var antallet norske tidsskrifter ifølge Tveterås sunket til 13-14.³⁹²

4.2.6. Samfunns-tidsskrifter – Norge og Norden

Den offentligheten som oppsto i Europa på 1700-tallet, i Norge utover 1800-tallet beskrives som både preget av *lite tydelige definerte grenser mellom ulike sjangere* – som mellom det vi i dag omtaler som avis og tidsskrift – og av *mangfold av sjangere*. Vi kan dermed tenke oss at tekstene i Typografiske Meddelelser (og Arbeider-foreningernes Blad) ikke nødvendigvis var forekomster av etablerte tekstnormer, men en del av prosessen mot å konstituere en ny sjanger.³⁹³ Hvordan så da sjangeromgivelsene til Typografiske Meddelelser ut? Hadde de noen forbilder – hvor hentet de inspirasjon til sitt blad?

³⁸⁸ Nøding 2008:11

³⁸⁹ Op.cit.:4

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ *Mangfoldige offentligheter* 2010:1

³⁹² Jamfør Mona Ringvejs fremstilling av ytringsfrihet, trykkefrihet og tidsskrifter fra omkring den franske revolusjonen (1789-1799) i «Trykkefrihetens grenser» 2008, og Norsk presses historie – *En samfunns-makt blir til*, i kapittelet om «En frihet til besvær.» (Eide m.fl. 2010:205)

³⁹³ Dette gir igjen begrunnelse for å legge større vekt på å studere tekstene utifra deres formål.

Av de 37 periodikaene³⁹⁴ som ifølge Tveterås ble utgitt i årene før år 1800, blir 27 plassert i kategorien for “blandet innhold”. I bibliografien er det denne kategorien som har gjennomgående flest utgivelser, men forskjellen mellom antall utgivelser i denne og andre kategorier er på sitt største før århundreskiftet. Periodikaene med “blandet innhold” har ifølge Tveterås opprinnelse både fra tyske, lærde tiender, og fra engelske *The Spectator* fra 1711,³⁹⁵ og dermed en dobbelt oppgave; «å representere det saklige alvor og den lettere, spirituelle underholdning.»³⁹⁶

Typografiske Meddelser regnes ikke å tilhøre denne gruppen periodika. Fagtidsskrifter eller fagblad plasseres av Tveterås i en kategori for *samfunnsspørsmål*, som omfatter økonomi, politikk, arbeiderbevegelse, fagforeninger, administrasjon, statistikk, forsikring, avholdssak, kvinnesak, fredssak osv.³⁹⁷ Tidsskriftslitteraturen i denne gruppen har to representanter de første ti årene etter århundreskiftet som Tveterås regner å være av «utpreget religiøs støpning.»³⁹⁸ Det neste tiåret finner vi ingen periodika i denne kategorien, og mellom 1821 og 1840 én til to publikasjoner. I 1840-årene kommer et oppsving med avholdsbevegelsen som i disse årene står for fem av syv tidsskrifter. I 1849 kom også det aller første arbeiderorganet i form av Marcus Thranes *Arbeider-Foreningernes Blad*, men periodikaen gikk under med Thranes forening i 1856,³⁹⁹ og det skulle ta tjue år før Den Typografiske Forening ga ut det første trykte fagbladet *Typografiske Meddelelser* – i 1876. Tveterås sier det slik at «først i 1870-80- årene kommer de nye, sosialistiske arbeiderorganene», og trekker frem *Demokraten - et ugeblad for Arbeideren*, utgitt i 18 nummer fra 1874. Tre år tidligere finner vi også i bibliografien en periodika ved navn *Folkets Røst – et Ugeblad for simple folks Rettigheder og bedre Livskaar*, utgitt i Tønsberg og Kristiania i 15 nummer, og i 1870 utkom åtte nummer av *Arbeideren – et Ugeblad for den Norske Arbeider*. Ut over dette ser det ifølge Tveterås’ oversikt ikke ut til å ha kommet ut fag- eller arbeiderperiodika i tiden mellom at Arbeider-foreningernes Blad ble lagt ned i 1855 eller -56,⁴⁰⁰ og TgM ble utgitt i 1876. Samme året som Den Typografiske Forening ble stiftet, det vil si fire år før TgM kom ut for første gang, ga imidlertid foreningen ut et blad ved navn Guttenberg som ikke nevnes i Tveterås’

³⁹⁴ Ettersom det er usikkert i hvilken grad “tidsskrift” var en kategori som ble brukt i analysetekstenes samtid, vil vi i denne oppgaven benytte *periodika* som samlebetegnelse for trykte medier (avis og tidsskrift) – i et forsøk på å unngå å tvinge tekstene inn i dagens begrepsapparat.

³⁹⁵ Tveterås 1940:viii. Ytterligere redegjørelse for 1700-tallstidsskrifter og deres innflytelse på senere publikasjoner finner vi i “Det sprelske 1700-tallet”, *Mangfoldige offentligheter* (prosjektbeskrivelse), og *Opplysningstidens tidsskrifter*; f.eks kapittelet “den danske Spectator”.

³⁹⁶ Tveterås 1940:viii

³⁹⁷ Tveterås 1985[1940]:xii-xiii

³⁹⁸ Tveterås 1940:xiii

³⁹⁹ Tveterås 1985[1940]:xii-xiii

⁴⁰⁰ Da ved navn Det norske Arbeider-Blad, utgitt av Theodor Abildgaard (Tveterås 1940:27).

bibliografi. Guttenberg var håndskrevet, og ble utgitt fra 1872 til -73,⁴⁰¹ og refereres til i fotnoten i den første analyseteksten fra TgM.

Kategorien hvor TgM plasseres; samfunnsspørsmål, oppgis ikke av Tveterås å ha de samme engelske og tyske inspirasjonskildene som den største kategorien periodika. Går vi til TgM kan vi imidlertid se at det flere steder refereres til hendelser og trykksaker fra både København, Stockholm, Paris og Tyskland. Informasjon angående forhold blant typografer i utlandet brukes som både inspirasjon til og begrunnelse for endringer i norske forholdene.⁴⁰²

LOs forening for fagblad og informasjon ga i 2008 ut *Fra meddelelsesblad til mediehus* om fagbevegelsens fagblader fra 1876 til 2008. I boken skriver Odd Harald Røst at det fra slutten av 1860-årene og begynnelsen av 1870-årene gikk en «faglig vekkelse» i Norden, og at Typografiske Meddelelser kom ut omtrent samtidig som de første fagbladene i Danmark, Finland og Sverige.⁴⁰³

I anledning Oslo Grafiske Forenings 140-årsjubileum i 2012 publiserte foreningen det de kaller en kildeutgivelse av fagbladet *Guttenberg*. Boken inneholder i tillegg til selve bladet artikler om omkringliggende forhold forfattet av Tor Are Johansen og Niels Edvard Killi. Her kan vi lese at første nummer av Skandinavisk Bogtrykker-Tidende kom ut i København i april 1869, men periodikaen hadde angivelig ingen offisiell tilknytning til den typografiske foreningen som ble stiftet i samme by et par måneder senere. Skandinavisk Bogtrykker-Tidende fortsatte å komme ut med ulike titler, men det var først i 1874 den typografiske foreningen i København fikk et eget organ ved navn Typograf-Tidende.⁴⁰⁴ I konkurranse med Skandinavisk Bogtrykker-Tidende kom Nordisk Boktryckeri-Tidning ut i Stockholm i 1869, også dette bladet uten tilknytning til byens typografiske forening. Stockholms typografiske forening ble opprettet allerede i 1846, men fikk ikke sitt eget organ før i 1883, da de overtok Nordisk Typograftidning.⁴⁰⁵

Vi vet altså det fantes flere fagblader i omløp i Norden og Europa, og at typografene i første nummer av det håndskrevne Guttenberg påsto at «Netop med Undtagelse av Norge har alle Bogtrykkere i hele Verden sine Lokalblade,»⁴⁰⁶ tydet på at de hentet internasjonal inspirasjon.

⁴⁰¹ Jf. *Guttenberg* 2012, og Typ.Medd. nr.1 1876

⁴⁰² Et eksempel kan hentes fra tredje utg. av Typ.Medd 1876, hvor det nevnes at en eier av et boktrykkeri i Paris har opprettet fagskole for lærlinger og står for både bøker og annen finansiering (side 4).

⁴⁰³ Røst 2008:22

⁴⁰⁴ Johansen 2012:10

⁴⁰⁵ Ibid.

⁴⁰⁶ *Guttenberg* 2012:15

4.3. Typografisk organisering

Som nevnt organiserte Sverige og Danmarks typografer seg i henholdsvis 1846 og 1869, og var dermed noen år tidligere ute enn det de norske typografene anses å ha vært.⁴⁰⁷ Den Typografiske Forening, senere Oslo Typografiske Forening, som i dag regnes som Norges eldste fagforening, ble stiftet i 1872. Foreningen kobles til “Forhandlings Protocol for Bogtrykker Konstens Medlemers Understøttelse, Syge-Liig- og Reise- Casse i Christiania”, opprettet i 1819.⁴⁰⁸

Gunnar Ouslands bok om *Fagorganisasjonen i Norge* er benyttet som kilde av blant annet Edvard Bull.⁴⁰⁹ I utgivelsen trekkes Den Typografiske Forening frem som et særskilt eksempel på at det har vært «direkte sammenheng mellom laugstida og den moderne organisasjonstid innen visse fag», blant annet på grunn av sin bevarte protokoll fra den nevnte Sykekassens stiftelsesår og frem til den ble overtatt av Den Typografiske Forening i 1890.⁴¹⁰ DTFs overtakelse av Sykekassen, som i sin tid ble stiftet av en faktor, det vil si trykkeriets faglige leder,⁴¹¹ gikk angivelig ikke uten uenighet. Ousland skriver at det var heftige kamper mellom typografene og prinsipalene på 1880-90-åra. Til slutt vant typografene, med Chr. Holtermann Knudsen i spissen, og sykekassen ble en underavdeling i DTF.⁴¹²

Typografenes organisasjon fra 1872 kobles altså i historieskrivningen til laugstradisjonen. Imidlertid finnes det kilder som tyder på at DTF har større tilknytning til en annen forening fra første halvdel av 1800-tallet.⁴¹³ I Christiania ble det opprettet en Bogtrykkerforening i 1849 som fikk i stand tariffavtaler i 1851 og 1855.⁴¹⁴ Bogtrykkerforeningen ble stiftet samtidig som Marcus Thranes bevegelse vokste kraftig frem, men var ikke tilknyttet thrannerbevegelsen. Derimot hevder historiker Ole Andreas Øverland i en utgivelse fra 1909 at Bogtrykkerforeningen var tilknyttet “Haandverkervennenes Centralforening”, som oppgis å ha blitt stiftet i 1849 som motvekt eller i opposisjon til Marcus Thranes bevegelse.⁴¹⁵ Centralforeningen ble ifølge Øverland organisert etter inspirasjon fra en forening stiftet i Stockholm i 1845, og var en “Dannelsesforening” «hvis oppgave var var ved sammenkomster, samtaler, foredrag og læsning af gavnlige og for haandverkstanden nyttige bøger at bidrage til befordning af en

⁴⁰⁷ Så vidt jeg kan se er dette den gjeldende oppfatningen hos både Bull og Olstad.

⁴⁰⁸ Johansen 1997:17 og Ousland 1949[1979]:1

⁴⁰⁹ Ouslands bok kom for første gang ut i 1927, og er senere utgitt i ny versjon i 1949, og 1974.

⁴¹⁰ Ousland 1974[1949]:12

⁴¹¹ Typografi.no, 05.01.2006

⁴¹² Ousland 1974[1949]:13

⁴¹³ Killi 2012:132 (Guttenberg), Johansen (red.) 1997:19 (Fra bly til bytes)

⁴¹⁴ Killi 2012:132. Bogtrykkerforeningen nevnes blant annet også i *Den typografiske forenings historie 1872-1922* (Niels Jul-Larsen, 1922:4-5) og *Oslo Typografiske forening 100 år* (Trond Hegna, 1972:26-27)

⁴¹⁵ Øverland 1909:90 I utgivelsen *Oslo typografiske forening 100 år* kan vi lese at opprettelsen av Bogtrykkerforeningen også blir sett i sammenheng med at “Typografiska Föreningen” var stiftet i Stockholm i 1846. (Hegna 1972:26-27)

større opplysning, dannelselse og selvstendighet blant haandverksvendene.»⁴¹⁶ Dette kan styrke en eventuell hypotese om at opplysning ble ansett som viktig blant typografene, og kanskje i deres organisasjon, DTF. Ifølge Niels Edvard Killi er det grunn til å regne Bogtrykkerforeningen som landets første fagforening, «ettersom den synes å ha bestått bare av svenner og arbeidet for bedre arbeidsvilkår», men den ser ifølge ham ut til å ha kommet i skyggen av thrannerbevegelsen i historieskrivingen.⁴¹⁷

Hvem som var først ute av Norge, Sverige og Danmark med å organisere seg og med å få sitt eget fagblad, avhenger altså av om vi anser Bogtrykkerforeningen fra 1849 eller DTF fra 1872 som første, norske typografiske forening, og om det er det håndskrevne Guttenberg fra 1872 eller Typografiske Meddelelser som regnes som det første, norske fagbladet. Uansett var de norske typografene tidlig ute med sine fagblader, men samtidig i selskap med andre i Europa og i Norden.⁴¹⁸

4.4. Typografiske Meddelelser

Den Typografiske Forenings første leveår beskrives som en ustabil tid, noe som ifølge Trond Hegna i boken *Oslo typografiske forening 100 år* kom til uttrykk gjennom at foreningen hyppig skiftet formann. I 1876 ble det fremmet forslag om at foreningen skulle nedlegges; i stedet ble det valgt nytt styre med Christian Holtermann Knudsen som formann. Ifølge Hegna kunne man straks merke at det nye styret var energisk, og den ferske formannen som allerede i sine unge år viste «et pågangsmot og en innsatsvilje i organisasjonsarbeidet som senere har blitt legendarisk» regnes som foreningens andre stifter, «ja kanskje mer enn det: som dens egentlige grunnlegger.» CHK skulle i 1883 komme til å bli formann i Fagforeningernes Sentralkomiteé og i 1884 stifte Vort Arbeide (i dag Dagsavisen) som han utga i eget trykkeri. Han tok initiativ til dannelsen av den Sosialdemokratiske Forening i 1885 og regnes i dag som en av grunnleggerne av Det Norske Arbeiderparti i 1887 – med andre ord ble han en sentral skikkelse, og en innflytelsesrik mann.⁴¹⁹

Det var 22. april samme året som CHK ble formann, at Typografiske Meddelelser kom ut første gang.⁴²⁰ Typografiske Meddelelser defineres i Tvetérås' bibliografi som et norsk *tidsskrift*, og periodikaen vil havne i samme sjangerkategori dersom vi forholder oss til Nødings fellesnevner for 1700-tallstidsskrift. Utgivelsen oppfyller kriteriene om konsentrasjon rundt et spesifikt tema – det vil si Den Typografiske Forening og typografifaget, utgivelsesfrekvens – utgivelse hver fjortende dag – større

⁴¹⁶ Øverland 1909:90

⁴¹⁷ Killi 2012:132, og Tor Are Johansen i *Fra bly til bytes* 1997:19.

⁴¹⁸ Ifølge Killi ser tariffavtalene ut til å ha fulgt en linje fra London, gjennom Paris og Tyskland, videre til København og Christiania (2012:140)

⁴¹⁹ Holtermann Knudsen opprettet også Arbeidernes Aktetrykkeri i 1884, og det ble overtatt av Den Norske Arbeiderparti i 1894 – se Eirik Vatnøys masteroppgave *Vaart Valgoppraab* 2010:82

⁴²⁰ Hegna 1972:48-49

kontekstualisering enn avisene og henvendelse til en spesifikk målgruppe; typografene. Om periodikaen ble oppfattet som et tidsskrift da det kom ut – av de som produserte og leste det – er det større usikkerhet/uklarhet omkring. Nøding skriver som nevnt tidligere at danske og norske tidsskrifter (moderne kategorisering) på 1700-tallet som regel har navn med andre sjangerbetegnelser, og at “tidsskrift” først ble vanlig i dansk språk på 1800-tallet. TgM ble som kjent utgitt i 1876, og på den tiden har ordet tidsskrift i hvert fall gjort sitt inntog i det danske språk, men i første tekst i første nummer av TgM ser vi at redaksjonen omtaler TgM som et *Blad* og som et *fagblad*.

Hva sjanger angår er det vanskelig å si noe bestemt om hvor førende sjangeren “fagtidsskrift” var for utformingen og fortolkningen av TgM da første nummer kom ut. Samtidig som det i tiårene omkring opprettelsen av Typografiske Meddelelser fantes andre fagblader som kunne fungere som eksempler til etterfølgelse, kan vi si at sjangeren var relativt ny, særlig i nordisk sammenheng – og de sjangermessige føringene muligens ikke så store. Vi vet jo at denne perioden var preget av utprøving og en stor vekst i sjangre og utgivelser, og TgM var det første norske bladet i sin sjanger slik vi definerer den i dag.

Kanskje gjør de lite stabile omstendighetene at det er større grunn til å legge vekt på det teksten forteller oss formålet – målet – hvordan det skal forstås, da de hadde større grunn til, eller behov for, å definere for sine lesere hva formålet med utgivelsen skulle være⁴²¹ Fokuset i denne analysen vil ligge på formålet for avisen definert i teksten selv, heller enn føringene for fortolkningene som legges av en eventuell sjangertilhørighet.

Over er det forsøkt å få innblikk i deler av *forutsetningene for forståelse* av analysetekstene som ligger forankret i doxafelleskapet og tekstkulturen de har oppstått i. Dette er gjort ved hjelp av historiske kilder som omtaler den kultur- og situasjonskontekst tekstene har oppstått som en del av.

5.0. Analyse

5.1. Den Typografiske forening

Når vi videre skal beskrive deler av innholdet og de språklige trekkene i tekstene i Typografiske Meddelelser, er det den første delen av arbeidet med å undersøke *arbeideridentiteten*, og eventuelle modellesere som konstitueres, som annonsert i hovedproblemstilling 1: Hvilken arbeideridentitet finner vi i den første, norske fagorganisasjonen? Som vi har argumentert tidligere kan modelleseren komme til

⁴²¹ Jf. drøftingen av sjanger som sosial handling (Miller 1984), og grunnleggende definert av felles formål (Swales 1990) kap. 3.6.

syne gjennom tekstens språklige strategier, og teorien er at vi gjennom modelleseren også kan få tilgang på arbeideridentiteten som portretteres.

Målet med dette kapittelet vil være å besvare spørsmålet *hva slags tekstkultur ser vi i Typografiske Meddelelser?* gjennom å beskrive språklige trekk ved analysetekstene fra Typografiske Meddelelser. Dette målet skal vi bevege oss mot ved å undersøke den første tekstens formål, og dermed undersøke stil, språkhandling og topoi i de tre tekstene fra TgM.

5.1.1. Typografiske Meddelelser

5.1.1.1. TgM 1 (vedlegg 1A)

Fagbladets formål

Når dette kapittelet har fått overskriften *formålet* i TgM, er det det konvensjonelle (kommunikative) formålet som siktes til – det som uttrykkes eksplisitt i teksten, som det skal *skapes gjensidig, felles forståelse om*.⁴²²

Allerede i den første avsnittet av teksten i det første nummeret av TgM omtales av rammene og reglene for TgM. Her blir bladets eksistens begrunnet, og form og formål defineres. Med andre ord uttrykkes eksplisitt det vi kan gjenkjenne som TgMs *konvensjonelle* formål, det vil si at de som gjøres kjent for alle kommunikasjonsdeltakerene, som forklart i kapittel 3.3. Vi kan lese at drivkraften bak utgivelsen var Foreningens opplevelse av «at Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt Savn inden vor Midte, kan ikke bestrides; dette har ved forskjellige Leiligheder givet sig tilkjende saavel inden vor Forening som blant udenforstaaende Typografer.»

At *Mangelen længe har vært et savn* får vi altså vite at *ikke kan bestrides*; det har vært behov for et blad både i selve foreningen og blant typografer generelt. At bladet kommer til å være det alle ønsker seg og trenger tas imidlertid ikke for gitt; «spørqsmaalet bliver altsaa, om nærværende Blad kan afhjælpe dette Savnet, [...]»⁴²³ Den reserverte holdningen til egen suksess kan muligens ha en sammenheng med skjebnen til bladet “Guttenberg”, som kom ut i ett eksemplar ukentlig fra november 1872, men som ble avsluttet allerede i mars 1873,⁴²⁴ som nevnt i kapittel 4.2.6. Den reserverte holdningen vi ser i sitatet over kan også tenkes å lede opp til neste del av setningen hvor vi får forklart at «dette [om bladet kan avhjelpe savnet] beror for en del paa vore Kollegers interesse og Medvirkning. Her inviteres det *til samarbeid om bladet*; eventuelt kan vi si at det åpnes for å stille krav til *lesernes bidrag* for at bladet skal kunne lykkes. Vi finner igjen denne holdningen når bladets utgivelsesfrekvens

⁴²² Definert i kapittel 3.3. “Kommunikativ- eller strategisk handling”.

⁴²³ TgM, Nr. 1, 1876:1

⁴²⁴ TgM, Nr. 1, 1876:1

omtales noen linjer tidligere. Det oppgis da at TgM i første omgang skal utgis hver fjortende dag «[...] hvilket dog, ifald Bladet finder den fornødne Tilslutning og Medvirkning, det var Meningen at utvide.» Foreningen hevder altså her at det er meningen å utvide bladet, muligens slik at det kommer ut oftere enn hver fjortende dag, den *illokusjonære språkhandlingen* er en påstand som høres litt ut som et løfte, det altså forbehold om responsen fra potensielle lesere – den *perlokusjonære effekten*. Dette skal vi komme tilbake til i “Språkhandlingene i teksten” i TgM 1 under.

I Typografiske Meddelelser (TgM) nr.18, som kom ut lørdag 9. desember 1876, står det i *Udkast til Love for Den Typografiske Forening i Kristiania* § 21 at *bladet skal tjene som organ for DTF*, og at foreningens bestyrelse er ment å ta seg av alt som har med utgivelsene å gjøre. På dette tidspunktet ser formalitetene ut til å være offisielt vedtatt, og som en introduksjon til vedtektene kan vi lese at «Foreningens formaal er at fremme Typografernes Interesser, saavel i aandelig som materiel Henseende.» Denne holdningen kan vi gjenkjenne i den innledende teksten, hvor (forslag til) konkrete formål og retningslinjer formuleres slik:

Bladets Maal vil for en del blive, hvad allerede Navnet antyder, at bringe Meddelelser om, hvad der rører sig inden Bogtrykkerverdenen, saavel i Norge som i Udlandet, og saaledes holde Læserne à jour med Typografiens Udvikling i faglig Retning. Bladet vil ogsaa af og til berøre Typografernes arbejdsvilkaar, og man vil saaledes komme til at omtale Forholdene saavel inden de forskjellige Trykkerier i Kristiania som i det hele taget inden vort Fags Omraade.

Å spre informasjon om den nasjonale og internasjonale utviklingen innen boktrykkerfaget, det vi kanskje kan kalle *opplysning*, oppgis her som en del av målet. I tillegg presenterer de som vi ser at det også skal finnes noe stoff om *arbeidsvilkår*. De presiserer her at bladet ikke ene og alene skal omhandle arbeidsvilkaar – det vi kanskje kan kalle arbeiderrettigheter – men bare *av og til*.

Videre kan vi lese at selv om bladet sies å skulle være for typografene, uttales det eksplisitt at det ikke er konflikt med arbeidsgiverne som skal prege kommunikasjonen.

vor Hensikt er imidlertid ikke og vil aldrig blive at vække en utidig Opinion mod vore Principaler; thi det vilde være at arbeide stik mod hvad vi tilsigte; men i Bevistheden at, at Ret og Pligt skal følges ad, vil der altid være vor Opgave at vise Upartiskhed og Maadehold i ethvert Spørgsmaal, som i vor Midte vil komme paa Bane i denne Retning; og vi nære det Haab, at enhver fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri.

Upassende uenighet er ifølge sitatet stikk i strid med foreningens formål, som ser ut til å være å vise upartiskhet og måtehold i ethvert spørsmål. Dette begrunnes da i at *Rett og plikt skal følges ad*. Sitnevnte uttrykk som del av sitatet over er særlig interessant for diskusjonen av den retoriske argumentasjonen i teksten, og vi kommer tilbake til det i “Topoi i teksten” i TgM 1.

Typografiske Meddelelser oppstår innad i fagforeningen, og forventningene fra bladets potensielle lesere vil legge føringer for hva bladet skal inneholde. Samtidig har initiativtakerne nødvendigvis en, muligens ganske sterk, oppfatning av hva som er viktig og relevant for innhold og

uttrykk i deres utgivelse, og det ser ut til at de legger opp til at leserne skal bidra. Bladet tilbyr noe – og venter på respons i form av opplagstall eller muntlige- og skriftlige ytringer. Med utgangspunkt i forståelsen av kommunikativ samhandling som dialogisk og dynamisk, kan vi tenke oss at deler av innholdet i fagbladet kommer til å defineres og velges ut gjennom sosial og kollektiv forhandling. Det blir som nevnt uttrykt spesifikt i teksten at bladets overlevelse er avhengig av salg og medvirkning for å overleve, og makten legges i denne sammenheng hos de potensielle leserne. Måten ansvaret for fagbladets skjebne ser ut til å legges på leserne er ikke nødvendigvis en del av det vi har kalt det kommunikative formålet med teksten. Derimot kan det være et eksempel på strategisk kommunikasjon, uttrykt indirekte, noe vi skal komme tilbake til i “Språkhandlinger i teksten”.

Stil

Vi skal undersøke arbeidertekstenes språklige stil med utgangspunkt i at tekster kan gi oss informasjon om holdninger og verdier, og at de kan sees som eksempler til etterfølgelse. Med begge disse tilnærmingene er tanken at stilen som benyttes i tekstene kan knyttes opp mot *identitetsprosjektet*.

Tekstenes stil kan også knyttes til *formålet*; vi tenker da at hensiktsmessig språk velges ut ifra hva som passer i hver enkelt situasjon. I teorikapittelet nevnte vi at retorikken gjerne opererer med tre stiler; den høye-, den midlere-, og den lavere stil. Av Cicero knyttes de tre stilene til talerens tre oppgaver; belære, behage og bevege, og de kan eller bør benyttes på passende steder i talen eller teksten, alt ettersom hva taleren ønsker å oppnå. Aristoteles knyttet stil mot talesjangrenes formål; rettstalen, som skal anklage eller forsvare (belære), lovtalen som skal rose eller kritisere (underholde og behage), og den politiske talen som skal anbefale eller fraråde (bevege og påvirke).

I det svenske forskningsprosjektet *Arbetarna tar ordet* oppga, som nevnt i kapittel 3.5.2. Olle Josephson at det i hovedsak går et skille mellom to stiler i arbeiderlitteraturen som ble undersøkt. I de eldre politiske tekstene fant de et nært, dialogisk og muntlig språk. Josephson trekker et skille mellom høyere og lavere variant av denne stilen. Trekk ved den første stilen fra svensk arbeiderlitteratur sammenfaller med den vi i teorikapittelet med Jan Svennevig beskrev som *subjektiv* og preget av følelsesmessig engasjement. Nærhet skapes ved at taleren trer frem og tar stilling til saker, er involvert og snakker “rett fra leveren”. Nærhet kan signaliseres gjennom gjensidighet og implisittethet; ved at ting tas for gitt. Den andre typen stil som ble identifisert i svensk arbeiderlitteratur, ble av Josephson beskrevet som distansert, monologisk og skriftspråklig, og kan minne om protokoll- og kansellispråk.⁴²⁵ Også denne stilen deles inn i en høyere og lav variant som beskrevet i kapittel 3.5.2. Denne stilen kan

⁴²⁵ Som nevnt i kapittel 3.5.2. og jf. Språkrådets veiledningsdokument om kansellistilen.

knyttet opp mot *objektiv* stil hos Svennevig, hvor høflighetsfraser og lite synlige deltakere kan skape distanse.

Stilen i teksten

I den “innledende teksten” i første utgave av TgM 1876, som er gjenstand for analyse her, er det fravær av første- og andreperson “jeg, du, dere, vi”. Direkte tale er ikke benyttet – heller enn å snakke direkte til “deg” eller “dere”, snakkes det til “vore Kolleger”, “udenforstaaende Typografer” og “typograferne”(generelt). Altså “vore Kolleger Generelt” – ikke “dere Kolleger” spesielt. Samtidig benyttes det i omtalen av avsender formuleringer som “hærverende typografiske Forening” og “nærverende Blad” i stedet for “oss i den Typografiske Forening”, “vi i Foreningen” og “dette Bladet” (bestemt form).

Gjennomgående i teksten finner vi passive og upersonlige formuleringer som; “Det var meningen at utvide” som er en generell formulering, mot “vi ønsker å utvide”, “vi håper å kunne utvide” eller lignende. Et annet eksempel er passasjen «[...] fra den herværende typografiske Forening udgaa et blad», den typografiske Forening vil ikke sende ut bladet, men det “vil udgaa” derfra, altså fra Foreningen. Passivformer og fremstillinger av prosesser som hendelser forekommer flere steder («[...] fra den herværende typografiske Forening udgaa [...]»), minner om teknisk stil, hvor det ser ut til at saken står i sentrum, heller enn tanker og følelser. Fremstilling av prosesser som hendelser, som i kapittel 3.5.2. ble beskrevet å tilhøre den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen, finner vi eksempel på i setningen som ble trukket i avsnittet om *fagbladets formål*. Her omtales et “savn” som har «ved forskjellige Leiligheder givet sig tilkjende». Vi får ikke vite når og hvordan dette savnet har kommet til uttrykk – det brukes ingen eksempler – det konkrete utelates.

Som poengtert i kapittel 3.5. kan avstand eller distanse og objektivitet skapes gjennom fravær av følelsesmessig relasjon mellom kommunikasjonsdeltakerne, som gjøres tydelig gjennom høflighetsfraser og uttrykk for respekt. Et tekstutdrag som kan skape distanse på en slik måte er «vi nære det Haab, at enhver fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri.» Samtidig som dette er den eneste setningen i teksten hvor ordet “vi” forekommer – som i seg selv kan være med på å skape nærhet og fellesskap – er den også en tydelig høflighetsfrase – det er ingen kameratslig tone som kommer til uttrykk.

En ytterligere måte distanse kan komme til uttrykk på er, som vi så i beskrivelsen av det Svennevig omtaler som objektivt språk, gjennom presentasjon av eksplisitt bakgrunnskunnskap.

Tekstens fotnote som informerer om det håndskrevne bladet “Guttenberg”⁴²⁶ kan være eksempel på slik eksplisitt bakgrunnskunnskap.

I teksten forekommer ingen utrop, skjellsord eller åpenbare overdrivelser, det vil si virkemidler som hører hjemme i den nære, lave stilen. Heller ikke språklige virkemidler som allusjoner og metaforer, som ifølge Josephson tilhører den høye varianten av nær stil, ser ut til å forekomme i særlig stor grad. Eksempler på allusjon kan allikevel finnes i en ytring som som ble trukket frem i kapittelet om *fagbladets formål*: «med i Bevidstheden af, at *Ret og Pligt skal følges ad*, vil det altid være vor Opgave at *vise Upartiskhed og Maadehold* i ethvert spørgsmaal.[...],» som vi kanskje kan beskrive som visdomsord eller standardformuleringer som viser verdigrunlaget tekstforfatterne ønsker å formidle og dele. Disse formuleringene kan sies å være uttrykk for forfatterens vurderinger – et trekk som hører hjemme i subjektiv stil, eller i nær stil. Imidlertid er ytringene generelle (allmenngyldige), og ikke konkrete eller partikulære, og kan knyttes til den distanserte stilen.

Et ytterligere eksempel på den som kan kalles forfatterens vurdering eller “stillingstaken” er formuleringen «Vor Hensigt er imidlertid ikke og vil aldri blive at vække en utidig Opinion mod vore Principaler.» Det samme gjelder her som ved de to foregående tekstutdragene eller eksemplene; formuleringene er relativt abstrakte og lite konkrete, og forfatterne ordlegger seg mer høflig enn “rett fra levra”. Ytringen oppfattes dermed, til tross for forfatterens involvering eller subjektivitet, som formell og distansert. Som vi skal undersøke nærmere i kapittelet om språkhandlinger, kan bruken av høflig språk sees i sammenheng med handlingen i i setningen; det ser ut til at foreningen forsøker å fortelle leserne hva de skal eller ikke gjøre, noe vi kan se som en ansiktstruende handling (jf. kapittel 3.5.3.). Høflig stil kan da sees som en strategi for å gjøre handlingen mindre ansiktstruende.

Som nevnt er teksten i all hovedsak generell og abstrakt i stilen, og noen av formuleringene som bidrar til dette inneholder virkemidler som kan indikere et høyere stilnivå (troper/figurer). For eksempel kan vi lese «At *Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn* inden vor Midte [...]» heller enn at det har *vært behov for et blad*, eller rett og slett at *Typografene har manglet et blad*. Andre eksempler på et noe høyere stilnivå kan vi kanskje også finne i formuleringer som at bladets mål skal «[...] bringe Meddelelser om, hvad der rører sig inden Bogtrykkerverdenen [...]», ikke å *informere om hva som foregår/hendelser i boktrykkerfaget*, og «[...] holde Læserne à jour med Typografiens Udvikling i faglig Retning [...]»; heller enn å si noe slikt som “oppdatere leserne om den faglige utviklingen i Typografifaget,” benyttes språklige bilder på hendelser i trykkerfaget som prosesser.

⁴²⁶ Staves “Gutenberg” i fotnoteteksten.

Et trekk ved kansellistilen som vi finner i teksten, er svært lange setninger med mange innskutte ledd.⁴²⁷ For eksempel er fotnoten i teksten én setning som strekker seg over hele sju linjer.⁴²⁸ I tillegg kan vi se eksempler på karakteristisk kansellistil i noen av setningenes oppbygging;

«Fra nu af og indtil videre vil der hver 14de Dag fra den herværende typografiske Forening udgaa et Blad af nærværende Format [...]», og ikke “fra den herværende typografiske Forening vil der fra nu af og indtil videre udkomme et Blad av nærværende format hver 14de Dag.” og; «At *Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn* inden vor Midte, kan ikke bestrides [...]» heller enn; “Det kan ikke bestrides at *Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn* inden vor Midte” Kansellistilen og da den monologiske, skriftspråklige stilens gammelmodige ordbruk finner vi også; i teksten som består av 387 ord inklusiv fotnote på 120 ord, opptrer ord som nærværende (1 gang), nærværende (2 ganger), afhjelpe (3 ganger), afbenyttelse (1 gang), innskåret (2 ganger) og fremadtænkende ti ganger.

På grunnlag av funnene ovenfor kan det se ut til at teksten i hovedsak fremstår nøktern og saksorientert, og ser ut til å “strebe mot allmenngyldighet”, slik som den distanserte, skriftspråklige stilen. I teksten ligger fokus på saksforhold, og den består i stor grad av agensløse konstruksjoner eller passivformer. Det ser også ut til å være lite implisitt (forutsatt) kunnskap i teksten, hvilket kan tyde på fravær av gjensidighet mellom forfattere og lesere. Teksten ser ut til å plassere seg i en institusjonell sammenheng framfor en privat sammenheng, og faller derfor innenfor den formelle stilkategorien. Stilen ser i hovedsak ut til å minne om retorikkens jevne eller lavere stil, som ifølge Josephson ble funnet i senere politisk arbeiderspråk. Det er da den stilen som ifølge retorikken skal belære og brukes ved bevisføring (som skal anklage eller forsvare). Vi finner også innslag av denne stilens høyere variant (bevege og påvirke) i form av allusjoner og bruk av abstrakte begrep.

Språkhandlinger

Som det ble nevnt i teorikapitlet baserer språkhandlingsteorien seg på en forståelse av at språket har flere oppgaver enn å “beskrive” verden. Tanken er at mennesker ved bruk av språket utfører *handlinger* som å love, kommandere og erklære, som vi beskrev inngående i kapittel 3.2.2. Analyse av språkhandlinger er undersøkelse av hva som *gjøres* i en tekst, og med hvilke *formål*. I språkhandlingsanalysen vil vi da undersøke hva ytringer betyr i sin bokstavelige mening, men i tillegg hvilket meningspotensial ytringene kan ha utover dette i sin kontekst – det vil si implisitte eller indirekte

⁴²⁷ Jf. Språkrådets veiledningsbrosjyre “Kansellisten”

⁴²⁸ Skrevet i skriftstørrelse 10.

språkhandlinger.⁴²⁹ Har leserne grunn til å tro at ytringen betyr noe annet eller mer enn det som blir sagt helt bokstavelig?

Språkhandlingene i teksten

Flere utsagn eller ytringer i analyseteksten fra Typografiske Meddelelser er formulert slik at det kan se ut til at Den Typografiske Forening kommer med lovnader til sitt publikum.

I setningen «*fra nu af og indtil videre vil der hver 14de Dag fra den herværende typografiske Forening udgaa et Blad af nærværende Format*» kan vi få inntrykk av at leserne loves et “blad” annenhver uke. Dersom språkhandlingen vi ser er et løfte (komissiv), vil gyldighetskravet være oppriktighet, og formålet (det illokusjonære poenget) at forfatteren forplikter seg til å gjøre noe i fremtiden. Slike setninger innebærer imidlertid ofte det som kalles “performative” verb som forteller oss hvilken språkhandling som skal utføres. Dersom teksten for eksempel lød slik: “*fra nu af og indtil videre lover vi i Den Typografiske Forening at gi ut et blad*” ville det være en indikasjon på et løfte, en komissiv, formulert ved bruk av performativt verb. Kriterier for at «den aktuelle språkhandlingsfunksjonen skal aktiveres» er da at *agens* må være taleren selv, og verbet må referere til nåtid.⁴³⁰ I stilanalysen har vi sett at analyseteksten delvis preges av agensskjuling. Når det i teksten står at «det vil udgaa» et blad, fra «den herværende typografiske Forening» er det, som tidligere nevnt, en beskrivelse av *hva som vil skje i fremtiden*, og dermed kan det se ut til å være en konstativ; uttalelse om saksforhold i verden, eller om “virkeligheten”. Gyldighetskravet er da sannhet, ikke pålitelighet. Sann beskrivelse av virkeligheten søker objektiv gyldighet, noe vi også har sett forsøkt gjennom tekstens språklige stil. Graden av sikkerhet som uttrykkes avhenger av modaliteten i ytringen, og i utdraget over uttrykkes lite modalitet, det beskrives som veldig sikkert at dette vil skje; “*bladet kommer i fremtiden ut, og det kommer til å se ut slik som vi beskriver.*” Imidlertid blir det avgjørende at ytringen omhandler *fremtiden*, og fremtiden kan ikke beskrives “sant” og med objektiv sikkerhet. I tillegg til utdraget over består også setningen av et ledd hvor det tas forbehold om at DTF og TgM får nok hjelp og oppslutning. Dette uttrykkes ikke eksplisitt som for eksempel “for at bladet skulle utvides oppfordres leserne til å slutte opp om- og medvirke i bladet”, men gjennom det som kan være en indirekte oppfordring til leserne: «*hvilket dog, ifald Bladet finder den fornødne Tilslutning og Medvirkning, det var Meningen at udvide.*»

Forfatterens tilsynelatende løfte uttrykkes altså som en virkelighetsbeskrivelse, men det kan se ut til at ansvaret for om fremtidsvisjonen skal gå i oppfyllelse legges på leserne. Setningen kan kanskje, heller enn å love noe på vegne av forfatterne, tolkes som et forsøk på å forplikte *leserne* til å handle

⁴²⁹ Searle 1981[79]:30

⁴³⁰ Svennevig 2001:62

(direktiv). Et lignende eksempel finner vi i setningen «*At Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn inden vor Midte, kan ikke bestrides; [...] Spørgsmaalet bliver altsaa, om nærværende Blad kan afhjælpe Savnet**), og *dette beror for en del paa vore Kollegers interesse og Medvirkning.*» En forskjell mellom dette og det første eksempelet er at setningens første del beskriver, eller påstår noe, om fortiden; det kan med andre ord være “sant”, og kan derfor også være en konstativ. Likheten mellom de to eksemplene finner vi videre i ytringen hvor forfatterne uttaler seg om fremtiden, men legger ansvaret på leserne. Foreningen ser ut til å ønske seg opplutning; at typografene skal kjøpe og lese bladet, uten at de eksplisitt krever, anmoder, råder eller beordrer typografene til å gjøre dette; med andre ord er ikke setningene formulert som direktiver. Uttalelsene har allikevel potensiale til å være anmodninger eller lignende, avhengig av lesernes tolkning.

Som vi så i stilanalysen skiller ytringene «*Vor Hensigt er imidlertid ikke (og vil aldri blive) at vække en utidig Opinion mod vore Principaler*» og «*vi nære det Haab*» seg ut ved at forfatterne ser ut til å tre frem, og uttrykke følelser eller foreta vurderinger. En slik tolkning vil også innebære at setningene er ekspressive, og uttrykker en psykologisk tilstand hos forfatteren. Det forutsettes da pålitelighet, at ytringen fremsettes ærlig. Den første setningen kan også tolkes som forsøk på en definisjon; hva er hensikten for oss i den Typografiske Forening og i Typografiske Meddelelser? – det er *ikke* å vekke upassende uoverensstemmelser med våre overordnede, eller “principalene”. Derimot skal vi «*vise Upartiskhed og Maadehold i ethvert Spørgsmaal*». Den andre ytringen kan i tillegg til å uttrykke foreningens, eller redaksjonens, ønske og håp, kanskje oppfattes som en indirekte oppfordring (direktiv), og *suksessen* er avhengig av hvordan leserne handler i etterkant.

Hvorvidt språkhandlingen lykkes avhenger av om den som ytrer seg har tilstrekkelig status og legitimitet i forholdet til mottakerne. I dette konkrete tilfellet kan vi da også si at dersom disse ytringene skal være vellykkede som kvalifiseringer eller direktiver er det nært forbundet med om leserne påviskes i en bestemt retning. Ønsker de å være “fremadtænkende”, og ha tilstrekkelig med evner til å støtte foreningen? Godtar de ledelsens definisjon av hva TgM skal være? Kjøper de bladet? Aksepterer de ytringen om at «*vi nære det Haab, at enhver fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri*» som et direktiv eller instruksjon med tanke på hvordan innsendere skal ytre seg i bladet – uten å “vekke utidig opinion”? Vi ser flere eksempler i teksten på det vi kanskje kan kalle “potensielle komissiver” blir konstativer i teksten: «*Bladet vil ogsaa av og til [i fremtiden] berøre Typografernes Arbeidsvilkaar, og man vil [i fremtiden] saaledes komme til at omtale Forholdene saavel inden de forskjellige Trykkerier i Kristiania som i det hele taget inden vort Fags Områade*»

Teksten er i det hele tatt preget av denne typen beskrivelser av “virkeligheten”. «*At Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn inden vor Midte, kan ikke bestrides; dette har ved forskjellige Leiligheder givet sig tilkjende saavel inden vor Forening som blant udenforstaaende*

Typografer.» I denne teksten kan det se ut til av vi blir informert om virkeligheten ifølge Den Typografiske Forening. Samtidig er *områdene* som omtales ikke nødvendigvis slike tilfeller som kan defineres som ‘sanne’. Vi kan spørre oss om ikke hele teksten kan oppfattes som en kvalifikasjon; som avhenger av fremstående personers makt til å definere en gruppes identitet, eller han eller hennes makt til å *få verden til å matche ordene*. Et annet trekk vi ser er det som kan oppfattes som tilsynelatende løfter (kommissiver) fra forfatterne, men som kommer med forbehold om at arbeiderne handler på en bestemt måte; et direktiv avhengig av illokusjonær effekt.

Topoi

Toposkatalogen nedenfor (TgM 1) representerer i stor grad det vi i kapittel 3.8.2. omtalte som topoi som del av den pre-logiske fasen hvor man velger premissene som skal legges til grunn for argumentasjonen. En topos kan da sees som et spesifikt perspektiv på saken, og det er hovedsakelig topoi i denne fasen av argumentasjonen vi gjennomgår i analysen.

Vi mener imidlertid i tillegg å ha identifisert noen topoi som er gjennomgående i alle de tre tekstene, og som kan sees som regelgivende premiss for argumentasjonen i tekstene i sin helhet.

- Fellesskapet = typografer (patos)
- Uenighetsfellesskap = viktig (logos)
- “Ret og Pligt skal følges ad” (etos/moral)

Det første av disse er altså at *fellesskapet er lik typografene*. Når det for eksempel skrives «Vor Hensigt er imidlertid ikke og vil aldri blive at vække en utidig Opinion mod vore Principaler» kan dette tolkes som “hensikten til typografene i dette fellesskapet er aldri å skape upassende uenighet med arbeidsgiverne.” Den som er typograf og vil være en del av fellesskapet må dermed slutte seg til definisjonen av hva fellesskapets hensikt er, og vi kan tenke oss at denne toposen forsøker å appellere til følelsene hos leserne; patos, men også snakker til talerens karakter; etos.

Svært sentral ser også toposen “Ret og Pligt skal følges ad” ut til å være, og som vi skal se under inngår den i et konkret argument i den første teksten. Jeg mener samtidig det kan sees som generelt topoi eller regelgivende premiss for tekstene generelt, og muligens da også for foreningen. Ett eksempel kan vi hente fra TgM, hvor vi kan si det slik at dersom man skal kreve sin rett – hovedsaken skal ifølge TgM være at vi «faar vort Arbeide ordentlig betalt» gjennom ny tariffavtale – så må man og så gjøre sin plikt, det vil si ikke kreve mer enn man fortjener: «ubilligt vilde det være af Arbeideren, naar et saadant Foretagende [spekulasjon i Forlagsartikler] lykkes, at fordre en Deling af, hvad Overskud dette maatte give». I TgM 2 kan vi finne et eksempel i den delen hvor støtten til TgM omtales og det konkluderes med «At ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag var at forudse; thi Livsanskuelserne kan

jo være forskjellige.» Her følges det opp med et utsagn om at det til og med finnes mange som ikke betaler «15 skilling Kvartalet til Hjælpekassen», etterfulgt av «det var godt om ikke skjæbnen bragte det dertil, at man var nødt til at ty til den», ved å ty til hjelpekassen får man det man har rett på i en vanskelig situasjon – økonomisk støtte. CHK følger så opp med å si at «det var tungere at gjøre det, Venner, naar man føler sig uværdig til dette Skridt ved Tanken om at man har været ”sig selv nok”», altså er det vanskeligere å be om denne støtten om man ikke også har gjort sin plikt; støttet hjelpekassen.

Dette premisset som vi kanskje kan tolke som det moralske aspektet i tekstenes argumentasjon; etos, kan vi også se som et regelgivende premiss i argumentasjonen for *hvorfor ikke skape unødvendig uenighet med arbeidsgiverne*. Ønsker man å bli hørt (av de som ikke i utgangpunktet er enig med en selv), så må man også høre på deres meninger. I dette siste argumentet kan vi plassere det siste gjennomgående premisset jeg mener vi kan finne igjen i alle tekstene, og som taler til logos hos leserne, nemlig at enighet om uenighet og meningsutveksling er viktig.

Topoi i teksten

Denne, og de to andre tekstene fra TgM, skal videre gjennomgås med utgangspunkt i fire toposgrupper identifisert underveis i analyseprosessen som overordnede eller generelle kategorier de aktuelle ytringene ser ut til å kunne falle inn under. Kategoriene er relevante for denne oppgavens formål; å si noe om identiteten i språket i tekster fra tidlig, norsk arbeiderbevegelse.

Toposgrupper (med hensyn til arbeiderorganisering)

1. Organisering / Organisasjon(småte) (ORG)
2. (Arbeider)Saken (SAK)
3. Arbeiderens egenskaper og adferd (ARB)
4. Klasserelasjoner (KLA)

Katalog TgM 1

Organisering	Saken	Arbeideren	Klasserelasjon
fagblad (2)	arbeiderbehov; fagblad (3)	medvirkning (2)	ikke unødvendig uenighet
utvidelse av fagblad	opplysning	støtte fagbladet	samarbeid
fagblad har manglet (2)	arbeidsvilkår	interesse for fagbladet	rett og plikt skal følges ad
fagblad; mer enn underholdning	klassemøte	upartiskhet	
fagblad til alle		måtehold	
fagblad skal opplyse		fremadtenkende	

fagblad om arbeidsvilkår		støtte foreningen	
oppslutning fra typografene (2)			
medvirkning fra typografene			
“rett og plikt går hånd i hånd”			
klassesamarbeid			
Totalt: 11 (14)	Totalt: 4 (7)	Totalt:7 (9)	Totalt: 3

De aller fleste topoi i den første teksten ser ut til å høre hjemme i gruppen “organisering”, som inneholder topoi om måten organiseringen av typografene skal foregå på. Av de elleve ulike topoi som er funnet i teksten omhandler sju av dem fagblad. Fagblad presenteres som *en verdi i fagorganisering*, et fagblad *har manglet og typografene har savnet et fagblad*. Innholdet i et fagblad skal være til *mer enn underholdning*, det skal *opplyse og omhandle arbeidsvilkår*, og det skal være *til alle foreningsmedlemmer*. I toposgruppen om organisering finner vi også at oppslutning og medvirkning fra typografene selv er viktig for bladets suksess. Som vi har nevnt innledningsvis i toposanalysen av TgM 1, blir det sagt at «rett og plikt skal følges ad», en formulering som kan kjennes igjen som et *locus communes*, det vil si et fast uttrykk som representerer allment aksepterte verdier. Uttrykket er blitt oversatt til “rett og plikt går hånd i hånd” i analysen, og vi kan kanskje omformulere det til “skal man kreve sin rett må man gjøre sin plik”. Om uttrykket “rett og plikt går hånd i hånd” faktisk *er* allment akseptert blant TgMs potensielle lesere vet ikke vi, og at det blir uttalt eksplisitt kan kanskje tyde på det motsatte. Argumentasjonen gis mye plass, og at alle premissene gjøres eksplisitte kan samtidig tyde på at dette argumentet anses å være viktig, ettersom det gis lite rom for feiltolkning.

Om arbeiderens adferd eller egenskaper finner vi topoi som er i stor grad beslektet med hverandre. Av de topoi som vi kan si fremstår mest adferd- eller handlingsrelaterte er medvirkning (x2), støtte fagbladet, vise interesse for fagbladet og støtte foreningen. De topoi som er mer tilknyttet egenskaper er upartiskhet, måtehold og at arbeideren skal være fremadtenkende.

Kun tre topoi er plassert i gruppen klasserelasjoner; den allerede nevnte “ikke unødvendig uenighet”, samarbeid og rett og plikt skal følges ad. Imidlertid finner vi klassesamarbeid i to av de andre toposgruppene (saken og organisering), og flere av arbeidernes egenskaper; måtehold og upartiskhet, er i teksten knyttet direkte opp mot interaksjon med de øvrige klassene.

I ett av de fire topoi i gruppen er “saken” knyttet til arbeidernes behov for et fagblad. Denne toposen forekommer tre ganger, og er det eneste topos i gruppen som gjentar seg. Utover dette består toposgruppen av opplysning, arbeidsvilkår og klassesamarbeid. Faglig opplysning, samt diskusjon av typografenes arbeidsvilkår skal da tilbys gjennom bladet.

Svært mange topoi i teksten har direkte tilknytning til fagblad som tema. Det vil si fagblad som et gode i seg selv, fagblad som noe DTF har manglet en god stund, som kanal for informasjon og mobilisering, og fagblad som en del av foreningsvirksomhet som sådan. De ulike topoi er uttrykk for hva slags verdier og tema som skal høre hjemme i bladet, slik som at det skal være til opplysning, men også av og til diskutere arbeidernes arbeidsvilkår. Ettersom teksten vi undersøker er publisert i fagbladet, har alle tekstens topoi, det vil si også de som ikke tar opp temaet direkte, tilknytning til TgM. Samtidig omhandler de DTF direkte; foreningene og dens medlemmer skal beskjefte seg med arbeiderrettigheter og lønnsvilkår fra tid til annen, men kanskje hovedsaklig være en arena for faglig utvikling og -utveksling, og overhodet ikke for å skape konflikt med sjefene.

5.1.1.2. TgM 2 (vedlegg 1B)

Stilen i teksten

Den andre teksten er trykket i Typografiske Meddelelsers andre utgivelse. Ettersom første nummer var en dobbeltutgivelse er den kalt No.3 på forsiden, men omtales som “2det” nummer i selve analyseteksten.

Sammenlignet med den første teksten finner vi i teksten fra 20. mai (TgM 2) i større grad bruk av førsteperson; “vi” og “oss”. På denne måten kan det se ut til at avsenderne trer mer frem enn i den første analyseteksten. Flere steder finner vi også uttrykk for forfatterne eller avsendernes følelser og holdninger til ulike saker, slik som i setningene «[...] er det *os kjært* at kunne kvittere for den Anderkjendelse, som er bleven os tildel [...]» og «Noget Svar herpaa kan vel synes overflødig; men naar *vi* endelig skal svare, da maa vi udtale, at *det skulde glede os* om enhver Læregut [...]» Et tredje eksempel kan vi se i denne setningen; «*Vi finde os ogsaa foranledigede til* at udtale, at Bladet aldrig [...]»

Slike uttrykk for følelsesmessig engasjement, og også bruk av “vi” og “oss”, regnes generelt å skape nærhet mellom avsender og mottaker, og er trekk ved det som hos Svennevig omtales som subjektiv stil. I denne teksten ser disse ordene, og i tillegg “vor”, ut til å brukes flere steder for å understreke fellesskap mellom forfatterne og leserne gjennom formuleringer som «[...] Hjelpekassen, en Kasse, som *vi alle* ved står i den nøieste Forbindelse med *vor* Tilværelse som Typografer [...]», og «[...] som *vi for vore felles* Interessers Skyld kunde ønske.» Også et innslag av, eller forsøk på, det vi kan kalle vennskapelig tone finner vi; «[...] men det var tungere at gjøre det, Venner, naar man føler sig uværdig til dette Skridt ved Tanken om at man har været “sig selv nok.”»

Bortsett fra i den ene setningen hvor ordet “venner” benyttes, er det ikke en såkalt kameratslig eller vennskapelig tone som dominerer teksten; den er preget av høflighetsfraser og respekt, noe som ifølge

Svennevig kan ha den funksjonen å skape distanse, også i tekster hvor deltakerne trer mer frem. Fokuset på felleskap kan kanskje også heller være et forøk på å knytte eller *forplikte* leseren til visse *verdier*, eller en viss adferd, enn til å skape nærhet mellom avsender og mottaker, som vi kommer tilbake til i kapittelet under, om språkhandlinger. Når det gjelder omtalen av *de andre*, er også i denne teksten direkte tiltale helt fraværende. Uttrykk for *de andre* er formulert ved bruk av tredjeperson eller i generelle vendinger, som «[...] omfattes med Sympathi af de fleste av Christianias Typografer [...]», i stedet for “dere typografer i Christiania,” noe som er kjennetegn ved den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen identifisert i *Arbetarna tar ordet*. Flere eksempler ser vi i tekstutdragene; «Det skulle derfor glede os, om *de Kolleger*, der ikke dele vor Mening [...]», heller enn for eksempel “Det skulle derfor glede os, om de av dere..” Mottakeren gjøres lite synlige gjennom hele teksten, slik som her: «[...] thi Livsanskuelserne kan jo være forskjellige, saaledes ogsaa blant *Typograferne*, og det er os ikke ubekjendt, at der blant disse *findes mange*, der i sin Konservatisme endog trækker sig tilbage [...]» Livsanskuelsene kan altså være ulike blant *typografer generelt*, heller enn blant *dere typografer, spesielt*.

At det er typografer og kolleger som er målgruppen, ikke folk generelt, kommer tydelig frem, men måten teksten henvender seg til disse på er høflig og upersonlig eller generell.

Heller ikke skjellsord og økenavn, og utrop eller språk som ser ut til å komme “rett fra levra,” finner vi noe av; det vil si språk som hører hjemme i det som omtales som nær, subjektiv og muntlig stil. Teksten er derimot preget av *nøkt* stil, og formuleringene er i all hovedsak upersonlige; saken ser ut til å stå i fokus, heller enn personer, hvilket er kjennetegn ved objektiv og teknisk stil.

Argumentasjonen i teksten ser ut til å “streve mot allmenngyldighet”, et trekk som er beskrevet å tilhøre den distanserte stilen som beskrevet i *Arbetarna tar ordet*. Det benyttes ikke konkrete eksempler, og argumentasjonen holder seg på et generelt plan, som vi ser her:

Vi finde os ogsaa foranledigede til at udtale, at *Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand* for en *ensidig of forudfattet Mening*; *Hensigten med dets udgivelse* er væsentlig den, at Enhvers *Anskuelse* kan komme til Orde; thi derved faar det først *sin rette Betydning* og det skulle derfor glede os, om *de Kolleger*, der ikke dele vor *Mening*, *gjennem Bladet vilde overbevise os om*, at den *hviler paa at feilagtigt Grundlag*; de *vilde gjøre baade os og bladet en god Gjerning*, da ”Typografiske Meddelelser” *derved fandt en Tilslutning og Udbredelse*, som vi for *vore fælles Interressers Skyld* kunde ønske.

Et ytterligere trekk ved teksten som kan ha som effekt å skape distanse mellom forfatter og leser, er det som ser ut til å være lav grad av gjensidighet. I tillegg til de allerede nevnte virkemidlene som høflig og generelt språk er argumentasjonen i teksten gjerne utfyllende eller lang; argumentasjonen gjennomgås steg for steg. Det gjøres liten plass for individuelle tolkninger; det kan tyde på at det ikke tas for gitt at

forfatter og leser er enige om at- eller hvorfor TgM ikke skal «[...]gjøre sig til Talsmand for en ensidig og forudfattet Mening [...]».

Utdraget ovenfor er også eksempel på en av flere lange setninger som går over hele sju og åtte linjer, og har innskutte ledd. Dette er et trekk ved *kansellistilen*, som Josephson skriver den lave varianten av den skriftspråklige, monologiske og distanserte stilen identifisert i *Arbetarna tar ordet*, kan minne om. Flere av setningene har også en oppbygning som ofte forekommer i den andre (distanserte og kanselli) stilen, slik som «Noget svar herpaa kan vel synes overflødig [...]», ikke; det kan vel virke overflødig å svare på dette, og «At ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag var at forudse [...]», ikke; det var at forudse at ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag. Ytterligere eksempler på formuleringer med denne typen oppbygging finner vi mot slutten av teksten; «Den til forrige Søndag indkalte Generalforsamling [...]» og «[...] de paa Dagsordenen opførte Sager [...]».

Mot slutten av teksten er også flere setninger skrevet som punkter, og ser kanskje mer ut som innlegg i en protokoll og et møtereferat, enn deler av en tekst i en avis, slik vi ville forvente at den skulle fremstå i dag. Forekomsten av ord som fremtræder, afgiver, foranledigede, forudfattet, hidrøre, herværende, fortrøstning med flere, kan også skape distanse og gi teksten et nøkternt og saklig preg. Samtidig kan det tenkes at en del av disse ordene kan virke fremmede, og det som er fremmed (og abstrakt) kan virke opphøyet;⁴³¹ altså ha høyere stilistisk verdi.

Teksten inneholder flere eksempler på språk som kanskje hører hjemme i retorikkens høyere stil, (troper og figurer⁴³²) som: «[...] Bladet *faa et Udstyr*, der godt kan sættes i Forbindelse med *vore smaa Forhold* [...]», hvor konkrete ord byttes ut med abstrakte bilder, eller metonymier som «[...] det var godt om ikke *skjæbnen bragte det dertil*, at man var nødt til at tye til den [...]» og «[...] *kjært skulde det være*, om det med *Tiden kunde bringe dem lidt Udbytte*.» Et eksempel på allusjon finner vi også i setningen «[...] uværdig til dette Skridt ved Tanken om at man har været “sig selv nok”», hvor det refereres til Ibsens uttrykk fra *Peer Gynt*.⁴³³

Avslutningsvis i innlegget er det vedlagt fem vers av en sang som ble sunget på DTFs 17.mai-feiring noen dager tidligere. Denne er naturlig nok lyrisk i både rytme og ordsammensetning, og skal ikke analyseres grundig her. Det kan imidlertid være relevant å nevne at også den i stor grad inneholder generelle (abstrakte) formuleringer, om enn et par utrop, og et litt mer muntlig språk noen steder.

Ifølge funnene ovenfor ser det ut til at også denne teksten bærer preg av å være nøktern, og streber mot allmenngyldighet, slik som den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen. Til tross for en

⁴³¹ Aristoteles 2006:207

⁴³² Jf. Eide 2004[1999]

⁴³³ Som hadde kommet ut i 1867, og ble oppført for første gang på Christiania Theater februar 1876, dvs, noen måneder tidligere enn teksten ble skrevet (Nasjonalbiblioteket: Anmeldelser av urpremierer - Peer Gynt).

mer synlig avsender enn i den første teksten som ble analysert, og tilsynelatende noen flere tilfeller hvor det vises følelsesmessig engasjement, er tonen høflig og respektfull, og graden av implisitt er lav. Dette kan skape distanse, og tyde på liten gjensidighet mellom forfatter og leser, slik som i den objektive stilen. Formuleringene er i stor grad abstrakte og passive, og teksten plasseres da i en *institusjonell sammenheng*, hvor språket bærer preg av å være teknisk og formelt.

Selve hovedteksten ser ut til i stor grad å sammenfalle med den lave varianten av stilen som ifølge Josephson ble funnet i det senere politiske arbeiderspråk, og som da minner om retorikkens jevne stil, og kanselli- og protokollspråk. Samtidig inneholder teksten vanskelige ord, abstrakte formuleringer, språklige figurer (metonymi, allusjon) som innslag av høyere stilnivå, men i relativt liten grad – særlig når det gjelder åpenbart lyriske virkemidler som nyskapende metaforer og svulstige formuleringer. Den vedlagte sangteksten ser vi også noen innslag av den jevne stilens høyere variant, med allusjoner og metaforer (bevege og påvirke). Vi kan kanskje også finne innslag av retorikkens midlere stil, om enn lite.

Språkhandlinger

I undersøkelsen av språkhandlinger i den første teksten så det ut til at forfatteren (foreningen) i noen ytringer *indirekte anmodet* leserne til å vise interesse for- og medvirke i TgM. Dette kom til uttrykk gjennom det som så ut som en beskrivelse av hva som ville komme til å skje i fremtiden (en “fremtidsvisjon”), dersom “noen” handlet på en bestemt måte; bladet ville “udvides”, og “afhjælpe Savnet” etter et fagblad som ifølge foreningen hadde “gitt seg tilkjenne”, dersom typografer viste interesse, medvirket og ga oppslutning.

Det kan se ut til at denne indirekte anmodningen følges opp i analysetekst nummer to, som innledes med en påstand om, eller beskrivelse av, en sammenheng mellom at TgM er økt i størrelse, og at leserne, eller typografene støtter bladet: «Naar ‘Typografiske Meddelelser’ allerede ved det 2det Nummer fremtræder i forstørret, for ikke at sige dobbelt, Format, afgiver dette bevis på, at Tanken, der ligger til Grund for Bladets Udgivelse, omfattes med Sympathi af de fleste av Christiania Typografer.»

Videre i teksten finner vi en lang setning som ved øyekast kan se ut til å fortelle leseren hvordan noe *er*; forklarer eller forteller hvordan noe forholder seg og henger sammen (konstativ).

At ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag var at forudse; thi Livsanskuelserne kan jo være forskjellige, saaledes også blant Typograferne, og det er os ikke ubekjendt, at der blant disse findes mange, der i sin Konservatisme endog trækker sig tilbage, hvor det gjælder 15 (skilling?) Kvartalet til Hjælpekassen, en Kasse, som vi alle ved står i den nøieste Forbindelse med vor Tilværelse som Typografer; - det var godt om ikke skjæbnen bragte det dertil, at man var nødt til at tyte til den; men det var tungere at gjøre det, Venner, naar man føler sig uværdig til dette Skridt ved Tanken om at man har været ”sig selv nok.”

I setningen kan det se ut til å veksle mellom å uttrykke følelser; «det var godt om ikke skjæbnen bragte det dertil», «det var tungere [...] naar man føler sig uværdig [...]» og beskrive “faktaforhold”; «At ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag var at forudse», «[...] findes mange, der i sin Konservatisme endog trækker sig tilbage, hvor det gjelder 15 Skilling Kvartalet til Hjælpekassen, en Kasse, som vi alle ved står i den nøieste Forbindelse [...]». Tatt i betraktning sammenhengen ytringen er skrevet i er det nærliggende å tolke setningen som en lang og indirekte anmodning om å kjøpe TgM, og i tillegg, eller i det minste, støtte hjelpekassen, heller en *kun* en ytring av fakta; til opplysning og informasjon.

Videre i teksten kommer vi over en setning som vi nevnte over i stilanalysen, hvor bladets formål blir omtalt; «Vi finde os ogsaa foranledigede til at udtale, at Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand for en ensidig of forudfattet Mening; Hensigten med dets udgivelse er væsentlig den, at Enhvers Anskuelse kan komme til Orde; [...]». Også her kan det virke som om det er en beskrivelse av et saksforhold; “bladet skal ikke være talsmann for én sides forutinntatte meninger”, men det som omtales er i *fremtiden*, altså kunne det kanskje heller tenkes å være en forpliktelse for hva avsender skal gjøre i fremtiden (kommissiv). Ytringen kan også tolkes som en definisjon av hva TgMs formål skal være, og fungere som en kvalifisering hvis suksess kommer an på lesernes respons, det vil si hvordan de handler i etterkant. Lenger ut i setningen, som ble gjengitt over i stilanalysen, ser det også ganske tydelig ut som det er opp til leserne å sørge for at TgM kan oppfylle sitt formål «*Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand for en ensidig of forudfattet Mening; Hensigten med dets udgivelse er væsentlig den, at Enhvers Anskuelse kan komme til Orde; [...]*» Oppfordringen (direktiv) over ser ganske utvetydig og direkte ut i formen: “alle meninger skal frem, er du uenig med oss; overbevis oss om at vi tar feil.”

En noe mer indirekte formulering av det som også kan tolkes som en oppfordring eller anmodning, kan vi finne i denne setningen; «Vi smigre os ved, at vore Kolleger i Provindserne ville støtte Foretagendet etter bedste Evne, og bedst var det til den Ende, at enhver holdt Bladet og at ingen indlod det i Haab om at faa det at laane hos sine Kammerater.» Her kan det se ut til at avsender gir uttrykk for sine forhåpninger eller “idealscenario.” Denne måten å formulere sine ønsker på kan også være uttrykk for modalitet, og gi effekten av å fremstå mindre konfronterende eller krevende.

Teksten består også av flere setninger med praktisk informasjon, som økning i pris på periodikaen, og begrunnelse for dette (økning fra et halvt til et helt ark), og hvordan TgM kan bestilles (hos den som har ansvaret for distribusjon på trykkeriet). Disse er også ispedd relativt direkte oppfordringer som «det skulde glede os om enhver Læregut, der interesserer sig for og har Raad at ofre det 4 skilling, vil bestille det [...]» og det som kan være indirekte oppfordringer; «Den til forrige Søndag indkalte Generalforsamling var ikke besøgt af saa mange Medlemmer, at de paa Dagsordenen opførte Sager kunde komme til Behandling, og udsattes derfor til i morgen.» Siste setning er formulert som en

beskrivelse av “virkeligheten” (konstativ), men kan også være et forsøk på å bedre oppmøtet på Generalforsamlingene, altså oppfordre til deltagelse.

Som en oppsummering kan vi si at teksten i stor grad bærer preg av tilsynelatende å beskrive virkeligheten, og komme med “faktaopplysninger.” Flere av uttalelsene i teksten ser ut til å være påstander om hva som er god og dårlig adferd, eller mulige fremtidsscenarioer, om positive og negative konsekvenser av hypotetisk adferd blant typografene. Flere av disse uttalelsene har også potensial som indirekte direktiver, som ytringene om hvorvidt folk kjøper bladet eller ikke, og konsekvensen av ikke å støtte hjelpekassen.

Topoi i teksten

Katalog TgM 2

Organisering	Saken	Arbeideren	Klasserelasjon
demokrati (2)	utvidelse	støtte foreningen	uenighet med sjefene
uenighetsfellesskap (2)	hjelpekasse	støtte hjelpekassen	
hjelpekasse	oppslutning	ulike livssyn	
fellesskap	utbredelse	ikke konservativ	
fellesskapets interesser	ikke ufaglært arbeidskraft	egoisme er negativt	
gi og ta		si sin mening	
utvidelse av fagblad		abonnere på fagbladet	
alle skal holde fagblad		lav deltakelse er negativt (2)	
læregutter skal holde fagblad		støtte fagbladet (4)	
fagblad gir utbytte		besinnelse (2)	
generalforsamling		ønske lønnsforhøyelse	
sammenkomst			
stemning			
underholdning			
fagblad (2) (én av dem i sang)			
lokalt fagstoff (2)			
lønnskrav (2)			
kvinnelige settersker er negativt			
Totalt: 17 (22)	Totalt: 5	Totalt: 11 (16)	Totalt: 1

I likhet med den første analyseteksten er den best representerte toposgruppen i denne teksten “organisering”. I selve teksten fra foreningen eller redaksjonen finner vi topoi som går på verdien av diskusjon, demokratiske beslutningsprosesser, og fellesskapets interesser og betydningen av fellesskap generelt nevnes flere ganger. En ytterligere topos som er beslektet med de øvrige; som altså kan oppfattes som relatert til fellesskapet, er *hjelpkasse*. Det samme vil jeg si gjelder toposen *gi og ta*, hvor det i teksten uttrykkes at for å kunne benytte seg av goder fagorganisering tilbyr eller innebærer, som økonomisk hjelp fra hjelpekassen, også er viktig å bidra til disse tiltakene.

Målsetninger som ser ut til å være viktige i teksten er ekspansjon eller *utvidelse av fagbladet*, og at alle skal holde fagblad. Flere organisatoriske topoi er generalforsamling, sammenkomster og at disse skal preges av stemning og også underholdning, topoi som kanskje igjen kan henspille på fellesskap som sentral verdi.

Toposen *fagblad* forekommer også flere ganger i teksten, hvor det i et av disse nevnes at *utbytte* for leserne er en av målsetningene med TgM.

Et forholdsvis nytt-, og da potensielt anakronistisk begrep, er *uenighetsfellesskap*⁴³⁴ som har blitt valgt som topoi to steder. I tolkningen av teksten ble det vurdert å benytte ordet meningsbrytning, men jeg mener uenighetsfellesskap er en mer dekkende topos. Et av tekstutdragene hvor dette valget er gjort er: «Vi finde os ogsaa foranledigede til at udtale, at Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand for en ensidig og forudfattet Mening; Hensigten med dets udgivelse er væsentlig den, at Enhvers Anskuelse kan komme til Orde; thi derved faar det først sin rette Betydning». Jeg mener *uenighet* i denne ytringen fremmes som en viktig del av hva fagorganisasjonen skal romme, og at dette ikke ville kommet tydelig nok frem ved valg av et annet topos.

De topoi vi finner i sangen som er lagt ved i slutten av teksten kan se ut til å ha et litt annet perspektiv enn de som allerede er nevnt. Her er lokal fagforeningstematikk fremtredende, som at lønnsforholdene er dårlige (krav om høyere lønn), og at arbeidsgivernes bruk av kvinnelige settersker er negativt.

Fire av fem topoi i gruppen “saken” dreier seg om *utvidelse*, *oppslutning* og *utbredelse*, og *hjelpkasse*, og korresponderer samtidig med flere topoi i gruppen “organisering”. Den toposen som skiller seg ut ved at det viser til områder hvor typografene er misfornøyd er *ikke ufaglært arbeidskraft*, og dette finner vi i et av versene fra sangen som er vedlagt. Dette toposet har også sammenheng med den eneste toposen i gruppen klasserelasjoner, *uenighet med sjefene*, ettersom det er i bruken av

⁴³⁴ Ordet “uenighetsfellesskap” er av nyere dato, og benyttes i Lars Laird Eriksen 2008, Thomas Hylland Eriksen 2012, og Kulturutredningen 2014. Selv om ordet ikke fantes i tekstens samtid skal vi her våge å benytte det på grunnlag av at det anses som dekkende.

ufaglært arbeidskraft uenigheten ligger. Uenigheten rundt bruk av ufaglært arbeidskraft i produksjonen er som vi ser formulert indirekte, gjennom det vi kan anta er ironi. Dette eneste toposet hvor uenighet med sjefene ser ut til å komme til uttrykk er altså lite aggressivt formulert. For alt vi vet kan noen av sangens utelatte vers ha vært mindre vagt-, eller mer direkte formulert, og blitt ansett som upassende i at de kunne skape konflikt med arbeidsgivere og øvrige klasser.

Som vi har sett over gis det i teksten uttrykk for at ulike meninger skal få plass i fagbladet. Også i gruppen “arbeideren” er et topos *ulike livssyn*, samt at han skal *si sin mening*. Imidlertid ser det ut til å ligge visse føringer for hvilke livssyn og meninger som skal kunne komme til uttrykk da et topos er *ikke konservativ*, og flere andre er *egoisme er negativt*, og *lav deltakelse er negativt* (forekommer to ganger). Vi har også identifisert tre ulike topoi som går på at arbeideren skal gi støtte, henholdsvis til selve foreningen, til hjelpekassen, og til fagbladet. Det siste toposet forekommer fire ganger gjennom teksten. Arbeideren skal også *abonnere på fagbladet*, et topos som ligner på *støtte til fagbladet*.

Av de topoi om arbeideren som kommer frem i sangen er to av dem *besinnelse* (forekommer to ganger), det vil si at de behersker seg når de taler i sammenheng med fagbladet, og en topos er å *ønske lønnsforhøyelse*. Den siste toposen er i tråd med de topoi i gruppen “organisering” som stammer fra sangen.

5.1.1.3. TgM 3 (vedlegg 1C)

Stilen i teksten

Den tredje analyseteksten er trykket i tiende utgave av TgM, lørdag 26. august 1876, som respons på et tidligere innlegg i bladet. Teksten med overskriften «Til Hr. E i No. 6» skiller seg ut fra de to foregående analysetekstene ved at den både har en uttalt avsender, og -mottaker. Den uttalte mottaker er som nevnt forfatteren av et tidligere innlegg, “Hr. E”, men vi vet ikke om dette er en person som er kjent for andre, altså den potensielle leserne og forfatter av analyseteksten (CHK), eller om teksten er av ukjent opphav. Analysetekstens forfatter, den nyvalgte lederen i DTF Christian Holtermann Knudsen, er allerede omtalt i denne oppgaven, og det er rimelig å anta at mange av de potensielle leserne av artikkelen vet hvem han er.

Ved å skrive og undertegne denne teksten med sitt navn kan det se ut til at forfatteren; Knudsen, viser personlig involvering i saken. Flere steder uttrykker han seg i førsteperson, og synliggjør seg selv på denne måten som aktør i teksten. I teorien kan bruken av førsteperson være uttrykk for subjektivitet og nærhet i tekster, og i denne teksten er ordet “jeg” brukt syv ganger. Dersom vi ser nærmere på bruken av ordet ser det imidlertid ikke ut til å være utelukkende, eller i dominerende grad, brukt for nødvendigvis å uttrykke forfatterens personlige følelser eller engasjement. I to av tilfellene brukes ordet

i en sammenheng hvor Knudsen definerer eller avgrensner hva han har planer om å gjøre i teksten; «Jeg vil ikke inkludere meg på at gjennomgå Artikelen i sin Helhed; jeg vil kun se lidt nærmere på enkelte Punkter.» Ordet (jeg) er også benyttet i to sammenhenger hvor Knudsen bruker seg selv som vitne på at noe har skjedd; «Saavidt jeg erindrer [...]» og «Jeg har ogsaa hørt [...]», og slik det fremstilles kan vi kanskje tenke oss at heller enn hans personlige mening, er det hans troverdighet, eller pålitelighet som kilde som er viktig; *var* det faktisk sånn eller slik? De tre siste sammenhengene hvor ordet “jeg” forekommer, brukes det for å uttrykke Knudsens personlige vurdering av om påstander i teksten til “Hr. E” kan stemme eller ikke; «dette tror jeg dog ikke er Tilfældet», eller av hva som er bra eller dårlig adferd; «forøvrigt tror jeg ikke vi bør inkludere os på at betragte Principalernes Levemaade [...]»⁴³⁵ Det kan se ut til at også disse formuleringene vitner om *personlig involvering* i emnet.

I disse tilfellene følges også ytringene opp av argumentasjon for påstanden; Knudsen forteller hva han legger til grunn for vurderingen; hvorfor han mener å kunne si «dette tror jeg dog ikke er Tilfældet». Det ser altså ikke nødvendigvis ut til å være Knudsens følelser som står i sentrum, men *saken*. Argumentene er også generelle; det er ikke konkrete tilfeller, personer eller eksempler som trekkes frem, men allmenne problemstillinger, slik det beskrives at er et trekk ved den distanserte, skriftspråklige og monologiske stilen identifisert i prosjektet *Arbetarna tar ordet*.

Teksten inneholder passivkonstruksjoner, som i første setning; «Der staar i Nr. 6 at ”Typografiske Meddelelser” en Artikel, *betitlet* ”Almindelige Betragtninger” og *undertegnet* E.», og litt lenger ned; «[...] havde været bedst, om det ikke var *nedskrevet*», «[...] tvertimod vil de maaske bidrage til at sætte ondt Blod [...]», og enkel bestemmelse; «Denne artikkel». Dette er da språklige trekk som anses å tilhøre objektiv stil, og tekster med liten grad av nærhet mellom forfatter og leser; det vil si tekster som ser ut til å være saksorienterte, fremfor å fokusere på følelser og subjektive oppfatninger. I stedet for å skrive at forfatteren - “Hr. E” - burde latt være å skrive ned uttalelsene, eller at TgMs redaksjon burde sensurert dem vekk, så er det altså *udtalelsene* som burde vært borte, eller *ikke vært nedskrevet* og de, altså uttalelsene, kan kanskje bidra til å “sette ondt blod”, heller enn å gavne “Arbeidernes Sag”. Et trekk ved det Svennevig omtaler som teknisk stil; at prosesser fremstilles som hendelser og tilstander, fremfor handlinger, finner vi også flere steder; «Der staar saaledes et Stykke nede [...]», «disse udtalelser burde vel helst været borte [...]», allerede nevnte «[...]det havde været bedst, om det ikke var *nedskrevet*», og «[...] Arbeidernes Livsforholdene er steget betydelig [...]» Et annet eksempel finner vi i dette utdraget: «[...] Tidens Fordringer kræver ogsaa for disses Vedkommende, at en Tarif [...] maa oprettes [...]» hvor krav om bestemmelser for

⁴³⁵ Vi kommer tilbake til betydningen av forfatterens posisjon og status i kapittelet om språkhandlinger (TgM 3).

arbeidsforhold omtales som et slags naturfenomen (hendelse); det vil si, noe som bare skjer; Tiden krever tariffavtale, uten at noen mennesker ser ut til å være involvert. Et lignende tilfelle finner vi i setningen «[...] Tiden heller ikke har været bekvem til et saadant Skridt», hvor Tiden ikke har vært klar for “et saadant Skridt”, heller enn å si noe sånt som “vi mener tiden ikke har vært inne for at vi skulle handle eller gå til det skritt å gjøre noe.” Noen av disse ytringene som bidrar til den formelle og distanserte tonen, inneholder virkemidler som kan tilhøre et høyere stilnivå, som i utdragene «Tidens Fordringer kræver», og «Tiden [...] ikke har været bekvem» (metonymi). I teksten er det også deler som preges av mange fagord ord, slik som Styksættere, Principaler, Tryksager, Tarif, Tarifavtale, Paragrafer, Alfaberberegning, “Skilling pr. tusind” og Satspris. Bruk av fagord og faguttrykk er gjerne kjennetegn ved det Svennevig omtaler som teknisk språk, og *kansellistilen*, som ofte den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen Olle Josephson omtaler i *Arbetarna tar ordet*, minner om. Et annet rekk ved kansellistilen er, som tidligere omtalt, lange setninger med innskutte ledd. Ett av flere eksempler fra teksten er;

Disse udtalelser burde vel helst været borte.; de kan vist ikke i ringeste Maade gavne Arbeidernes Sag, tvertimod vil de maaske bidrage til at sætte ondt Blod og saaledes skade i stedet for gavne; og vi maa dernest huske paa, at om det end er ved Arbeidernes Medhjelp at Principalerne frembringer sine Værker og øvrige Tryksager, saa er der ogsaa enkelte Principaler, som spekulerer i Forlagsartikler, der ofte bringer dem langt større indtægt end de Procenter de kan drage af selve Arbeidet, men de maa ved saadanne Foretagender i Regelen lægge ned en Kapital deri, og den kan undertiden være meget usikker; men ubilligt vilde det være af Arbeideren, naar et saadant Foretagende lykkes, at fordre en Deling af , hvad Overskud dette maatte give; - forøvrigt tror jeg ikke vi bør indlade os paa at betragte Principalernes Levemaade, - om de lever Flot eller Simpelt, om de bor paa Landsted eller i Byen, - dette maa for os blive ligegyldig, naar vi kun faar vort Arbeide ordentlig betalt; men dette er Hovedsagen.»

Vi finner også oppramsing av motsetninger (antitése og isokólon)⁴³⁶ «[...] skade i stedet for gavne [...]», «[...] om de lever Flot eller Simpelt [...]»«[...] om de bor paa Landsted eller i Byen [...]», som også er eksempler på metonymier,⁴³⁷ som synekdoke; «trope som setter et begrep med trangere betydning i stedet for et med videre, eller omvendt, f.eks når en del nevnes i stedet for det hele [...]»⁴³⁸ Disse er virkemidler som det kan se ut til at denne teksten inneholder mer av enn de to foregående analysetekstene.

I denne analyseteksten ser det ut til at forfatteren trer mer frem enn i de to tidligere tekstene, ved bruk av personlig pronomen, og i noen tilfeller personlige vurderinger. Ytringene hvor dette er tilfellet er samtidig skrevet med høflige formuleringer, ingen utrop, skjellsord, spørsmål eller forekomster av det

⁴³⁶ Eide 2004[1999]:25, 83

⁴³⁷ Op.cit.:95

⁴³⁸ Op.cit.:129

som ser ut til å være tale “rett fra levra”, og får dermed et preg av distanse og respekt. Også i resten av teksten ser det ut til å være høy grad av distanse, både gjennom passive formuleringer, og at aktørene skjules (den andre), liten gjensidighet mellom aktørene, og at prosesser ofte fremstilles som tilstander og hendelser, heller enn handlinger. Trekkene beskrevet over sammenfaller som nevnt underveis i analysen i stor grad med den monologiske, skriftspråklige og distanserte stilen. Argumentasjonen ser også stort sett ut til å bevege seg på et generelt plan, og kan derfor sies å strebe mot allmenngyldighet og saksorientering, som i lavere variant av den andre stilen nevnt over. Også kansellistilens setningsoppbygging og ordbruk som man ifølge Josephson finner i denne (andre) stilen, finner vi mange eksempler på. Virkemidlene som er beskrevet ovenfor sammenfaller også med flere av de som benyttes i det Svennevig omtaler som objektiv stil, hvor deltakerne gjøres mindre relevante, om enn noe mer relevante enn i de andre tekstene som er analysert hittil i denne oppgaven. Bruk av fremmedord og fagterminologi “allmenne og vide kategorier”, som vi finner en del av, er trekk ved den tekniske og den formelle stilen, noe som plasserer teksten i en institusjonell sammenheng, heller enn privatsfæren.

Det er i likhet med de to foregående tekstene det lave stilnivået som ser ut til å prege denne teksten. Imidlertid kan bruken av abstrakte, vide kategorier og generell argumentasjon, sammen med de språklige tropene og figurene som vi kanskje ser noe større forekomst av i denne teksten, indikere et høyere stilnivå.

Språkhandlinger i teksten

Som vi så i undersøkelsene av tekstens stil er Christian Holtermann Knudsen avsender, og flere av ytringene formuleres som hans personlige mening om-, og vurdering av saker og forhold. I stor grad preges teksten av uttalelser formulert som beskrivelser, gjengivelser og forklaringer på hvorfor uttalelser i teksten fra “Hr. E” ikke stemmer. De er altså formulert som påstander om saksforhold, eller konstateringer. Flere av disse ytringene er imidlertid formulert passivt, eller uten agens, slik at mottakeren skjules, og da eventuelt også være en oppfordring eller anmodning. Eksempler på dette kan vi se i setningene «[...] da der vist er adskilligt i nævnte Betragtninger, havde været bedst, om det ikke var nedskrevet», i stedet for å skrive “dette skulle han ikke ha skrevet ned,” og «Disse udtalelser burde vel helst været borte [...]», som kan være en kritisk ytring formulert med mye modalitet, men også kan fungere som oppfordringer til ikke å handle slik i fremtiden. Flere potensielle direktiver kan vi finne i setningene «[...] men ubilligt vilde det være af Arbejderen, naar et saadant Foretagende lykkes, at fordre en Deling af, hvad Overskud dette maatte give[...]», hvor denne generelle betraktningen av hva som er god eller dårlig adferd, sannsynligvis også inneholder en oppfordring til arbeidere og typografer til ikke å handle slik – ikke kreve prosenter av det eventuelle overskuddet sjefenes risikable investeringer måtte gi.

Videre peker Knudsen kanskje noe mer direkte, eller i det minste i nåtid, på et ytterligere kritikkverdig forhold i teksten; «[...] forøvrigt tror jeg ikke vi bør innlade os paa at betragte Principalernes Levemaade [...]». Denne mulige reprimanden er heller ikke formulert som en oppfordring; men som en beskrivelse av hva Knudsen “tror” man ikke burde. Kritikken følges opp av en definisjon på hva som skal være typografenes hovedsak; å få «vort Arbeide ordentlig betalt».

I en passasje beskriver Knudsen situasjonen i tariffstriden. Han påstår at den tariffen som eksisterer på papiret er bare delvis vedtatt av sjefene, og derfor eksisterer den egentlig ikke. Passasjen avsluttes med et sitat fra “Hr. E”, som Knudsen sier seg enig i «og dette udtaler ogsaa Hr. E længere nede i sin artikel, idet han siger; [...]». Imidlertid følger Knudsen opp sitatet (konstativ) med det som kan tolkes som en omdefinering (kvalifisering) av hva som egentlig er viktig;

[...] ”Naar vi føle os opfordret til atter at reise Tarifspørgsmaalet, da sker det i Bevistheden om, at det er en absolut Nødvendighed og staaer i den nøieste Forbindelse med Tidens Fordringer.” Ja, det er en Nødvendighed, ikke alene for Arbeiderne, men ogsaa for Principalerne, [...]

Videre består teksten av en lengre tematisk del hvor det beskrives, fortelles og forklares hvorfor tariffen burde endres; arbeidernes levekostnader har steget, og prisene er ikke lenger lavere i Danmark enn i Norge. Utlegningen rundes av med uttalelsen «[...]følgelig kan Maalet kun naaes ved en enig Optræden af D’hr. Typografer i Kristiania [...]», en beskrivelse av hva som skal til for å få ny tariffavtale, samtidig som den rimeligvis kan tolkes som en oppfordring til typografene.

Avslutningsvis siterer (konstativ) Knudsen en påstand fra teksten fra “Hr. E”. Knudsen sier seg uenig i det jeg tolker som en påstand fra “Hr. E” om at DTF har forsømt seg når det gjelder tariffspørsmålet: «[...] dog tror vi at burde tilføie, at Bestyrelsen hidtil har undladt at gjøre Skridt i denne Retning, da den naturligvis ikke har været uvidende om, at de fleste af Kristiania bogtrykkere paa en Maade har staaet i et slags Kontraktforhold med Hensyn til Storthingsarbeidet.» Knudsen forteller (konstativ) hva han mener er grunnen til at temaet ikke er tatt opp:

[...] naar Bestyrelsen hidtil har undladt at gjøre noget i denne retning saa maa vel Grunden nærmest være at søge deri, at nogen bestemt Opfordring i saa Henseende endnu ikke er fremkommet fra Flerheden af ”foreningens” Medlemmer og dels Tiden heller ikke har været bekvem til et saadant Skridt.

Også denne ytringen ser ut til å være en virkelighetsbeskrivelse; Knudsen forteller leserne hvordan det *egentlig* er fatt. Samtidig kan ytringen både være en (indirekte) oppfordring til medlemmene om å ytre sine ønsker generelt, og kontakte “bestyrelsen” om “Tarifspørgsmaalet” spesielt, og en definisjon (kvalifisering) av hva som skal styre DTFs sakliste; flertallets ønsker og det som passer i tiden (situasjonen).

Språkhandlingsklassene som i liten eller ingen grad er representert i teksten er de som skal uttrykk følelser (ekspressiver), de som skal forplikte avsenderen til å gjøre noe i fremtiden (kommissiver) og direktiver i sin direkte form, det vil si uttalelser hvor forfatteren eksplisitt uttrykker et ønske om at den som leser skal foreta seg noe bestemt. Godt representert er imidlertid forklaringer, påstander og andre konstative ytringstyper. Det samme gjelder definisjoner og indirekte forsøk på å få leseren til å handle som jeg i flere tilfeller mener det er sannsynlig at er tilstede i de ‘tilsynelatende virkelighetsbeskrivelsene’.

Topoi i teksten

Katalog TgM 3

Organisering	Saken	Arbeideren	Klasserelasjon
meningsbrytning	klassem samarbeid	si sin mening	ikke “sette ondt blod”
uenighetsfellesskap (4)	rettferdig lønn	ikke kreve ufortjente goder	ikke konflikt
ytringer skal gavne arbeiderne	ny tariffavtale (2)	støtte målet om ny tariffavtale	typografer og sjefer er uenige om tariffavtalen (2)
tariff eksisterer ikke	internasjonalt samarbeid		uenighetsfellesskap
tariff er nødvendig			typografer og sjefer er enige om tariffavtale
tariffavtale er konkurransevennlig			felles behov for tariffavtale
tariffavtale er rettferdig			
diskusjon			
enighet utad			
demokrati			
hensiktsmessig handling (tidsriktig)			
Totalt: 11 (14)	Totalt: 4 (5)	Totalt: 3	Totalt: 6 (7)

Som i de to foregående tekstene vi har analysert har vi også her identifisert flest topoi i gruppen “organisering”, både ulike topoi og totalt antall forekomster. Fem av elleve topoi ser ut til å dreie seg om *måten* beslutningsprosesser og kommunikasjon i DTF skal foregå på. Som i de andre tekstene er *demokrati*, *meningsbrytning*, *diskusjon* og *uenighetsfellesskap* topoi, og sistnevnte topos finner vi hele fire ganger i teksten. Nye topoi er *ytringer skal gavne arbeiderne*, *enighet utad* og at *handling skal være hensiktsmessig*, eller passe med tiden.

De resterende topoi i gruppen dreier seg om tariffavtale som mål med organiseringen; *tariff eksisterer ikke, tariff er nødvendig og tariffavtale er rettferdig*. I tillegg har vi et topos som kanskje kan se ut til å tale til andre enn arbeiderne selv, at *tariffavtale er konkurransevennlig*.

Spesielt for teksten skrevet av CHK er at toposgruppen “klasserelasjon” er betydelig større enn i de andre tekstene. Det ser ut at de fleste topoi representerer ønske om samarbeid med øvrige klasser, viktig i klasserelasjoner er å ikke “sette ondt blod” og ikke skape konflikt. Vi finner også topoi som spiller på at det både er enighet og uenighet mellom sjefene og arbeiderne hva gjelder å utarbeide ny tariffavtale for typografstanden. Tariffavtale fremmes også som felles behov typografer og sjefer, og også her, som i gruppen organisering, finner vi *uenighetsfellesskap* som topos. Totalt i disse to toposgruppene forekommer altså det siste toposet fem ganger.

Tre av fire sak-topoi samsvarer med resten av teksten; *klassesamarbeid, rettferdig lønn og ny tariffavtale* skal være arbeidere saker. I tillegg finner vi *faglig internasjonalt samarbeid*.

Hva gjelder arbeideren er også topoi i denne gruppen i samsvar med resten av teksten; arbeideren skal *si sin mening, ikke kreve ufortjente goder og støtte målet om ny tariffavtale*. Det som også ser ut til å være spesielt for teksten skrevet av CHK er antall topoi i denne gruppen, hvor vi finner betydelig færre topoi enn i de andre to tekstene; bare tre topoi.

En mulig forklaring på dette kan være måten CHK formulerer kritikken av sitatene fra «Hr.E». Som vi så i analysen av språkhandlinger presenteres kritikken uten bruk av direkte tiltale; den er med andre ord ikke uttrykt som direkte kritikk av «Hr.E» og hans meningsfeller, men gjennom generelle ytringer om hvordan organisering skal foregå, slik vi ser i denne setningen:

Da der senere ingen har uttalt sig om denne Artikel gennem Avisen, kunde det synes som om Hr. E's "Betragtninger" helt og holdent bifaldes af "Foreningen"; dette tror jeg dog ikke er Tilfældet, da der vist er adskilligt i nævnte Betragtninger, som det havde været bedst, om det ikke var nedskrevet.

På grunn av dette er flere av de topoi som potensielt kan handle om arbeiderens egenskaper i stedet havnet i de øvrige toposgruppene, som *ytringer skal gavne arbeiderne, og ikke “sette ondt blod.”*

5.1.2. Identiteten som strategi i teksten

I denne delen av analysen ønsker vi å undersøke *på hvilken måte tekstene kan sees som uttrykk for identitetsstrategier*.

5.1.2.1. Kommunikasjon vs. Strategi

I teoridelen foreslo vi en definisjon av kommunikativ kommunikasjon som språklige handlinger hvor det primære målet ikke er personlig vinning, men som orienteres mot å nå *felles forståelse eller komme*

til enighet, basert på felles overbevisning. Strategisk kommunikasjon er påvirkning i retning av egen vinning eller personlige mål gjennom å produsere perlokusjonære effekter hos mottakerne - ut over de som uttrykkes konvensjonelt i språkhandlingen.

Skillet mellom disse kategoriene problematiseres av Habermas, og som nevnt anses disse kategoriene som idealtypiske begrep som skal muliggjøre beskrivelse.⁴³⁹ Vi skal altså anse kategoriene som ytterpunkter som tekstene komparativt kan beskrives som mer eller mindre orientert etter, eller - dominert av.

Det kommunikative prosjektet

Det kommunikative prosjektet i Typografiske Meddelelser ble omtalt i kapittelet “fagbladets formål”, og vi skal derfor ikke gjennomgå det grundig her. En oppsummering av de viktigste funnene er imidlertid nødvendig.

Tekstene fra Typografiske Meddelelser inneholder informasjon om hva fagbladet skal omfatte; som informasjon om arbeidsforhold og faglige forhold i typografibransjen. I undersøkelsen av fagbladets formål og topoi har vi også sett at ledelsen uttrykker sin forståelse av hvordan kommunikasjonen med de øvrige klassene – middelklassen og overklassen – skal foregå; med minst mulig uenighet og konflikt, og uten moralisering over ulike levesett. Samtidig anbefales demokratiske beslutningsprosesser, diskusjon og meningsbrytning som måter organisasjonsarbeidet skal foregå på. En topos vi har sagt ser ut til å stå sentralt er “rett og plikt går hånd i hånd”, eller sagt på en annen måte; skal man kreve sin rett må man gjøre sin plikt. Dette nevnes som tidligere nevnt i sammenheng med at det ikke skal skapes unødvendig uenighet, men at det alltid vil være «vor Oppgave at vise Upartiskhed og Maadehold».

Det strategiske prosjektet innad

I analysedelen mener vi å ha identifisert den overordnede toposen; «fellesskapet er vi typografer», som kan være forsøk på inkludere leserne i det «vi» som er fagbladet, og som igjen er DTF. Vi fant også i språkhandlingsanalysen potensielle implisitte språkhandlinger, direktiver og kvalifiseringer, hvor forfatterne ser ut til å forsøke å forplikte leserne til å slutte opp om handlinger, og om de samme verdiene som foreningen selv uttrykker i fagbladet.

Det skisseres også verdier i tilknytning til arbeidernes egenskaper som også kan indikere at teksten legger opp til at leserne skal handle på en bestemt måte. Medvirkning, interesse for og støtte til fagbladet og foreningen presenteres som positive egenskaper hos en arbeider, eller typografkollega. I

⁴³⁹ Josephson 1996:41

tillegg ser vi topoi som omtaler konservatisme som negativt og det å være fremadtenkende som positivt. Flere ønskede trekk hos en arbeider som vi finner i toposgruppen er deltakelse og støtte til hjelpekassen, ikke å være egoistisk, eller å kreve ufortjente goder.

På denne måten kan det i tekstene se ut til at det gjøres forsøk på å legge en del av ansvaret for bladet og foreningens suksess og utvidelse på leserne. Ved å bli en del av «vi»-et, altså akseptere foreningens kommunikative prosjekt som ble skissert i delkapittelet over, inviteres også leserne til å slutte seg til dette prosjektet, og handle i tråd med det. Gjennom bruk av indirekte språkhandlinger, så det ut til å gjøres et forsøk på å minske trusselen i de direktivene som ble fremlagt (høflighetsstrategi), og på denne måten oppnå velvilje fra leserne.

Svarene på spørsmålene under ble i språkhandlingsanalysen av TgM 1 hevdet å være avgjørende for om teksten ville være vellykket som direktiv eller kvalifisering. Ønsker leserne å være “fremadtænkende”, og ha tilstrekkelig med evner til å støtte foreningen? Godtar de ledelsens definisjon av hva TgM skal være? Kjøper de bladet? Aksepterer de ytringen om at «vi nære det Haab, at enhver fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri» som et direktiv eller instruksjon med tanke på hvordan innsendere skal ytre seg i bladet – uten å “vekke utidig opinion”? Sier de seg enige i at kritikk av sjefenes levemåte «skaper ondt blod», og dermed ikke tjener arbeidernes sag? Disse spørsmålene kan vi selvsagt ikke med sikkerhet svare på her, men forenings-, og arbeiderbevegelsens videre ekspansjon kan tyde på at svaret, i hvert fall til en viss grad, er «ja». TgMs redaksjon hevder også selv i analysetekst nummer to at bladets andre utgave kommer ut i større format enn det første, og da «afgiver dette bevis på, at Tanken, der ligger til Grund for Bladets Udgivelse, omfattes med Sympathi af de fleste av Christiania Typografer, [...]».

Det strategiske prosjektet utad

Det er også identifisert topoi som vi har knyttet opp mot holdninger til forholdet mellom arbeiderklassen og de øvrige klassene. Som vi vet ble Marcus Thranes arbeiderorganisasjon da den oppstod oppfattet som en trussel av politiet og myndighetene. Det er ikke utenkelig at typografene ønsket å unngå en liknende situasjon; unngå å bli oppfattet som en trussel, og at de anså deres mulighet for ekspansjon og suksess som nært forbundet med forholdet de hadde til øvrigheten og landets myndigheter.

Uten å kunne si noe sikkert om avsenders motiv vil jeg si at vi finner spor i teksten av en bestemt holdning hva angår de øvrige klassene; man skal ikke skape unødvendig uenighet, klassesamarbeid er viktig, man skal ikke “sette ondt blod” – altså ikke provosere. Som vi har sett i toposanalysene er også uenighetsfellesskap – verdien av å ha ulike meninger - nevnt mange ganger i de to siste tekstene, og det vises til at noen prinsipaler er enige-, og andre uenige når det kommer til arbeidernes rettigheter. I den siste analyseteksten poengteres det at overklassen ser ut til å være mer innstilt på å gi arbeiderne flere

rettigheter enn middelklassen, men at dette ikke er sikkert. Det viktige er å høre på deres meninger – det er altså gjennom argumentasjon og diskusjon at man skal finne ut av- og om uenigheter med øvrige klasser. I beskrivelsen av *arbeideren* finner vi også topoi som kan tenkes å appellere til lesere som ikke tilhører arbeiderklassen eller ikke tilhører det typografiske fagmiljøet direkte. Arbeideren skal ifølge tekstene være upartisk og måteholden og ikke skape utidig opinion. Han skal heller ikke kreve ufortjente goder; som vi ser i analysetekst tre gjøres det et poeng ut av at arbeideren ikke skal vurdere hvordan arbeidsgiverne bor og lever, det er rettferdig lønn for arbeidet og tariffavtale som er hovedansvaret. På denne måten kan det se ut til at organisasjonens perspektiv på fagforeningsarbeid fremstiller den på en slik måte at den fremstår som fordelaktig også for arbeidsgiverne, *hovedsakelig* gjennom å gi retningslinjer for hvordan arbeideren skal være – ikke arbeidsgiveren. Noen mulige indirekte oppfordringer til arbeidsgiverne kan vi imidlertid finne, som vi ser eksempel på i analysetekst 3 hvor CHK skriver at «Ja, det er en Nødvendighed, ikke alene for Arbeiderne, men ogsaa for Principalerne, Tidens Fordringer kræver ogsaa for disses Vedkommende, at en Tarif, der bestemmer ens Arbeidspris for alle Syksættere, maa oprettes, hvis en sund Konkurrence skal kunde existere mellem Principalerne indbyrdes.»

Noen av de topoi som er nevnt her skal vi komme nærmere tilbake til i kapittelet om overbevisningspunkter og forventede stridsområder.

5.1.2.2. Modelleseranalyse i praksis

Teksters *empiriske forfattere* og *empiriske lesere* står ifølge Eco utenfor selve teksten med sine intensjoner og fortolkninger. Jeg forsøkte i teorikapittelet å redegjøre for sammenhengen mellom forfatterens intensjon, tekstens intensjonalitet, modelleseren og den empiriske leser i en tekst. I analysen av Typografiske Meddelelser er tilgangen til de empiriske forfatterne og leserne begrenset, men i teksten selv kan vi ifølge teorien finne spor av modellforfatter, og modelleser, i form av strategier, eller «entities that become clear to each other only in the process of reading, so that each one creates the other [...]»,⁴⁴⁰ eller som Rognlien skriver i den norske oversettelsen «skikkelser[...] som gjensidig skaper hverandre.»⁴⁴¹

Kompetansene som ifølge Umberto Eco forutsettes og bygges opp for modelleserens aktualisering av teksten kommer til uttrykk gjennom ulike *intertekstuelle referanser*. I denne analysen skal vi forholde oss til det skillet Johan Tønnesson tilbyr *Tekst som partitur* mellom det eksplisitte og

⁴⁴⁰ Eco 1994a:24

⁴⁴¹ Eco 1994b:37

implisitte i tekster med utgangspunkt i Per Ledins⁴⁴² begrep “tekstsamspill” for det bokstavelige, eksplisitte samspillet og “normsamspill” for den implisitte intertekstualiteten.⁴⁴³ *Tekstsamspill* forstås da som referanser til konkrete tekster og tekstutdrag; forhåndskompetansen *encyclopedia*,⁴⁴⁴ og faguttrykk; forhåndskompetansen *leksikon*. Det er det normative aspektet som vil bli vektlagt her, hvor Tønnesson plasserer kompetanser som språk, stil og sjanger. I tillegg inkluderer han allmenn normativ kompetanse; leserens normer «overhodet». Encyklopediske henvisninger i tekster kan også regnes som *normsamspill*, dersom de er ikke-uttalte og underforståtte.⁴⁴⁵

Ovenfor er de forutsatte kompetansene hos modelleserne omtalt, men tekst- og normkompetanse bygges også opp gjennom lesning av teksten. En del av tekstkompetansen som bygges opp internt i teksten, det vil si en del av utfyllingen av de ‘tomme plassene’ omtaler Tønnesson som del av tekstsamspillet. I tillegg leser jeg ham slik at deler av de tomme plassene i en tekst fylles inn ved at modelleseren drar nytte av sin normative kompetanse,⁴⁴⁶ eller ‘normer overhodet’, og som han sier er det her mye av «merverdien» tilføres.⁴⁴⁷

Det er altså *intensjonaliteten*, slik den er definert over – som tekstens meningspotensial – vi undersøker i modelleseranalyse. Det vil si at strukturelle trekk ved teksten er relevant for hvilken leseridentitet som kommer til uttrykk, men også informasjon vi kan tenke oss fylles inn i teksten på grunnlag av leserens normative utgangspunkt, det vi også kan omtale som *forankring i doxa*. Et overordnet spørsmål vi stiller kan da være; *hva slags kompetanse forutsetter og bygger strategiene opp for aktualisering av teksten?* Vi skal se på *noen* relevante strategier.

5.1.2.3. Modelleseren i identitetsprosjektet

Det vi ønsker her er å forsøke å identifisere noen mulige modellesere i teksten, men i hovedsak som middel for å kunne si noe tekstene som del av et identitetsprosjekt. Hvem er drømmeleseren, eller da drømmearbeideren?

Vi vil med dette formålet først forsøke si noe om mulige modellesere, med utgangspunkt i fire modellesere, og disse skal vi definere med utgangspunkt i situasjonskonteksten. Dermed skal vi undersøke om vi kan finne støtte til disse modelleserne i *forhåndskompetansene stil og ordforråd*, før vi spør *hva slags tekst er teksten?* og argumenterer for at tekstene er overbevisningstekster. Deretter skal vi

⁴⁴² Ifølge Tønnesson med henvisning til Kjell Lars Berges “tekstnormer.”

⁴⁴³ Tønnesson 2004:124

⁴⁴⁴ Op.cit.:124-25

⁴⁴⁵ Op.cit.:125

⁴⁴⁶ Op.cit.:127

⁴⁴⁷ Ibid.

finne noen mulige stridsområder i teksten som representerer *hva det overbevises om*. På grunnlag av dette ønsker vi å si noe om drømmeleseren – det vil si *identitetsprosjektet*.

Mulige modellesere

Modellesere med utgangspunkt i situasjonskonteksten; “det første trykte typografiske fagblad utgitt i Den Typografiske Forening i en tid hvor fagorganisering ikke var etablert som en arbeiderrettighet”, samt analysen av kommunikativ- vs. strategisk kommunikasjon.

- A. *Medlemmet* (den skøtsamma) – aktiv i foreningen, kanskje også medlem av styret
- B. *Ikke-medlemmet* (egensinnet) – som har lånt bladet for å finne ut om TgM er for ham
- C. *Den positive arbeidsgiveren* som anerkjenner arbeidernes behov for organisering, men som er kritisk til- eller antar at arbeidere bruker vold og skjellsord fremfor fredelige og demokratiske forhandlingsmetoder.
- D. *Arbeidsgiveren som er negativ* til fagforeningsdannelse, og som er svært skeptisk til hvilke virkemidler som tas i bruk i organisering av arbeidere.

Stil og ordforråd

I analysen av tekstenes stil har vi funnet at samtlige tre tekster fra Typografiske Meddelelser (TgM) ser ut til å “strebe mot allmenngyldighet”, sette fokus på saken og i stor grad bestå av agensløse konstruksjoner. Lav gjensidighet gjennom lite kameratslig tone, og bruk av høflighetsfraser, samt lite implisitt kunnskap. I den andre teksten ser forfatteren ut til å være mer synlig enn i den første teksten, men bruken av høflighetsfraser og lav grad av implisittethet kan vi si at teksten fremdeles stemmer med den distanserte, skriftspråklige stilen som ble identifisert i *Arbetarna tar ordet*. Den siste teksten, fra Christian Holtermann Knudsen, er også den med tilsynelatende størst personlig engasjement, og hvor forfatteren trer mest frem i teksten. Også her er argumentasjonen i stor grad allmenn, det samme gjelder graden av høflighet, hvilket gir preg av distanse og respekt.

Jeg har hevdet at tekstene har lav grad av implisittethet, men når det gjelder ordforrådet har vi tekststykker med en god del fagspråk om satspriser og tariffavtaler som kan støtte opp om plasseringen av modelleseren i «den kulturkontekst som tekstproduksjonen inngikk i.»⁴⁴⁸]

I tillegg har vi funnet en del ord som kan sies å minne om *kansellistilen* – formelt, kanskje ligner mer på språket hos bestyrelsen i foreningens(DTFs) evt. Principalene. Det samme gjelder syntaks; til tider finner vi lange, noe kompliserte setninger, med innskutte ledd, som vi kjenner igjen fra *kansellistilen* og

⁴⁴⁸ Tønnesson 2004:132

det som er beskrevet som protokollspråk. Kanskje kan dette språket være vanskelig tilgjengelig for noen reelle lesere som omtales i tekstene – *kolleger, typografer og også læregutter* – som i disse setningene fra TgM 2: «Vi smigre os ved, at vore Kolleger i Provindserne ville støtte Foretagendet etter bedste Evne», «[...] Typografiske Meddelelser» [...] fremtræder i forstørret, for ikke at sige dobbelt, Format, afgiver dette bevis på, at Tanken, der ligger til Grund for Bladets Udgivelse, omfattes med Sympathi af de fleste av Christiania Typografer,» og «det skulde glede os om enhver Læregut, der interesserer sig for og har Raad at ofre det 4 skilling, vil bestille det.»

5.1.2.4. Hva slags tekster?

Tekstene fra TgM, hvor alle de tre tekstene ser ut til å sammenfalle med, eller minne om den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen som ifølge Olle Josephson⁴⁴⁹ ble funnet i senere, svensk politisk arbeiderspråk. Det er i hovedsak den lave varianten vi har identifisert i tekstene; den stilen som ifølge retorikken skal *belære og brukes ved bevisføring*. Det vi også mener å ha funnet er noen indikasjoner på den høyere varianten av denne stilen. Analysetekst nummer to ser ut til å være noe mer preget av virkemidler som allusjoner, metaforer og metonymier enn den første teksten. Den siste teksten ser igjen ut til å kunne ha noen flere innslag enn den andre teksten av trekk som indikerer et høyere stilnivå, det vil si av den stilen som skal *bevege og påvirke*. Basert på disse funnene vil jeg konkludere med at tekstenes formål ser ut til å være bevisføring, men også påvirkning, og at dette er overbevisningstekster. I alle tre tekstene ser tilsynelatende konstative språkhandlinger, eller ‘virkelighetsbeskrivelser’, ut til å være godt representert. Ved første lesning finner vi i mange tilfeller tilsynelatende en beskrivelse av *hvordan et saksforhold er*. Ved nærmere ettersyn kan det se ut til at flere slike ytringer omtaler forhold som ikke kan defineres som “sanne” eller “usanne”, men som uttrykk for personlige meninger, eller eventuelt som forsøk på å definere hva som skal anses som positivt og hva som skal anses som negativt og uønsket adferd. Da vil deres suksess i stor grad være avhengig av troverdigheten og tilliten til den som taler, og kan se ut til å være forsøk på å endre virkeligheten i kraft av ordene. Vi finner også ytringer som *tilsynelatende* er løfter (kommissiver), men som kanskje trolig er ment som direktiver, eller fungerer som dette, da det foreligger forbehold i “fremtidsløftet” om adferd hos typografene. Gjennomgående i tekstene ser det altså ut til å være få direkte uttrykk for følelser (ekspressiver), og ytringer hvor avsenderen forplikter seg til å gjøre noe i fremtiden (kommissiver). Også påvirkningsforsøk i direkte form (eksplisitte direktiver) har vi funnet lite av. Virkelighetsbeskrivelser ser imidlertid ut til å være godt representert, og som sagt i den mer grundige språkhandlingsanalysen gjelder det samme

⁴⁴⁹ *Arbetarna tar ordet* 1996

definisjonsforsøk, og potensielle indirekte forsøk på å få leseren til å handle, som kan være til stede i en del av de 'tilsynelatende virkelighetsbeskrivelsene'.

I tekstene ser vi mange tilfeller av det vi anser som potensielle direktiver, formulert implisitt; mulige forsøk på høflighetsstrategi ved utførelse av ansiktstruende handlinger. Funnene fra språkhandlingsanalysen og stilanalysen ser begge ut til å kunne støtte opp om teorien at tekstens formål er påvirkning eller overbevisning. Konklusjonen blir på bakgrunn av dette at tekstene i stor grad tilsynelatende informerer, men i tillegg argumenterer eller forsøker å overbevise.

5.1.2.5. Overbevisningspunkter eller potensielle stridsområder

Spørsmålet videre blir da *hva skal det overbevises om?* Helt til sist i teorikapittelet om topos siterte jeg Aristoteles' ord i *Retorikken*: «dersom en av premissene er velkjent, er det unødig å fremsette den; tilhøreren kan selv legge den til.»⁴⁵⁰ Ut i fra dette vil jeg foreslå at vi motsatt kan tenke oss at dersom et premiss fremsettes eller gjøres eksplisitt, kan det tyde på at premisset *ikke* er velkjent, det vil si ikke selvsagt eller en del av fellesskapets doxa, og kanskje et mulig eller forventet stridsområde.

TgM 1

Et av de områdene jeg tolker som mulige stridsområder eller overbevisningspunkter i teksten tar ikke opp mye synlig plass i toposkatalogen, men *premissene* i argumentasjonen gis mye plass i teksten. Etter annonseringen av hva som skal være innhold i TgM; faglig opplysning og *av og til* også «Typografernes Arbeidsvilkaar», kommer en ytring som muligens kan oppfattes som et forbehold om måten innholdet skal kommuniseres på; *ikke skape unødvendig uenighet* med de øvrige klassene; klassesamarbeid. Det vil si "Ret og plikt skal følges ad"; skal vi *kreve vår rett* (omtale arbeidsvilkaar) så må vi *gjøre vår plikt*; ikke skape unødig opinion (uenighet). I dette utdraget kan vi lese resonnementet og hvilke premisser som eksplisitt legges til grunn for konklusjonen:

Vor Hensigt er imidlertid ikke og vil aldri blive at vække en utidig Opinion mod vore Principaler; thi det vilde være at arbejde stik mod hvad vi tilsigte; men i Bevidstheden af, at Ret og Pligt skal følges ad, vil det altid være vor Opgave at vise Upartiskhed og Maadehold i ethvert Spørgsmaal, som i vor Midte vil komme paa Bane i denne Retning; [...].»

Et annet område det ser ut til å skulle overbevises om er behovet for fagblad, og at dette er avhengig av oppslutning og medvirkning fra arbeidernes side. Flere steder i den første teksten settes utgivelsen av fagblad i forbindelse med et ønske eller savn blant typografene, og det presiseres at bladets overlevelse

⁴⁵⁰ Aristoteles 2006:30

er avhengig av deres interesse, medvirkning og støtte for å kunne utvide og ekspandere. «At *Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn* inden vor Midte, kan ikke bestrides;[...] Spørqsmaalet bliver altsaa, om nærværende Blad kan afhjælpe Savnet*), og dette beror for en del paa vore Kollegers interesse og Medvirkning.» Disse synspunktene kan vi også finne igjen i fordelingen av topoi; svært mange topoi omhandler fagblad på ulike måter, og noen av dem som forekommer flere ganger er ORG: fagblad har manglet, SAK:arbeiderbehov;fagblad, og ARB:medvirkning og støtte- og interesse for fagbladet.

TgM 2

Sammenhengen mellom *utvidelse* og *oppslutning* ser ut til å være et overbevisningsområde også i den andre analyseteksten. Teksten åpnes med en ytring som gjør sammenhengen mellom ekspansjon og medvirkning tydelig

Naar „Typografiske Meddelelser” allerede ved det 2det Nummer fremtræder i forstørret, for ikke at sige dobbelt, Format, afgiver dette bevis på, at Tanken, der ligger til Grund for Bladets Udgivelse, omfattes med Sympathi af de fleste av Christiania Typografer, og er det os kjært at kunne kvittere for den Anerkjendelse.

Dette perspektivet ser også ut til å gå igjen i toposkatalogen hvor fire av fem topoi i gruppen “saken” er *utvidelse, hjelpekasse, oppslutning* og *utbredelse*. Vi finner også at toposen *støtte fagbladet* forekommer fire ganger i gruppen “arbeideren”, og ellers består den av *støtte hjelpekassen, egoisme er negativt, abonnere på fagbladet og støtte foreningen*, de to sistnevnte representert i den følgende setningen: «Vi smigre os ved, at vore Kolleger i Provindserne ville støtte Foretagendet etter bedste Evne, og bedst var det til den Ende, at enhver holdt Bladet og at ingen indlod det i Haab om at faa det at laane hos sine Kammerater.» De nevnte topoi går også igjen i gruppen “organisering”, og i tillegg har vi der identifisert *alle skal holde fagblad*.

Et annet moment som også ser ut til anses som et potensielt stridsområde er viktigheten av uenighet eller av å ytre ulike meninger. Toposen *uenighetsfelleskap* er identifisert to ganger i teksten og ved den ene forekomsten ser resonnementet og premissene ut til å få særlig god plass som vi ser i dette sitatet;

Vi finde os ogsaa foranledigede til at udtale, at Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand for en ensidig of forudfattet Mening; Hensigten med dets udgivelse er væsentlig den, at Enhvers Anskuelse kan komme til Orde; thi derved faar det først sin rette Betydning og det skulle derfor glede os, om de Kolleger, der ikke dele vor Mening, gennem Bladet vilde overbevise os om, at den hviler paa at feilagtigt Grundlag; de vilde gjøre baade os og bladet en god Gjerning, da ”Typografiske Meddelelser” derved fandt en Tilslutning og Udbredelse, som vi for vore fælles Interessers Skyld kunde ønske.

Topoi fra katalogen som også ser ut til å kunne berøre samme problemstilling eller synspunkter; og som ikke er utledet av sitatet over, er ORG;demokrati (2) og gi og ta.

TgM 3

Muligheten til å være uenige og viktigheten av å si sin mening ser vi også ut til å finne som topoi i siste analysetekst, for eksempel i setningen; «Da der senere ingen har uttalt sig om denne Artikel gjennem Avisen, kunde det synes som om Hr. E's »Betragtninger» helt og holdent bifaldes af »Foreningen»; [...]» Flere steder vises det også til at typografer og sjefer både er enige- og uenige om tariffavtalen.

Viktigere kan det kanskje se ut til å være ikke å skape konflikt mellom arbeiderklassen og de øvrige klassene, som vi ser i denne ytringen «Disse udtalelser burde vel helst været borte; de kan vist ikke i ringeste Maade gavne Arbeidernes Sag, tvertimod vil de maaske bidrage til at sætte ondt Blod og saaledes skade i stedet for gavne.» Det vises også flere steder i teksten at arbeiderklassen og arbeidsgiverne (principalene) både er enige og uenige i spørsmål som har med typografenes lønn å gjøre, og det argumenteres for at lønnsøkning for typografene egentlig er et *felles behov*.

Her er vi også inne på det som ser ut til å være det største overbevisningsområdet i teksten; at det ikke er klassekonflikt og vurdering av øvrige klassers livsstil som er viktig, men å få i stand en tariffavtale. Resonnementet rundt hvorfor det er å «faar vort Arbeide ordentlig betalt» som «er Hovedsagen» får hele ti linjer i teksten, og resonnement og argumentasjon rundt hvorfor tidligere argumentasjon mot høyere lønn og ny tariffavtale ikke holder vann, og hvorfor det nå er på tide å sette en fast arbeidspris, får nærmere én side. Dette finner vi da også igjen i toposkatalogen hvor vi har identifisert; ORG; *tariffavtale er konkurransevennlig, tariffavtale eksisterer ikke, tariffavtale er nødvendig, tariffavtale er rettferdig*, SAK; *rettferdig lønn, ny tariffavtale* (2) og som sagt i kategorien for klasserelasjon har vi *felles behov for tariffavtale*. En topos i kategorien er også *støtte målet om ny tariffavtale*.

5.1.2.6. Modelleserene vs. Drømmearbeideren

Jeg mener at flere av de potensielle strids- eller overtalelsesområdene som vi har funnet over kan være spor i teksten etter de fire ulike modelleserene vi satte opp med utgangspunkt i situasjonskonteksten; A: *medlemmet*, B: *ikke-medlemmet*, C: *den positive arbeidsgiveren*, og D: *arbeidsgiveren som er negativ til fagforeningsdannelse*.

I overbevisningspunktet at det ikke skal skapes unødvendig konflikt med arbeidsgiverne kan vi finne begge de to arbeidsgiverne, som begge er bekymret eller skeptiske til virkemidlene som skal tas i bruk i organisasjonen. Det samme gjelder punktene om samarbeid mellom klassene, og at det ikke er vurdering av prinsipalenes livsstil, men å få rettferdig lønn, som er arbeidernes sak. Stridsområdet

“uenighetsfellesskap” er kanskje spor etter alle fire modellesere, hvor A. (medlemmet) og C. (den anerkjennende prinsipalen) kan tenkes å være mer positive til dette perspektivet i utgangspunktet enn de andre to. I både overtalelsesområdet som tar opp behovet for fagblad – som er avhengig av oppslutning og medvirkning, og overtalelsesområdet som tar opp sammenhengen mellom ekspansjon og utvidelse, finner vi kanskje de to typografene tydeligst, men vi kan også tenke oss at dette er holdninger og egenskaper arbeidsgiverene vil anerkjenne.

Vi skal ikke beskrive alle de fire modelleserene nærmere i denne oppgaven, det er arbeidermodelleseren som er viktigst ettersom det er arbeideridentiteten vi undersøker.

5.1.2.7. Drømmearbeideren i identitetsprosjektet

I åpningsstatistikk i oppgaven ble det mer enn antydning av Carl Jeppesen – en nær kollega av CHK – at sosialistene og lederne for fagorganisasjonene hadde gått aktivt inn for å forsøke å få arbeiderne til å forandre seg. Ifølge Henrik Jæger hadde de også fått det til.

Men hvilke endringer kan vi si det legges opp til i tekstene? Hva er målet, eller hvem er *drømmearbeideren*, ifølge tekstene?

Jeg vil foreslå at den *forutsatte forhåndskompetansen, toposkatalogen*, de mulige *stridsområdene* vi fant, kombinert med perspektivet på tekstene som *eksempler til etterfølgelse* kan gi oss et mulig svar på spørsmålet.

Drømmearbeideren i identitetsprosjektet vil da for det første være en som i utgangspunktet forstår språket, og ordene som benyttes i teksten, et språk som innebærer en god del *kanselliord*, eller han som evner å lære seg ordene han ikke forstår.

Noen mulige ønskede typer adferd og handlingsmønstre hos arbeideren kan vi finne i toposgruppen “arbeideren”. Som vi har gjennomgått ser noen ønskede egenskaper hos en arbeider da ut til å være vilje til å *støtte*; støtte til foreningen, hjelpekassen, fagbladet, støtte opp om målet om ny tariffavtale. Det samme gjelder *interesse for fagbladet*, å *abonnere på fagbladet* og *medvirkning* både til bladet og foreningen generelt. Lav deltakelse anses som negativt, det samme gjør egoisme og konservatisme; *fremadtenkende* er en positiv egenskap. Det er også ønskelig at arbeideren *sier sin mening*, og at arbeiderene har ulike livssyn er å forvente. Helt fritt står arbeideren imidlertid ikke; topoi er å ikke kreve ufortjente goder, men *ønske lønnsforhøyelse*. Videre er upartiskhet, måtehold og besinnelse ønskede arbeiderens egenskaper.

Drømmearbeideren er med andre ord han som svarer “ja” på spørsmålene som ble stilt i kapitlet *Det strategiske prosjektet innad*. Det vil si arbeideren som ønsker å være “fremadtenkende”, og ha tilstrekkelig med evner til å støtte foreningen. Arbeideren som godtar ledelsens definisjon av hva TgM skal være. Som kjøper bladet, og aksepterer ytringen om at «vi nærer det Haab, at enhver

fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri» som et direktiv eller instruksjon med tanke på hvordan innsendere skal ytre seg i bladet – uten å “vekke utidig opinion”. Drømmearbeideren sier seg også enig i at kritikk av sjefenes levemåte «skaper ondt blod», og dermed ikke tjener arbeidernes sak, men at det er rettferdig lønn og tariffavtale som er *hovedsaken*.

I tillegg vil drømmearbeideren være ikke bare han som forstår tekstene, eller som strekker seg etter å forstå, men han som ser tekstene som eksempler til etterfølgelse: Med dette mener jeg da ønsker å benytte den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen som modell for sitt eget språk, og som benytter høflighetsfraser og indirekte direktiver for å få sin sak igjennom, heller enn stille *direkte krav* eller *kreve goder*.

5.2. Thranitterbevegelsen

For å undersøke noen eventuelle ulikheter mellom arbeideridentiteten i DTF og thranitterbevegelsen 30 år tidligere skal vi videre spørre oss *hva slags tekstkultur finner vi i Arbeider-foreningernes Blad?* Dette skal vi forsøke å besvare gjennom først å gi en kort presentasjon av kontekst, før vi skal undersøke stil, språkhandlinger og topoi.

5.2.1. Arbeider-foreningernes Blad (vedlegg 1D)

5.2.1.1. Kontekst

Som vi allerede har nevnt i innledningen (kapittel 1.1) kom Arbeider-foreningernes Blad for første gang ut 5. mai 1849, og ble den første tiden redigert av Marcus Thrane. Den kom ut hver lørdag, og hadde på det meste 6000 abonnenter. Ifølge Bjørklund var dette mye på den tiden, og bladet «var et av de første trykte skrifter som nådde ned til allmuen og gjorde et nytt publikum til avislesere eller lesere i det hele.»⁴⁵¹ Om ytringskulturen i bladet har Thrane selv angivelig uttalt at «mit blad er jo arbeiderklassens første politiske blad. Arbeiderne maa have ret til at udtale sig deri.»⁴⁵² Bjørklund uttaler at den største faren ved dette var at «kverulantene strømmet til». Denne faren imøtekom Thrane med å få

arbeiderlandsmøtet i 1850 til å vedta en paragraf i lovene om at en injurierende artikkel som et medlem ville ha inn, måtte være navngitt og dessuten ha påtegning fra formannen eller to andre medlemmer av foreningen dersom medlemmet ikke personlig ville henvende seg til redaktøren. [...] Selv angrep Thrane i liten grad personer.⁴⁵³

⁴⁵¹ Bjørklund 1970:152

⁴⁵² Op.cit.:153

⁴⁵³ Op.cit.:153

En annen utfordring Thrane ifølge kildene har opplevd i møte med sin potensielle lesermasse var den store variasjonen i opplysning. «En deel ere ligesaa dannede som en stor deel af middelstanden, endeel saa aldeles uvidende at jeg er i stadig tvivl om hvad og hvorledes jeg skal skrive.»⁴⁵⁴

Et forsøk på å løse dette problemet var at Thrane benyttet så få fremmedord som mulig, men som Bjørklund skriver var disse «selvsagt ikke til å komme utenom. Han løser vanskene ved systematisk å forklare de fremmedord han bruker, i fotnoter.»⁴⁵⁵

Spesielt med bladet var ifølge Bjørklund at den språklige stilen var helt ny i norsk journalistikk «rett på sak, muntlig, temperamentsfull, pågående.»⁴⁵⁶ «Avisene ellers hadde gjennomgående en utpreget akademisk stil, med innviklede perioder og et omsvøpsfullt språk, og tonen var høytidelig og verdig.»⁴⁵⁷ Om Thrane var den aller første til å ta i bruk et språk som skilte seg fra normen er imidlertid usikkert, i *En smfunnsmakt blir til*, kan vi i kapittelet “En frihet til besvær” lese om den allerede nevnte hendelsen (kapittel 4.2.2.) i 1848, hvor Morgenbladet støttet hendelsene i omkring februarrevolusjonen i Frankrike. Det var ifølge Odd Arvis Storsveen den radikale bergenseren Rolf Olsen som på den tiden redigerte Morgenbladet, og hans stil var mer «politisk uvøren» enn den mer taktiske Adolf Stabell, som vanligvis hadde redaktøransvar for avisen.⁴⁵⁸ Morgenbladet fortsatte «å være en kritisk opposisjonell avis også de to-tre neste årene», før den skiftet linje og fant «sin plass blant de moderate og i all hovedsak regjeringsvennlige bladene som dominerte norsk presse helt fram til Venstrebevegelsen skaffet seg nye organer i 1870-årene»⁴⁵⁹

5.2.1.2. Stilen i teksten

Et av de første tydelige trekkene ved Thranes tekst møter vi allerede i første avsnitt hvor vi kan lese:

Arbeidere! Gud være med Eder! Gud være med os Alle; en kamp vil begynde; en Kamp maa begynde. Gud lede denne Kamp saaledes, at den blot bliver aandelig, og ikke legemlig; at den vil indskrænke sig til en Kamp med Sandhedens Ord; *Gud lede* de mod hverandre stridende Stænder saaledes, at Kanoner og Bajonetter undgaaes, [...]

Krigsmetaforer er fremtredende gjennom hele teksten, og vi finner bilder på arbeiderorganiseringen som en kamp, men som vi ser i avsnittet over; en kamp som skal være uten vold og maktbruk, og utøves med “Sandhedens Ord”. Et annet språklig virkemiddel som vi finner godt representert i utdraget er metonymier; “kamp” i stedet for krig, “Sandhedens ord” som kan representere ord som “muntlig”,

⁴⁵⁴ Bjørklund 1970:153

⁴⁵⁵ Ibid.

⁴⁵⁶ Op.cit.:154

⁴⁵⁷ Ibid.

⁴⁵⁸ 2010:245-246

⁴⁵⁹ 2010:246

“skriftlig”, “språklig” eller andre synonymer for kommunikasjon, og “Kanoner og Bajonetter” representerer voldsbruk.

Et annet gjennomgående trekk ved teksten er at Thrane selv trer tydelig frem: «Jeg indseer, at jeg paatager mig et stort Andsvar for Gud og Mennesker, naar jeg med Tale og Skrift søger at sætte den ene Stand op imod den anden, idet jeg oplyser de lavere Klasser [...]» Budskapet fremstår personlig; førsteperson (jeg) benyttes ofte, og Thrane ser ut til å vise sterkt engasjement og personlig involvering ved at han kommer med vurderinger og følelser som vi ser idet han fortsetter «[...] om de Styrendes daarlige *Anskuelser*», «Lovenes Uretfærdigheder osv», og «en fast Overbevisning hos mig siger mig, at jeg bør paatage mig dette Ansvar, og at jeg engang vil kunne udrette noget Godt derved.»

Karakteristikkene som er nevnt over anses å kunne skape nærhet i teksten, og å tilhøre det Svennevig omtaler som *subjektiv stil*, og det som forfatterne i *Arbetarna tar ordet* omtaler som den nære, dialogiske og muntlige stilen i arbeiderbevegelsen (den første stilen). Også utrop kjennetegner gjerne denne dialogiske, muntlige og nære stilen identifisert i svensk arbeiderspråk.

Det første som møter oss i tekster er overskriften og utrope; «Arbeidere!», og vi finner åtte eksempler på slike utsagn i teksten, som; «Og i Sandhed!», «Men dessværre!» og «Velan!». Slike ytringer fungerer også som uttrykk for Thranes personlige vurderinger eller meninger. Andre av utropene lyder som følger; «Heraf kan I slutte, arbeidere!», « I maa nemlig vide, arbeidere!» og «Gud være med Eder!». Som vi ser er disse ytringene formulert som direkte tale til arbeiderne, og bruken av direkte tiltaleform er gjennomgående. Ved bruk av spørsmål, og ord som “dere” og “arbeidere”, som i setningen «Vaagner derfor op, Arbeidere! foren eder, og bliver enige om at virke *selv* til Eders Fremtids Bedste;» og «Mon ikke alle mennesker af de to høiere klasser ville modsætte sig en sådan forandring af Grundloven?» snakker Thrane direkte til leserne, arbeiderne, og bidrar til den diskursive konstruksjonen av kategorien arbeidere, jamfør Olstads forståelse av klasse som diskurs redegjort for i kapittel 4.2.2.1.

Thrane snakker også en god del om “vi” og “vor”; «Stemmeretten er det fornemste vi maa stræbe aa erholde», «Men vi kan naturligviis ikke med nogen vished vide, hvad partie vi ville tage, førend vi faa høre hvad hvert af partierne indrømmer os; imidlertid danne vi et parti for os selv», «at vi have en stor deel af de meest oplyste og mest dannede mænd paa vor side». Dette kan også være med på å skape nærhet mellom Thrane og leserne, og å knytte dem opp mot et felles arbeiderprosjekt. Dette personlige arbeiderfokus kan også forsterkes gjennom bruken av konkrete, lokale kasus og eksempler, slik som rapporten fra utviklingen i arbeiderstandens levevilkår; «Den simple *Klasse* som før altid havde Arbeide nok, maa nu ofte *lide Mangel*, fordi det intet Arbeide er at faa; [...]», eller beskrivelsen av hvor problemet egentlig ligger; «[...] aarsagerne til, at en stor deel af den simple klasse aar for aar gaar tilbage, er fornemmelig at den Grundlov (Statsforfatning), som vi fikk i aaret 1814, da vi forenedes med Sverige, ikke nu længre passer, fordi forholdene saa betydelig have forandret sig.» Og forklaringen på

hva forskjellen i holdninger mellom overklassen og middelklassen når det kommer til arbeidernes rettigheter; «Da rige bønder ofte lever ganske simpelt og ingen videre opplysning have, saa skulde man tro, at Bondepartiet stod arbeidsmanden nærmest; og den kan synes høist besynderligt, at den simple stand skulde slutte forbund med den fornemste og høieste stand; [...]»

Beskrivelsene ovenfor gir et bilde av teksten som nær, personlig og subjektivt orientert. Imidlertid finner vi også i teksten et avsnitt med mer generelle beskrivelser av det som ser ut til å være ønsket fremtidsvisjon- eller scenarie, den vi begynte på innledningsvis: «[...] den hele Strid kun var Strid for at faa en sand og varig Fred! Der var ingen Blodsudgydelse, ingen morderiske Scæner; de stridende Parter bare gjensidigen Respekt for hverandres menneskelige Rettigheder. [...] den hele Strid var en Strid saadan som den bør føres mellem *Kristne*».»

Religiøse ord, uttrykk og allusjoner benyttes gjennom hele teksten, blant annet uttrykker Thrane om arbeidernes rolle i organiseringen at «thi lægge Arbeiderne ikke selv *Haand på værket* er det [...] ikke sandsynligt, at deres Stilling i Samfundet og deres Forhold til de øvrige Stænder vil forbedres; [...]». Tidvis fremstår kanskje Thrane som en slags formynder eller religiøs veileder, noe som kan indikere bånd til både paternalistiske holdninger i arbeidermiljøene, og til den religiøse avholdsbevegelsen. Samtidig kan kanskje uttalelsen om arbeidernes hånd på “værket” se ut til å spille på sosialistiske og marxistiske ideer om organisering nedenifra som vi også finner igjen i flere ytringer; «Hav altid i Tanke at ”Enighed gjør stærk”», «foren eder, og bliver enige om at virke *selv* til Eders Fremtids Bedste». Imidlertid mener Mona Ringvej i sin bok at Thrane nettopp *ikke* var inspirert av Marx og det revolusjonære kommunistiske prosjekt hvor «de jordbundne trelles skal reise seg og nedkjempe kapitalistene». ⁴⁶⁰ Marcus Thrane og Arbeider-foreningerne ble beskyldt for å være revolusjonære, men de ønsket ikke å styrte statsmakten, eller å utrydde rikdom. ⁴⁶¹ Det borgerlige rettigheter og demokratisk deltakelse gjennom reformer som var deres mål. ⁴⁶² Dette kan vi se både over og i det videre stemmer overens med våre funn – nemlig at kampen skulle gjennomføres fredelig, med respekt for ulike klassers fortrinn, og med allmenn stemmerett som hovedsak.

I funnene over kan altså si at analyseteksten i stor grad sammenfaller med den nære, dialogiske og muntlige stilens lave variant som skal *belære og brukes ved bevisføring*. Innslagsvis finner vi også metonymier, metaforer, allusjoner og mer abstrakte utlegninger, som kan indikere et høyere stilnivå; den som har som formål å *bevege og påvirke*.

⁴⁶⁰ Ringvej 2014a:71

⁴⁶¹ Ringvej 2014b

⁴⁶² Ringvej 2014a:71 og 92

5.2.1.3. Språkhandlingene i teksten

Som vi allerede vet er det Marcus Thrane personlig som har forfattet analyseteksten fra den første utgaven av Arbeider-foreningernes blad, og det er hans stemme vi hører gjennom hele teksten.

Thrane begynner som vi så i forrige kapittel med å ønske velsignelse for arbeiderne og ham selv, før han slår fast at en kamp *kommer til* å begynne, og deretter vurderer det slik at kampen også *må* begynne. Thranes påstand om at en kamp kommer til å begynne kan ved første øyekast se ut til å være en konstativ; men som vi også har nevnt i tidligere språkhandlingsanalyser, er gyldighetskriteriet for denne typen ytringer *sannhet*, og det er ikke mulig å si noe “sant” om fremtiden. Ytringen kan derfor heller vise seg å være et ønske; en ekspressiv språkhandling, eller også et forsøk på å få arbeiderne til å handle på en bestemt måte; starte en kamp, eller slutte opp om kampen Thrane planlegger å starte, det vil si en direktiv. Ytringen kan også være et forsøk på å få *verden til å matche ordene* (kvalifisering). Karakteristisk for slike språkhandling er at deres suksess avhenger av talerens troverdighet hos publikum, i hvilken grad han har makt eller legitimitet til å skape ny virkelighet.

Thrane går så videre i teksten med en ny religiøs velsignelse, før han uttrykker sine ønsker for *hvorledes* kampen burde foregå; *uten* våpen – *med* ord. Han omtaler kampen som en «Strid saadan som den bør føres mellem Kristne», og uttrykker dermed, nok en gang hvor sterkt han ønsker at denne kampen og striden bør foregå på fredelig vis; «Gid Efterslægterne kunde faa Grund til at dømme saaledes om vor begyndende Strid!» Thrane ser her ut til å forsøke å skape enighet om sin definisjon av arbeiderorganisering; å kjempe for arbeiderrettigheter med fredelige midler; gjennom å tale sin sak.

Thranes stemme er som vi så i stilanalysen tydelig i teksten, og han uttrykker flere steder sine følelser direkte, som når han utbryter «Men dessværre!» og følger opp med en beklagelse over at «de menneskelige Skrøbeligheder tilintetgjøre saa ofte de bedste Forsætter», og over at det finnes for mange som foretrekker vold og makt, og kun tenker på sitt eget beste. Ytringene er tydelig uttrykk for Thranes personlige mening, men avhengig av hans påvirkningskraft og myndighet kan de også virke som *oppfordringer* til leserne om å være bedre enn disse “skrøbelige” og egoistiske menneskene som «forstyrre de oprindelig fredelige Hensigter».

Et kanskje mer åpenbart, om ikke eksplisitt, forsøk på å forplikte leserne til handling finner vi i denne setningen som åpnes med en forpliktelse fra Thrane: «Arbeidernes Sag skal være min Sag: for Arbeidernes Rettigheder vil jeg kjæmpe; [...]», men som i fortsettes med å legge ansvaret over på arbeiderne selv: «[...] jeg vil søge ved Skrift og Tale, at formaa dem til selv at arbeide til deres Fremtids-Vel; thi lægge Arbeiderne ikke selv Haand på værket, er det – (efter gamle Erfaringer) ikke sandsynligt, at deres Stilling i Samfundet og deres Forhold til de øvrige Stænder vil forbedres; [...]».

Etter en utlegning om negative trekk ved en arbeider (å forbli rolig og taus), og konsekvensene av dette (at de øvrige klassene ville «*blive endydermere spotte* over de norske Arbeideres Dorskhed, *Feighed* og *Ligegyldighed* for deres eget Bedste. ») bryter Thrane ut:

Vaagner derfor op, Arbeidere! foren eder, og bliver enige om at virke *selv* til Eders Fremtids Bedste; thi I have nu længe nok erfaret, at der er forgjæves at vente paa at Andre ville gjøre Noget for Eder, naar De selv *tie stille*. Hav altid i Tanke at "Enighed gjør stærk". Danner derfor Arbejderforeninger; thi dette Middel er *det* eneste til at faa de Andre til at give efter.

Lignende mønster i kommunikasjonen finner vi flere steder i teksten, som når Thrane starter med å beskrive (konstativ), eventuelt definere (kvalifikasjon) problemet som ifølge ham er at «Den simple *Klasse* som før altid havde Arbeide nok, maa nu ofte *lide Mangel*, fordi det intet Arbeide er at faa; [...]», og deretter forklarer eller påstår hva konsekvensene vil være dersom arbeiderne lar være å handle: «Hvis ikke landets Arbeidere vil enigen gjøre deres bedste for i tide aa stoppe kilderne til disse ulykker, da vil ulykkerne naturligviis tiltage, og der vil tilsidst her tillands, ligesaavel som i udlandet, blive en saadan nød og elendighed, at der tilsidst næsten ikke lader sig rætte paa.» Med andre ord: dersom arbeiderne vil unngå å lide mangel, slik de gjør for øyeblikket, så må de handle, og de må handle *nå*, før det er for sent.

Dette som sannsynligvis er en indirekte formaning, følger Thrane opp med en beskrivelse av hvorfor problemet er oppstått; «Kilderne eller aarsagerne til, at en stor deel af den simple klasse aar for aar gaar tilbage, er fornemmelig at den Grundlov (Statsforfatning), som vi fikk i aaret 1814, da vi forenedes med Sverige, ikke nu længre passer, fordi forholdene saa betydelig have forandret sig.» Han forklarer videre at en grunnlovsendring som gir allmenn stemmerett, er svaret på problemet. Thrane tilbyr også en beskrivelse av hvordan stemmeretten skal benyttes, nemlig «[...] saaledes, at man kun vælger til Storthingsmænd saadanne folk, som man er overbeviist om vil tale den simple og fattige mands sag.», og konkluderer «Altsaa: Stemmeretten er det fornemste vi maa stræbe aa erholde.»

Også videre i teksten kan det se ut til at Thrane uttrykker seg på en liknende måte; problemet beskrives, eller defineres, som mangelen på stemmerett. Deretter stiller han spørsmålene «Men hvorledes skulle vi erholde denne stemmeretten? Mon ikke alle mennesker af de to høiere klasser ville modsætte sig en sadan forandring af Grundloven?». Ifølge språkhandlingsteorien er spørsmål underkategorier av direktiver, fordi de er forsøk på å få leserne til å handle; besvare spørsmålet. Deretter besvarer han sitt eget spørsmål ved å forklare eller påstå at ikke alle i de øvrige klassene er imot allmenn stemmerett. Han benytter seg selv som vitne på dette, når han sier at «Under mit sidste opphold i Kristiania (for nogle dage siden) erfarede jeg, at vi have en stor deel af de meest oplyste og mest dannede mænd paa vor side.» Videre forklarer Thrane at, selv om det er overraskende – ettersom middelklassen ligner mer på arbeiderklassen enn det overklassen gjør – så ser det også ifølge uttalelser i

ulike aviser ut til at overklassen har «talt meget til fordel for den simple mands rettigheder»., og konkluderer med at «Heraf kan I slutte, arbeidere! At maaskee den første stand vil være retfærdigere imod Eder end den anden stand [...]»

Teksten avsluttes med en appell til arbeiderne hvor Thrane omtaler seg selv som en del av arbeiderorganisasjonen og oppfordrer «[...] lader os se tiden an inden vi slutte os til noget af de første partier; lader os for det første danne et parti for os selv. Men skal vi kunne danne noget parti, da maa vi være enige, og til aa blive enige er der intet bedre middel end aa danne arbeider-foreninger.»

I teksten kan det se ut til at vi finner en blanding av påstander, gjengivelser eller forklaringer av saksforhold, eller “virkeligheten”, og uttrykk for Thranes personlige følelser og holdninger. I disse ytringene kan vi også finne både direkte og indirekte direktiver, samt definisjonsforsøk (kvalifiseringer). Som vi ser tilbyr Thrane gjennom teksten sin presentasjon av arbeidernes problemer, av problemenes årsaker, og også løsningen på disse. Påstander og observasjoner baseres på ham som autoritetsperson og sannhetsvitne, og avhenger da, som allerede nevnt, av hans status og autoritet overfor tilhørerne. Disse faktorene henger åpenbart sammen med hans troverdighet som taler (særlig innledende etos).

5.2.1.4. Topos

Teksten Thrane publiserte i første nummer av Arbeider-foreningernes Blad er noe lenger enn tekstene fra Typografiske Meddelelser vi har analysert, og vi har da også identifisert et større antall topoi i Thranes tekst enn i de tre foregående.

Katalog

Organisering	Saken	Arbeideren	Klasserelasjon
kristelig (4)	kamp (2)	ARB: arbeiderfelleskap	strid mellom arbeiderklassen og de øvrige klassene
kamp	arbeiderrettigheter (3)	ettermæle er viktig (2)	respekt
åndelig kamp	myndiggjøring	ikke vold og maktbruk	menneskerettigheter
kamp med sannhetens ord	grunnlovsending (4)	ikke egoisme	menneskeverd
strid uten våpen	arbeiderforeninger	ikke krenke andres rettigheter	anerkjennelse av fortrinn
strid for fred	stemmerett gir påvirkningskraft	fremtidsrettet	kamp
strid	arbeidslønn	si sin mening (2)	lovene og myndighetene har dårlige holdninger
fredelig	allmenn stemmerett (2)	ikke dorskhet, likegyldighet og feighet	over- og middelklassen håner arbeiderne

strid mellom kristne	arbeidsløshet	handle	like mye makt og innflytelse
opplysning er bra	arbeiderparti (2)	enighet om felles beste	øvrigt klasser antas mot Grunnlovsending
nedenfra (2)		enighet om endring	overklassen er for allmenn stemmerett
forening		stemme for arbeidersaken	overklassen på arbeiderklassens side
enighet gjør sterk		enighet	samarbeid med overklassen (2)
endring før det er for sent			ikke samarbeid med middelklassen
blad for klassenes meninger			usikkerhet om enighet (med overklassen)
foreninger			samarbeid med overklassen er overraskende
enighet			ikke samarbeid med middelklassen
			overklassen støtter arbeiderrettigheter
			middelklassen støtter ikke arbeiderrettigheter
			overklassen vil gi arbeiderklassen innflytelse og rettigheter
			vennskap med overklassen
			middelklassen er fienden
			ikke naive i samarbeid
			skepsis til overklassens motiv
			konflikt mellom overklassen og middelklassen
			vikarierende motiv hos overklassen
Totalt: 17 (21)	Totalt: 10 (18)	Totalt: 13 (15)	Totalt: 26 (27)

Sammenlignende oversikt over topoi

	Organisering	Saken	Arbeideren	Klasserelasjon
TgM 1	14	7	9	3
TgM 2	23	5	16	1
TgM 3	14	5	3	7
Arb.B.	21	18	15	27

I fordelingen av topoi mellom de ulike gruppene skiller teksten til Thrane seg ut fra DTFs tekster ved at det er i gruppen “klasserelasjon” vi finner flest topoi - som vi så var det i gruppen “organisering” flest topoi ble identifisert i alle tekstene fra TgM. De topoi vi finner i gruppen presenterer relasjonen mellom

klassene som preget av *kamp*, og *strid mellom arbeiderklassen og de øvrige klassene*. Det er imidlertid topoi som *respekt, menneskerettigheter, menneskeverd* og *anerkjennelse av ulike fortrinn* vi finner i omtalen av *hvordan* kampen eller striden fortrinnsvis skal foregå mellom klassene. Thrane “avslører” også “sannheten” om de øvrige klassene for arbeiderne i det han uttrykker at *lovene og myndighetene har dårlige holdninger* og at *over- og middelklassen håner arbeiderne*. Ifølge Thrane er det viktigste for arbeiderorganiseringen å få allmenn stemmerett, og klasserelasjonen skal være preget av *like mye makt og innflytelse*. Flere topoi i gruppen “klasserelasjon” omhandler allmenn stemmerett, og hvordan de ulike klassene stiller seg til en slik grunnlovsendring. Thrane stiller spørsmålene «Men hvorledes skulle vi erholde denne stemmeretten? Mon ikke alle mennesker af de to høiere klasser ville modsætte sig en sådan forandring af Grundloven?». Det kan altså se ut til at Thrane forventer at dette er lesernes antakelse; at de øvrige klassene er imot grunnlovsendring. Men egentlig viser det seg, ifølge Thrane, at overklassen ser ut til å være på arbeiderklassens side, og *samarbeid med overklassen er overraskende*, men sannsynlig, ettersom overklassen ser ut til å støtte arbeiderrettigheter. Middelklassen er derimot *fienden*, de er *imot arbeiderrettigheter*, og *samarbeid med middelklassen er ikke å forvente*. Flere klasstopoi ser også ut til å representere generell skepsis til samarbeid med *begge* de øvrige klassene, ettersom over- og middelklassen er i konflikt, og det kan tenkes at overklassen har andre motiver enn vennskap når de tilsynelatende samarbeider med arbeiderklassen.

Når det gjelder måten organiseringen av arbeiderne skal foregå på, er det også her identifisert toposen *kamp*. I tillegg refereres det flere steder til religion; til Kristendommen, ved at Thrane uttrykker ønske om velsignelse fra Gud i kampen, og ønske om at striden skal foregå som *strid mellom kristne*. Videre omtales organiseringen som en *åndelig kamp*, en *kamp med sannhetens ord*, en *strid uten våpen*, en *strid for fred* og som *fredelig*. Organiseringen skal også skje nedenfra, med foreningsdannelse av arbeiderne, og med tanken om at *enighet gjør sterk*. Ifølge Thrane er opplysning bra, og et *blad for klassenes meninger* er også en del av organisering.

Av topoi som omhandler *arbeiderens egenskaper eller handlinger* har vi identifisert flere som kan knyttes til ordet *enighet*; *enighet om felles beste* og *enighet om endring* og også å *stemme for arbeidersaken*. Arbeideren skal også *handle*; ikke være taus og stille, men *si sin mening*. *Dorskhets*, *likegyldighet* og *feighet* er egenskaper som ifølge Thrane er negativt hos en arbeider, og disse egenskapene vil de øvrige klassene tillegge arbeideren dersom han tier stille. Arbeideren omtales også som fremtidsrettet, og *ettermæle* ser ut til å være viktig – noe arbeideren burde bry seg om. I tillegg finner vi topoi som også minner topoi i de andre gruppene, det legges vekt på bruk av fredelige midler og respekt for andre mennesker; *ikke vold og maktbruk*, *ikke egoisme* og det er viktig å *ikke krenke andres rettigheter*.

Topoi om arbeidssaken i teksten til Thrane ser i hovedsak ut til å være knyttet til *arbeiderrettigheter* som forekommer tre ganger, *grunnlovsendring* som er identifisert fire ganger, *allmenn stemmerett* som er funnet to ganger, og *kamp* som vi også har funnet to ganger i teksten. Flere av de øvrige topoi ser ut til å kunne knyttes opp mot disse tre topoi, som *arbeidsløshet* og *arbeidslønn*, *myndiggjøring* og *stemmerett gir påvirkningskraft*. Også arbeiderforeninger og arbeiderparti er topoi om hva som skal være “arbeidssaken”.

5.2.2. Identiteten i teksten

I denne delen av analysen ønsker vi å undersøke hvem *drømmearbeideren er ifølge teksten fra Thrane*.

5.2.2.1. Kommunikasjon vs. strategi

Kommunikativ kommunikasjon forekommer i tekster hvor det primære målet ikke er kommunikasjonsdeltakernes individuelle vinning- eller personlige mål, men *felles, innbyrdes forståelse*. Motsatt kjennetegnes *strategisk kommunikasjon* av at én eller flere deltakere handler utifra egne mål og benytter motparten som instrument for egen fremgang; potensielt uten å tilkjenne sin personlige agenda.

Som nevnt anses kommunikativ og strategisk kommunikasjon som idealiserte ytterpunkter som tekster kan beskrives som mer eller mindre orientert- eller innrettet etter.

Teksten fra Thrane er beskrevet som i stor grad preget av engasjement, personlig involvering og direkte tale. Forfatteren ser ut til å forsøke å bevise sin *genuinitet* – at språkhandlingene oppfylles uten reservasjoner eller forbehold, med andre ord at han mener det han sier – at kriteriene for språkhandlingenes illokusjonære mål oppfylles. Gjennom det som hovedsakelig fremstår som eksplisitt kommunikasjon oppfattes teksten som i stor grad konsensus- og forståelsesorientert. Det vil si at teksten ikke ser ut til å være preget av personlige, skjulte agendaer, men mål og middel gjøres kjent for kommunikasjonsdeltakerne. Den kommunikative handlingens suksess kan da vurderes utifra om felles forståelse oppnås – det vil si at alle kommunikasjonsdeltakere personlig opplever at det er kommet til innbyrdes enighet. Som vi har sagt i forbindelse med språkhandlingsanalyse av TgM kan vi vanskelig si noe sikkert om lesernes reaksjon på Thranes tekst, ettersom vi har liten eller ingen tilgang til faktiske lesere. Det vi derimot vet er at thranitterbevegelsen vokste mye i løpet av kort tid, og blir beskrevet som den tidens største arbeidervegelse i verden i forhold til folketallet.⁴⁶³ Det ser med andre ord ut til at

⁴⁶³ Jf. kapittel 1.1.

Thranes troverdighet var sterk, og at felles innbyrdes forståelse mellom ham og arbeiderne i stor grad ble oppnådd.

5.2.2.2. Modellarbeideren i teksten

Det er ikke identifisert strategiske interne- eller eksterne prosjekt i teksten fra Thrane. Det betyr ikke at det ikke finnes slike i teksten, men jeg anser det (de) som lite fremtredende. Ettersom målsetningen med analysen av Thranes tekst er komparasjon mellom arbeideridentiteten i de to organisasjonene skal ikke fokus ligge på kommunikativ- og strategisk kommunikasjon i Arbeider-foreningenes Blad, og det vil ikke bli noen undersøkelse av flere ulike mulige modellesere. Av avgrensings- og formålshensyn vil jeg konsentrere meg om [modell]arbeideren i teksten – og så drømmearbeideren. I det videre skal stil og ordforråd i teksten omtales kort, hva slags tekst vi kan beskrive den som, og videre vil det argumenteres for at teksten kan ses som en påvirknings- eller overbevisningstekst. Deretter vil jeg si noe om overbevisningspunkter eller mulige stridsområder i teksten, og på grunnlag av dette og de øvrige analysene forsøke å si noe om drømmearbeideren i Thranes identitetsprosjekt.

Stil og ordforråd

Et tydelig trekk vi har beskrevet ved teksten er at taleren trer frem med sine vurderinger og synspunkter. Stilen er personlig og subjektiv og det snakkes rett fra Thrane til Arbeiderne. Mange eksempler er konkrete og spesifikt relevante for arbeiderne. I teksten fant vi også religiøse henvisninger og kampmetaforer.

Hva ordforrådet angår er ikke teksten preget av mange fremmedord. Noen av de få abstrakte eller vanskelige ordene forklares inngående. Eksempler er *allmenn stemmerett*; Thrane beskriver hva stemmeretten er, og hvordan den benyttes, og *kamp med sannhetens ord*; Thrane forklarer at dette er *kamp uten vold, med skrift og tale*.

5.2.2.3. Hva slags tekst?

Som vi så i analysekapittelet ser tekstens stil ut til å minne om den nære, dialogiske og muntlige stilen som ble identifisert i svensk arbeiderspråk. Vi fant bruk av lokale eksempler, spørsmål, utrop og direkte (til)tale, som hører hjemme i den lave varianten; den som ifølge retorikken skal *belære og brukes ved bevisføring*. Også innslag av allusjoner og metonymier ble identifisert i teksten; virkemidler som hører hjemme i den høye varianten hvis formål er å *bevege og påvirke*.

I teksten finner vi rikelig med påstander, gjengivelser eller forklaringer av saksforhold, eller virkeligheten, det vil si konstative språkhandlinger. Også ytringer som tilsynelatende er uttrykk for Thranes personlige følelser og holdninger (ekspressiver) er godt representert, i det vi kan tenke oss er forsøk på å overbevise leserne om graden- og påliteligheten i hans personlige engasjement på arbeidernes

vegne. Dette kan støttes oppunder av funnene av nærhet i stilen – hyppig bruk av direkte tiltale, og ord som “vi” og “vor”, som kan være forsøk på å knytte Thrane og arbeiderne sammen i et felles prosjekt. I noen av ytringene ytringene hvor Thranes personlige mening kommer til uttrykk, som i hans ønsker for fremtiden, og når han uttrykker skuffelse over at «de menneskelige Skrøbeligheder tilintetgjøre saa ofte de bedste Forsætter» er det potensielt indirekte direktiver, samt definisjonsforsøk (kvalifiseringer), hvis suksess er avhengige av i hvilken grad han fremstår overbevisende på leserne. I teksten fra Thrane finner vi også flere eksempler på direkte direktiver, eller eksplisitte forsøk på å overtale eller forplikte leserne til å handle på en bestemt måte i fremtiden, som når han sier «Vaagner derfor op, Arbeidere! foren eder, og bliver enige om at virke *selv* til Eders Fremtids Bedste». På bakgrunn av funnene som er beskrevet over blir konklusjonen at teksten trolig har som formål å påvirke eller overbevise, og at den mange steder tilsynelatende informerer om saksforhold og Thranes personlige mening eller overbevisning, men egentlig argumenterer. I tillegg argumenteres det gjennomgående *åpenlyst* for at arbeiderne skal handle, og handle på en bestemt måte.

5.2.2.4. Overbevisningspunkter eller potensielle stridsområder

Videre lurer vi da på *hva det overbevises om*. Det vi ser innledningsvis i teksten er ordet *kamp* som nevnes flere ganger i samme avsnitt. Som vi har nevnt tidligere ytrer Thrane at «en kamp vil begynde;» og at «en Kamp maa begynde.» I det videre beskriver han også inngående *hvordan* denne kampen forhåpentligvis vil foregå; som *en fredelig kamp, med sannhetens ord*. Thrane gjentar på flere ulike måter at kampen eller striden ikke bør føres med vold og våpen, den vil, forhåpentligvis, være åndelig, og slik som kristne ville føre den.

Et annet område som får en del plass i teksten er at kampen må føres nedenfra; arbeiderne må organisere- og engasjere seg selv, dette uttrykkes både direkte «Vaagner derfor op, Arbeidere! foren eder, og bliver enige om at virke *selv* til Eders Fremtids Bedste;[...]», og gjennom beskrivelse av de negative konsekvensene det vil få dersom arbeiderne ikke engasjerer seg, og sier ifra om urett, som vi ser deler av i dette utdraget: «[...]thi lægge Arbeiderne ikke selv Haand på værket, er det – (efter gamle Erfaringer) ikke sandsynligt, at deres Stilling i Samfundet og deres Forhold til de øvrige Stænder vil forbedres [...]».

I overkant av én side av teksten bygger opp om konklusjonen at allmenn stemmerett er «det fornemste vi maa stræbe aa erholde.» I forkant beskrives det hvorfor allmenn stemmerett er viktig og hvordan den menes å være svaret på problemet, for med den «har man vundet alt hvad der vindes kan; thi har man først denne ret til at velge, hvem man vil have til Stortingsmænd, saa faar man paa den maade den samme indflytelse og magt som de høiere stænder. [...]»

Et ytterligere punkt som Thrane gir mye plass i teksten er hvordan arbeiderklassen skal skaffe seg stemmerett; og det ser hovedsakelig ut til å være gjennom mulig samarbeid med overklassen, men også gjennom å danne et eget parti for arbeidere.

5.2.2.5. Drømmearbeideren i identitetsprosjektet

Vi skal som annonsert innledningsvis i modelleserkapittelet ikke analysere flere mulige modellesere i denne teksten. Det jeg skal gjøre er å kombinere analyse av modellarbeideren i teksten med analyse av drømmearbeideren i Thranes identitetsprosjekt ved å foreslå at sistnevnte innehar en kombinasjon av forhåndskompetansen som forutsettes hos leseren, -av beskrivelsen av arbeideren i toposkatalogen, som overbevises om de mulige stridsområdene, og anser tekstene som eksempler til etterfølgelse.

Med dette utgangspunktet kan vi gi en beskrivelse av den mulige drømmearbeideren i Thranes tekst som en *som forstår språket*, og identifiserer seg med stilen, det vil si den nære, dialogiske og muntlige tonen og den direkte tiltaleformen. Videre vil drømmearbeideren være han som vi har identifisert i toposgruppen “arbeideren”; som ikke er egoistisk, men som er *framtidsrettet*, *opptatt av sitt ettermæle*, og av å ikke krenke andres rettigheter. Viktige egenskaper hos arbeideren ser også ut til å være å *si sin mening*; ikke være dorsk, likegyldig og feig, men å *handle*, og som stemmer for arbeidets sak.

Drømmearbeideren i Thranes identitetsprosjekt kan også se ut til å være som godtar eller er enig i at arbeiderorganisering er kamp eller strid, men skal foregå *uten bruk av vold*, men *med sannhetens ord*, i det som beskrives som *kristen ånd*. Han er også enig i, eller overbevises om, at organisering må komme nedenfra og at det er arbeiderne som må engasjere- og forene seg, og ikke samarbeide med de som ikke vil innrømme arbeiderne rettigheter. Han ser også at allmenn stemmerett er «det fornemste vi maa stræbe aa erholde», og at dette kan komme i stand gjennom mulig samarbeid med overklassen, og gjennom å danne eget arbeiderparti.

Drømmearbeideren i teksten i Thranes identitetsprosjekt vil ikke bare være han som forstår og identifiserer seg med teksten, men som i tillegg ønsker å benytte teksten som eksempel til etterfølgelse; dette innebærer at han ønsker å benytte den nære, dialogiske og muntlige stilen som modell for sitt eget språk. Han vil vise personlig engasjement og involvering i tekstene, være tydelig og direkte i språket, og vil *kjempe* for arbeidernes rettigheter.

5.3. Sammenligning

For å legge til rette for sammenligning er det i denne oppgaven benyttet de samme analysekategoriene på alle tekstene i korpuset i første del av analysen (deskriptiv). Tekster fra TgM er valgt ut på grunnlag av at avsenderen ser ut til å være ledelsen i DTF eller bladets redaksjon, og – i Arbeider-foreningernes Blad er det lederen, Marcus Thrane som er forfatter. Å undersøke identitet i språket hos TgM ble vektlagt i kapittel 1.1. “Utgangspunkt og bakgrunn,” og i disposisjonen av problemstillingen, hvor spørsmålet om hvilken arbeideridentitet vi finner er en egen hovedproblemstilling. Vi har derfor analysert flere tekster fra denne periodikaen. Vi har kun har sett på én tekst fra Arbeider-foreningernes Blad, denne teksten er imidlertid lenger enn de andre tre analysetekstene, og vi har omtrent like mye tekst totalt.

Komparativ analyse fokuserer på forskjeller,⁴⁶⁴ og spørsmål vi vil stille oss her er:

1: *Hvilken av kategoriene kommunikativ kommunikasjon og strategisk kommunikasjon dominerer henholdsvis tekstene fra TgM og teksten fra Arbeider-foreningernes Blad?*

2: *Hva skiller drømmearbeiderne i den første, norske fagbevegelsen, Den Typografiske Forening [DA1] og den første norske arbeiderbevegelsen; Thranitterbevegelsen [DA2]?*

Som vi så i analysen av stil beskrives analysetekst nummer fire som nær, dialogisk og muntlig i stilen, og preget av direkte tale, personlig engasjement og involvering. I undersøkelsen av kommunikativ- vs. strategisk kommunikasjon fant vi at teksten var hovedsakelig kommunikativt innrettet, det vil si at vi med utgangspunkt analysene av stil, språkhandling og topoi anser de kommunikative handlingene i teksten som orientert mot felles innbyrdes forståelse.

Tekstene fra typografenes blad ble beskrevet som distanserte, monologiske og skriftspråklige i stilen, preget av abstrakt argumentasjon, og høflighetsstrategier i form av potensielle indirekte direktiver; det vi tolker som skjulte forsøk på å forplikte leserne til å handle i fremtiden – altså mulige ønsker om perlokusjonære effekter hos mottakerne ut over de som konvensjonelt uttrykkes i språkhandlingen. Vi identifiserte både interne- og eksterne strategiske prosjekt i tekstene, og anser tekstene som i stor grad innrettet mot strategiske mål.

Vi har argumentert for at tekstene fra begge arbeiderorganisasjonene er påvirknings- eller overbevisningstekster hvis formål er å delvis belære eller bevise, delvis å påvirke og bevege. *Hvordan* det overbevises, og *hva* det skal overbevises om ser imidlertid ut til å være ulikt.

⁴⁶⁴ Breivega 2003:11 og 96

Thranes drømmearbeider både forstår, aksepterer og reproducerer den nære, dialogiske og muntlige stilen vi finner i hans tekst. Hos typografene er det derimot den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen drømmearbeideren må ha evne til- og ønske om å forstå, godta og benytte som modell for sin egen kommunikasjon. Der Thranes drømmearbeider snakker rett fra levra og benytter utrop, og krever at leserne lytter og føller oppfordringene, ser drømmerarbeideren i typografenes identitetsprosjekt ut til å være strategisk og benytte seg av høflige, abstrakte formuleringer for å få lytteren til å gjøre som han ønsker. Typografenes drømmearbeider vil i motsetning til Thranes- ikke stille direkte krav, eller kreve goder.

DA1 lar seg overbevise om at det *ikke skal skapes unødig konflikt med arbeidsgiverne eller øvrige klasser*, men at klassesamarbeid er viktig. For DA2 er derimot arbeiderorganisering *kamp og strid mellom stendene*. For DA2 er *arbeiderrettigheter* det viktigste for organiseringen, mens DA1 er opptatt av at rett og plikt går hånd i hånd – det vil si at *dersom man skal "kreve sin rett" må man også gjøre sin plikt*. Drømmearbeideren i typografenes identitetsprosjekt anser *uenighet og diskusjon som positivt for organisasjonen*, (jf. uenighetsfellesskap), men drømmearbeideren hos Thrane er bare åpen for eventuelt samarbeid med andre klasser, sannsynligvis overklassen, *dersom de er enige med arbeiderne* og vil gi dem flere rettigheter. DA1 slutter opp om TgM og DTF og deres meninger og synspunkter, og mener opplysningen bladet tilbyr skal være faglig. DA2 er opptatt av at arbeiderne skal forene seg nedenfra, og selv bli enige om å virke til sitt eget felles beste, og opplysningen som skal komme gjennom bladet skal omhandle uretten som myndighetene og de øvrige stendene begår overfor arbeiderne. Øvrige ulikheter mellom de to drømmearbeiderne finner vi i forståelsen av hva hovedsaken skal være; DA1 anser tariffavtale som den viktigste arbeidersaken; for DA2 er allmenn stemmerett førsteprioritet.

For drømmearbeideren i typografenes identitetsprosjekt ser det også ut til å være slik at konflikt med arbeidsgiverne og de øvrige klassene ikke anses å gavne arbeidernes sak. Drømmearbeideren i Thranes identitetsprosjekt mener derimot at om «de norske Arbeidsfolk klage ikke over Lovgiverne og Styrene» blir de øvrige klassene enda mer negativt innstilt til arbeiderne, samtidig som de tror arbeiderne har det godt, og det vil dermed ikke gjøres endringer i loven til arbeidernes beste.

6.0. Oppsummering

Når vi nå skal forsøke å oppsummere, er det nødvendig med en påminnelse om hva vi lurte på. I problemstillingen spurte vi *hvilken identitet vi finner i den første, norske fagorganisasjonen*, det vil si Den Typografiske Forening, og ville besvare dette gjennom å beskrive tekstkulturen i Typografiske Meddelelser. Vi ville finne ut hvordan tekstene kunne sees som uttrykk for identitetsskapende strategier;

si noe om drømmearbeideren i teksten med utgangspunkt i analysen av modellesere og kommunikative- og/ eller strategiske prosjekt i tekstene.

Videre spurte vi om vi kunne finne noen forskjeller mellom arbeideridentiteten i DTF og thranitterbevegelsen dersom vi sammenlignet tekstene fra TgM (1876) med en tekst fra Arbeiderforeningenes Blad (1849). Vi ønsket da å undersøke drømmearbeideren i teksten forfattet av Thrane, og sammenligne med drømmearbeideren vi fant i TgM.

Hva har vi da gjort, og hva har vi funnet? Vi kan si at det er innholdet i den sosiale kategorien “arbeider”, slik den kommer til uttrykk gjennom tekststrategier, som har vært gjenstand for analyse i denne oppgaven. Vi kan igjen se *arbeider* som underkategori innenfor det Olstad omtalte som “klassediskursen” (4.2.2.1.), og har vi kanskje identifisert en forskjell i artikuleringen av arbeiderklassediskursen i tidlig fase av arbeiderbevegelsen. Det vi fant var at både tekstene fra TgM og Arb.B. så ut til å være overbevisnings-, eller påvirkningstekster, men at de overbeviser om ulike saker, og på ulike måter. Materialet vårt er ikke stort nok til å generalisere, men jeg vil si at vi har funnet en indikasjon på sammenfall mellom *samarbeidsholdninger* og *distansert, monologisk og skriftspråklig språk hvor høflighet benyttes som strategi*. Kanskje har vi også da funnet sammenfall mellom *kampholdninger* og *nært, dialogisk og muntlig språk som i hovedsak ser ut til å henvende seg til de ekspliserte mottakerne*; arbeiderne. En tilsvarende tendens fant prosjektet *Arbetarna tar ordet*, hvor den nære, dialogiske og muntlige stilen ble knyttet opp mot “egensinnet” i eldre arbeiderbevegelse, og den distanserte, monologiske og skriftspråklige stilen ble assosiert med “skötsamhet”.⁴⁶⁵ Josephson mener også det er mye som tyder på at den senere uttrykksmåten (den distanserte) «mycket tidigt kom att dominera».⁴⁶⁶ Dette kan også våre funn tyde på, da det er tekstene fra TgM som sammenfaller med denne stilen, og vi finner størst grad av *samarbeidsholdninger*.

Det vi kan spørre oss er om DTF og thranitterbevegelsen befant seg i ulike såkalte retoriske situasjoner, eller opplevde ulike påtrengende, sosiale problem,⁴⁶⁷ og hadde tilhørende ulike diskursive strategier, eller løsninger på disse. I forordet til boken om Marcus Thrane spør Mona Ringvej om Arbeiderforeningerne var «forut for sin tid, eller bare utidige [malplassert] i sin kamp for at også eiendomsløse skulle ha stemmerett?»⁴⁶⁸ I essayet «Vår glemte demokrat» sier også Ringvej at «Marcus Thranes kamp for demokrati ble slått ned. Noe av argumentasjonen for dette gikk ut på at folket ennå ikke var modent for demokrati. Mye kan tyde på at det like mye var myndighetene som ikke var modne

⁴⁶⁵ Jf. kapittel 1.3.6. og Josephson 1996:37-38

⁴⁶⁶ 1996:38

⁴⁶⁷ Jf. drøftingen av Millers teori om sjanger som sosial handling i kapittel 3.6., og Bitzers teori om den retoriske situasjon kapittel 3.7.1.

⁴⁶⁸ Ringvej 2014a:9

for demokrati.»⁴⁶⁹ I tekstene vi har analysert ser det ut til at hva som blir omtalt som *arbeidersaken* er ulikt i de to bladene; Thrane legger vekt på allmenn stemmerett, mens TDF definerer rettferdig betaling og tariffavtale som hovedsaken. Imidlertid kan vi kanskje også spørre oss om de to organisasjonene hadde samme langsiktige mål; bedre villkår for arbeiderne, og allmenn stemmerett, men ulike oppfatninger av hva som var riktig fremgangsmåte. I Helles bok om CHK kan vi lese at han i 1884 uttaler at «allminnelig stemmerett er den første og viktigste reform, som enhver arbeider må forlange gjennomført, fordi den er veien til de øvrige reformers innførelse»⁴⁷⁰ og at «høsten 1884 var CHK kommet til at “det er nok paatide at Arbeiderne danner et selvstændigt Parti,»⁴⁷¹ på dette tidspunktet var altså CHK opptatt av av det Thrane la så stor vekt på allerede i 1849. I TgM 3, forfattet av CHK, ser det ut til at han er opptatt av hva som er passende i situasjonen; kairos, idet han oppgir deler av grunnen til at spørsmålet om tariffavtale ikke har blitt tatt opp tidligere som at «Tiden heller ikke har været bekvem til et saadant Skridt». Vi kan spørre oss om Arbeider-foreningernes Blad hadde langsiktig intertekstuell innflytelse, det vil si at thranitterbevegelsens måte å forsøke å forbedre sin situasjon, og dens skjebne, resulterte i at DTF valgte en annen tilnæringsmåte?

At Den Typografiske Forening tok lærdom av erfaringene med thranitterbevegelsen er rimelig å anta. Funnene mine kan også gi støtte til en hypotese om at DTF ikke anså løsningen i denne eller disse situasjonene som å *kreve goder*, som vi så drømmearbeideren i thranitterbevegelsen skulle gjøre (5.2.2.5.), men å benytte høflighetsfraser og indirekte direktiver for å få sin sak igjennom, og vise at “ret og pligt skulle følges ad”, som drømmearbeideren i DTF skulle gjøre (jf. kapittel 5.1.2.7.).

På en annen side ser det ut til at forløperen til DTF ble opprettet samtidig som thranitterbevegelsen, og i opposisjon til denne (4.3.), det fantes altså allerede i Arbeider-foreningernes levetid en alternativ strategi. Likevel kan vi tenke oss at nederlaget ble sett som en bekreftelse på at Thranes', eller Arbeider-foreningernes' fremgangsmåte ikke var den riktige for å nå sine mål; det holder ikke bare å *ha rett*, man må også å *få rett*, og for å få rett må man vurdere hva som er passende i situasjonen.

Vi kan si at den norske arbeiderbevegelses historie beveger seg i spenningen mellom klassekamp og classesamarbeid, eventuelt opphevelse av hele klassesamfunnet. Arb.B. og TgM representerer to svært ulike tekstkulturer hvor det synes å være godt samsvar mellom tekstnormene og de politisk-ideologiske normene.

Jeg vil for andre gang vende tilbake til åpningssitatet fra Hænrík Jægers bok *Kristiania og Kristianenserne* fra 1890. Her uttaler sosialistlederen Carl Jeppesen «det er saa uretfærdigt, naar

⁴⁶⁹ Ringvej 2014b

⁴⁷⁰ Helle 1988:66-67

⁴⁷¹ Ibid.

aviserne skjælder os ud for opviglere,», og Jæger svarer «Hatten af for den mand! [...] En stor ting har de [fagforeningene] og socialisterne som sagt allerede udrettet, de har vænnet Kristianaiaproletariatet af med at stille sig udenfor loven som voldsmænd og oprørere.»⁴⁷² Vi ser at mediene beskriver arbeiderne som oppviglere, men Jæger som representant for den konservative overklassen sier seg enig i at det har skjedd en endring. Kanskje representerer da drømmearbeideren i Thranes tekst den oppfattelsen av arbeiderne som *revolusjonære bråkmakere*⁴⁷³ Jeppesen og CHK ønsket å endre *fra*? Og kanskje representerer da drømmearbeideren i tekstene fra Typografiske Meddelelser den arbeideridentiteten det skulle, eller var på vei til å, endres *til*?

7.0. Samarbeidsholdningene og veien videre – forslag til videre forskning

Denne analysen er kun et studium av noen få tekster tidlig i arbeiderbevegelsens historie. For å få ytterligere kunnskap om tekstkulturene i den første, norske arbeiderbevegelsen, og kanskje få svar på noen av spørsmålene som fremdeles står ubesvart, er mulighetene mange for studier både av tekster samtidige med thranitterbevegelsen og TGM, og fra senere tidspunkter i historien.

Videre kan vi sammenligne tekstene som er analysert i denne oppgaven med samtidige tekster (synkront) fra aviser som representerte de øvrige klassene, for å forsøke å si noe om forskjeller og likheter mellom de ulike partiene, fagbevegelsen og arbeiderbevegelsen. Ifølge Thrane representerte “Rigstidenden” og “Christiania-posten” overklassen og Embetspartiet, og “Morgenbladet” representerte middelklassen og Bondepartiet. Det kunne også være interessant å se både thranitterbevegelsens og Den Typografiske Forenings blader i sammenligning med tekster fra den norske avholdsbevegelsen,⁴⁷⁴ og også tekster fra Bogtrykkerforeningen som angivelig ble opprettet i opposisjon til thranitterbevegelsen, og kan knyttes til DTF.⁴⁷⁵

En annen mulighet er å undersøke (den diakrone) utviklingen i språket i arbeiderbevegelsen, og språket i tekster fra senere epoker i arbeiderbevegelsens historie, med utgangspunkt i konflikt- eller kampholdninger, versus konsensus- eller samarbeidsholdninger som strategi. Typografiske Meddelelser kunne studeres videre, og man kunne også undersøke avisen “Vort Arbeide” som CHK ga ut i 1884, og som i dag heter Dagsavisen. Denne avisen har i løpet av sin karriere hatt både Carl Jeppesen og Martin Tranmæl som redaktører. Kan det for eksempel tenkes at holdninger (språklige virkemidler og

⁴⁷² Jæger 1890:234

⁴⁷³ Om enn uriktige oppfattelsen, som det kan se ut til å ha vært ifølge Ringvejs bok om Marcus Thrane (2014).

⁴⁷⁴ I *Et onde avskaffer man spør* Per Fuglum «hva kan avholdsforeningene ha betydd for fremveksten av og virksomheten til deres, for en kort tid, største konkurrent i norsk organisasjonsliv [thranitterbevegelsen]?» (1999:10)

⁴⁷⁵ Jf. kapittel 4.3.1.

argumentasjon) vi finner hos Thrane går igjen senere i arbeiderbevegelsen, for eksempel med den nye revolusjonære strømmingen i arbeiderpartiet rundt 1918? Og kan en slik strategi vise seg å ha fungert bedre på dette tidspunktet, enn i 1850-årene? Kan dette forklares for eksempel ved hjelp av arbeiderbevegelsens styrkede posisjon på begynnelsen av 1900-tallet, som ga dem større rom for å opponere mot andre partier og eventuelt kommersielle krefter?⁴⁷⁶

Tilsvarende tekster er undersøkt, og liknende spørsmål er forsøkt besvart, i det svenske prosjektet *Arbetarna tar ordet*. I norsk sammenheng er det derimot gjort lite i denne retning, et opplevd sosialt problem som er forsøkt å endres til det bedre gjennom denne oppgaven.

⁴⁷⁶ Jf. Sejersteds betraktninger om den sosialdemokratiske konstitusjon og forvaltningskorporativisme 2005: 331-345

LITTERATUR

Bøker/artikler

Andersen, Øivind (1995): *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget

Andersen, Øivind og Kjell Lars Berge (red.) (2003): *Retorikkens relevans*. Oslo: Norsk Sakprosa.

Aristoteles (2006): *Retorikk*. Oslo: Vidarforlaget

Asdal m.fl (2008): *Tekst og historie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Austin, J. L. (1975[1926]): *How to do things with words*. London: Oxford University Press.

Bakhtin, Mikhail M. (1998): "Spørsmålet om talegenrane." I: (red.) Oversatt av Rasmus T. Slaattelid.
Bergen: Ariadne forlag

Barton, David & Mary Hamilton (1998): *Local literacies. Reading and writing in one community*.
London: Routledge

Berge, Kjell Lars (1990): *Tekstnormers diakroni. Noen ideer til en sosioteknologisk teori om tekstnormendringer*. Stockholm : Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk

Berge, Kjell Lars (1991): "Noen tekstvitenskapelige betraktninger omkring studiet av tekster, kulturer og ideologier i dansk-norsk 1700-tall" I: *ARR Idéhistorisk tidsskrift* nr. 4, s.72-79.

Berge, Kjell Lars (1997): "Communication." I: *Concise encyclopedia of philosophy of languages*. (s.95-102) Oxford: Pergamon

Berge, Kjell Lars (red.) (1998): *Å beskrive og forandre verden. En antolog – tekster frå 1700-tallets dansk-norske tekstkultur*. Oslo: Norges forskningsråd.

Berge, Kjell Lars (2001): "Det vitenskapelige studiet av sakprosa. Om tekstvitenskapelige utfordringer og løsninger i norsk og svensk sakprosaforskning." I: K.L. Berge, K.R. Breivega, T. Roksvold & J.L.

Tønnesson (Red.), *Fire blikk på sakprosaen* (s. 9-71). Oslo: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.

Berge, Kjell Lars og Per Ledin (2001): "Perspektiv på genre" i *Rhetorica Scandinavica* nr.18. juni 2001

Berge, Kjell Lars (2002): "Teksthistorie. Tekstvitenskapelige bidrag." I: K.L. Berge (Red.), *Teksthistorie: tekstvitenskapelige bidrag* (s. 5-20). Oslo: INL/ILN, Universitetet i Oslo: Prosjektmiljøet Norsk sakprosa.

Berge, Kjell Lars (2004): "Skriftkultur." I: T. Gedde-Dahl, K.L. Berge & S. Walton (Red.), *Skriftkultur* (s. 5-14). Oslo: Norsk sakprosa i samarbeid med Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. 2004): *Skriftkultur*. Oslo: Norsk Sakprosa..

Berge, Kjell Lars (2007): "The Rhetoric of Science in Practice: Experiences from Nordic Subject-Oriented Texts and Text Cultures." I: *Language and Discipline Perspectives on Academic Discourse*. Cambridge Scholars Publishing .

Bitzer, Lloyd (1968): "The rhetorical situation." I: *Rhetorica Scandinavica*, [nr.3/1997]

Bjørklund, Oddvar (1970): *Marcus Thrane. Sosialistleder i et u-land*. Oslo: Tiden

Breivega, Kjersti Rongen (2003): *Vitenskapelege argumentasjonsstrategiar. Ein komparativ analyse av superstrukturelle konfigurasjonar i medisinske, historiske og språkvitskapelege artiklar*. I: Norsk sakprosa (nr.8), ILN, Universitetet i Oslo.

Brown, Penelope og Stephen Levinson (1987): *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press

Bråten, Stein (1992): "The Newborn's Virtual Other: A model for human communication." (s.101-120) I: *Sosiologisk Årbok* 1.halvbind. Norsk sosiologiforening.

Bull, Edvard d.y. (1975): "Fra bøndenes og husmennenes samfunn til den organiserte kapitalisme." I: Ottar Dahl m.fl. (red.). *Makt og motiv. Et festskrift til jens Arup Seip 1905 - 11. oktober - 1975*. (s. 225-264) Oslo: Gyldendal

- Bull, Edvard, d.y. (1985): *Arbeiderklassen blir til (1850-1900)*. Oslo: Tiden. (Arbeiderbevegelsens historie i Norge, b.1.)
- Eco, Umberto (1979): *The role of the reader. Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eco, Umberto (1981): "Læserens rolle" (oversettelse av Michel Olsen). I: Michel Olsen og Gunver Kelstrup (red.) *Værk og Leser. En antologi om receptionsforskning*. København: Borgens forlag.
- Eco, Umberto Eco (1994a): *Seks turer i fortellingenes skoger*. (Oversatt av Jon Rognlien) Oslo: Tiden norske forlag.
- Eco, Umberto (1994b): *Six walks in the fictional woods*. Cambridge: Harvard University Press (paperback)
- Eide, Tormod (2004 [1999]): *Retorisk leksikon*. Oslo: Spartacus.
- Eide, Martin (2010): *En samfunnsmakt blir til 1660-1880*. Oslo: Universitetsforlaget (Norsk presses historie : 1-4 (1660-2010), b. 1.)
- Eng, Torbjørn, Tor Are Johansen og Niels Edvard Killi (red) (2012): *Guttenberg 1872-1873. Norges første fagforeningsblad*. Oslo: Oslo grafiske fagforening
- Englund, Boel og Per Ledin (2009): *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Malmö: Studentlitteratur.
- Eriksen, Lars Laird (2008): "Verdifelleskap eller uenighetsfelleskap?" I: Oddbjørn Leirvik og Åse Røthing (red.) *Verdier*. Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksen, Thomas Hylland (2012): *Det som står på spill*. Oslo: Aschehoug
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press
- Fairclough, Norman (2001 [1995]): *Critical discourse analysis*. Harlow: Longman

- Fearon, James D. (1999): *What is identity (as we now use the word)?* Stanford: Mimeo Stanford University
- Fet, Jostein (1995): *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Fet, Jostein (2003): *Skrivande bønder. Skriftkultur på Nord-Vestlandet 1600-1850.* Oslo: Samlaget
- Fet, Jostein (2006): *Eksetiana. Aarflots prenteverk 1809-1935 : bibliografi og kulturhistorie.* Oslo: Samlaget
- Fuglum, Per (1991): *Et onde avskaffer man!. Arbeiderbevegelsen og alkoholen fra Marcus Thrane til forbudstiden.* Trondheim : Historisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- Gabrielsen, Jonas (2008): *Topik — Ekskursjoner i retorikkens toposlære.* Åstorp: Retorikforlaget
- Gabrielsen, Jonas (2009): “ Topisk kritik.” I: *Retorikkens aktualitet – grundbog i retorisk kritik.* Hanne Roes og Marie Lund Klujeff (red.) København: Hans Reitzels forlag
- Gammelgaard, Karen (2003): *Tekstens mening. En introduktion til Pragerskolen.* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Goffman, Erving (1967): *Interaction ritual. Essays on face-to-face behaviour.* N.Y: Doubleday
- Habermas, Jürgen (1981): “Hvad er universalpragmatikk?”, i Habermas, Jürgen (Red): *Teorier om sprog og samfund.* Cøbenhavn: Gyldendal
- Habermas, Jürgen (1984): *The theory of communicative action.* (b.1) London: Heinemann
- Habermas, Jürgen (2005): *Borgerlig Offentlighet: dens fremvekst og forfall.* Oslo: De Norske Bokklubbene
- Halliday, M. A. K. (1998a): “Situasjonskonteksten.” I: Berge, Kjell Lars, Patrick Coppock og Eva Maagerø red.: *Å skape mening med språk . En samling artikler / av M.A.K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin.* (s.67-79) Oslo : Landslaget for norskundervisning

Halliday, M. A. K. (1998b): "Registervariasjon." I: Berge, Kjell Lars, Patrick Coppock og Eva Maagerø red.: *Å skape mening med språk . En samling artikler / av M.A.K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin.* (s.95-119) Oslo : Landslaget for norskundervisning

Hegna, Trond (1972): *Oslo Typografiske Forening 100 år.* Oslo: Oslo typografiske forening.

Helle, Egil (1988): *Grunnleggeren. Christian Holtermann Knudsens liv i norsk arbeiderbevegelse.* Oslo: Tiden

Hellspong, Lennart og Per Ledin (1997): *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys.* Lund : Studentlitteratur

Hågvar, Yngve Benestad (2007): *Å forstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse.* Bergen: Fagbokforlaget

Johansen, Tor Arne (red.) (1997): *Fra bly til bytes. Oslo Grafiske Fagforening 1872-1997.* Oslo: Oslo grafiske fagforening

Johansen, Tor Arne (2012): "Guttenberg: bakgrunn og perspektiver." I: Eng, Torbjørn, Tor Are Johansen og Niels Edvard Killi (red) (2012): *Guttenberg 1872-1873 : Norges første fagforeningsblad.* (s. 7-12) Oslo: Oslo grafiske fagforening

Josephson, Olle (red.) (1996): *Arbetarna tar ordet. Språk och kommunikation i tidig arbetarrörelse.* Stockholm: Carlssons.

Jul-Larsen, Niels (1922): *Den typografiske forenings historie 1872-1922. Med en forhistorie og biografier av stiftere og ledere.* Kristiania:Typografiske Forenings Forlag.

Jæger, Henrik (1890): *Kristiania og Kristianienserne.* Kristiania : Beyer

Jørgensen, Marianne W. og Louise Phillips (1999): *Diskursanalyse som teori og metode.* Frederiksberg: Roskilde universitetsforlag

Killi, Niels Edvard (2012): "Trykkeriarbeidere i 1800-tallets Christiania. Trykkeriarbeidere, arbeidsforhold og organisering i årene ved stiftelsen av Den typografiske forening." I: Eng, Torbjørn,

- Tor Are Johansen og Niels Edvard Killi (red) (2012): *Guttenberg 1872-1873. Norges første fagforeningsblad.* (s.125-156) Oslo: Oslo grafiske fagforening
- Kock, Christian (2008): "Choice is Not True or False: The Domain of Rhetorical Argumentation" I: *Argumentation* (Vol. 23, utg.1, s.61-80)
- Lakoff, George og Mark Johnson (2003): *Hverdagslivets metaforer.* Oslo: Pax Forlag
- Lorenz, Einhart (utvalg og innledning) (1969): *Marcus Thrane. Arbeidere, forén dere!* Oslo: Pax
- Lotman, Jurij M. (2001[1990]): *Universe of the mind: a semiotic theory of culture* (Oversettelse av Ann Shukman). London: Tauris
- Maagerø, Eva (1998): "Hallidays funksjonelle grammatikk." I: Berge, Kjell Lars, Patrick Coppock og Eva Maagerø red.: *Å skape mening med språk. En samling artikler / av M.A.K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin.* (s.33-66) Oslo : Landslaget for norskundervisning
- Melander, Björn og Björn Olsson (red.) (2001): *Verklighetens tekster.* Lund: Studentlitteratur AB
- Melve, Leidulf (2001): *Med ordet som våpen – tale og skrift i vestleg historie.* Oslo: Samlaget.
- Melve, Leidulf (2002): "Men då som turen kom til skrifteikna. Skriftkultur og den historiske forståinga av tekstkultur." I: *Teksthistorie – tekstvitenskapelige bidrag.* Oslo: Norsk Sakprosa
- Melve, Leidulf (2004): "Skriftkultur – kva er det." I: *Skriftkultur.*(Kjell Lars Berge (red) Oslo: Norsk Sakprosa.
- Mæhlum m.fl. (2003): "Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk." Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Nøding, Aina (2008): "Hva er et 1700-tallstidsskrift?" I: Tjønneland, Eivind (red.): *Opplysningens tidsskrifter. Norske og danske periodiske publikasjoner på 1700-tallet.*
- Nøding, Aina (2010a): Forskning pågår. *Mangfoldige offentligheter - et prosjekt om trykkefrihet og tidsskrifter 1720-1814.* I: *Pressehistorisk tidsskrift.* (ISSN 1891-9472. (14), s 37- 39)

- Olstad, Finn (1987): *Kamp mot kapitalen. Om fagorganiserte arbeidere i Kristiania ca. 1880-1895*. Hovedoppgave, HF UiO
- Olstad, Finn (1991): *Arbeiderklassens vekst og fall*. Oslo: Universitetsforlaget
- Olstad, Finn (2000): "Nye perspektiver på arbeiderklassens vekst og fall." I: *Arbeiderhistorie 2000*. (s.185-195) Oslo: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek
- Ousland, Gunnar (1974 [1974]): *Fagorganisasjonen i Norge: Fra avmakt til stormakt 1870-1920*. Oslo: Tiden
- Palmer, F.R. (2001): *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press
- Pipping, Rolf (1940): *Språk och stil*. Stockholm: Natur och kultur
- Pryser, Tore (1985): *Norsk historie 1800-1870. Frå standssamfunn mot klassesamfunn*. Oslo: Det norske samlaget
- Ringvej, Mona Renate (2008). "Trykkefrihetens grenser. På sporet av en flerstemmig offentlighet i Danmark-Norge før 1814." Arr. Idéhistorisk tidsskrift. (ISSN 0802-7005. 20(4), s 103-104, 106-108, 11)
- Ringvej, Mona (2011): *Makten og ordene. Demokrati og ytringsfrihet fra Athen til Eidsvoll*. Oslo: Humanist forlag.
- Ringvej, Mona (2014a): *Marcus Thrane. Forbrytelse og straff*. Oslo: Pax
- Rosengren, Mats (2008): *Doxologi: en essä om kunskap*. Åstorp: Retorikforlaget
- Røst, Odd Harald (2008): *Fra meddelelsesblad til mediehus. Fagbevegelsens fagblader fra 1876 til 2008*. Oslo: LOs forening for fagblad og informasjon
- Searle, John R. (1976[1969]): *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. London: Cambridge University Press.

Searle, John R. (1981[1979]): *Expression and meaning. Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Seip, Jens Arup (2002 [1974]): *Utsikt over Norges historie. Tidsrommet 1814-ca 1860, tidsrommet ca 1850-1884* (2 bind.). Oslo: Gyldendal

Sejersted, Francis (2005): *Sosialdemokratiets tidsalder. Norge og Sverige i det 20. århundre*. Oslo: Pax (Norge og Sverige gjennom 200 år b.2.)

Schaaning, Espen (1993): "Jürgen Habermas." I: *Vestens tenkere*, (red.) Trond Berg Eriksen (b.3. s. 373-389) Oslo: Aschehoug

Silverman, David (2006): *Interpreting qualitative data*. London: Sage

Storsveen, Odd Arvid (2010): "En frihet til besvær". I: Eide, Martin (2010): *En samfunnsmakt blir til 1660-1880*. (s.205-248) Oslo: Universitetsforlaget (Norsk presses historie : 1-4 (1660-2010), b. 1.)

Svennevig, Jan (2001): *Språklig samhandling*. Oslo: Cappelen

Swales, John (1990): *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press

Tabouret-Keller, Andrée (1997): "Language and identity". I: "Coulmas, Florian (red.) (1997): *The Handbook of sociolinguistics*"

Tjønneland, Eivind (red.) (2008): *Opplysningens tidsskrifter. Norske og danske periodiske publikasjoner på 1700-tallet*.

Tveterås, Harald L. (1940): *Norske tidsskrifter. Bibliografi over periodiske skrifter i Norge inntil 1920*. Alfabetisk utgave. Oslo, Universitetsbiblioteket.

Tveterås, Harald L. (1984): *Norske tidsskrifter. Bibliografi over periodiske skrifter i Norge inntil 1920*. Kronologisk utgave. Oslo, Universitetsbiblioteket.

Tønnesson, Johan L. (2001): *Vitenskapens stemmer*. (Hovedoppgave, INL, UiO) Oslo: Norsk Sakprosa

Tønnesson, Johan L. red. (2002): *Den flerstemmige sakprosaen. Nye tekstanalyser*. Bergen: Fagbokforlaget

Tønnesson, Johan L. (2004): *Tekst som partitur eller Historievitenskap som kommunikasjon. Nærlesning av fire historikertekster skrevet for ulike lesergrupper*. Phd, HF UiO

Tønnesson, Johan L. (2008): *Hva er sakprosa*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tønnesson, Johan L. og Kjell Lars Berge (2009): “Forskningen om sakens prosa.” I: *Sakprosa*, vol. 1.

Tønnesson, Johan L. (2013): “Nyere sakprosaforskning i Norge. En kort presentasjon.” I: *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*. (Nr. 3, 2013.) Københavns Universitet

Tønnesson, Johan og Kirsten Sivesind (2013): “Analyse av tretti 17. maitaler holdt av elever i Norge i 2011 og 2012.” I: *Acta Didactica* 2/2013

Vannebo, Kjell Ivar (1984): *En nasjon av skriveføre. Om utviklinga fram mot allmenn skriveferdighet på 1800-tallet*. Oslo: Novus.

Vatnøy, Eirik (2010): *Vaart valgoppraab*. Masteroppgave, ILN, HF, UiO

Wittgenstein, Ludwig (1997[1953]): *Filosofiske undersøkelser*. Oslo: Pax forlag

Watt, Ian (1963): “The consequences of literacy” I *Comparative Studies in Society and History*. Cambridge University Press.

Wodak, Ruth og Michael Meyer (2009[2001]): *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.

Østerberg, Dag (1993): “Karl Marx.” I: *Vestens tenkere*, (red.) Trond Berg Eriksen (b.2. s. 450-467). Oslo: Aschehoug

Øverland, O. A. (1909): *Den Norske bogtrykkerforening 1884-1909. Med træk af boghaandverkets historie og arbeidskaar i Norge – et festskrift*. Kristiania: Den Norske bogtrykkerforening

Elektroniske kilder

Nasjonalbiblioteket (udatert): “Anmeldelser av urpremierer - Peer Gynt.”

URL = <http://ibsen.nb.no/id/212.0> [Lokalisert: 03.02.2014]]

Nøding, Aina; Ellen Marie Krefthing, Johannes Waage Løvhaug og Mona Ringvej (2011). “Det sprelske 1700-tallet.” *Morgenbladet*. ISSN 0805-3847.

URL: http://morgenbladet.no/ideer/2011/det_sprelske_1700tallet

[Lokalisert: 30.01.2013]

NOU 2013:4: “Kulturutredningen 2014.” Oslo: Kulturdepartementet URL:

<http://www.regjeringen.no/pages/38245616/PDFS/NOU201320130004000DDDPDFS.pdf>

[Lokalisert: 22.03.2014]

Ringvej, Mona (2014b): “Vår glemte demokrat.”

URL = <http://www.manifesttidsskrift.no/var-glemte-demokrat/>

[Lokalisert: 03.05.2014]

Smith, David Woodruff (2003): “Phenomenology.”I: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2003 Edition)*, Edward N. Zalta (red.).

URL: <http://plato.stanford.edu/archives/win2003/entries/phenomenology/>

[Lokalisert: 05.11.2013]

Sakprosabloggen (udatert): “Bakgrunnen for forskningsmiljøet.”

URL: <http://sakprosabloggen.no/om-norsk-sakprosa/teoretiske-og-metodiske-rammer/>

[Lokalisert: 13.03.2014]

Sakprosabloggen (7.12.2010): “Om Anders Johansen i media.”

URL: <http://sakprosabloggen.no/2010/12/07/anders-johansen-blir-norges-andre-professor-i-sakprosa/>

[Lokalisert 26.11.2013]

Språkrådet (2009): “*Kansellisten* - Språkrådets veiledningsdokument om kansellistilen.”

URL: <http://www.sprakradet.no/Klarsprak/sprakhjelp/Skriverad/Kansellisten/> [Lokalisert: 17.12.2013]

Store norske leksikon (2011): “Intensjonalitet.”

URL: <http://snl.no/intensjonalitet> [Lokalisert 05.11.2013]

Store norske leksikon (14.02.2009): Idem.

URL: <http://snl.no/idem> [Lokalisert 03.06.2013]

Typografi.no (01.05.2006): “Faktor.”

URL: <http://www.typografi.no/pages/nettsted/leksikon.aspx?aID=630&kID=25&eid=18>

[Lokalisert 10.3.2014]

Vedlegg 1 - Tekstkorpus

(A) Typografiske Meddelelser 1 (TgM 1).

No.1+2 Lørdag 22 April – 6 Mai. (Innledende tekst)

“Fra nu af og indtil videre vil der hver 14de Dag fra den herværende typografiske Forening udgaa er Blad af nærværende Format, hvilket dog, *ifald Bladet finder den fornødne Tilslutning og Medvirkning*, det var Meningen at udvide.

At *Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn* inden vor Midte, kan ikke bestrides; dette har ved forskjellige Leiligheder givet sig tilkjende saavel inden vor Forening som blant udenforstaaende Typografer. Spørgsmaalet bliver altsaa, om nærværende Blad kan afhjælpe Savnet*), og dette beror for en del paa vore Kollegers interesse og Medvirkning.”

*) Der blev ogsaa for nogle Aar siden gjort et Forsøg paa at afhjælpe dette Savn, idet er Par Kolleger velvillig foranstaltede skrevet et lidet Blad ”Gutenberg”, der blev udlagt i Foreningens Lokale med nyt Indhold en Gang hver Uge; men det var naturligvis forbundet med Bryderi og tidsspilde for de Mænd, der skrev det, likesom det heller ikke kunde afhjælpe Savnet fuldtud, da der kun var et Exemplar til Afbenyttelse for samtlige Foreningsmedlemmer, og det siger sig selv, at Indholdet i et saadant Blad maatte blive meget indskrænket; det var ogsaa kun beregnet paa at tjene som en passende underholdning til Medlemmerne. Dette Blad, hvis første Nr. var dateret 21de Novbr. 1872, sluttede med Nr. 16 15de Marts 1873.

Bladets Maal vil for en del blive, hvad allerede Navnet antyder, at bringe Meddelelser om, hvad der rører sig inden Bogtrykkerverdenen, saavel i Norge som i Udlandet, og saaledes holde Læserne à jour med Typografiens Udvikling i faglig Retning. Bladet vil ogsaa av og til berøre Typografernes Arbeidsvilkaar, og man vil saaledes komme til at omtale Forholdene saavel inden de forskjellige Trykkerier i Kristiania som i det hele taget inden vort Fags Områade. Vor Hensigt er imidlertid ikke og vil aldri blive at vække en utidig Opinion mod vore Principaler; thi deet vilde være at arbeide stik mod hvad vi tilsigte; men i Bevidstheden af, at Ret og Pligt skal følges ad, vil det altid være vor Opgave at vise Upartiskhed og Maadehold i ethvert Spørgsmaal, som i vor Midte vil komme paa Bane i denne Retning; og vi nære det Haab, at enhver fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri. – Forøvrigt er det en Selvfølge, at i et saa lidet Bland, hvor Pladsen er meget indskrænket, enhver Meddelelse vil blive i Korthed.”

Typografiske Meddelelser.

Udgivne af
KRISTIANIA TYPOGRAFISKE FORENING.

Nr. 1 & 2.

Lørdag 22 April—6 Mai.

1876.

Bladet koster for indenbyes Abonnenter 4 Sk. pr. Nr. og betales ved Modtagelsen. Kan bestilles paa ethvert Postkontor og koster 20 Sk. Kvartalet foruden Postporto.

Fra nu af og indtil videre vil der hver 14de Dag fra den herværende typografiske Forening udgaa et Blad af nærværende Format, hvilket dog, ifald Bladet finder den fornødne Tilslutning og Medvirkning, det var Meningen at udvide.

At Mangelen af et typografisk Fagblad længe har været et følt Savn inden vor Mitte, kan ikke bestrides; dette har ved forskellige Leiligheder givet sig tilkjende saavel inden vor Forening som blandt udenforstaaende Typografer. Spørgsmaalet bliver altsaa, om nærværende Blad kan afhjælpe Savnet*), og dette beror for endel paa vore Kollegers Interesse og Medvirkning.

Bladets Maal vil for endel blive, hvad allerede Navnet antyder, at bringe Meddelelser om, hvad der rører sig inden Bogtrykkerverdenen, saavel i Norge som i Udlandet, og saaledes holde Læserne à jour med Typografiens Udvikling i faglig Retning. Bladet vil

*) Der blev ogsaa for nogle Aar siden gjort et Forsøg paa at afhjælpe dette Savn, idet et Par Kolleger velvillig foranstaltede skrevet et lidet Blad „Gutenberg“, der blev udlagt i Foreningens Lokale med nyt Indhold en Gang hver Uge; men det var naturligvis forbundet med Bryderi og Tidsspilde for de Mænd, der skrev det, ligesom det heller ikke kunde afhjælpe Savnet fuldtud, da der kun var et Exemplar til Afbenyttelse for samtlige Foreningsmedlemmer, og det siger sig selv, at Indholdet i et saadant Blad maatte blive meget indskrænket; det var ogsaa kun beregnet paa at tjene som en passende Underholdning for Medlemmerne. Dette Blad, hvis første Nr. var dateret 21de Novbr. 1872, sluttede med Nr. 16 15de Marts 1873.

ogsaa af og til berøre Typografernes Arbeidsvilkaar, og man vil saaledes komme til at omtale Forholdene saavel inden de forskjellige Trykkerier i Kristiania som i det hele taget inden vort Fags Omraade. Vor Hensigt er imidlertid ikke og vil aldrig blive at vække en utidig Opinion mod vore Principaler; thi det vilde være at arbeide stik mod hvad vi tilsigte; men i Bevidstheden af, at Ret og Pligt skal følges ad, vil det altid være vor Opgave at vise Upartiskhed og Maadehold i ethvert Spørgsmaal, som i vor Mitte vil komme paa Bane i denne Retning; og vi nære det Haab, at enhver fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri. — Forøvrigt er det en Selvfølge, at i et saa lidet Blad, hvor Pladsen er meget indskrænket, enhver Meddelelse vil blive i Korthed.

Bogtrykkerkunsten fra dens Begyndelse til nærværende Tid*).

Blandt de Begivenheder, som i de sidste Tusenaar har grebet dybt men velgjørende ind i Menneskehedens Udvikling og bidraget til vor Slægts Fremadskriden i aandelig og

*) Naar vi her efter Prof. C. A. Guldbergs Indbydelsesskrift til Sekularfesten i Kristiania den 24de Juni 1840 meddele en Skildring af Bogtrykkerkunstens Udvikling, antage vi, at den vil læses med Interesse af mange. — Som et Slags Fortsættelse heraf har vi tænkt os at samle Materialier til en Statistik over Bogtrykkerierne og deres Arbeidskraft nu for Tiden i Norge, ialfald for de større Byers Vedkommende.

(B) Typografiske Meddelelser 2 (TgM 2).

No. 3 Lørdag 20 Mai 1876

Christiania, 20de Mai 1876

Naar „Typografiske Meddelelser” allerede ved det 2det Nummer fremtræder i forstørret, for ikke at sige dobbelt, Format, afgiver dette bevis på, at Tanken, der ligger til Grund for Bladets Udgivelse, omfattes med Sympathi af de fleste av Christiania Typografer, og er det os kjært at kunne kvittere for den Aerkjendelse, som er bleven os tildelt ved at lade Bladet faa et Udstyr, der godt kan sættes i Forbindelse med vore smaa Forhold. At ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag var at forudse; thi Livsanskuelse kan jo være forskjellige, saaledes ogsaa blant Typograferne, og det er os ikke ubekjendt, at der blant disse findes mange, der i sin Konservatisme endog trækker sig tilbage, hvor det gjelder 15 (skilling?) Kvartalet til Hjælpekassen, en Kasse, som vi alle ved står i den nøieste Forbindelse med vor Tilværelse som Typografer; - det var godt om ikke skjæbnen bragte det dertil, at man var nødt til at ty til den; men det var tungere at gjøre det, Venner, naar man føler sig uværdig til dette Skridt ved Tanken om at man har været ”sig selv nok.” Vi finde os ogsaa foranledigede til at udtale, at Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand for en ensidig of forudfattet Mening; Hensigten med dets udgivelse er væsentlig den, at Enhvers Anskuelse kan komme til Orde; thi derved faar det først sin rette Betydning og det skulle derfor glede os, om de Kolleger, der ikke dele vor Mening, gjennem Bladet vilde overbevise os om, at den hviler paa et feilagtigt Grundlag; de vilde gjøre baade os og bladet en god Gjerning, da ”Typografiske Meddelelser” derved fandt en Tilslutning og Udbredelse, som vi for vore fælles Interessers Skyld kunde ønske.

Vi benytter Leiligheden til at gjøre vore eventuelle udenbyes Abonnenter opmærksomme paa, at Bladet fra næste Kvartals Begyndelse vil koste 28 (skilling?) Kvartalet. Dette hidrører, som nok vil skjønnes, fra Bladets Udvidelse fra et halvt til et helt ark. De Numre, der udkommer til denne Tid, vil, som antydtes paa Bladet, kun koste 20 (skilling?) foruden Postporto. VI smigre os ved, at vore Kolleger i Provindserne ville støtte Foretagendet etter bedste Evne, og bedst var det til den Ende, at enhver holdt Bladet og at ingen indlod det i Haab om at faa det at laane hos sine Kammerater.

Endnu et. Paa samme Tid som vi savne Bestilling paa Bladet fra enkelte herværende større Bogtrykkerier er der stillet Forespørgsel til os om det var forment læreguttene at abonnere. Noget Svar herpaa kan vel synes overflødig; men naar vi endelig skal svare, da maa vi udtale, at det skulde glede os om enhver Læregut, der interesserer sig for og har Raad at ofre det 4 (skilling?), vil bestille det hos den, der har med det Distribution at gjøre paa de forskjellige Trykkerier, og dette svaret gir vi i fuld

Fortrøstning til, at bladets læsning aldrig vil kunde skade dem; - kjært skulde det være, om det med Tiden kunde blinge dem lidt Udbytte.

- Den til forrige Søndag indkalte Generalforsamling var ikke besøgt af saa mange Medlemmer, at de paa Dagsordenen opførte Sager kunde komme til Behandling, og udsattes derfor til i morgen. Se for øvrig under Foreningsanliggenderpaa sidste Side.

- Den 17de Mai feiredes af den herværende Typografiske Forening ved en Sammenkomst om Aftenen i Hotel Svea. Der var netop ikke fremmødt mange; men Stemningen var desuagtet ”løftet.” Der var i anledningen forfattet et Par Sange, af hvilke den ene er forsynet med nogle og tyve Vers og har en i typografiske Henseende ”mærkverdig” Tittel.

Vi tillade os her at indtage nogle af Versene:

Af Galskap lan nævnes saa”my’et,”
Men nu vil vi bare hae talt
Om ”Blyhat” – nei ene om ”Blyet,”
For saa har vi strax lidt lokalt.

Naar Bogtrykkerkunsten berøres,
Da tænker hver Guttenbergs Søn:
Ak ja – men hvornaar skal der gøres
Et skridt til en høiere Løn.

Thi elleve Skilling for Tusen
Det er dog en skammelig Pris, -
Nok sagt – vi vil ikke i Rusen
Gaa forud for vores Avis.

Ja, heldigvis fik vi da dannet
Et ”Landets Organ for vor Stand,”
Naar blot det nu ei bliver vandet,
Men støttet af Alle, som kan.

Naar bare en Stund vi venter,
Da bliver vor Stilling nok bra’,
Saa ”greies” det Hele av – Jenter,
Se, slig vil jo flere det ha’e.

Christiania, 20de Mai 1876.

et Forlig istandbragt mellem Adelen og de øvrige Indvaanere i Staden Mainz, ifølge hvilket alle Landflygtige Adelige fik Tilladelse at vende tilbage, vilde Gutenberg ei benytte sig heraf, naftet hans Navn findes utrykkelig nævnt i Forliget. Hvis Tanken om hans Opfindelse allerede dengang har foresvævet ham, er det sandelig det bedste Vidnesbyrd om hans Begeistring og Kjærlighed for sin Ide, at han i fem og tyve moisommelige Aar bevarede den med samme Urokkelighed, og at selv de største Tab, de bitterste Skuffelser, de mest saarende Krænkelser ikke bragte ham til at fravige Haabet om dens Gjennemførelse. Denne Aandens stille Storhed bliver os saameget tydeligere, naar vi betænke, hvad han havde at kæmpe imod i pekuniær Henseende og hvor liden Understøttelse han fandt blandt sine Venner og Bekjendte. Dog, han overvandt Alt, skjønt Seieren kostede ham hans hele Livsro. I Straszburg var hans Hovederhverv at slibe Ædelstene og polere Glas. Disse Kunster bleve dengang holdte hemmelige, og Gutenberg indgik derfor en Kontrakt med tre Straszburgere, Johan Riffe, Andreas Heilman og Andreas Dritzehn, om at lære dem disse Kunster mod passende Betaling. Ved denne Undervisning mærkede de, at han kjendte endnu en Kunst, der maatte være langt vigtigere, og de trængte derfor ind paa ham, at han ogsaa skulde meddele dem denne. Gutenberg indvilligede deri mod et Honorar af 250 Gylden af hver og afsluttede en Kontrakt med dem paa fem Aar. Dette skede om Høsten 1438, og fra dette Tidspunkt kunne vi regne de første Forsøg af nogen Vigtighed til hans Ides Udførelse. Kort efter døde den ene af Interessenterne, Andreas Dritzehn, og da dennes Broder og Arving forlangte at optages i Selskabet i Broderens Sted eller ogsaa erholde de 250 Gylden tilbage, nægtede Gutenberg med Rette hans Forlangende, hvilket forarsagede en Proces, der kaster det første og eneste paalidelige Lys over Bogtrykkerkunstens første Tilblivelse.

(Forts.)

Naar „Typografiske Meddelelser“ allerede ved 2det Nummer fremtræder i forstorret, for ikke at sige dobbelt, Format, afgiver dette et Bevis paa, at Tanken, der ligger til Grund for Bladets Udgivelse, omfattes med Sympathi af de fleste af Christiania Typografer, og er det os kjært at kunne kvittere for den Anerkjendelse, som er bleven os tildel ved at lade Bladet faa et Udstyr, der godt kan sættes i Forbindelse med vore smaa Forhold. At ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag var at forudse; thi Livsanskuelserne kan jo være forskjellige, saaledes ogsaa blandt Typograferne, og det er os ikke ubekjendt, at der blandt disse findes mange, der i sin Konservatisme endog trækker sig tilbage, hvor det gjælder 15 β Kvartalet til Hjælpekassen, en Kasse, som vi alle ved staar i den nøieste Forbindelse med vor Tilværelse som Typografer; — det var godt om Skjæbnen ikke bragte det dertil, at man var nødt til at ty til den; men det var tungere at gjøre det, Venner, naar man føler sig uværdig til dette Skridt ved Tanken om at man har været „sig selv nok.“ Vi finde os ogsaa foranledigede til at udtale, at Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand for en ensidig og forudfattet Mening; Hensigten med dets Udgivelse er væsentlig den, at Enhvers Anskuelse kan komme til Orde; thi derved faar det først sin rette Betydning og derved kommer man hurtigst til et Resultat, og det skulde derfor glæde os, om de Kolleger, der ikke dele vor Mening, gennem Bladet vilde overbevise os om, at den hviler paa et feilagtigt Grundlag; de vilde gjøre baade os og Bladet en god Gjerning, da „Typografiske Meddelelser“ derved fandt en Tilslutning og Udbredelse, som vi for vore fælles Interessers Skyld kunde ønske.

Vi benytte Leiligheden til at gjøre vore eventuelle udenbyes Abonnenter opmærksomme paa, at Bladet fra næste Kvartals Begyndelse vil koste 28 β Kvartalet. Dette hidrører, som nok vil skjønnes, fra Bladets Udvidelse fra et halvt til et helt Ark. De Numre, der udkommer til denne Tid, vil, som antydtes paa Bladet, kun koste 20 β foruden Postporto. Vi smigre os ved, at vore Kolleger i Provind-

serne ville støtte Foretagendet efter bedste Evne, og bedst var det til den Ende, at enhver holdt Bladet og at ingen undlod det i Haab om at faa det at laane hos sine Kammerater.

Endnu et. Paa samme Tid som vi savne Bestilling paa Bladet fra enkelte herværende større Bogtrykkerier er der stillet Forespørgsel til os om det var forment Læreguttene at subscribere. Noget Svar herpaa kan vel synes overflødig; men naar vi endelig skal svare, da maa vi udtale, at det skulde glæde os om enhver Læregut, der interesserer sig for og har Raad til at ofre det 4 β , vil bestille det hos den, der har med dets Distribution at gjøre paa de forskjellige Trykkerier, og dette Svar give vi i fuld Fortrøstning til, at Bladets Læsning aldrig vil kunne skade dem; — kjært skulde det være, om det med Tiden kunde bringe dem lidt Udbytte.

— Den til forrige Søndag indkaldte Generalforsamling var ikke besøgt af saa mange Medlemmer, at de paa Dagsordenen opførte Sager kunde komme til Behandling, og udsattes den derfor til imorgen. Se forøvrigt under Foreningsanliggender paa sidste Side.

— Den 17de Mai feiredes af den herværende Typografiske Forening ved en Sammenkomst om Aftenen i Hotel Svea. Der var netop ikke fremmød mange; men Stemningen var desuagtet „loftet.“ Der var i Anledningen forfattet et Par Sange, af hvilke den ene er forsynet med nogle og tyve Vers og har en i typografisk Henseende „mærkværdig“ Tittel.

Vi tillade os her at indtage nogle af Versene:

Af Galskab kan nævnes saa „my'et,
Men nu vil vi bare hae talt
Om „Blyhat“ — nei ene om „Blyet,
For saa har vi strax lidt lokalt.

Naar Bogtrykkerkunsten berøres,
Da tænker hver Guttenbergs Søn:
Ak ja — men hvornaar skal der gjøres
Et Skridt til en høiere Løn.

Thi elleve Skilling for Tusen
Det er dog en skammelig Pris, —
Nok sagt — vi vil ikke i Rusen
Gaa forud for vores Avis.

Ja, heldigvis fik vi da dannet
Et „Landets Organ for vor Stand,
Naar blot det nu ei bliver vandet,
Men støttet af Alle, som kan.

Naar bare en Stund vi venter,
Da bliver vor Stilling nok bra',
Saa „greies“ det Hele af — Jenter,
Se, slig vil jo flere det ha'e.

Forskjelligt.

Den Typografiska Föreningen i Stockholm talte ved dette Aars Begyndelse 252 Medlemmer og dens Kassebeholdning udgjorde ved samme Tid 5,716 Kr. 15 Ore; Overskuddet havde i Aarets Løb udgjort 701 Kr. 87 Ore. Foreningens Bibliothek indeholder 2484 Bind, og sees dette at have erholdt Bidrag saavel af Landets Bogtrykkere som Forlæggere. I Sygehjælp til Medlemmerne har Foreningen i det sidst forløbne Aar udbetalt 426 Kroner.

— De kjøbenhavnske Typografers Bestræbelser for at danne en direkte Forbindelse med sine Kolleger i Provindserne er som bekjendt lykkedes, idet der i Danmark nu er stiftet et Bogtrykkerforbund, af hvilket omtrent alle Landets Typografer ere Medlemmer. Den 3die Juni skal der i Kjøbenhavn være et Møde, som kaldes den første Danske Bogtrykkerdag, til hvilken omtrent alle Danmarks Byer vil sende en Repræsentant. Blandt andre Sager vil der paa denne komme til Behandling: Forslag til en for hele Danmark gjældende Tarif; Oprettelse af en Reise- og Arbejdsløsheds-Kasse og af en Alderdomsforsørgelseskasse for hele Forbundet samt om stedlige Sygekassers Indretning og Forbindelse. Ogsaa Lærlingeforholdet er det paatænkt at diskutere.

For dem, der har lidt Kjendskab til danske Forholde og fulgt den Bevægelse, som for omtr. 3 Aar siden reiste sig i den typografiske Leir i Kjøbenhavn, maa uden Tvivl glæde sig over de Resultater, som dersteds allerede ere opnaaede, og ønske de danske Kolleger Held og Lykke til en fortsat Samvirken og en urokkelig Enighed!

(C) Typografiske Meddelelser 3 (TgM 3)..

No. 10 Lørdag 26 August 1876

Til Hr. E i No. 6

Der staar i Nr. 6 at "Typografiske Meddelelser" en Artikel, betitlet "Almindelige Betragtninger" og undertegnet E. – Da der senere ingen har udtalt sig om denne Artikel gjennem Avisen, kunde det synes som om Hr. E's "Betragtninger" helt og holdent bifaldes af "Foreningen"; dette tror jeg dog ikke er Tilfældet, da der vist er adskillint i nævnte Betragtninger, som det have været bedst, om det ikke var nedskrevet. Jeg vil ikke indlade mig paa at gennemgaa Artikelen i sin Helhed; jeg vil kun se lidt nærmere paa enkelte Punkter. – Der staar saaledes et Stykke nede: "Vi misunde ingen Gaard og grund, lade ikke haant om, at vore Principaler, NB. Med vor Medhjælp, kan indrette det for sig og sin familie paa den mest herskabelige Maade; at de kan købe Landsteder og kostbare Gondoler, holde Rodehester m.m. odv." Disse udtalelser burde vel helst været borte.; de kan vist ikke i ringeste Maade gavne Arbeidernes Sag, tvertimod vil de maaske bidrage til at sætte ondt Blod og saaledes skade i stedet for gavne; og vi maa dernest huske paa, at om det end er ved Arbeidernes Medhjælp at Principalerne frembringer sine Værker og øvrige Tryksager, saa er der ogsaa enkelte Principaler, som spekulerer i Forlagsartikler, derr ofte bringer dem langt større indtægt end de Procenter de kan drage af selve Arbeidet, men de maa ved saadanne Foretagender i Regelen lægge ned en Kapital deri, og den kan undertiden være meget usikker; men ubilligt vilde det være af Arbeideren, naar et saadant Foretagende lykkes, at fordre en Deling af , hvad Overskud dette maatte give; - forøvrigt tror jeg ikke vi bør indlade os paa at betragte Principalernes Levemaade, - om de lever Flot eller Simpelt, om de bor paa Landsted eller i Byen, - dette maa for os blive ligegyldig, naar vi kun faar vort Arbeide ordentlig betalt; men dette er Hovedsagen. Nu har vi vistnog enslags Tarif, hvorefter Stryksætterne i Kristiania skulde have sit Arbeide betalt, endskjønt den neppe kan kaldes saa; thi som bekjendt indeholder Tarifen 8 Paragrafer, hvoraf §1 bortfalder, der bliver altsaa tilbage 7 Paragrafer, som af Kristiania Typografer i Sommeren 1872 vedtoges og fremlagdes til Vedtagelse af Principalerne; men af disse har nogle kun vedtaget 2 og andre igjen 4 Paragrafer af de opstiledede 7, - følgelig maa vi erkjende, at der ingen virkelig Tarif existerer; - og dette udtaler ogsaa Hr. E længere nede i sin artikel, idet han siger: "Naar vi føle os opfordret til atter at reise Tarifspørgsmaalet, da sker det i Bevistheden om, at det er en absolut Nødvendighed, ikke alene for Arbeiderne, men ogsaa for Principalerne, Tidens Fordringer kræver ogsaa for

disses Vedkommende, at en Tarif, der bestemmer ens Arbejdspris for alle Syksættere, maa oprettes, hvis en sund Konkurrence skal kunde existere mellem Principalerne indbyrdes. Og ser man hen til forholdene her i Kristiania, saa maa det vistnok indrømmes, at Arbejdernes Livsfornødheder er steget betydeligt og ikkem mindst husleien, og det kan derfor vist ikke kaldes ubetimeligt, om Styksætterne fik forhøiet Satsprisen 1 Skilling og samtidig om mulig indført Alfabetberegning som mer hensigtsmæssig. Saavidt jeg erindrer, blev det i 1872 i et Møde af Principaler og Typografer i ”Dramatiken” (Haandverker- og Industriforeningens Lokale) at Hr. Bogtrykker P. T. Mallingfremholdt at man ved at gennemføre de opstillede Arbejdspriser (der var den gang af Typograferne foreslaaet en Satspris 12 Skilling pr. tusind) vilde faa det Resultat, at dne stor Del Arbejde gik til Danmark, hvor det blev billigere udført, og at det saaledes vilde være til Skade for Arbejderne selv; denne Paastand kan imidlertid ikke nu tjene Principalerne til Undskyldning, da som bekjendt Danskerne har opstillet en Tarif, der staar langt over vor. Jeg har ogsaa hørt, at enkelte Principaler nok vilde indrømme Styksætterne lidt høiere Satspris, men det er dem ikke muligt at gjøre dette, saalenge det ikke indrømmes af samtlige Principaler, og dette vil vi naturligvis alrdig opleve; følgelig kan Maalet kun naaes ved en enig Optræden af D’hr. Typografer i Kristiania. Men for at komme tilbage til Hr. E’s betragtninger; - han siger til slutning i sin Artikel, efterat have omtalt Tarifspørgsmaalet: ” – dog tror vi at burde tilføie, at Bestyrelsen hidtil har undladt at gjøre Skridt i denne Retning, da den naturligvis ikke har været uvidende om, at de fleste af Kristiania bogtrykkere paa en Maade har staaet i et slags Kontraktforhold med Hensyn til Storthingsarbejdet.” Dette tror jeg dog ikke er Tilfældet; men naar Bestydelsen hidtil har undladt at gjøre noget i denne retning saa maa vel Grunden nærmest være at søge deri, at nogen bestemt Opfordring i saa Henseende endnu ikke er fremkommet fra Flerheden af ”foreningens” Medlemmer og dels Tiden heller ikke har været bekvem til et saadant Skridt.

Chr. H. Knudsen.

Den Begivenhed, som standsede Gutenbergs Presse i Mainz, virkede ogsaa bedøvende paa det Fust-Schöfferske Officins Gang. Imidlertid havde dette i de faa Aar det bestod, vist en langt større Virksomhed end det Gutenbergske, hvilket ei er at undres over, naar man betænker, hvilke Kræfter det havde at hyde over. Ved Adskillelsen fra Gutenberg beholdt Fust, som vi ovenfor have nævnt, alle Materialier og Redskaber, hvorfor han ogsaa uafbrudt kunde fortsætte sin Virksomhed. Det første Arbeide, som udkom, bærer derfor Præget af en Fuldenndthed, som endnu den Dag i Dag opvækker alle Kjenderes Beundring. Det er desuden mærkværdigt derved at det er det første større Værk, som anfører Aarstallet, Trykkerens Navn og Trykkestedet fuldstændigt. Dette Værk er det berømte Psalterium. Det indeholder 175 Blade i stor Folio og er trykt alene paa Pergament. Begyndelsesbogstaverne, der udgjør over 300, ere i Træsnit, trykte med Rødt og Blaåt, hvoraf den Første, et B, er fire Tommer høit og ligesaa bredt. Hver Side har 20 Linier med to Slags Skrift. Paa sidste Side staar, trykt med Rødt, Slutningsskriften, der lyder saaledes:

„Nærværende Samling af Psalmer, sirede med skønne Kapitalbogstaver og filstrækkelig afdeelt ved Rubrikker, er Aed den kunstige Opfindelse at trykke, uden Hjælp af Pennen, saaledes forfærdiget og istandbragt efter meget Arbeide og Møie ved Johan Fust, en Mainzer-Borger, og Peter Schöffler fra Gernsheim, i vor Herres Aar et Tusinde firehundrede og syv og femti paa Mariæ Himmelfarts Dag.“

Af dette Værk, der med rette kan ansees som det skønneste og pragtfuldeste, der hidtil er udgaaet fra nogen Presse, eksisterer der endnu 8 Explr. Et af dem blev kjøbt af

denne By. Monumentet, der blev til ved en almindelig Subskription, i hvis Spidse den bekjendte franske Digter Lamartine stod, er støbt af Soyez i Paris efter en Model af Billedhuggeren David. Den 10 Fod høie Staty forestiller Gutenberg staaende ved sin Presse, holdende i Haanden den første aftrukne Korrektur, paa hvilken man læser de Ord: „Og det blev Lys.“ Omkostningerne beløb sig til 40,000 Franks, hvortil endog den daværende franske Konge, Louis Philip, gav sit Bidrag.

Ludvig XVIII for 12000 Franks, skjønt der manglede sex Blade*). Det næste Værk var „Durandi Rationale,“ der udkom fra den Schöfferske Presse den 6te Oktober 1459, og hvoraf der endnu findes 50 Explr. Et af dem blev af Lord Spencer betalt med 100 £ Sterling. Et af Fusts og Schöffers senere Værker „Constitutiones Clementi V“ blev solgt for 3000 Franks og en „Biblia sacra latina“ for 4750 Franks. Saa dyrt betaler man de første Ud-gaver fra det Fust-Schöfferske Officin.

Den 4de April 1462 udkom fra dette Trykkeri et Manifest: „Diether, Churfürst zu Mainz, wider Adolff von Nassau,“ hvilket forsaavidt er mærkeligt, at det er det første Exempel paa at fyrstelige Hoveder benyttede sig af Pressen til deres Hensigters Fremme. Paa dette Manifest, hvoraf der nu kun er 3 Explr. tilbage, fulgte den ovenfor omtalte Feide, der indvirkede saa forstyrrende paa de første Officiner i Mainz, men som derved ikke destomindre i Forsynets Haand blev et Middel til at udbrede den ædle Kunst over det øvrige Europa. Dog førend vi gaa over til at beskrive de store Virkninger af denne Begivenhed, ville vi kaste et Afskedsblik paa de tvende gjenlevende af Bogtrykkerkunstens Koryfæer.

(Forts.)

Til Lr. C. i No. 6.

Der staar i Nr. 6 af „Typografiske Meddelelser“ en Artikel, betitlet „Almindelige Betragtninger“ og undertegnet E. — Da der senere ingen har udtalt sig om denne Artikel gennem Avisen, kunde det synes som om Hr. E's „Betragtninger“ helt og holdent bifaldtes af „Foreningen“; dette tror jeg dog ikke er

*) Af det andet Oplag af Psalteriet, som udkom den 29de August 1459, er der 12 Exemplarer tilbage, hvoraf Sir Thorold til Syllow Park kjøbte et for 136 £ Sterling og Hilbert til Clapham et for 3350 Franks. Den bekjendte Liebhaber efter gamle Bøger, Lord Spencer, gav for sit Expl. 2500 Franks og Hertugen af Sachsen-Gotha 2400 Franks. De begge følgende Oplag af Psalterium, 1490 og 1502, udgav Peter Schöffler alene; det femte og sidste trykte Johan Schöffler i Aaret 1516.

Tilfældet, da der vist er adskilligt i nævnte Betragtninger, som det havde været bedst, om det ikke var nedskrevet. Jeg vil ikke indlade mig paa at gennemgaa Artikelen i sin Helhed; jeg vil kun se lidt nærmere paa enkelte Punkter. — Der staar saaledes et Stykke nede: „Vi misunde ingen Gaard og Grund, lade ikke haant om, at vore Principaler, NB. ved vor Medhjælp, kan indrette det for sig og Familie paa den mest herskabelige Maade; at de kan kjøbe Landsteder og kostbare Gondoler, holde Ridehester m. m. osv.“ Disse Udtalelser burde vel helst været borte; de kan vist ikke i ringeste Maade gavne Arbeidernes Sag, tværtimod vil de maaske bidrage til at sætte ondt Blod og saaledes skade istedetfor gavne; og vi maa dernæst huske paa, at om det end er ved Arbeidernes Medhjælp at Principalerne frembringer sine Værker og øvrige Tryksager, saa er der ogsaa enkelte Principaler, som spekulerer i Forlagsartikler, der ofte bringer dem langt større Indtægt end de Procenter de kan drage af selve Arbeidet, men de maa da ved saadanne Foretagender i Regelen lægge en Kapital deri, og denne kan undertiden være meget usikker; men ubilligt vilde det være af Arbeideren, naar et saadant Foretagende lykkes, at fordre en Deling af, hvad Overskud dette maatte give; — forøvrigt tror jeg ikke vi bør indlade os paa at betragte Principalerens Levemaade, — om de lever flot eller simpelt, om de bor paa et Landsted eller i Byen, — dette maa for os blive ligegyldigt, naar vi kun faar vort Arbeide ordentlig betalt; men dette er Hovedsagen. Nu har vi vistnok enslags Tarif, hvorefter Styksætterne i Kristiania skulde have sit Arbeide betalt, endskjønt den neppe kan kaldes saa; thi som bekjendt indeholder Tarifen 8 Paragrafer, hvoraf § 1 bortfalder, der bliver altsaa tilbage 7 Paragrafer, som af Kristiania Typografer i Sommeren 1872 vedtoges og fremlagdes til Vedtagelse af Principalerne; men af disse har nogle kun vedtaget 2 og andre igjen 4 Paragrafer af de opstillede 7, — følgelig maa vi erkjende, at der ingen virkelig Tarif eksisterer; — og dette udtaler ogsaa Hr. E. længere nede i sin Artikel, idet han siger: „Naar vi føle os opfor-

dret til atter at reise Tarifspørgsmaalet, da sker det i Bevidstheden om, at det er en absolut Nødvendighed og staar i den nøieste Forbindelse med Tidens Fordringer.“ Ja, det er en Nødvendighed, ikke alene for Arbeiderne, men ogsaa for Principalerne, Tidens Fordringer kræver ogsaa for disses Vedkommende, at en Tarif, der bestemmer ens Arbeidspris for alle Styksættere, maa oprettes, hvis en sund Konkurrence skal kunne eksistere mellem Principalerne indbyrdes. Og ser man hen til Forholdene her i Kristiania, saa maa det vistnok indrømmes, at Arbeidernes Livsforholdene er ategnet betydeligt og ikke mindst Husleien, og det kan derfor vist ikke kaldes ubetimeligt, om Styksætterne fik forbeholdt Satsprisen 1 Skilling og samtidig om muligt indført Alfabetheregning som mere hensigtsmæssig. Saavidt jeg erindrer, blev det i 1872 i et Møde af Principaler og Typografer i „Dramatiken“ (Haandværker- og Industriforeningens Lokale) af Hr. Bogtrykker P. T. Malling fremholdt, at man ved at gennemføre de opstillede Arbeidspriser (der var dengang af Typograferne foreslaaet som Satspris 12 Skilling pr. Tusind) vilde faa det Resultat, at en stor Del Arbeide gik til Danmark, hvor det blev billigere udført og at det saaledes vilde være til Skade for Arbeiderne selv; denne Paastand kan imidlertid ikke nu tjene Principalerne til Undskyldning, da som bekjendt Dankerne har opstillet en Tarif, der staar langt over vor. Jeg har ogsaa hørt, at enkelte Principaler nok vilde indrømme Styksætterne lidt højere Satspris, men det er dem ikke muligt at gjøre dette, saalænge det ikke indrømmes af samtlige Principaler, og dette vil vi naturligvis aldrig opleve; følgelig kan Maalet kun naaes ved en enig Optræden af D'hr. Typografer i Kristiania. Men for at komme tilbage til Hr. E.'s Betragtninger; — han siger til Slutning i sin Artikel, efterat have omtalt Tarifspørgsmaalet: „— dog tror vi at burde tilføie, at Bestyrelsen hidtil har undladt at gjøre Skridt i denne Retning, da den naturligvis ikke har været uvidende om, at de fleste af Kristiania Bogtrykkere paa en Maade har staaet i et Slags Kontraktforhold med Hensyn til Stortingsarbeidet.“ Dette tror jeg dog ikke er

Tilfældet; men naar Bestyrelsen hidtil har undladt at gjøre noget i denne Retning saa maa vel Grunden nærmest være at søge deri, at nogen bestemt Opfordring i saa Henseende endnu ikke er fremkommet fra Flerheden af „Foreningens“ Medlemmer og dels Tiden heller ikke har været bekvem til et saadant Skridt.

Chr. H. Knudsen.

Christiania, 24de August 1876.

Den varme Aarstid har frembragt Stillestaen i vor Forretning, saa vi for Øieblikket har lidet eller intet at bestille og er saaledes ogsaa Interessen for Foreningen meget slap i denne Tid. Dette viste sig ogsaa den 6te August paa hvilken Dag Generalforsamling i Viatikumskassen var tilsagt, men som, paa Grund af, at altfor faa fremmødte, maatte udsættes. Dagen var jo rigtignok en Søndag, saa man kunde undskylde Medlemmerne, at de heller vilde tilbringe denne i det Frie, end i Foreningslokalet. Generalforsamlingen blev altsaa udsat til den derpaa følgende Lørdag, den 12te August, da der ogsaa indfandt sig endel, men dog langt fra ikke saamange som man havde haabet. En stor Del havde vel ogsaa indfundet sig for at stemme imod det fremsatte Forslag om Viatikumskassens Indgaaen under Bogtrykkerforeningens Funktionærer, hvorved Kontingenten var bestemt at nedsættes fra 15 til 12 Skill. Kvartalet. En stor Del af disse lod forresten til at være impulserede og at lade sig føre i et vist Ledebaand af et Par endelig engang tilstedeværende Medlemmer. Af disse kunde den ene idetmindste ikke, paa Grund af den Stilling han indtog i Samfundet, være med paa Forslaget og han fremhævede ogsaa som aldeles bestemt, at hvis Forslaget gik igjennem vilde Viatikumskassens Tid være forbi og med den vilde hele Foreningen styrte sammen. Dette saa han klart. Han synes at have glemt, at han selv har været med at stifte bemeldte Kasse et Par Aar senere end Bogtrykkerforeningen allerede, ogsaa ved hans Medhjælp, var bleven grundet. Naar et Medlem, paa Grund af sin Stilling i Samfundet, maa indtage en saadan Stilling i Foreningen, saa finde vi det høist besynderligt at Vedkommende bibeholder disse

to Stillinger. Vi tror det vilde være raadeligst, at opgive den ene Stilling og denne ene Stilling vilde han nok selv kunne udfinde. Forøvrigt er vi overbevist om, at Foreningen ikke vil befatte sig med Sager, som kunde bringe disse to Stillinger i Kollision med hinanden. Forslaget gik dog igjennem med 2 Stemmers Majoritet, men dette blev benævnt med Fiasco, vist et meget kollegialskt Udtryk ligeoverfor Bestyrelsen. Denne vil dog ikke lade Fiascoen blive hængende, men sætter Forslaget under skriftlig Afstemning og tror vi ikke, at om end Forslaget vedtages, nogen Ulykke sker og heller ikke om det forkastes. — Forrige Lørdag, den 19de August var atter Generalforsamling i Foreningens Anliggender, hvilken vil blive fortsat paa Lørdag den 26de August, da man ikke kunde blive færdig med Dagsordenen og hvorover Resultatet senere vil blive bekendtgjort.

Fra Tydskland have vi desværre at meddele, at Striken i Berlin er endt saaledes, at Principalerne have vundet en sørgelig Seier. Grunden maa vel hovedsagelig søges i den uheldige Aarstid, som af Principalerne meget klogelig er bleven benyttet, og ogsaa deri, at en Mængde fremmede Arbeidere er tilstrømmet. Disse have troet at finde Guld og grønne Skove; men da de ikke skulle være af de bedste Arbeidere, saa ere Principalerne nu i Knibe med at faa deres strikende Folk tilbage, som nu af Forbundet have Tilladelse til at optage Arbeidet efter Tarifen med 25 pCt. Tillæg med Undtagelse af Søndagsarbeidet. Omtrent 500 (gifte og ugifte) spadserer endnu, da Principalerne dog ikke kunne være saa utaknemmelige, strax at jage dem paa Døren, som har staaet dem bi i Trængslens Dage; men at dette sker saa snart som muligt lader til at være vist og disse vakre Kolleger faar da Løn som forskyldt. I Wien lader det til at man paa en mere fredelig Vei kommer ud af Situationen, og at man kommer overens om en Tarif som tilfredsstiller begge Partier.

Bekjendtgjørelse.

Maskinmester!

For en dygtig og velanbefalet Maskintrykker er Plads ledig snarest muligt i Bergh & Ellefsens Bogtrykkeri.

Generalforsamlingen i „den typografiske Forening“ fortsættes Lørdag den 26de August med Valg paa Bestyrelse og Suppleanter.

H. E. Larsens Bogtrykkeri.

(D) Arbejder-foreningernes Blad (Arb.B.).

(5.5.1849)

Arbejdere!

Gud være med Eder! Gud være med os Alle; en kamp vil begynde; en Kamp maa begynde. Gud lede denne Kamp saaledes, at den blot bliver aandelig, og ikke legemlig; at den vil indskrænke sig til en Kamp med Sandhedens Ord; *Gud lede* de mod hverandre stridende Stænder saaledes, at Kanoner og Bajonetter undgaaes, saa at Efterslægterne kunne *sige* til vor *ros*, ”den Strid som i Aaret 1849 opstod i Norge mellem Arbejderstanden og de *tvende* høiere Stænder, blev *ført* med et ægte kristeligt Sindelag, saa at den hele Strid kun var Strid for at faa en sand og varig Fred! Der var ingen Blodsudgydelse, ingen morderiske Scæner; de stridende Parter bare gjensidigen Respekt for hverandres menneskelige Rettigheder. De Høiere og Mægtigere i Samfundet erkjendte at ogsaa hos Arbejderne fandtes Menneskeværd, og de lavere Klasser erkjendte de høiere Klassers større aandelige Fortrin i mange Henseender; den hele Strid var en Strid saadan som den bør føres mellem *Kristne*”. Gid Efterslægterne kunde faa (saa) Grund til at dømme saaledes om vor begyndende Strid! Men desværre! de menneskelige Skrøbeligheder tilintetgjøre saa ofte de bedste Forsætter; der *gives* for Mange, der foretrække Vold og Magt for en fredelig Framgangsmaade, for Mange, der blot see paa deres *egne* Fordele og Saaledes ere ligelydige med, om de krenke Andres Rettigheder eller ikke, kort for Mange der *forstyrre* de oprindelig fredelige Hensigter.

Jeg indseer, at jeg paatager mig et stort Andsvar for Gud og Mennesker, naar jeg med Tale og Skrift søger at sætte den ene Stand op imod den anden, idet jeg oplyser de lavere Klasser om de Styrendes daarlige *Anskuelser*, og Lovenes Uretfærdigheder *osv.*, men en fast Overbevisning hos mig siger mig, at jeg bør paatage mig dette Ansvar, og at jeg engang vil kunne udrette noget Godt derved. Velan! Arbejdernes Sag skal være min Sag: for Arbejdernes Rettigheder vil jeg kjæmpe; jeg vil søge ved Skrift og Tale, at formaa dem til selv at arbeide til deres Fremtids- Vel; thi lægge Arbejderne ikke selv Haand på værket, er det – (efter gamle Erfaringer) ikke sandsynligt, at deres Stilling i Samfundet og deres Forhold til de øvrige Stænder vil forbedres; thi saalænge Arbejderne forblive rolige og tause, ville de andre Stænder *Sige*: ”de norske Arbeidsfolk klage ikke over Lovgiverne og Styernerne; de maa altså have det godt og vel, følgelig lade vi Alt blive ved det Gamle, og gjøre ingen Forandringer i Loven til *deres* Bedste”. Saaledes ville de andre Stænder *tale*; de *blive endydermere spotte* over de norske Arbejderes Dorskhed, *Feighed* og Ligegyldighed for deres eget Bedste. Vaagner derfor op, Arbejdere! foren eder, og bliver enige om at virke *selv* til

Eders Fremtids Bedste; thi I have nu længe nok erfaret, at der er forgjæves at vente paa at Andre ville gjøre Noget for Eder, naar De selv *tie stille*. Hav altid i Tanke at ”Enighed gjør stærk”. Danner derfor Arbejderforeninger; thi dette Middel er *det* eneste til at faa de Andre til at give efter.

- Arbeidere! En Forandring maa skje; thi ligesom alt Gammelt med Tiden bliver raaddent, forslidt og ubrugelig, og maa ersstattes med noget Nyt og Kraftfuldt! Saaledes er ogsaa vor Statsforfatning i mange Stykker bleven raadden, forslidt og ubrugelig. Den var moske i sin begyndelse god; men nu er den for gammel og passer ikke længere til de nuværende Forholde. Ligesom alt Menneskeligt er forgjængeligt og maa forgaa når dets Levealder er forbi, saa maa ogsaa en Statsforfatning være forgjængelig og forgaa naar dens Levealder er forbi, og man maa sige, at en Statsforfatnings Levealder er forbi naar Forholdene saaledes har forandret sig at de ere ganske anderledes end paa den Tid Statsforfatningen blev antagen. Og i Sandhed! Forholdene ere nu ganske annerledes:

Den simple *Klasse* som før altid havde Arbeide nok, maa nu ofte *lide Mangel*, fordi det intet Arbeide er at faa; og selv mange av dem der kunne faa arbeide, maa lide Mangel, fordi Arbeidslønnen falder, at man saaledes bliver nødt til ofte aa arbeide paa saa ubillige betingelser, at man ikke kan ernære sig og sine dermed. Hvis ikke landets Arbeidere vil enigen gjøre deres bedste for i tide aa stoppe kilderne til disse ulykker, da vil ulykkerne naturligviis tiltage, og der vil tilsidst her tillands, ligesaavel som i udlandet, blive en saadan nød og elendighed, at der tilsidst næsten ikke lader sig rætte paa. Kilderne eller aarsagerne til, at en stor deel af den simple klasse aar for aar gaar tilbage, er fornemmelig at den Grundlov (Statsforfatning), som vi fikk i aaret 1814, da vi forenedes med Sverige, ikke nu længre passer, fordi forholdene saa betydelig have forandret sig. Det gjælder altsaa aa faa denne Grundlov forandret saaledes at den simple og fattige faar større rettigheder i Staten, end han hittil har havt; – og den fornemste ret, som man kan have, er stemmeretten, eller den ret aa kunne vælge hvem man vil have til Stortingsmænd, eller til formænd og repræsentanter i kommunen. Har man først faaet Grundloven saaledes forandret at alle have denne stemmeret, enten de saa ere fattige eller rige, fornemme eller simple, da har man vundet alt hvad der vindes kan; thi har man først denne ret til at vælge, hvem man vil have til Stortingsmænd, saa faar man paa den maade den samme indflytelse og magt som de høiere stænder. Man benytter nemlig sin stemmeret saaledes, at man kun vælger til Storthingsmænd saadanne folk, som man er overbeviist om vil tale den simple og fattige mands sag. Da det nu ligger i Storthingets magt at give nye love og forandre gamle love, saa kan man indsee, at naar arbeideren blot

havde stemmeret, saa vilde han kunne faa lovene forandret til sin fordel ved hjælp af de Storthingsmænd, som han har udvalgt. Altsaa: Stemmeretten er det fornemste vi maa stræbe aa erholde.

Men hvorledes skulle vi erholde denne stemmeretten? Mon ikke alle mennesker af de to høiere klasser ville modsætte sig en sådan forandring af Grundloven?

Nei, ikke alle. Jeg har allerede erfaret saameget at der er en stor mængde blant den første klasse (d.e. de meest dannede og oplyste) som finde det meget riktigt og billigt, at den simple og fattige bør have den samme magt, den samme indlydelse paa lovgivningen som de høiere. Under mit sidste ophold i Kristiania (for nogle dage siden) erfarede jeg, at vi have en stor deel af de meest oplyste og mest dannede mænd paa vor side. Jeg andtager saaledes, hvis vi skal nogensinde slutte os til nogen af de to øverste klasser, at vi snarere kommer til at slutte os til den første stand (d.e. embetsstanden og alle oplyste idetheletagen) end til den anden stand, (d.e. de flæste handelsmænd og haandværksmestere og især de velstaaende og rige bønder) : Men vi kan naturligviis ikke med nogen vished vide, hvad partie vi ville tage, førend vi faa høre hvad hvert af partierne indrømmer os; imidlertid danne vi et parti for os selv.

Da rige bønder ofte lever ganske simpelt og ingen videre oplysning have, saa skulde man tro, at Bondepartiet stod arbeidsmanden nærmest; og den kan synes høist besynderligt, at den simple stand skulde slutte forbund med den fornemste og høieste stand; men det ser virkelig ud til, at det vil gaa saaledes. Idetmindste er det vist, at de fornemme hidintil have talt langt mere til arbeidernes fordeel, end den anden stand (middelstanden) har gjort. Ethvert parti har nemlig sit blad å udtale sine meninger i. I Kristiania udkommer saaledes to blade, det foraverer det første parti (d.e. Embedspartiet eller det messt oplyste parti.) og disse to blade hedde «Rigstidenden» og «Christiania-posten», og det udkommer eet blad, der forsvarer det anden parti, eller som det ogsaa kaldes «Bondepartiet», fordi den største delen i dette partie bestaar af bønder. Dette blad hedder «Morgenbladet». Altsaa: Hvad der staar aa læse i «Rigstidenden» og «Christiania-Posten» maa man sige er Embedspartiets mening, og hvad der staar i «Morgenbladet» er Bondepartiets mening. Men nu har i den senere tid baade «Rigstidenden» og «Christiania-Posten» talt meget til fordel for den simple mands rettigheder, hvorimod «Morgenbladet» ikke lader til at bifalde saadant. Saaledes har både «Rigstidenden» og «Christiania-Posten» faareslaaet meget, som vilde give den simple langt større magt og store fordele. Disse blade have nemlig givet sit bifald til, at alle fattige skulde have stemmeret, at tolden paa korn og andre nødvendighedsvarer skulde nedsættes, saa den fattige kunde faa sit korn lidt billigere.

Heraf han I slutte, arbejdere! At maaskee den første stand vil være retfærdigere imod Eder end den anden stand, og hvis det første parti vedbliver saaledes aa forsvare Eders menneske-rettigheder og indrømmer Eders billige fordringer, da er det tuydeligt, at I med tiden komme til at holde vendskab med det første parti. Jeg troer virkelig at det anden parti (Bondepartiet) er Eders verste fiende; thi det er Bondepartiet, som har gjort kornet dyrt for den fattige; det er Bondepartiet, som vil gjøre sig selv fri for skatter og tyngster, og vælte byrderne over paa de andre. Herom vil jeg i senere nummer nærmere tale. Imidlertid vil jeg kun sige saameget, at vi maa saa os nøie for, og betænke os vel, og tænke os vel inden vi slutte vdndskab med noget af de to øverste partier. Igrunden ere begge partier os imod; og naar det første partiets blade vil indrømme os stemmeret og korntoldens nedsættelse, saa er det ikke just at stole formeget paa, at det kommer fra hjertet. I maa nemlig vide, arbejdere! At det første og andet partie have ligget i evigt klammeri med hverandre, og naar derfor det største partiets tilhængere vil indrømme os stemmeret og andre goder, saa kanske det skeer ligesaameget for at faa os til hjælp til aa knække deres fiende (det andet parti), som fordi de virkelig unde os disse store goder. Som sagt, arbejdere, lader os se tiden an inden vi slutte os til noget af de første partier; lader os for det første danne et parti for os selv. Men skal vi kunne danne noget parti, da maa vi være enige, og til aa blive enige er der intet bedre middel end aa danne arbejder-foreninger. (Arbejder- foreningernes blad 5.5.1849)

Vedlegg 2 – Toposkjema

Gjennomgående topoi for tekstene i TgM:

- Fellesskapet = typografer (patos)
- uenighetsfellesskap = viktig (logos)
- Evt. “Ret og Pligt skal følges ad” (etos/moral)

(A) TgM 1. Nr. 1 & 2 Lørdag 22 April –6 Mai. 1876

Ytring	Parafrase	Topoi
”Fra nu af og indtil videre vil der hver 14de Dag fra den herværende typografiske Forening udgaa et Blad af nærværende Format,	*TgM skal komme ut hver 14. dag	ORG: fagblad
hvilket dog, <i>ifald Bladet finder den fornødne Tilslutning og Medvirkning</i> , det var Meningen at udvide.	* Oppslutning og medvirkning er viktig for eventuell utvidelse *Utvidelse er (sterkt) ønskelig *Arbeidernes støtte til fagbladet er avgjørende	ORG: oppslutning fra typografene ORG: medvirkning fra typografene ORG: demokrati ORG: utvidelse av fagblad ARB: medvirkning ARB: støtte fagbladet
At <i>Mangelen af et typografiskt Fagblad længe har været et følt savn</i> inden vor Midte, kan ikke bestrides; dette har ved forskjellige Leiligheder givet sig tilkjende saavel inden vor Forening som blant udenforstaaende Typografer.	*Typografene har manglet et fagblad *Typografenes behov = viktig	Fellesskapet: “vi typografer” ORG: fagblad har manglet SAK: arbeiderbehov; fagblad
Spørqsmaalet bliver altsaa, om nærværende Blad kan afhjælpe Savnet*), og dette beror for en del paa vore Kollegers interesse og Medvirkning. ”	*Bladet skal dekke behov for fagblad hos typografene *Typografenes medvirkning og støtte er avgjørende	Fellesskapet: “vi typografer” ORG: oppslutning fra typografene SAK: arbeiderbehov; fagblad ARB: interesse ARB: medvirkning
*) Der blev ogsaa for nogle Aar siden gjort et Forsøg paa at afhjælpe dette Savn, idet et Par Kolleger velvillig foranstaltede skrevet et lidet Blad ”Gutenberg”, der blev udlagt i Foreningens Lokale med nyt Indhold en Gang hver Uge; men det var naturligvis forbundet med Bryderi og tidsspilde for	*Typografene har savnet et fagblad *Mangelen på (behovet for) fagblad har vært	Fellesskapet: foreningsmedlemmene (vi typografer) ORG: fagblad har vært savnet ORG: mer enn underholdning

de Mænd, der skrev det, likesom det heller ikke kunde afhjælpe Savnet fuldtud, da der kun var et Exemplar til Afbenyttelse for samtlige Foreningsmedlemmer, og det siger sig selv, at Indholdet i et saadant Blad maatte blive meget indskrænket; det var ogsaa kun beregnet paa at tjene som en passende underholdning til Medlemmerne. Dette Blad, hvis første Nr. var dateret 21de Novbr. 1872, sluttede med Nr. 16 15de Marts 1873.	forsøkt dekket tidligere *Det forrige fagbladet dekket ikke behovet (savnet), pga. for få eksemplarer, og at det kun var til underholdning	ORG: fagblad til alle SAK: arbeiderbehov; fagblad (typografenes)
Bladets Maal vil for en del blive, hvad allerede Navnet antyder, at bringe Meddelelser om, hvad der rører sig inden Bogtrykkerverdenen, saavel i Norge som i Udlandet, og saaledes holde Læserne à jour med Typografiens Udvikling i faglig Retning.	*TgM skal drive faglig opplysning - nasjonalt og internasjonalt	ORG: fagblad skal opplyse SAK: opplysning
Bladet vil ogsaa av og til berøre Typografernes Arbeidsvilkaar, og man vil saaledes komme til at omtale Forholdene saavel inden de forskjellige Trykkerier i Kristiania som i det hele taget inden vort Fags Områade.		ORG: fagblad om arbeidsvilkår SAK: arbeidsvilkår
Vor Hensigt er imidlertid ikke og vil aldri blive at vække en utidig Opinion mod vore Principaler; thi det vilde være at arbeide stik mod hvad vi tilsigte;	*Foreningen/typografene skal aldri skape unødvendig konflikt (uenighet) med sjefene (principalene)	Fellesskapet: "vi typografer" ORG: classesamarbeid KLA: ikke unødvendig uenighet
men i Bevidstheden af, at Ret og Pligt skal følges ad, vil det altid være vor Opgave at vise Upartiskhed og Maadehold i ethvert Spøragsmaal, som i vor Midte vil komme paa Bane i denne Retning;	*Skal man kreve sin rett må man gjøre sin plikt *Typografene må vise måtehold og upartiskhet i spørsmål med sjefene (principalene)	Fellesskapet: "vi typografer" Loci kommunes: «ret og plikt skal følges ad» ORG: "rett og plikt" KLA: samarbeid ARB: upartisk ARB: måteholden SAK: classesamarbeid
og vi nære det Haab, at enhver fremadtænkende Kollega efter Evne vil støtte os heri.	*Arbeideren skal være fremadtenkende *Arbeideren skal støtte foreningen	Fellesskapet: "vi typografer" ARB: fremadtenkende ARB: støtte foreningen
Forøvrigt er det en Selvfølge, at i et saa lidet Bland, hvor Pladsen er meget indskrænket, enhver Meddelelse vil blive i Korthed."		ORG: fagblad ARB: fatte seg i korthet

(B) TgM 2. No. 3 Lørdag 20. Mai 1876

Ytring	Parafrase	Topoi
Naar, Typografiske Meddelelser" allerede ved det 2det Nummer fremtræder i forstørret, for ikke at sige dobbelt, Format, afgiver dette bevis på, at Tanken, der ligger til Grund for Bladets Udgivelse, omfattes med Sympathi af de fleste av Christiania Typografer, og er det os kjært at kunne kvittere for den Anerkjendelse, som er bleven os tildel ved at lade Bladet faa et Udstyr, der godt kan sættes i Forbindelse med vore smaa Forhold.	*TgM er utvidet pga. støtte; fellesskapet bestemmer	Fellesskapet: Christianias Typografer ORG: demokrati SAK: utvidelse ARB: støtte fagbladet
At ikke Alle vilde ofre det en Fireskilling hver 14de Dag var at forudse; thi Livsanskuelserne kan jo være forskjellige, saaledes også blant Typograferne,	*Ulike livssyn (og meninger) blant typografene er å forvente	ORG: uenighetsfellesskap ARB: ulike livssyn
og det er os ikke ubekjendt, at der blant disse findes mange, der i sin Konservatisme endog trækker sig tilbake, hvor det gjelder 15 ß [skilling] Kvartalet til Hjelpekassen, en Kasse, som vi alle ved står i den nøieste Forbindelse med vor Tilværelse som Typografer;	*Hjelpekassen er en viktig arbeidersak *Ikke alle støtter hjelpekassen *De som ikke støtter hjelpekassen er konservative	Fellesskapet: "vi typografer" ORG: hjelpekasse SAK: hjelpekasse ARB: ikke konservativ ARB: støtte hjelpekassen
- det var godt om ikke skjæbnen bragte det dertil, at man var nødt til at tye til den; men det var tungere at gjøre det, Venner, naar man føler sig uværdig til dette Skridt ved Tanken om at man har været "sig selv nok."	* Man skal ikke være seg selv nok, dvs. egoistisk *for å motta hjelp, må man gi støtte	«ret og plikt skal følges ad» ORG: fellesskap ARB: egoisme er negativt ORG: gi og ta
Vi finde os ogsaa foranledigede til at udtale, at Bladet aldrig vil gjøre sig til Talsmand for en ensidig og forudfattet Mening; Hensigten med dets udgivelse er væsentlig den, at Enhvers Anskuelse kan komme til Orde; thi derved faar det først sin rette Betydning	*TgM er til for ulike meninger	ORG: uenighetsfellesskap
og det skulle derfor glede os, om de Kolleger, der ikke dele vor Mening, gjennom Bladet vilde overbevise os om, at den hviler paa at feilagtigt Grundlag; de vilde gjøre baade os og bladet en god Gjerning, da "Typografiske Meddelelser" derved fandt en Tilslutning og Udbredelse, som vi for vore fælles Interressers Skyld kunde ønske.	*Å si sin mening er en god gjerning *oppslutning og utbredelse er fellesskapets interesser	Fellesskapet: "vi typografer" ARB: si sin mening ORG: fagblad ORG: fellesskapets interesser SAK: oppslutning

		SAK: utbredelse
Vi benytter Leiligheden til at gjøre vore eventuelle udenbyes Abonnenter opmærksomme paa, at Bladet fra næste Kvartals Begyndelse vil koste 28 ß Kvartalet. Dette hidrører, som nok vil skjønnes, fra Bladets Udvidelse fra et halvt til et helt ark. De Numre, der udkommer til denne Tid, vil, som antydtes paa Bladet, kun koste 20 ß foruden Postporto.	*bladets pris vil stige fordi bladet utvides	ORG: utvidelse av fagblad
Vi smigre os ved, at vore Kolleger i Provindserne ville støtte Foretagendet etter bedste Evne, og bedst var det til den Ende, at enhver holdt Bladet og at ingen indlod det i Haab om at faa det at laane hos sine Kammerater.	*Alle typografer som kan bør abonnere på TgM, og alle burde kunne	Fellesskapet: "vi typografer" ARB: abonnere på fagbladet ARB: støtte foreningen
Endnu et. Paa samme Tid som vi savne Bestilling paa Bladet fra enkelte herværende større Bogtrykkerier er der stillet Forespørgsel til os om det var forment læreguttene at abonnere.	*alle trykkerier burde bestille TgM	ORG: alle skal holde fagblad
Noget Svar herpaa kan vel synes overflødig; men naar vi endelig skal svare, da maa vi udtale, at det skulde glede os om enhver Læregut, der interesserer sig for og har Raad at ofre det 4 ß vil bestille det hos den, der har med det Distribution at gjøre paa de forskjellige Trykkerier, og dette svaret gir vi i fuld Fortrøstning til, at bladets læsning aldrig vil kunde skade dem; - kjært skulde det være, om det med Tiden kunde bringe dem lidt Udbytte.	*selvsagt at alle skal abonnere på fagblad *læregutter er en del av fellesskapet *å lese fagbladet gir utbytte	ORG: læregutter skal holde fagblad ORG: fagblad gir utbytte
Den til forrige Søndag indkalte Generalforsamling var ikke besøgt af saa mange Medlemmer, at de paa Dagsordenen opførte Sager kunde komme til Behandling, og udsattes derfor til i morgen. Se for øvrig under Foreningsanliggender paa sidste Side.	*det var få til stede på Generalforsamlingen *det må være tilstrekkelig oppmøte for å behandle saker	ARB: lav deltakelse er negativt ORG: generalforsamling ORG: demokrati
Den 17de Mai feiredes af den herværende Typografiske Forening ved en Sammenkomst om Aftenen i Hotel Svea. Der var netop ikke fremmødt mange; men Stemningen var desuagtet "løftet."	* 17. mai ble feiret med sammenkomst *det var dårlig fremmøte, hvilket er negativt * det var god stemning	ORG: sammenkomst ARB: lav deltakelse er negativt ORG: stemning

Der var i anledningen forfattet et Par Sange, af hvilke den ene er forsynet med nogle og tyve Vers og har en i typografiske Henseende ”mærkverdig” Tittel. Vi tillade os her at indtage nogle af Versene:	*Underholdning på Grunnlovsdagen	ORG: underholdning
Af Galskap kan nævnes saa ”my’et,” Men nu vil vi bare hae talt Om ”Blyhat” ⁴⁷⁷ – nei ene om ”Blyet,” For saa har vi strax lidt lokalt.	*besinnelse for anledningen; ikke snakke om fyll, men om fag *lokalt om boktrykkerfaget	ARB: besinnelse ORG: lokalt fagstoff
Naar Bogtrykkerkunsten berøres, Da tænker hver Guttenbergs Søn: Ak ja – men hvornaar skal der gjøres Et skridt til en høiere Løn.	*Alle typografer ønsker høyere lønn	ARB: ønsker lønnsforhøyelse ORG: lønnskrav
Thi elleve Skilling for Tusen Det er dog en skammelig Pris, - Nok sagt – vi vil ikke i Rusen Gaa forud for vores Avis.	*Lønnen er dårlig *besinner seg for å støtte fagbladet	ORG: lønnskrav ARB: besinnelse ARB: støtte fagbladet
Ja, heldigvis fik vi da dannet Et ”Landets Organ for vor Stand,” Naar blot det nu ei bliver vandet, Men støttet af Alle, som kan.	*fagblad er positivt *fagblad skal støttes av alle	ORG: fagblad ARB: støtte fagblad
Naar bare en Stund vi venter, Da bliver vor Stilling nok bra´, Saa ”greies” det Hele av – Jenter, Se, slig vil jo flere det ha’e.	*lokalt om boktrykkerfaget *negativt med kvinnelige settersker ⁴⁷⁸ *uenighet med sjefene om bruk av ufaglært arbeidskraft (arbeidsgiverne/principalene)	ORG: lokalt fagstoff ORG: kvinnelige settersker er negativt KLA: uenighet med sjefene SAK: ikke ufaglært arbeidskraft

⁴⁷⁷ Blyhatt refererer her sannsynligvis til alkoholrus eller fyllekule

⁴⁷⁸ Trolig ironisk formulering, basert på typografenes misnøye med kvinnelige settere og læregutter som trakk prisene ned ved å utføre spesialisert ufaglært arbeide. (Oversettelsen av versene er gjort i rådføring med Tor Are Johansen ved Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Torbjørn Eng; bibliotekar, typograf i Dagbladet og redaktør for nettstedet typografi i Norge, og historiker Finn Olstad.)

(C) TgM 3. No. 10 Lørdag 26 August 1876

Ytring	Parafrase	Topoi
Til Hr. E i No. 6	-	-
Der staar i Nr. 6 av ”Typografiske Meddelelser” en Artikel, betitlet ”Almindelige Betragtninger” og undertegnet E.	*Tilsvar	ORG: meningsbrytning
– Da der senere ingen har udtalt sig om denne Artikel gennem Avisen, kunde det synes som om Hr. E’s ”Betragtninger” helt og holdent bifaldes af ”Foreningen”; dette tror jeg dog ikke er Tilfældet, da der vist er adskilligt i nævnte Betragtninger, som det havde været bedst, om det ikke var nedskrevet.	*man skal si sin mening *i fagforeningen skal uenighet komme til uttrykk	ORG: uenighetsfelleskap ARB: si sin mening
Jeg vil ikke indlade mig paa at gennemgaa Artikelen i sin Helhed; jeg vil kun se lidt nærmere paa enkelte Punkter.	sitat ⁴⁷⁹	-
– Der staar saaledes et Stykke nede: ”Vi misunde ingen Gaard og grund, lade ikke haant om, at vore Principaler, NB. Med vor Medhjælp, kan indrette det for sig og sin familie paa den mest herskabelige Maade; at de kan kjøbe Landsteder og kostbare Gondoler, holde Ridehester m.m. osv.”	sitat	-
Disse udtalelser burde vel helst været borte; de kan vist ikke i ringeste Maade gavne Arbeidernes Sag, tvertimod vil de maaske bidrage til at sætte ondt Blod og saaledes skade i stedet for gavne;	*uttalelser skal gavne arbeidernes sak *Å ”sætte ondt Blod” gavner ikke arbeidernes saken	ORG: ytringer skal gavne arbeiderne ORG: uenighetsfelleskap SAK: klassesamarbeid KLA: ikke ”sette ondt blod” (samarbeid)
og vi maa dernest huske paa, at om det end er ved Arbeidernes Medhjælp at Principalerne frembringer sine Værker og øvrige Tryksager, saa er der ogsaa enkelte Principaler, som spekulerer i Forlagsartikler, der ofte bringer dem langt større indtægt end de Procenter de kan drage af selve Arbeidet, men de maa ved saadanne Foretagender i Regelen lægge ned en Kapital deri, og den kan undertiden være meget usikker; men ubilligt vilde det være af Arbeideren, naar et saadant Foretagende lykkes, at fordre en Deling af, hvad Overskud dette maatte give;	*det er urettferdig å kreve prosenter av sjefenes avkastning	«ret og plikt skal følges ad» ARB: ikke kreve ufortjente goder
- forøvrigt tror jeg ikke vi bør indlade os paa at betragte	* ikke konflikt med	

⁴⁷⁹ Det er tekst fra ledelsen til de potentielle lesere som er interessant for oss, derfor utelates sitatene fra ”Hr.E”s tekst i analysen.

Principalernes Levemaade, - om de lever Flot eller Simpelt, om de bor paa Landsted eller i Byen, - dette maa for os blive ligegyldig, naar vi kun faar vort Arbeide ordentlig betalt; men dette er Hovedsagen.	øvrigt klasser *hovedsaken er å få rettferdig betaling for arbeidet	KLA: ikke konflikt SAK: rettferdig lønn
Nu har vi vistnok enslags Tarif, hvorefter Styksætterne i Kristiania skulde have sit Arbeide betalt, endskjønt den neppe kan kaldes saa; thi som bekjendt indeholder Tarifen 8 Paragrafer, hvoraf § 1 bortfalder, der bliver altsaa tilbage 7 Paragrafer, som af Kristiania Typografer i Sommeren 1872 vedtoges og fremlagdes til Vedtagelse af Principalerne; men af disse har nogle kun vedtaget 2 og andre igjen 4 Paragrafer af de opstillede 7, - følgelig maa vi erkjende, at der ingen virkelig Tarif existerer; - og dette udtaler ogsaa Hr. E længere nede i sin artikel, idet han siger:	*tariffen som eksisterer følges ikke *det finnes ingen tariffavtale	ORG: tariff eksisterer ikke KLA: typografer og sjefer er uenige om tariffavtalen
”Naar vi føle os opfordret til atter at reise Tarifspøragsmaalet, da sker det i Bevistheden om, at det er en absolut Nødvendighed og staar i den nøieste Forbindelse med Tidens Fordringer.”	sitat	-
Ja, det er en Nødvendighed, ikke alene for Arbeiderne, men ogsaa for Principalerne, Tidens Fordringer kræver ogsaa for disses Vedkommende, at en Tarif, der bestemmer ens Arbeidspris for alle Syksættere, maa oprettes, hvis en sund Konkurrance skal kunde existerere mellem Principalerne indbyrdes.	*Ny tariff er nødvendig for arbeidere og sjefene (principalene) *tariffavtale er positivt for konkurransen	ORG: tariff er nødvendig ORG: tariffavtale er konkurransenvenlig KLA: felles behov for tariffavtale (felleskap)
Og ser man hen til forholdene her i Kristiania, saa maa det vistnok indrømmes, at Arbeidernes Livsfornødenheder er steget betydeligt og ikke mindst husleien, og det kan derfor vist ikke kaldes ubetimeligt, om Styksætterne fik forhøiet Satsprisen 1 Skilling og samtidig om mulig indført Alfabetberegning som mer hensigtsmæssig.	*Levekostnadene har steget, høyere lønn er rettferdig	ORG: tariffavtale er rettferdig SAK: tariffavtale
Saa vidt jeg erindrer, blev det i 1872 i et Møde af Principaler og Typografer i ”Dramatiken” (Haandverker- og Industriforeningens Lokale) at Hr. Bogtrykker P. T. Mallings fremholdt at man ved at gjennomføre de opstillede Arbeidspriser (der var den gang af Typograferne foreslaet en Satspris 12 Skilling pr. tusind) vilde faa det Resultat, at en stor Del Arbeide gik til Danmark, hvor det blev billigere udført, og at det saaledes vilde være til Skade for Arbeiderne selv;	*Sjefene argumenterte mot lønnshøyning	KLA: typografer og sjefer er uenige om tariffavtalen ORG: uenighetsfelleskap

denne Paastand kan imidlertid ikke nu tjene Principalerne til Undskyldning, da som bekjendt Danskerne har opstillet en Tarif, der staar langt over vor.	*sjevenes argument mot tariffavtale holder ikke lenger *dansk tariffavtale er bedre enn norsk	ORG: diskusjon KLA: uenighetsfellesskap SAK: faglig internasjonalt samarbeid
Jeg har ogsaa hørt, at enkelte Principaler nok vilde indrømme Styksætterne lidt høiere Satspris, men det er dem ikke muligt at gjøre dette, saalenge det ikke indrømmes af samtlige Principaler, og dette vil vi naturligvis aldrig opleve;	*noen sjefer (principaler) vil gi typografene bedre betalt	KLA: typografer og sjefer er enige om tariffavtale
følgelig kan Maalet kun naaes ved en enig Optræden af D' hrr. Typografer i Kristiania. Men for at komme tilbage til Hr. E's betragtninger; - han siger til slutning i sin Artikel, efter at have omtalt Tarifspørgsmaalet:	*typografene må være enige for å nå målet *målet er ny tariffavtale	ORG: enighet utad ARB: støtte målet om ny tariffavtale SAK: ny tariffavtale
” – dog tror vi at burde tilføie, at Bestyrelsen hidtil har undladt at gjøre Skridt i denne Retning, da den naturligvis ikke har været uvidende om, at de fleste af Kristiania bogtrykkere paa en Maade har staaet i et slags Kontraktforhold med Hensyn til Storthingsarbeidet.”	sitat	-
Dette tror jeg dog ikke er Tilfældet; men naar Bestyrelsen hidtil har undladt at gjøre noget i denne retning saa maa vel Grunden nærmest være at søge deri, at nogen bestemt Opfordring i saa Henseende endnu ikke er fremkommet fra Flerheden af ”foreningens” Medlemmer og dels Tiden heller ikke har været bekvem til et saadant Skridt.	*Uenighet med «Hr.E»s påstand; bestyrelsen handler på vegne av flertallet *Bestyrelsen handler hensiktsmessig i tiden	ORG: uenighetsfellesskap ORG: demokrati ORG: hensiktsmessig handling (tidsriktig)
Chr. H. Knudsen.	*CHKs signatur veier tungt - etos	

(D) Arbeider-foreningernes Blad

Ytring	Parafrase	Topoi
Arbeidere!	arbeiderfelleskap	ARB: Arbeideridentitet
Gud være med Eder! Gud være med os Alle; en kamp vil begynne; en Kamp maa begynne.	*organiseringen er forankret i kristendommen *kamp er nødvendig	ORG: kristelig ORG: kamp SAK: kamp
Gud lede denne Kamp saaledes, at den blot bliver aandelig, og ikke legemlig; at den vil innskranke sig til en Kamp med Sandhedens Ord;	*kampen er forankret i kristendommen *kampen skal foregå med Sannhetens ord	ORG: kristelig ORG: åndelig kamp ORG: kamp med sannhetens ord SAK: kamp
<i>Gud lede</i> de mod hverandre stridende Stænder saaledes, at Kanoner og Bajonetter undgaaes, saa at Efterslægterne kunne <i>sige</i> til vor <i>ros</i> , ”den Strid som i Aaret 1849 opstod i Norge mellem Arbeiderstanden og de <i>tvende</i> høiere Stænder, blev <i>ført</i> med et ægte kristeligt Sindelag, saa at den hele Strid kun var Strid for at faa en sand og varig Fred!	*kampen er forankret i kristendommen *ettermæle er viktig *striden skal være kristelig; uten våpen *striden skal være mellom arbeiderklassen og de to høyere klassene (stendene)	ORG: kristelig ORG: strid uten våpen KLA: strid mellom arbeiderklassen og de øvrige klassene ARB: ettermæle er viktig ORG: strid for fred
Der var ingen Blodsudgydelse, ingen morderiske Scæner; de stridende Parter bare gjensidigen Respekt for hverandres menneskelige Rettigheder.	*Kampen skal foregå fredelig, med respekt for menneskerettigheter	ORG: fredelig KLA: respekt KLA: menneskerettigheter
De Høiere og Mægtigere i Samfundet erkjendte at ogsaa hos Arbeiderne fandtes Menneskeverd, og de lavere Klasser erkjendte de høiere Klassers større aandelige Fortrin i mange Henseender; den hele Strid var en Strid saadan som den bør føres mellem <i>Kristne</i> ”.	*Klassene skal anerkjenne hverandres verdi og ulike fortrinn, og menneskeverd	KLA: menneskeverd KLA: anerkjennelse av fortrinn ORG: strid mellom kristne
Gid Efterslægterne kunde faa Grund til at dømme saaledes om vor begyndende Strid!	*ettermæle er viktig *en strid begynner	ARB: ettermæle er viktig ORG: strid
Men desværre! de menneskelige Skrøbeligheter tilintetgjøre saa ofte de bedste Forsætter; der <i>gives</i> for Mange, der foretrække Vold og Magt for en fredelig Framgangsmaade, for Mange, der blot see paa deres <i>egne</i> Fordele og Saaledes ere ligelydige med, om de krenke Andres Rettigheder eller ikke, kort for Mange der forstyrre de oprindelig fredelige Hensigter.	*voldelighet og maktbruk er negativt (skrøbeligheter) *egoisme og krenking av andres rettigheter er negativt *organiseringen har opprinnelig fredelige	ARB: ikke vold og maktbruk ARB: ikke egoisme ARB: ikke krenke andres rettigheter ORG: fredelig

	hensikter	
Jeg indseer, at jeg paatager mig et stort Andsvar for Gud og Mennesker, naar jeg med Tale og Skrift søger at sætte den ene Stand op imod den anden, idet jeg oplyser de lavere Klasser om de Styrendes daarlige <i>Anskuelse</i> , og Lovenes Uretfærdigheder <i>osv.</i> , men en fast Overbevisning hos mig siger mig, at jeg bør paatage mig dette Ansvar, og at jeg engang vil kunne udrette noget Godt derved.	*organiseringen er forankret i kristendommen *Thrane som talsmann for organiseringen: oplyse underklassen *myndighetene har dårlige oppfatninger/synsmåter (holdninger)	ORG: kristelig ORG: opplysning er bra KLA: kamp KLA: lovene og myndighetene har dårlige holdninger
Velan!	-	-
Arbeidernes Sag skal være min Sag; for Arbeidernes Rettigheter vil jeg kjæmpe; jeg vil søge ved Skrift og Tale, at formaa dem til selv at arbeide til deres Fremtids-Vel;	*Thrane som representant for organiseringen: kjæmpe for arbeidernes rettigheter *gjøre arbeiderne i stand til å kjempe for sin fremtid	SAK: arbeiderrettigheter SAK: myndiggjøring ORG: nedenfra ARB: fremtidsrettet
thi lægge Arbeiderne ikke selv Haand på værket, er det – (efter gamle Erfaringer) ikke sandsynligt, at deres Stilling i Samfundet og deres Forhold til de øvrige Stænder vil forbedres; thi saalænge Arbeiderne forblive rolige og tause, ville de andre Stænder Sige: ”de norske Arbeidsfolk klage ikke over Lovgiverne og Styrerne; de maa altså have det godt og vel, følgelig lade vi Alt blive ved det Gamle, og gjøre ingen Forandringer i Loven til <i>deres Bedste</i> ”.	*Arbeiderne selv må kjempe *man må si sin mening for å få forandring	ORG: nedenfra ARB: si sin mening SAK: Grunnlovsending
Saaledes ville de andre Stænder <i>tale</i> ; de <i>blive endydermere spotte</i> over de norske Arbeideres Dorskhet, <i>Feighet</i> og Lige gyldighed for deres eget Bedste.	*Over- og middelklassen håner arbeiderne *dorskhet, feighet og likegyldighet er negativt	KLA: Over- og middelklassen håner arbeiderne ARB: ikke dorskhet, likegyldighet og feighet
Vaagner derfor op, Arbeidere! foren eder, og bliver enige om at virke <i>selv</i> til Eders Fremtids Bedste; thi I have nu længe nok erfaret, at der er forgjæves at vente paa at Andre ville gjøre Noget for Eder, naar De selv <i>tie stille</i> .	*Arbeidere må forene seg *Arbeiderne må handle, og ikke ti stille *Arbeiderne må bli enige om felles beste	ORG: forening ARB: si sin mening ARB: handle ARB: enighet om felles beste
Hav altid i Tanke at ”Enighet gjør sterk”. Danner derfor Arbeiderforeninger; thi dette Middel er <i>det eneste</i> til at faa de Andre til at give efter.	*Enighet gjør sterk *arbeiderforeninger gir påvirkningskraft	ORG: enighet gjør sterk SAK: arbeiderforeninger

<p>- Arbeidere! En Forandring maa skje; thi ligesom alt Gammelt med Tiden bliver raaddent, forslidt og ubrugelig, og maa erstattes med noget Nyt og Kraftfuldt! Saaledes er ogsaa vor Statsforfatning i mange Stykker bleven raadden, forslidt og ubrugelig. Den var moske i sin begyndelse god; men nu er den for gammel og passer ikke længere til de nuværende Forholde. Ligesom alt Menneskeligt er forgjængeligt og maa forgaa når dets Levealder er forbi, saa maa ogsaa en Statsforfatning være forgjængelig og forgaa naar dens Levealder er forbi, og man maa sige, at en Statsforfatnings Levealder er forbi naar Forholdene saaledes har forandret sig at de ere ganske anderledes end paa den Tid Statsforfatningen blev antagen.</p>	<p>*Grunnloven er utdatert og må endres</p>	<p>SAK: Grunnlovsending</p>
<p>Og i Sandhed! Forholdene ere nu ganske annerledes: Den simple Klasse som før altid havde Arbeide nok, maa nu ofte lide Mangel, fordi det intet Arbeide er at faa; og selv mange av dem der kunne faa arbeide, maa lide Mangel, fordi Arbeidslønnen falder, at man saaledes bliver nødt til ofte aa arbeide paa saa ubillige betingelser, at man ikke kan ernære sig og sine dermed.</p>	<p>*Arbeiderklassen lider mangel pga. arbeidsløshet *Arbeiderklassen får dårlig betalt</p>	<p>SAK: arbeidsløshet SAK: arbeidslønn SAK: arbeiderrettigheter</p>
<p>Hvis ikke landets Arbeidere vil enigen gjøre deres bedste for i tide aa stoppe kilderne til disse ulykker, da vil ulykkerne naturligvis tiltage, og der vil tilsidst her tillands, ligesaavel som i udlandet, blive en saadan nød og elendighed, at der tilsidst næsten ikke lader sig rætte paa.</p>	<p>*arbeiderne må forenes for å endre forholdene *endring må skje før det er for sent</p>	<p>ARB: enighet om endring ORG: endring før det er for sent</p>
<p>Kilderne eller aarsagerne til, at en stor del af den simple klasse aar for aar gaar tilbage, er fornemmelig at den Grundlov (Statsforfatning), som vi fikk i aaret 1814, da vi forenedes med Sverige, ikke nu længre passer, fordi forholdene saa betydelig have forandret sig.</p>	<p>*grunnloven er utdatert</p>	<p>SAK: Grunnlovsending</p>
<p>Det gjælder altsaa aa faa denne Grundlov forandret saaledes at den simple og fattige faar større rettigheder i Staten, end han hittil har havt; – og den fornemste ret, som man kan have, er stemmeretten, eller den ret aa kunne vælge hvem man vil have til Stortingsmænd, eller til formænd og repræsentandter i kommunen.</p>	<p>*grunnloven må endres slik at arbeiderne får stemmerett, og dermed større rettigheter</p>	<p>SAK: Grunnlovsending SAK: arbeiderrettigheter SAK: allmenn stemmerett</p>
<p>Har man først faaet Grundloven saaledes forandret at alle have denne stemmeret, enten de saa ere fattige eller</p>	<p>* allmenn stemmerett gir lik innflytelse og makt til</p>	<p>SAK: allmenn stemmerett</p>

rige, fornemme eller simple, da har man vundet alt hvad der vindes kan; thi har man først denne ret til at velge, hvem man vil have til Stortingsmænd, saa faar man paa den maade den samme indflytelse og magt som de høiere stænder.	alle klasser	KLA: like mye makt og innflytelse
Man benytter nemlig sin stemmeret saaledes, at man kun vælger til Storthingsmænd saadanne folk, som man er overbeviist om vil tale den simple og fattige mands sag.	*man skal stemme på de som støtter arbeidernes sak	ARB: stemme for arbeidernes sak
Da det nu ligger i Storthingets magt at give nye love og forandre gamle love, saa kan man indsee, at naar arbeideren blot havde stemmeret, saa vilde han kunne faa lovene forandret til sin fordel ved hjælp af de Storthingsmænd, som han har udvalgt. Altsaa: Stemmeretten er det fornemste vi maa stræbe aa erholde.	*stemmerett gir arbeiderne mulighet til å forandre lovene	SAK: stemmerett gir påvirkningskraft
Men hvorledes skulle vi erholde denne stemmeretten? Mon ikke alle mennesker af de to høiere klasser ville modsætte sig en sådan forandring af Grundloven?	*mange tror overklassen og middelklassen er mot allmenn stemmerett	KLA: øvrige klasser antas mot Grunnlovsending
Nei, ikke alle. Jeg har allerede erfaret saameget at der er en stor mængde blant den første klasse (d.e. de meest dannede og oplyste) som finde det meget riktigt og billigt, at den simple og fattige bør have den samme magt, den samme indlydelse paa lovgivningen som de høiere.	*Mange fra overklassen er for allmenn stemmerett	KLA: overklassen er for allmenn stemmerett
Under mit sidste opphold i Kristiania (for nogle dage siden) erfarede jeg, at vi have en stor deel af de meest oplyste og mest dannede mænd paa vor side.	*Mange fra overklassen er på arbeidernes side	KLA: overklassen på arbeiderklassens side
Jeg andtager saaledes, hvis vi skal nogensinde slutte os til nogen af de to øverste klasser, at vi snarere kommer til at slutte os til den første stand (d.e. embetsstanden og alle oplyste i det hele tagen) end til den anden stand, (d.e. de flæste handelsmænd og haandværksmestere og især de velstaaende og rige bønder): Men vi kan naturligviis ikke med nogen vished vide, hvad partie vi ville tage, førend vi faa høre hvad hvert af partierne indrømmer os; imidlertid danne vi et parti for os selv.	*samarbeid med overklassen; mer sannsynlig enn middelklassen *usikkerhet om overklassen er enig med arbeiderklassen *arbeiderklassen skal danne eget politisk parti	KLA: samarbeid med overklassen KLA: ikke samarbeid med middelklassen KLA: usikkerhet om enighet (med overklassen) SAK: arbeiderparti
Da rige bønder ofte lever ganske simpelt og ingen videre opplysning have, saa skulde man tro, at Bondepartiet stod arbeidsmanden nærmest; og der kan synes høist	*middelklassen er likere arbeiderklassen enn overklassen, derfor er	KLA: samarbeid med overklassen er

<p>besynderligt, at den simple stand skulde slutte forbund med den fornemste og høieste stand; men det ser virkelig ud til, at det vil gaa saaledes.</p>	<p>forbund mellom overklassen og arbeiderklassen overraskende</p>	<p>overraskende</p>
<p>Idetmindste er det vist, at de fornemme hidintil have talt langt mere til arbeidernes fordeel, end den anden stand (middelstanden) har gjort.</p>	<p>*overklassen er mer på arbeidernes side enn middelklassen</p>	<p>KLA: samarbeid med overklassen KLA: ikke samarbeid med middelklassen</p>
<p>Ethvert parti har nemlig sit blad å udtale sine meninger i. I Kristiania udkommer saaledes to blade, det forsvarer det første parti (d.e. Embetspartiet eller det mest oplyste parti.) og disse to blade hedde «Rigstidenden» og «Christiania-posten», og det udkommer et blad, der forsvarer det anden parti, eller som det ogsaa kaldes «Bondepartiet», fordi den største delen i dette partie bestaar af bønder. Dette blad hedder «Morgenbladet». Altsaa: Hvad der staar aa læse i «Rigstidenden» og «Christiania-Posten» maa man sige er Embedspartiets mening, og hvad der staar i «Morgenbladet» er Bondepartiets mening.</p>	<p>*klassene har partier, og partiene har blader for sine meninger</p>	<p>ORG: blad for klassenes meninger</p>
<p>Men nu har i den senere tid baade «Rigstidenden» og «Christiania-Posten» talt meget til fordel for den simple mands rettigheder, hvorimod «Morgenbladet» ikke lader til at bifalde saadant.</p>	<p>*overklassens partiorgan støtter arbeiderklassens rettigheter *middelklassens partiorgan støtter ikke arbeiderklassens rettigheter</p>	<p>KLA: overklassen støtter arbeiderrettigheter KLA: middelklassen støtter ikke arbeiderrettigheter</p>
<p>Saaledes har både «Rigstidenden» og «Christiania-Posten» faareslaaet meget, som vilde give den simple langt større magt og store fordele. Disse blade have nemlig givet sit bifald til, at alle fattige skulde have stemmeret, at tolden paa korn og andre nødvendighedsvarer skulde nedsættes, saa den fattige kunde faa sit korn lidt billigere.</p>	<p>*overklassens blader bifalder mer makt og større fordeler til underklassen</p>	<p>KLA: overklassen vil gi arbeiderklassen innflytelse og rettigheter</p>
<p>Heraf kan I slutte, arbeidere! At maaskee den første stand vil være retfærdigere imod Eder end den anden stand, og hvis det første parti vedbliver saaledes aa forsvare Eders menneske-rettigheder og indrømmer Eders billige fordringer, da er det tydeligt, at I med tiden komme til at holde venskab med det første parti.</p>	<p>*overklassen mer rettfærdig mot arbeiderklassen enn middelklassen; dette tyder på fremtidig vennskap</p>	<p>KLA: vennskap med overklassen</p>

Jeg troer virkelig at det anden parti (Bondepartiet) er Eders verste fiende; thi det er Bondepartiet, som har gjort kornet dyrt for den fattige; det er Bondepartiet, som vil gjøre sig selv fri for skatter og tyngster, og vælte byrderne over paa de andre.	*middelklassen (Bondepartiet) er fienden	KLA: middelklassen er fienden
Herom vil jeg i senere nummer nærmere tale. Imidlertid vil jeg kun sige saameget, at vi maa see os nøie for, og betænke os vel, og tænke os vel inden vi slutte vendskab med noget af de to øverste partier.	*ikke være naive i samarbeid med øvrige klasser	KLA: ikke naive i samarbeid
Igrunden ere begge partier os imod; og naar det første partiets blade vil indrømme os stemmeret og kornetoldens nedsættelse, saa er det ikke just at stole formeget paa, at det kommer fra hjertet.	*overklassens arbeidervennlighet kan være falsk	KLA: skepsis til overklassens motiv
I maa nemlig vide, arbeidere! At det første og andet partie have ligget i evigt klammeri med hverandre, og naar derfor det største partiets tilhængere vil indrømme os stemmeret og andre goder, saa kanske det skeer ligesaameget for at faa os til hjælp til aa knække deres fiende (det andet parti), som fordi de virkelig unde os disse store goder.	*overklassen og middelklassen er i konflikt *overklassen kan ha vikarierende motiv	KLA: konflikt mellom overklassen og middelklassen KLA: vikarierende motiv hos overklassen
Som sagt, arbeidere, lader os se tiden an inden vi slutte os til noget af de første partier; lader os for det første danne et parti for os selv.	*danne parti før man samarbeider med de andre	SAK: arbeiderparti
Men skal vi kunne danne noget parti, da maa vi være enige, og til aa blive enige er der intet bedre middel end aa danne arbeider-foreninger.		ORG: foreninger ORG: enighet ARB: enighet
(Arbeider- foreningernes blad 5.5.1849)		